

שנתיים לטבח
7 באוקטובר –
התפכחות,
שינוי ומאבק

בעריכת אברהם של"ו

שבט תשפ"ו – פברואר 2026
קובץ מאמרים

אברהם של"ו

בעל תואר ראשון במדעי המדינה
ולימודי מזרח התיכון מאוניברסיטת
מקגיל בקנדה, בעל תואר ראשון
במשפטים ותואר שני בלימודי
מזרח תיכון מאוניברסיטת בר-אילן.
עמית בכיר בפורום קהלת ומתמחה
במשפט ציבורי.

**שנתיים לטבח
7 באוקטובר –
התפכחות,
שינוי ומאבק**

בעריכת אברהם של"ז

**שבט תשפ"ו / פברואר 2026
קובץ מאמרים**

שנתיים לטבח 7 באוקטובר – התפכחות, שינוי ומאבק
בעריכת אברהם של"ו
שבט תשפ"ו – פברואר 2026
תרגומים: תמי נטף

מסת"ב 4-21-7796-965-978 ISBN

שנתיים לטבח 7 באוקטובר – התפכחות, שינוי ומאבק

**”שנתיים אלו
דרשו מכולנו
בחינה מחודשת
של הנחות־יסוד,
העמקה של
המחויבות לזהות
הלאומית היהודית
ולרעיון הציוני,
וחשיבה מעמיקה
על עתידנו
כעם ועל
מעמדנו בעולם.”**

שנתיים חלפו למן טבח שמחת תורה, 7 באוקטובר 2023. המעשה הברברי שביצע חמאס ביישובי הדרום, במה שהוגדר כ”פוגרום” וכאירוע המזכיר את התקופות האפלות ביותר בהיסטוריה היהודית, היה מעשה הרצח ההמוני הגדול ביותר נגד העם היהודי למן השואה.

למן אותו יום שחור. מדינת־ישראל ניצבת באחת התקופות המאתגרות בתולדותיה, כשהיא נלחמת ב”מלחמת שבע חזיתות רב־ממדית מול איראן וגרורותיה”. מלחמה זו, יחד עם גל דה־לגיטימציה גלובלי, כפו על ישראלים ועל יהודים בתפוצות מסע עמוק של התפכחות. הציפייה לביטחון מוחלט, שאפיינה את שנות העצמאות, נופצה לרסיסים.

שנתיים אלו דרשו מכולנו בחינה מחודשת של הנחות־יסוד, העמקה של המחויבות לזהות הלאומית היהודית ולרעיון הציוני, וחשיבה מעמיקה על עתידנו כעם ועל מעמדנו בעולם.

אסופת מאמרים זו מגישה לכם מבחר טקסטים העוסקים בנושאים המרכזיים הבווערים של התקופה:

- ציונות והמאבק על החירות היהודית והריבונות מול המתקפה האידאולוגית העולמית;
- יחסי חוץ וגאופוליטיקה, ובחינת בריתות שנוסדו על חול אל מול אלה שצלחו את שעת המבחן;
- אנטישמיות מחודשת והשלכותיה על קהילות יהודיות ברחבי העולם;

-
- ביטחון לאומי ודוקטרינת המלחמה, והצורך בשינוי אסטרטגי;
 - החברה הישראלית וההתגלות המחודשת של "הצבר", המשלב קשיחות חיצונית עם סולידריות פנימית.
- אנו מקווים כי קריאה זו תתרום לדיון המקיף והכן הנחוץ בליכך לעם־ישראל בשעה גורלית זו.

תוכן עניינים

א. ציונות

1	עוד לא תם המאבק על החירות היהודית מאת אברהם של"ו
8	שובו של הצבר מאת אלי קנין
14	ציונות בונה, ולא מגיבה, בישראל ובתפוצות מאת גיל טרוי
20	הדרך לניצחון ולתיקון מאת אלכס גרינברג

ב. משפט בין-לאומי

31	חורבן המשפט הבין-לאומי בעקבות רצח־העם שביצע חמאס והמלחמה בעזה מאת אליוט מ' מאלין
36	הקרב על ריבונות פרשנית – ההאשמה ברצח־עם בתחום חקר השואה ורצח־עם מאת ורנה בוזר

ג. אנטישמיות ושנאת ישראל

43	תעשיית הארגונים הלא־ממשלתיים לזכויות אדם והחזית השמינית מאת ג'רלד מ' שטיינברג
49	המרכיב הדתי במאבקו של האסלאם נגד מדינת־ישראל מאת מרדכי קידר

על חקר האנטיציונות – בלי המקף
מאת איזבלה טברובסקי..... 52

המצוקה הדיפלומטית של ישראל מול סין –
מקרה-הבחון של תקופת השגרירה אירית בן-אבא (2021–2025)
מאת יאנג מנג..... 55

ד. אסטרטגיה וביטחון

שנתיים למלחמה – ארבעה לקחים עד כה
מאת מישל גורפינקיאל..... 65

הגישה הבטחונית החדשה
מאת מאיר בן שבת ואשר פרדמן..... 72

גם אחרי שנתיים – פיקוד בלתי-מקצועי
על כוחות היבשה מונע השגת יעדי המלחמה
מאת יצחק קליין..... 80

מודיעין במשחק סכום-אפס –
על אתגר ההבנה והצורך בעיצוב ארגוני חדש
מאת איתמר גנדלמן..... 85

מלחמת התקומה כהזדמנות היסטורית
לחזור לדוקטרינה הריאליסטית והמנצחת
מאת רפאל בן לוי..... 90

מחאן יונס עד איספהאן – אויבינו יחפשו
פיוס אמיתי עם המדינה היהודית רק כאשר היא חזקה
מאת דוד מ' וינברג..... 99

חברים חדשים לעם-ישראל –
בין אינטרסים להזדהות ערכית ודתית
מאת ישעיה רוזנמן..... 103

בחזרה לקרקע המציאות
מאת ענת רוט..... 110

הכאוס בצפון ומדינת-ישראל
מאת אליצור סגל..... 121

ה. חברה

למען הקיום ולמען השגשוג – חזון קיומי לקואליציית 20-70
מאת אלון שלו..... 131

א. ציונות

**”הציונות השיבה
ליהודים את
היכולת לבטא
את עצמם לא
רק בקהילה
דתית, אלא גם
כישות לאומית
ומדינית שלמה.”**

עוד לא תם המאבק על החירות היהודית

אברהם של”ז*

רצח־העם שביצע חמאס בשמחת תורה לא היה רק תקיפה פיזית ברוטלית, אלא גם הניצוץ שהצית מתקפה אידאולוגית גלובלית ומתואמת היטב נגד הלגיטימיות של מדינת־ישראל, ולמעשה נגד ריבונות יהודית בכלל. בעודה נלחמת בשבע חזיתות מול איראן וגרורותיה, נאלצה מדינת־ישראל להתמודד גם עם נרטיב רוויזיוניסטי המכחיש את ההיסטוריה היהודית ואת זכותה של המדינה להגן על עצמה או אפילו להתקיים. האידאולוגיה האנטי־ציונית הזו מתארת את ישראל כישות ”מתנחלת־קולוניאליסטית”, ואת היהודים שבה ככובשים זרים בפלסטין. בדיוק כמו היהודים בארצות נוצריות של ימי־הביניים, מדינת־ישראל מואשמת בכל מה שנחשב הרע ביותר: אפרטהייד, גזענות, ואפילו רצח־עם. עבור חלקים גדולים מהחברה ה”נאורה”, מדינת־ישראל היא מוקצה מחמת מיאוס.

ההיסטוריון וולטר לקוויר כותב: ”הציונות היא האמונה בקיומם של עבר משותף ועתיד משותף לעם היהודי... המטרה המרכזית של הציונות הייתה כפולה: להשיב את הכבוד העצמי וכבוד האדם של היהודים בעיניהם של הלא־יהודים; ולבנות מחדש את הבית היהודי הלאומי, שבו יוכלו היהודים לחיות כבני־חורין על אדמתם שלהם ולסיים את חייהם בשלווה בביתם שלהם”¹. הציונות התעוררה לא רק כמענה לאנטישמיות ולרדיפה, אלא גם כהתחזקות של הזהות הלאומית היהודית בת אלפי השנים, שעליה נאלצו היהודים לוותר

* עמית בכיר בפורום קהלח.

בעת כניסתם אל החברה המערבית. בכך היא השיבה ליהודים את היכולת לבטא את עצמם לא רק כקהילה דתית, אלא גם כישות לאומית ומדינית שלמה.

ההיסטוריה היהודית המודרנית החלה ב"עסקה עם השטן" – היהודים קיבלו זכויות פוליטיות וחברתיות שוויוניות במחיר אובדן הזהות היהודית הלאומית. לאחר המהפכה הצרפתית החלו מדינות אירופה להגדיר את עצמן מחדש כמדינות לאום מבוססות-טריטוריה, המבטיחות אזרחות שוויונית שאינה תלויה בדת. היהודים, בהיותם קהילה מובחנת בעלת זהות מיוחדת המשלבת דת ולאום, היוו אתגר למודל החדש. הקיום הלאומי המובחן הזה היה מושא של מתקפה מתמדת בתחילת העידן המודרני. בצרפת, הרוזן דה קלרמון-טונר התייחס לכך באופן מפורש בנאום שנשא לפני חברי האספה הלאומית:

"יש למנוע מהיהודים הכל כלאום, אולם להעניק להם הכל כפרטים... אם הם אינם חפצים להיות אזרחים, עליהם לומר זאת, ואז נגרשם. אין להעלות על הדעת שבמדינה יהיה גוף של לא-אזרחים ויתקיים לאום בתוך הלאום".²

כך, על-מנת לזכות בזכויות שוות, נאלצו היהודים להתכחש ללאומיותם. במאה התשע-עשרה כינס נפוליאון בונפרטה אספה של מנהיגים יהודים על-מנת להתייחס ל"שאלה היהודית". ה"סנהדרין" ענה לו כי היהודים חדלו להיות עם, וכי הם מוכנים להיטמע באופן מלא כאזרחים צרפתיים בעלי דת יהודית. המשורר היהודי-הרוסי י"ל גורדון הציע לחבריו היהודים כלל: "הִיָּה אדם בצאתך ויהודי באוהלך". עבור היהודים, שזכו זה עתה באמנציפציה, נהפכה ברלין לציון החדשה, והקבלה התרבותית והאינטגרציה סימנו את העידן המשיחי.

כפי ששלמה אבינרי מיטיב לתאר, המודרניזציה הובילה לקריסת הקהילה היהודית המסורתית. האמנציפציה דרשה מהיהודים למצוא דרכים חדשות כדי לבטא בהן את הזהות הלאומית והקולקטיבית. על-פי אבינרי:

"כך, הן הליברליזם והן הלאומיות הולידו ביהודים אלו את ניצניה של מודעות עצמית חדשה, שאינה מתנסחת עוד במונחים דתיים, אלא צומחת בד בבד עם התגבשותה של לאומיות מודרנית חילונית באירופה. התפתחות הספרות העברית של בני

**”יהודים רבים קיוו
כי הרצף של שמונה
עשורים בקירוב של
עצמאות יהודית
למן שנת 1948 הוא
בבחינת סוף־פסוק
ל”שאלה היהודית”.
בשבעים וחמש
שנות עצמאותה
הייתה מדינת־
ישראל לא רק
מקלט פיזי עבור
יהודים נרדפים,
אלא הבית היהודי
המרכזי בעולם.”**

ההשכלה היהודית הייתה הצעד הראשון בדרך זו. אחריו הגיעה הציונות הפוליטית של י”ל פינסקר, תאודור הרצל ומקס נורדאו, ולא בכדי תופעה חוזרת בין מייסדי הציונות המודרנית הללו היא העדר רקע מסורתי ודתי. חלף זאת הם היו תוצריה של השכלה אירופית, חדורים ברעיונות אותו דור של אנשי רוח אירופיים. למצוקתם לא היה אופי כלכלי או דתי; הם נענו – כפי שנענו מנהיגים שחורים באמריקה מאה שנה לאחר־מכן – לאתגר של זהותם באמצעות חיפוש אחר שורשים וקניית כבוד עצמי בחברה שניתקה אותם ממורשתם המסורתית והדתית מבלי להעניק להם ולשכמותם תשובות מספקות לחיפושם זה”³.

יהודים רבים קיוו כי הרצף של שמונה עשורים בקירוב של עצמאות יהודית למן שנת 1948 הוא בבחינת סוף־פסוק ל”שאלה היהודית”. בשבעים וחמש שנות עצמאותה הייתה מדינת־ישראל לא רק מקלט פיזי עבור יהודים נרדפים, אלא הבית היהודי המרכזי בעולם. השפה העברית, שאותה דוברים כיום מיליוני אזרחים ישראלים, היא הדוגמה המוצלחת ביותר של תחיית שפה שנדחקה ברובה המוחלט לתחומים דתיים וכתובים.

אולם טבח 7 באוקטובר זרק אותנו אחורה לתקופות האפלות ביותר בהיסטוריה היהודית, אל ימים שרוב היהודים האמינו כי מדינת־ישראל בישרה את סופם. בזמן החג היהודי של שמחת תורה, יחידות מוות מעזה, ובעקבותיהם המון מוסת של ”אזרחים רגילים”, פרצו אל עשרים ושניים יישובים וערים יהודיים בדרום המדינה. יותר מאלף ומאתיים יהודים נרצחו, נאנסו, נטבחו ועונו, ומאתיים וחמישים נוספים, ביניהם נשים, ילדים וזקנים, נחטפו לעזה. רבים בישראל וברחבי העולם מצאו מילה אחת בלבד לתיאור הזוועה: ”פוגרום”, הנושאת בחובה דימויים של קישינב ושל הפרהוד בבגדאד.

חמאס והג’האד האסלאמי מונעים על־ידי אידאולוגיה אנטישמית ואסלאמיסטית, הדוחה את נוכחותם של יהודים ב”פלסטין”. חמאס, שצמח מתוך תנועת האחים המוסלמים בשנות השמונים של המאה העשרים, מגשים אידאולוגיה אסלאמיסטית סונית משולבת בלאומיות פלסטינית, המחויבת להשמדת ישראל ולכינונה של מדינה אסלאמית ברחבי ”פלסטין ההיסטורית” באמצעות ג’האד ומאבק אלים. השקפת־העולם הזו ממסגרת את הסכסוך לא במחלוקת טריטוריאלית, אלא כמלחמת־דת קיומית בין האסלאם ליהדות, שבמסגרתה היהודים מתוארים כאויבי הנצח של האלוהים, האסלאם

**”הדחייה המוחלטת
הזו של המדינה
היהודית אינה
מיוחדת לחמאס.
על-פי הנרטיב
הפלסטיני,
המשותף לכל
הקשת הפוליטית
הפלסטינית,
היהודים אינם עם,
אלא קבוצה דתית
שלא קיימה מעולם
ריבונות מדינית
בזכות בפלסטין.”**

והאנושות – לעיתים קרובות בעזרת דימויי דה־הומניזציה בהתאם למסורת האסלאמית, כגון ”בני חזירים וקופים”. אמנת־היסוד של חמאס משנת 1988 מתייחסת לנבואות אסכטולוגיות דוגמת החדית’, אשר מתארת את האבנים והעצים הקוראים למוסלמים להרוג יהודים המתחבאים מאחוריהם, ומעניקה להשמדת היהודים משמעות משיחית של הבאת ממלכת האל. מנהיגים בכירים כגון יחיא סינוואר ופתחי חמאד הוציאו קריאות חוזרות ונשנות לטבח של יהודים בכל רחבי העולם, להשמדת מדינת־ישראל ולגירוש היהודים מהארץ, תוך שהם מדגישים כי המאבק מתעלה אל מעל לגבולות הפיזיים ומהווה דיכוטומיה בין הטוב לבין הרע שאינה ניתנת לגישור. שידורים ודרשות רשמיים מחזקים את התמות האלה, כשאנשי דת ובכירי ממשל קוראים להשמדה אלוהית של היהודים ומגדירים את רציחתם כחובה דתית.

הדחייה המוחלטת הזו של המדינה היהודית אינה מיוחדת לחמאס. על-פי הנרטיב הפלסטיני, המשותף לכל הקשת הפוליטית הפלסטינית, היהודים אינם עם, אלא קבוצה דתית שלא קיימה מעולם ריבונות מדינית בזכות בפלסטין. האמנה של אש”ף, שמעולם לא תוקנה, קובעת כי ”הטענות לקשרים היסטוריים ורוחניים בין היהודים לפלסטין אינן עולות בקנה אחד עם עובדות ההיסטוריה או עם בסיס אמיתי למדינה. היהדות, בהיותה דת אלוהית, אינה לאומיות בעלת קיום עצמאי. מעבר לכך, היהודים אינם עם אחד בעל זהות עצמאית, מכיוון שהם אזרחים של המדינות שאליהן הם משתייכים”. חודש אחד בלבד לפני טבח 7 באוקטובר קידם יושב־ראש הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס תאוריה חסרת בסיס בנאוומו בכנס של הפת”ח, שעל־פיה יהודי אשכנז הם צאצאים של שבט טורקי שהתגיר בימי־הביניים. הוא גם הוסיף ואמר כי האנטישמיות, ובכלל זה השואה הנאצית, הן תוצאה של התנהגות יהודית נצלנית, כגון הלוואה בריבית. הרשות הפלסטינית והוגים פלסטינים בולטים ממשיכים להכחיש את הקשרים ההיסטוריים היהודיים לארץ־ישראל, לטעון שבית־המקדש בירושלים מעולם לא היה קיים, ולנכס לעצמם דמויות תנ”כיות ויהודיות כערבים, מוסלמים או פלסטינים.

השמאל העולמי אורז מחדש את האידאולוגיה הפלסטינית במונחים פרוגרסיביים ובמונחי זכויות אדם, תוך שמירה על המטרה הסופית של נישול היהודים. האידאולוגיה האנטי־ציונית מתארת את מדינת־ישראל כמיזם נפשע מיסודו, המבוסס על פעולות של טיהור אתני ואפרטהייד. טיעון־הליבה הוא שמדינת־ישראל נוסדה על חורבות העם הפלסטיני, באמצעות הרס שיטתי של בתים, תרבות ואדמה.

שיטה רטורית מרכזית היא "היפוך השואה", המציג את הישראלים כנאצים החדשים ואת הפלסטינים כקורבנות החדשים. זוהי השוואה מכוונת המבקשת לצייר את המדינה ככוח של רוע קולוניאליסטי, תוך דמוניזציה מוחלטת של הציונות והמיזם הישראלי. טענה עמוקה יותר היא שהיהודים נושאים באחריות מוסרית מוגברת דווקא בגלל עברם כקורבנות השואה. הם מואשמים לא רק במעשים, אלא גם בניצול ציני של זכרון השואה ככלי פוליטי שנועד להכשיר פעולות אלימות. הנרטיב הזה מקודם ומהודד על-ידי מעגל שמזין את עצמו, המורכב מארגונים לא-ממשלתיים, אקדמאים מוטלים, פוליטיקאים אנטי-ישראליים ופעילי שטח.

הגל האנטי-ציוני העולמי הוביל לעלייה חדה בתקיפות נגד יהודים ברחבי העולם, תוך הפיכת קהילות מוגנות ליעדים של שנאה ואלימות. לאחר 7 באוקטובר זינק מספר התקריות האנטישמיות באופן דרמטי במדינות כגון ארצות-הברית, קנדה, אוסטרליה, בריטניה, צרפת וגרמניה, עם דיווחים על תקיפות אלימות ברחובות, השחתת בתי-כנסת ובתי-ספר יהודיים והטרדה בקנה-מידה רחב בהקשר של המחאות נגד ישראל. בארצות-הברית ובאירופה נהפכו קמפוסים וערים מרכזיות ל"נקודות חמות" של הפחדה, כשקריאות וגרפיטי מטשטשים את הגבול בין ביקורת פוליטית לשנאת יהודים טהורה. בקנדה, שנחשבה פעם מקום מבטחים, זינק מספר התקריות האנטישמיות ב-67% בין אוקטובר 2023 לאוקטובר 2024, והן כללו גם תקיפות ברחובות, השחתת בתי-כנסת ופשעי-שנאה בבתי-ספר. בין אוקטובר לדצמבר 2023 נרשמה עלייה חדה במוצע החודשי של פשעי-שנאה אנטישמיים בבתי-ספר, אשר כמעט שלושה רבעים מהם התרחשו במועצות חינוך גדולות, כגון טורונטו ואוטוהו. באוסטרליה חלה עלייה של פי שלושה במספר התקריות למן אוקטובר 2023, עם יותר מ-1,713 מקרים שתועדו בשנת 2024 בהשוואה ל-1,200 בשנה הקודמת. בארצות-הברית רשמה הליגה נגד השמצה יותר מ-10,000 אירועים למן 7 באוקטובר 2023, אשר 8,873 מהם התרחשו בשנת 2023 בלבד – עלייה של 140%. האירועים נמשכו ברמות שיא גם בשנת 2024, וכללו הטרדה בקמפוסים ותקיפות פיזיות. אירופה ראתה עליות תלולות אף יותר: ארגונים מסוימים מדווחים על עלייה של יותר מ-400% במספר התקריות האנטישמיות למן אוקטובר 2023 בגרמניה, בצרפת ובבריטניה, ובכלל זה במספר התקיפות האלימות. ההתעוררות המחודשת הזו מהדהדת פוגרומים היסטוריים, ומזכירה ליהודים בכל מקום שהמאבק על ביטחון וכבוד עודנו רחוק מסיום.

בדיוק כשם שהאנטישמיות הגואה במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה הניעה יהודים רבים למצוא מחדש את מורשתם ולשוב אל שורשיהם, האתגרים בני זמננו מהדהדים את אותה קריאה לשוב. משה הס, בן דורו של קרל מרקס והוגה ציוני מוקדם, כתב:

”אחרי אשר מוזר הייתי לאחי זה עשרים שנה, שבתי עתה לשבת בתוך עמי ולהשתתף במועדי ששוננו ואבלו, בזיכרונותיו ובתקוותיו ובמלחמות הרוח שהוא נלחם עם בני ביתו ועם העמים בני-התרבות אשר הוא חי בקרבם, ואשר למרות אלפים השנה, שהוא דר עמם בכפיפה אחת ומשתתף בשאיפותיהם ומגמותיהם, עוד לא דבק בהם דבק אֶרְגָּנִי להיות לבשר אחד.

רעיון, אשר אמרתי כי כבר חָצַב לו קבר במעמקי לבבי לבלתי יוסיף קום, נצב עתה כמו חי לנגדי; רעיון המעורר בקרבי את זכרון לאומיותי, חבוק ודבוק במורשת אבותי, בארצנו הקדושה ובקרית מועדנו, מולדת האמונה באחדות האלהית, השלטת בכל מרחבי החיים, ובהתאחדות כל באי עולם באחרית הימים”⁴.

התמה של שיבה – רוחנית, גם אם לא דתית בהכרח, על-גבי זו הפיזית – עוברת כחוט-השני בכתביהם והגותם של מנהיגי הציונות. בספרו **אוטואמנציפציה** קרא י”ל פינסקר ליהודים להשיב לעצמם את כבודם הלאומי וליטול את המקום שהם זכאים לו כשוויים בין העמים. תאודור הרצל, בפנותו אל היהודים המנותקים משורשיהם במערב אירופה, הצהיר: ”עם הננו, עם אחד!”⁵ ההתבוללות הותירה את היהודים נידפים ברוח ומרוששים.

באופן דומה, רבים מהחטופים ששבו משבי חמאס מתארים מפגש קיומי עם זהותם היהודית. אלי שרעבי, יהודי מסורתי אך לא דתי, סיפר איך פתח כל יום בקריאת ”שמע ישראל” – אותה הצהרת אמונה יהודית – וקידש על המים כל ליל שישי. התצפיתנית המשוחררת אגם ברגר, בטיסטה בחזרה במסוק, החזיקה שלט שעליו נכתב: ”בדרך אמונה בחרתי ובדרך אמונה שבתי”. קית’ סיגל העיד כי התחיל לברך על האוכל בעודו חטוף בעזה.

אירועי 7 באוקטובר והשלכותיהם המתמשכות משמשים תזכורת

נוקבת עבור היהודים בישראל ובתפוצות לכך שהמאבק על החירות היהודית רחוק מהכרעה סופית. כאומה מאוחדת, עלינו לגייס את משאבינו וכשרונותינו הקולקטיביים כדי להעצים את קהילתינו ולחזק את מדינתנו. גם כאשר העולם הולך ופונה נגדנו, טמונה כאן הזדמנות נדירה להעמיק את מורשתנו העתיקה ולגלות מחדש את החוסן שקיים אותנו זה אלפי שנים.

שובו של הצבר

אלי קנין*

צמח הצבר (*Opuntia*) – אותו צמח שעל עלי הקקטוס שלו צומח פרי הסברס בקליפתו הקוצנית ואשר נהפך לסמל של הישראלי יליד הארץ – אינו טבעי לאזור. הוא הובא למזרח התיכון ממקסיקו במאה השש-עשרה,⁶ ושורשיו החזקים – המסוגלים לאגור מים ולשרוד בתנאים הקשים ביותר – יצרו לו מצג של שייכות טבעית לארץ של נוודים וגולים השבים אל ארצם. הבדווים, ששורשיהם במדבר, זיהו את תכונות הצמח וקראו לו "צָבֵר", מהמילה הערבית לסבלנות. בעברית נהפך השם ל"צָבֵר" – מילה שנהייתה לשם-קוד למי שנולדו במולדת שבה התיישבו אבותיהם מחדש: קשוח מבחוץ אך רך מבפנים, כמו פרי הסברס. השנתיים האחרונות מזמינות אותנו לחזור אל המטפורה הישנה הזו, מפני שהאיכויות שהפרי מייצג התגלו מחדש בתגובת החברה הישראלית למלחמה, אשר הפכה על פניהם נרטיבים היסטוריים ומציאויות גאופוליטיות.

ייתכן שסכסוכים בני המאה העשרים ואחת, הכוללים כטב"מים, טילים מונחי-לוויין ולוחמת סב"ר (סייבר), יכולים עדיין למצוא סמליות בצמחיית האדמה שעליה ניטש הקרב. האוקראינים מתייחסים אל מרק הסלק "בורשט" כאל יצירה תרבותית שלהם, ולא של רוסיה. בכך הם מחזקים זהות לאומית נבדלת מזו של שכנתם הגדולה יותר, שתחת שלטונה הם חיו במשך רוב שנות ההיסטוריה שלהם.⁷ הפלסטינים עושים זה כבר שימוש בעצי הארץ ובפירותיה בנרטיב הלאומי כדי לטעון לשורשיות. הצבר, ששימש פעם לסימון גבולות קניין, נהפך לסמל פוליטי, כשלדבריהם, שורותיו מסמנים, יחד עם עצי הזית, את מיקומם של כפרים שאבדו ב-1948.⁸

המושג צָבֵר – סבלנות וסיבולת – תופס מקום מרכזי במחשבה האסלאמית: "אֶכֶן נִסָּה בְּנַפְסְכֶם בְּמַסּוֹת שׁוֹנוֹת בְּפֶחַד וּבְרָעַב וּבְחֶסְרוֹן הוֹן וּנְפֻשׁוֹת וְיָבֹל. וּבִשׂוֹר אֶת הַמִּיֻּחְלִים".⁹ המזרחן וחוקר המחשבה האסלאמית מרדכי קידר מצביע על פסוק נוסף בהקשר זה: "וְלֹא תֵאָמְרוּ 'מֵתִים' לְנִהְרֵי גִם בְּמַלְחַמַת אֱלֹהִים, כִּי אִם 'חַיִּים', אֲךָ אַתֶּם לֹא תִבְיִנוּ".¹⁰ לדבריו, אמונות אלו עוזרות להסביר את התמדתה של הלוחמנות האסלאמיסטית: מוות בקרב אינו תבוסה, אלא המשכיות.¹¹ ערוץ אל-אקצא של חמאס הביע פעם את תפיסת-העולם הזו בצורה בוטה כאשר פנה אל הישראלים ואמר: "אנחנו אוהבים את המוות יותר משאתם אוהבים את החיים".¹²

* חוקר ומתרגם המתגורר בירושלים.

**”אולם לאחר הטבח
נזעקו ישראלים
מכל שדרות החיים
– לרבות רבים
מחו”ל – להגן על
מולדתם, תוך שהם
מעמידים בסכנה
את חייהם, גופם
ופרנסתם.”**

ב־7 באוקטובר 2023 עמדה מול הנחישות הדתית הפנאטית ותרבות המוות ישראל שונה מאוד. המונח ”צבר” התקשר בעבר עם שנותיה הראשונות של המדינה, שבהן החקלאות סימלה התחדשות וצמיחה כלכלית גם־יחד. על־פי הסוציולוג עוז אלמוג, האתוס של הצבר חיבר רוח נעורים עם רוח קרב ספרטנית.¹³ אלא שעם השנים הלך השימוש במונח ופחת, וישראלים צעירים נהיו משולבים יותר ויותר בתרבות הגלובלית דרך טכנולוגיות דיגיטליות ורשתות חברתיות. זה זמן רב שקריירה במגזר ההיי־טק המשגשג במדינה החליפה את האידיאל של עיבוד אדמת המולדת העתיקה שבה התיישבנו מחדש. השירות הצבאי אומנם נותר מרכזי לאתוס הלאומי של ישראל, אולם היה מי שחשש שעליית האינדיווידואליזם עלולה להחליש את רוח הלחימה. למעשה, דוקטרינת המלחמות הקצרות של ישראל שיקפה את האמונה שצבא אזרחים אינו יכול לקיים עימות ממושך בן שנתיים ימים.¹⁴

מעבר לכך, נראָה שהלכידות החברתית נחלשה בעקבות המחלוקות על כיוונה העתידי של המדינה. אחת מחברות הפינטק הישראליות אף איימה להעביר את עובדיה לליסבון כמחאה נגד הרפורמה המשפטית המוצעת,¹⁵ תוך שהיא יוצרת מעין סוג חדש של יהודי מוסתר – היפוֹך וולונטרי בעידן הדיגיטלי של אותו יהודי אנוס מתקופת הגלות שהסתיר את אמונתו וזהותו בפורטוגל. משרתי מילואים מחיל האוויר ומיחידות־עילית אחרות איימו לסרב להמשיך בשירות. ”ישראל של 2023 נתפסה כחברה חלשה, עתירה במאבקי־עומק”, מציין קידר. ”בצד הערבי ציפו שהיא תתמוטט. זה מה שעודד את חמאס להתחיל את המלחמה.”¹⁶

אולם לאחר הטבח נזעקו ישראלים מכל שדרות החיים¹⁷ – לרבות רבים מחו”ל¹⁸ – להגן על מולדתם, תוך שהם מעמידים בסכנה את חייהם, גופם ופרנסתם. למרות מחסור בכוח־אדם ושחיקה מהמלחמה, המורל נותר גבוה בקרב חיילי הסדיר והמילואים גם־יחד.¹⁹ חמאס טעה בהערכת החברה הישראלית, וצפה בתדהמה כיצד בני חמישים חוזרים לשרת ביחידות המילואים בהן שירתו בעבר.²⁰

שום מנהיג ישראלי לא הזכיר את דמות הצבר בעת גיוס האומה, ושום מסע תעמולה לא פעל להחיות את המונח. אף־על־פי־כן, התכונות שהוא מייצג – קשיחות, שורשים חזקים, הישרדות בתנאים קשים וסיבולת סבלנית – נהפכו למאפיינים המגדירים את תגובתה של החברה הישראלית על מלחמתה הארוכה ביותר עד כה. המתקוות הפנימית של פרי הצבר הייתה המקור לסולידריות מחודשת, אך גם לפגיעות, שאפשרה לאויב אכזר וברברי לשחק בה עם חטיפת בני־ערובה – הבטן הרכה של התרבות המשפחתית במדינה.

7 באוקטובר במרחב ובזמן של ההיסטוריה

עבור העם היהודי, הזמן ההיסטורי מתאפיין זה כבר במחזוריות של נוכחות בארץ־ישראל וגלות, כשזו האחרונה כוללת על־פי־רוב התמודדות עם רדיפה. הקמת המדינה היהודית בשנת 1948 סימנה חזרה אל המולדת הקדומה, ונתפסה כיצירת מקלט בטוח לאחר מאות שנים של אלימות – החל בפוגרומים וכלה בשואה. אף שבאו לאחריה מלחמות ופיגועי טרור נוספים, היה נדמה לישראלים וכן ליהודים ברחבי העולם שתחושת חוסר־האונים הקולקטיבית נהפכה לנחלת העבר. 7 באוקטובר ניפץ את תחושת הביטחון הזו, ועורר תחושה עמוקה של טראומה ובגידה. עד חודש נובמבר 2023 כבר נהפכו 253,000 ישראלים מקהילות הצפון והדרום לפליטים בארצם.²¹ מנוסתם כיווצה את אותה ארץ שאליה שבו היהודים כמקלט לאחר הגלות, והיא נהייתה לפתע קטנה יותר, פגיעה יותר ומבודדת עד להכאיב.

לוח־השנה המוסלמי מתחיל בשנת 622 עם ההיג'רה (הגירה) של מוחמד ממכה למדינה, שם הוא חיזק את כוחו על־ידי גירוש השבטים היהודיים המשגשגים שהיוו את רוב האוכלוסייה, תוך החרמת עושרם. במהלך הגירוש הוא נערפו בלילה אחד ראשיהם של 600 עד 900 גברים מאחד השבטים היהודיים, ונשיהם וילדיהם נמכרו לעבדות – עוד טרגדיה ברשומות ההיסטוריה הארוכה של הגלות היהודית.²² שרידי אותם שבטים ברחו לנווה־המדבר ח'ייבר, אולם גם שם נרדפו על־ידי מוחמד וחייליו.

הפשיטה על ח'ייבר בשנת 628, שתוארה באכזריות במקורות אסלאמיים מוקדמים, זכורה כיום כגורל הממתין לכל מי שדוחה את האמונה. ז'יל קפל, מבכירי חוקרי האסלאם ומדעי המדינה בצרפת, ראה את הובלת החטופים הישראלים על אופנועים למנהרות בעזה כהדהוד של הדרך שבה הובלו אסירים מח'ייבר על־גבי גמלים, ואירועי 7 באוקטובר היוו לדידו שחזור של אותה פשיטה ידועה לשמצה.²³ גם לאחר הפסקת־האש בעזה וסיכול החלום הג'האדיסטי להשמיד את המדינה היהודית, צעירים בעזה ממשיכים לצעוק, במפגן של צֶפֶר (סבלנות), "ח'ייבר, ח'ייבר, יא יהוד, ג'יש מוחמד סופ יעוד!" (ח'ייבר, ח'ייבר, יהודים, צבא מוחמד עוד יחזור!)²⁴ – תזכורת לכך שסיום הלחימה אין משמעו סיום המאבק.

7 באוקטובר במרחב ובזמן של הגאופוליטיקה

ייתכן שהפלטסטינים הפסידו במלחמה הצבאית, אולם הם ניצחו במישור הנרטיב העולמי. מעבר לסמליות של הקקטוס שמחזקת את הקשר שלהם לאדמה, הם הצליחו למצב מחדש את המצפן המוסרי והגאופוליטי בעולם. על־פי קפל, מתקפת חמאס ב־7 באוקטובר הייתה אירוע בין־לאומי בסדר־גודל השווה לזה של נפילת חומת ברלין, אשר יצר קרע בסדר העולמי שלאחר המלחמה הקרה.²⁵ בעקבות המתקפה הצליחו חמאס ותומכיו להסיט את מוקד הפוליטיקה הבין־לאומית מהצפון הדמוקרטי והליברלי, אשר מוסדותיו הם שהגדירו את הקונסנזוס שלאחר מלחמת־העולם השנייה, אל עבר הדרום העולמי האוטוקרטי יותר והליברלי פחות.²⁶

לדברי קפל, שאינו יהודי, השואה והשלכותיה סיפקו את היסודות המוסריים והמוסדיים לסדר העולמי שלאחר מלחמת־העולם השנייה.²⁷ בעקבות 7 באוקטובר חברו מדינות כדרום־אפריקה לעמותות בין־לאומיות ולתקשורת שמזדהה עם המטרות הפלסטיניות, הציגו את ישראל ככוח לבן קולוניאליסטי המשויך לצפון, והאשימו אותה בביצוע רצח־עם בפלסטינים המרוששים והמנושלים, המזוהים עם הדרום העולמי. האשמת ישראל בפשעים קולוניאליסטיים וגזעניים, אומר קפל, היא למעשה דחייה רחבה יותר של הסדר העולמי שלאחר המלחמה, ומתוך כך הכחשה סמלית של השואה עצמה, אשר מוחלפת בקולוניאליזם ובעבדות כפשעים המוסריים האולטימטיביים של העולם המודרני.²⁸

קפל סבור כי ההשלכות של 7 באוקטובר מרחיקות לכת אף יותר מאשר הפיגוע במגדלי התאומים בספטמבר 2001, "כי 11 בספטמבר לא יצר שבר במערב", בעוד המתקפה של חמאס "תקעה סוג של טריז בתוך החברות המערביות, המעמיד משני צידי המתרס את חסידי הדרום העולמי מול אלה ששמים לב לסבלם של היהודים ב־7 באוקטובר".²⁹ צרפת, בריטניה וממשלות אירופיות אחרות צידדו בראשונים כאשר הכירו רשמית במדינה פלסטינית.

הג'האד של 7 באוקטובר התחיל עם החרב, אולם הוא נמשך באמצעים אחרים. "הג'האד בלשון" מתייחס להגנה על האסלאם והפצתו באמצעות מילים.³⁰ לפי שעה מוקדם מכדי לומר כיצד תשפיע הצלחתה המרשימה של ישראל בהדיפת תקיפות משבע חזיתות על הדיון הרחב יותר, אולם עד היום ניהלו האסלאמיסטים מבצע עולמי אפקטיבי מאוד של מילים, כשישראל נותרת בעמדת מגננה.

הסבלנות היהודית במרחב ובזמן

בערב יום ירושלים 2024 הופיע בערוץ 14 רב־סמל (במיל') עודד הרוש, מילואימניק ישראלי שיצא לחופשה קצרה מהחזית בעזה כדי לראות את אשתו וילדיו. הרוש הגיע לאולפן על־מנת להתלונן, לשבח ולהפציר.³¹

הוא התלונן על סיקור המלחמה בתקשורת המיינסטרים בישראל:

”בלתי נתפס הפער בין מה שקורה למה שמדווח... כל פעם כשאני יוצא מעזה – אם זה היה בג'באליה, אם זה היה בחאן יונס, אם זה היה עכשיו ברפיח – כל פעם הנתק הזה שובר שיאים... אנחנו לא מקבלים דחיפה... כל מהדורה צריכה להיפתח קודם־כל עם ההצלחות.”

הוא שיבח את האומץ של חבריו שנלחמים בשטח מורכב להפליא מעל ומתחת לאדמה: ”אין יום שלא מוצאים בו פירים, אין יום שלא מסכלים מחבלים, אין יום שבו אנחנו לא הורסים תאי טרור ומוצאים כמויות אמל”ח...”.

לבסוף, הוא הפציר בצופים להיאזר בסבלנות. הרוש סיפר איך בכל בית ובית בעזה שהוא נכנס אליו הוא ראה תמונות של מסגד אל־אקצא והר הבית – סמלים של נחישות וג'האד. ”הלוואי עלינו הבהירות הזאת בדרך”, הוא קונן, ”כי כשיש בהירות בדרך... יש גם סבלנות. אבל כשאין סבלנות, אין גם בהירות בדרך.”

הופעתו של הרוש בטלוויזיה הייתה בימים של לחץ מרבי – הנשיא ביידן דחק בישראל להגיע להפסקת־אש, הגינוי הבינ־לאומי הלך והתעצם, והמערכה נראתה כנמשכת לנצח. אולם עד סוף אותה שנה, לאחר הפירוק השיטתי של חזבאללה, השבתת מערכות ההגנה האווירית של איראן והתמוטטות משטר אסד, היה ברור לצופים מן הצד: בישראל התגלתה חברה המושרשת בחוסן, בחדשנות ובמחויבות אזרחית. ההיסטוריון סטיבן קוטקין כינה את ביצועיה של ישראל ”עוצרי נשימה” – ”הם נלחמים כחברה שלמה, לא כאחוז בודד ונפרד של צבא.”³²

כעת על ישראל כחברה לבקש את הבהירות. שנתיים קשות של מלחמה נגד אויב שעבורו צָבָר (סבלנות) הוא סגולה קיומית חשפו את העובדה שאותו אתוס של הצבר לא אבד, רק נרדם. כמו הצבר, הישראלים הציגו קשיחות מבחוץ ורפוף מבפנים. רכות זו בולטת

”כעת על ישראל
כחברה לבקש את
הבהירות. שנתיים
קשות של מלחמה
נגד אויב שעבורו
צָבָר (סבלנות) הוא
סגולה קיומית
חשפו את העובדה
שאותו אתוס של
הצבר לא אבד,
רק נרדם.”

**”הקשר של העם
היהודי לארץ-
ישראל נשען על
רעיונות עתיקים
ועמוקים בהרבה
מאלה של חמאס
או של כל ישות
אחרת התובעת
זכויות על אדמתנו
– רעיונות שהורישו
לאנושות את החזון
המוסרי של התורה
והנביאים.”**

בדאגה לחטופים, לנופלים, לפצועים ולמשפחותיהם, ואת הלך-הרוח הזה יש לשמר. מה שאין לשמר הוא האקטיביזם שהתקשורת מטפחת, המקרין חולשה ומעודד את האויב. תסמין אחד של התבוסתנות הזו הוא הערתו של דובר צה”ל לשעבר דניאל הגרי, שאמר: ”חמאס הוא רעיון... והוא נטוע בלבבות של האנשים. מי שחושב שאנחנו יכולים להעלים אותו טועה.”³³

הקשר של העם היהודי לארץ-ישראל נשען על רעיונות עתיקים ועמוקים בהרבה מאלה של חמאס או של כל ישות אחרת התובעת זכויות על אדמתנו – רעיונות שהורישו לאנושות את החזון המוסרי של התורה והנביאים. הקמפיין הדוחף לדה-לגיטימציה והשמדה של המדינה היהודית ימשך בכל האמצעים: בטרור, בדיפלומטיה, בלוחמה משפטית ובעיצוב הנרטיב העולמי. לאויבי ישראל יש סבלנות רבה, אולם תכונה זו היא גם נחלתה של מדינת-ישראל.

בשקט, ללא הכרזה פומבית, הצבר חזר.

”למרבה המזל,

הישראלים מיהרו
לתפוס את היוזמה
ולהשיב לנו את
הסוכנות העצמית
היהודית.”

ציונות בונה, ולא מגיבה, בישראל ובתפוצות

גיל טרוי*

7 באוקטובר קרה לנו. חמאס בחר את התזמון, השחזר את הטקטיקה ושידר לעולם את האכזריות האלימה. באופן דומה, גל עולמי של אנטי-ציונות אנטישמית פקד אותנו כמו על-פי אות, והוא נמשך גם כיום. רוב היהודים רוצים רק לחיות את חייהם. למרבה הצער, שונאינו ממשיכים ליזום, להפריע, ולעיתים קרובות לאיים.

הגישה הפרואקטיבית של אויבינו מהווה אתגר לציונות. הציונות לא ביקשה רק להשיב את היהודים אל ההיסטוריה; הציונים רצו גם להשיב את היהודים אל מושב הנהג, כפרטים וכקהילה. הרעיון הציוני עורר את היהודים לאחוז את גורלם בידיהם ולהפסיק להיות נשלטים בידי מדכאים. הציונות דחתה את ניסוחו של ז'ן פול סרטור מתקופת השואה, שקבע כי האנטישמי יוצר את היהודי, והתעקשה כי היהודי יוצר את היהודי!

אף-על-פי-כן, במיוחד בשעות הראשונות שלאחר טבח 7 באוקטובר, אנחנו היהודים היינו שוב קורבנות; יתר על כן, היינו שוב סבילים. ולמן 7 באוקטובר רבים מדי מקרב יהודי התפוצות רק מגיבים. רובם ממשיכים להגן, ולא ליזום; מתגוננים מפני, ולא רצים אל.

למרבה המזל, הישראלים מיהרו לתפוס את היוזמה ולהשיב לנו את הסוכנות העצמית היהודית. הדפנו במהירות מרשימה אלפי פולשים ברברים מאומנים היטב. אחר כך בחרנו מתי להיכנס לעזה, לפוצץ את הביפרים של חזבאללה ולתקוף באיראן.

יהיו, למרבה האנחה, קרבות נוספים שניאלץ להילחם בהם במלחמת שבע החזיתות של ישראל: נגד חמאס, איראן, חזבאללה, הח'ותים, מחבלים פלסטינים, מיליציות מעיראק ואולי כוחות סורים. אולם אם שיבתם של עשרים החטופים החיים האחרונים שנתרו בעזה אכן מסמנת את המעבר הדרמטי שהבטיח דונלד טראמפ, נוכל לברך על שני פלאים. בעוד שארצות-הברית נלחמה תשע שנים בעיראק עד

* היסטוריון לנשיאי ארצות הברית ופעיל ציוני; לאחרונה פרסם את הספרים Gil Troy, To Resist the Academic Intifada: Letters to My Students on Gil Troy, The Essential Guide to October 7th and Its Aftermath (2024) וכן Gil Troy, The Essential Guide to Zionism, Anti-Zionism, Antisemitism and Jew-Hatred (2025) - פורסם על ידי JPPPI (The Jewish People Policy Institute) וזמין בכתובת <https://did.li/17mDN>

**”השנתיים
האחרונות הללו
בישראל – ובכל
העולם היהודי – היו
בבחינת מעבדה
מופלאה לבניית
קהילה, ליצירת
משמעות ולגבורה
פשוטה ומוחלטת.”**

להתבוססות, ושני עשורים באפגניסטן עד להפסדים, ישראל ריסקה את אויביה המושרשים והעיקשים תוך שנתיים.

ב־7 באוקטובר הוכיחה הציונות את עצמה. באותו יום נכשלה הממשלה ונכשל צה”ל, אולם הציונות הצליחה לשחרר עשרות אלפים מקרבנו לעשות את מה שהיא לימדה אותנו – להגן על עצמנו מפני אויבינו על-ידי נטילת גורלנו בידינו. יתרה מזו, הציונות נתנה השראה ליהודים רבים ברחבי העולם לסרב להיות קורבנות ולהשיב מלחמה שערה – באוניברסיטאות, בבתי-המשפט, בבתי-המחוקקים, ולעיתים אף ברחוב.

”שימו לב למילה ‘אחריות’ [באנגלית responsibility], כתב סופר רבי-המכר המצליח סטיבן קובי המנוח, בהבליטו את העובדה שהיא מורכבת מהמילים ”יכולת” (ability) ו”תגובה” (response). פירושה ”היכולת לבחור את התגובה. אנשים פרואקטיביים מאוד מכירים באחריות הזו. הם אינם תולים את התנהגותם בנסיבות, בתנאי החיים או בהתניות שלהם. התנהגותם היא תוצר של בחירה מודעת שלהם עצמם, המתבססת על ערכים, ולא תוצר של תנאי חייהם המבוסס על תחושה”³⁴.

מעטים מבינים שהצלחתו של קובי הייתה בהפצה הפופולרית של יסודות הדת המורמונית. מעטים עוד פחות מבינים את החפיפה הפסיכולוגית המעצימה שקיימת בין הדת המורמונית לציונות. ישראל היא המדינה היחידה שהכנסייה המורמונית תמכה בהקמתה, והמורמונים חולקים עם היהודים את החזון של ”ציון” כבית וכנקודת זינוק לקהילה ולערכים.

השנתיים האחרונות הללו בישראל – ובכל העולם היהודי – היו בבחינת מעבדה מופלאה לבניית קהילה, ליצירת משמעות ולגבורה פשוטה ומוחלטת. קשה להיזכר כמה הרוסים, פסימיים ומשותקים היו יהודים רבים כל-כך בסתיו 2023, בישראל ומחוץ לה.

כאשר אני נוסע מקמפוס לקמפוס ופוגש צעירים יהודים אידיאליסטים וגאים – אשר למרות גבורת ההתרסה שלהם נגד שונאי יהודים אין להם מושג מול מה ניצבים עמיתיהם הישראלים – אני חווה שני רגשות סותרים. ראשית, אני מרגיש גאווה עצומה בחיילינו הגיבורים, הגרסה הישראלית של ”הדור הגדול ביותר”³⁵. הם הקריבו כל-כך הרבה, שירתו ימים רבים כל-כך, קברו חברים רבים כל-כך, סבלו כל-כך הרבה טראומות, ספגו כל-כך הרבה הפרעות בחייהם. במקביל אני שם לב שילדיי החיילים מכבדים את הגבורה של עמיתיהם הסטודנטים בחו”ל. ילדיי מכירים בכך שגיבורי הקמפוס

”ההישענות על שפה יהודית כי היא נמצאת באוויר מייצגת ניצחון עוצמתי של הציונות.”

פועלים ללא ”צוות” – יחידה לוחמת ומאומנת היטב של חברים לכל החיים. לא תמיד יש להם מדינה שתומכת בהם, והם חסרים נשק, קסדות ואפודי־מגן שיוכלו ללבוש ולהפעיל.

יש כאן אישור יפהפה ונוגד־תרבות להוויית העם היהודי – הפרכת אותו עולם של קיטוב, הפגנת כוח ומשחק סכום־אפס שיוצרות המדיה המסורתית והמדיה החברתית. חיילים ישראלים ”אמורים” להרגיש טינה כלפי עמיתיהם בתפוצות, אשר נהנים מהחיים בקולג’ בזמן שהם נלחמים בעזה. במקום זאת, אנחנו דואגים להם והם דואגים לנו. פסטיבל הדאגה ההדדית הזה הוא אחד הסודות להישרדות היהודית ואבן־היסוד הרגשית שעליה נבנתה הציונות ואשר אותה היא ממשיכה להרחיב.

על־כן, בעוד הישראלים מדגישים את שבע החזיתות, על יהודי התפוצות להמשיך ללחום ב”חזית השמינית” – דה־לגיטימציה, אנטישמיות, אנטי־ציונות ושקרים על פשעי־מלחמה. בד בבד, על כל היהודים ברחבי העולם להתמקד בחזית התשיעית: הקרב על נשמתם שלהם, על נשמת העם היהודי ועל נשמתה של מדינת־ישראל.

רבים מהחיילים בסדיר ובמילואים, כמו־גם שורדי טבח 7 באוקטובר וחטופים משוחררים, הוכיחו את נכונותה של קלישאה נוספת: ”אין אתאיסטים בשוחות”. למן 7 באוקטובר מתגלים בכל פינה בישראל סימנים של יהודיות עוצמתית, מעוררת השראה ומשנה חיים, לרבות קיבוצניקים חילונים שאומרים ”ברוך השם ניצלת” וקוראים ל־7 באוקטובר ”היום הנורא ביותר בהיסטוריה היהודית” (ולא רק בזו הישראלית). אותם סימנים מתהדהדים גם בדבקיות (סטיקרים) לזכר הנופלים ובמכתבי פרידה של חיילים, אשר מזכירים את האלוקים, את העולם הבא ושפה יהודית מסורתית, ומסבירים את הזינוק באמונה: 37% מהישראלים הצעירים מדווחים על אמונה גדולה יותר באלוקים למן תחילת המלחמה.³⁶

בתקופה שלאחר המלחמה עלינו לשאוף להעמיק אל מעבר לשטחי ההישענות על שפה יהודית כי היא נמצאת באוויר מייצגת ניצחון עוצמתי של הציונות. הגברת המודעות הפשוטה לכך ש”לשבת שבעה”, ”לשמור שבת וכשרות” זה יהודי, ולא רק ישראלי, הייתה מייצגת לבדה רגע חשוב של הגברת המודעות והגברת הרגישות. אולם שומה על מחנכים, פעילים ומדינאים אפקטיביים לדחוף ליותר מכך. נוצרה לנו ההזדמנות הטובה ביותר זה שנים לשבור את המונופול של הרבנות החרדית והאנטי־ציונית על הגדרת היהדות במרחב החשיבה הישראלי – מלמטה־למעלה ומלמעלה־למטה גם־יחד.

במשך זמן רב מדי יהודים חילונים רבים מדי נטשו את המשמרת, ונתנו לפעילים הדתיים הקיצוניים והמשופשפים ביותר מבחינה פוליטית להגדיר דתיות של "כך ולא אחרת", אשר הרחיקה יהודים חילונים רבים. גם ללא־דתיים אלו יש אחריות להשתנות וליהפך לפראקטיביים, לפתח מסורתיות מתונה יותר.

מעבר לאוצר המילים והמנהגים היהודיים, תקופת המלחמה הזו פותחת הזדמנות עבור יהודים ברחבי העולם להבין שהמסורת, הקהילה, המשפחה והמשמעות הם סימני־מפתח לשמירת השמחה הישראלית, אפילו בזמן מלחמה. כאשר על הסטנדרטים החומריים להערכת איכות חיים של מדד האושר העולמי נוספו מרכיבים כגון רוחניות וחיי קהילה חברתיים, נסקה ישראל מעל למדינות הסקנדינביות אל המקום הרביעי במחקר על השגשוג העולמי.³⁷ יותר מזה, צעירים ישראלים מתחת לגיל שלושים העפילו למקום השני במדד האושר של שנת 2024.³⁸ הכותרות מדברות על "למרות שירותם הצבאי" – אני טוען שבזכותו.

כיצד בדיוק ניתן לנתק את הדת מהפוליטיזציה ולשחרר אותה ממיעוט שתלטן וריאקציוני היא שאלה שחורגת מעבר לתחומי של מאמר זה. אולם מבחינה חינוכית ואידאולוגית, על הרעיון היישובי להיות קיומי וחיוני. יש למכור מחדש לישראלים, כמו־גם לאנשי המערב המוחלשים, את ה"אלטנוי" של הציונות, את ה"חדש־ישן" – אותו חיבור שמשלב משפחה, מסורת וקהילה עם חירות ושגשוג.

על השיח הזה להתקיים גם ברחבי העולם היהודי. ישראלים – ובייחוד ישראלים צעירים – הם מערביים מספיק ובקיאיים דיים בטיק־טוק לחלוק הרבה עם בני־דודיהם היהודים בחו"ל. ללא התנשאות, ותוך דחיית העיסוק האובססיבי בפוליטיקה, באנטישמיות ובסכסוך הישראלי-פלסטיני, מוטל על היהודים ברחבי העולם להיות חלוצים ביצירת סוגים חדשים של שיח עולמי יוצר־משמעות.

היניקה ממה שאני מכנה "ציונות זהותית" בונה על המצע הרחב של העם היהודי – משמאל עד ימין ומדתיים עד חילונים. היא מדגישה את הכדאיות האידאולוגית והקהילתית של השתתפות באותו שיח בן שלושת אלפים וחמש מאות שנה שנקרא יהדות, באותה תנועה בת מאה וחצי שנקראת ציונות, ובאותה חוויה בת שבעים ושבע שנים שנקראת מדינת־ישראל.

מעבר לשיקום של האידאולוגיה והזהות, ברור שישראל זקוקה גם לתחייה פוליטית. בקריאה התדירה למשרתי המילואים להצילנו מהפוליטיקאים שלנו טמונה הסכנה שהיא תיהפך להרגל ותתרוקן

**”לבסוף, תודה
לאיראן, לחמאס
ולרבים מדי
בעולם. קיומו של
אויב משותף שולח
את הישראלים
אל אותם מחוזות
טראומה ואל
אותם מקלטים,
תוך שהוא מכריח
אותם לסמוך זה
על זה ולהניח את
הפוליטיקה בצד.”**

מתוכן. גישה אפשרית אחת לאתחול הפוליטי שישראל זקוקה לו מתחילה מההשוואה של התרבות הלקויה שלנו עם התרבות הלקויה אף יותר של אמריקה תחת דונלד טראמפ. אף ששתי הדמוקרטיות לוקות בפירוד יוקד ומקטב, שמלובה על-ידי דמגוגים משני הקצוות, לישראל יש ארבעה יתרונות שאין כיום לאמריקאים: תרבות משותפת, חובת השירות הצבאי, כוחו של הגודל הקטן ואיביים משותפים.

ראשית, מבחינה תרבותית, העובדה שאחוז גבוה כל-כך מהיהודים הישראלים שומרים שבת באופן כלשהו, חיים על-פי לוח-השנה היהודי, מתאבלים בזמן הצפירות של יום השואה ויום הזיכרון וחוגגים את יום העצמאות יוצרת במשך כל השנה רגעי חיבור שמתעלים מעל לפירודים פוליטיים ושבטיים רבים. כמו-כן, אני שומע סיפור דומה מרוב החיילים ומשרתי המילואים: אכן, הם מבלים שעות אין-ספור עם חבריהם, ויודעים איפה כל אחד מציב את עצמו מבחינה פוליטית, דתית ורגשית; אולם הבדלים אלו אינם קובעים מי יעמוד בראש המשימה או יפנה את האשפה. היכולת לדומם את ההשתייכות הפוליטית משקפת חוסן חברתי יוצא-דופן. היא מסוגלת להוליד את אסטרטגיית ה-70/30 של ציבור המתונים היציב, המנוגדת לשיטה של הדמגוגים והתקשורת להפריד כדי למשול ולצבור צפיות רבות יותר: הדגשת הסוגיות הרבות שמאחדות אותנו במקום מיעוט הסוגיות שמפרידות בינינו.

שנית, החיבור האמור, על הפטריוטיות המתלווה אליו בהכרח, הוא גם הסיבה לכך שיש הכרח שחרדים רבים יותר ישרתו בצבא ושערבים ישראלים רבים יותר יעשו שירות לאומי.

שלישית, לא כמו אמריקה – שם קל לתושבי המדינות הכחולות לשנוא את מצביעי טראמפ כי הם אינם מכירים איש מהם, וקל לתושבי המדינות האדומות לעשות דמוניזציה לדמוקרטים כי הם אינם קונים באותן חנויות – ישראל מדינה קטנה מאוד-מאוד. החיים זה על-גבי זה הופכים את ביטול האחר לקשה הרבה יותר. אומנם, ”השולחן החרדי” בחתונות רבות כל-כך משקף את מחויבות החרדים להיבדלות מוקצנת; מאידך גיסא – הם מגיעים לחתונה!

לבסוף, תודה לאיראן, לחמאס ולרבים מדי בעולם. קיומו של אויב משותף שולח את הישראלים אל אותם מחוזות טראומה ואל אותם מקלטים, תוך שהוא מכריח אותם לסמוך זה על זה ולהניח את הפוליטיקה בצד.

חובה על גאונים טכנולוגיים בישראל להוביל את המאמץ לגבור על האלגוריתמים של המדיה החברתית שמגבירים את הפירוד. ברור שמחלוקות פוליטיות רציניות ומתחים דמוגרפיים מזינים

את הקיטוב. אולם המדיה החברתית מביאה אל קדמת הבמה את הקיצוניים, בו־בזמן שהיא מפתה את הבוחרים להתחפר עמוק יותר ויותר בתוך המחילות הפוליטיות שלהם.

גם המתונים החסונים יכולים ליצור מתקפת־נגד מוסרית. מדור בדיקת העובדות של עיתון הושינגטון פוסט היה נוהג לאמוד פרסומות והצהרות פוליטיים על־ידי הענקת "אפים של פינוקיו" – ארבעה עבור שקרים בוטים. ערוצי תקשורת מרכזיים יכולים להעניק בקביעות דרגות של "הארי פוטר" ו"וולדמורט", או "מלאכים" ו"שדים", כדי לעודד אומץ פוליטי ולהרתיע משימוש בדמגוגיה מפלגת.

עדיין נדרש גם שיקום מילולי יותר. באוגוסט 2022, בחגיגות מאה עשרים וחמש שנה לייסוד הרשמי של התנועה הציונית בבאזל, קידם הנשיא יצחק הרצוג ציונות של אחריות. זו מתחילה בחלוציות מחודשת שתשקם את הדרום והצפון (שנזנחים לעיתים קרובות), אך עליה להיות שיטתית ושאפתנית יותר. מוטל על חוקרים לשאול ישראלים צעירים – ובראשם החיילים ומשרתי המילואים – מה חסר, מה נדרש להם, וכיצד הם מתכוונים לפתור את הבעיות שהם מזהים, ואז לגשת לחולל את השינויים האלה תוך איחוד פוליטיקאים ופילנתרופים ברחבי העולם.

בשנה שעברה הוזמנתי להציע פרויקטים שאפתניים לפילנתרופים מהתפוצות – סיעור־מוחין בנוגע לשינויי־עומק מעשיים שישפרו את החיים בישראל. בהיותי חנון, דמיינתי מיזמים חינוכיים ואידאולוגיים. אך אז התעניינתי אצל אחרים. הבן שלי הציע דוור למעמד־הביניים, כי חבריו המילואימניקים בשנות העשרים לחייהם אינם מצליחים למצוא בית במחיר סביר. הבת שלי הציעה להשקיע בתשתיות תחבורה ובהקלות מס, מכיוון שעמיתה לעבודה מגיעים למשרד לחוצים מהפקקים ומסיימים את היום מיואשים מהמיסים הגבוהים שהם נאלצים לשלם. קרוב־משפחה אחר הציע יוזמות בתחום בריאות הנפש, ואחד מחבריי העריך שבעלות של 500 מיליון עד מיליארד דולר נדבנים יכולים לבנות בית־חולים חדש, ובכך לשפר את יחס המטופלים למיטות בישראל וליצור תקנים רבים יותר לבתי־הספר לרפואה, מה שיצמצם את המחסור ברופאים.

זהו סוג סיעור־המוחין הפרואקטיבי ואלה סוג הפעולות האמיצות, נוטלות הסיכון ומצילות המדינה שאנו זקוקים להם – מאזרחי ישראל, מממשלה קשובה ומתפקדת יותר וכן מ"חוצניקים" אוהבים – ואשר יהיו מודל לציונות של אחריות, המשקפת ציונות זהותית עשירה, חסינה ונוסקת לשמיים.

”טבח שמיני

עצרת כ”ב בתשרי

תשפ”ד החזיר

את החברה

הישראלית

לעמידה פנים-

אל-פנים מול

ההיסטוריה

היהודית.”

הדרך לניצחון ולתיקון

אלכס גרינברג*

טבח שמיני עצרת כ”ב בתשרי תשפ”ד החזיר את החברה הישראלית לעמידה פנים-אל-פנים מול ההיסטוריה היהודית. הרצח הסדיסטי ההמוני, שהתרחש על רקע פילוג פנימי בקרב החברה הישראלית, הפך את התפיסה של ברית גורל לנוכח יותר מתמיד. התנהגותם של מרצחי חמאס והעדרם המוחלט של גילויי אנושיות כלשהם בקרב העזתים המחישו במלוא עוצמתם המזוויעה את תוקף התיאור המקראי של עמלק. מבלי להיכנס לעובי הקורה של דיונים הלכתיים או תאולוגיים, ניתן להסכים שעמלק משמש להבחנה בין יריב גאופוליטי רגיל לאויב מסוג אחר, התוקף את היהודים כדי להשמדם.

אחרי השפל הנורא של יום הטבח קם העם היהודי כלביא, הפליא את מכותיו בשבע חזיתות, ושיתק – אם כי לא השמיד – את שני אויביו העיקריים: חמאס והמשטר האיראני. הניצחון אומנם חלקי, אבל זהו בהחלט ניצחון, אף אם הדרך עודנה ארוכה. נראה כי הכל מסכימים כי אי-אפשר לחזור אל המצב הקודם ששרר בקרבנו לפני הטבח, אולם יעד התנועה אינו ברוח. כיום נדמה ביתר שאת כי ברית גורל וברית ייעוד כרוכות זו בזו.

אולם אי-אפשר להתקדם אל היעד ללא מפה ומצפן. לכן לא במקרה שינון של מסלול ניווט בצבא נקרא ”סיפור דרך”. אי-הכרת האויב היא אחת הסיבות העיקריות לשפל הנורא שפקד את מדינת-ישראל, וזה הדבר הראשון שמחייב תיקון לאלתר. אולם לעיתים קרובות אמירות כגון ”אסור לזלזל באויב” או קריאות ל”קבלת אחריות” ול”חשבון-נפש” חוטאות באי-בהירות ובמטען רגשי עודף. כמו-כן, ברי שצבא וקהיליית מודיעין בכל חברה מושפעים מאותה חברה, מערכיה ומרוח הזמן המנשבת (צייטגייסט). יאה זה תמים ומגוחך להניח שהערכת המודיעין לא תושפע ממה שרווח באותה חברה.

כותב שורות אלו טוען כי מדובר בתהליך דיאלקטי; קרי, לא תיתכן הכרת אויב, ידיעתו והבנתו ללא הכרת העצמי. למשל, המודיעין הישראלי מעולם לא ניהל לוחמה פסיכולוגית נגד חברת האויב, ומעולם לא עסק בגילוי נקודות התורפה שלה.³⁹ אי-אפשר לגלות את נקודות התורפה של חברת האויב ללא הגדרה מראש של חולשות וחוזקות. לא למותר לציין שהגדרתה של תכונה מסוימת כחולשה או כחוזקה משתנה מתרבות לתרבות. כמו-כן, הבנת חולשות ונקודות

* עמית-מחקר בכיר במכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון; חוקר את איראן ומשמש יועץ מודיעיני וגאופוליטי לחברות עסקיות.

תורפה של החברה שלנו חיונית הן למודיעין והן לבניין כוח צבאי. אי-אפשר להיות מתרגם משפה זרה ולהכיר את כל מכמניה ללא שליטה בשפת-האם על בורייה. לכן נראה שהתהליך של הפקת לקחים צבאיים, שאחד מהם הוא ידיעת האויב, חייב להתבצע לצד תהליך של גילוי עצמי של החברה הישראלית. במילים אחרות, עלינו לעשות חשבון-נפש שיסייע לנו לגלות חולשות וחוזקות של עצמנו.

לחברה הישראלית חסרה רפלקסיה, דהיינו, עצירה והתבוננות על-מנת להבין את מה שקורה.⁴⁰ ודוק: לחשבון-הנפש המוצע במאמר זה ולרגשות הטקסית הנהוגה במחוזותינו אין ולא כלום. אין ספק שקשה להיפרד מרגשות, אך הדבר חיוני. אסור שניתוח הכשלים וזיהויים ייהפך למה שבינתי "טקס דתי של חילונים לכבוד מלחמת יום-הכיפורים". כלומר, במקום ניתוח והבנה הופיע טקס מעין-דתי שהתבטא בהבעת חרטה על חטאים, כאילו ההנהגה הצבאית והאזרחית של ישראל בשנת 1973 חטאו מבחינה מוסרית, ולא רק כשלו בדרך החשיבה שלהם, מה שעלול לקרות לכל אחד ללא קשר למעלתו המוסרית.

אם כן, בשורות הבאות אנסה לתאר את הפן המודיעיני-המבצעי החסר, תוך ניסיון להצביע על השורשים התרבותיים שגרמו לליקוי-המאורות בצבא בכלל ובמודיעין בפרט.

העיסוק המופרז – שלא לומר האובססיבי – בכשלים הצבאיים ובחלוקת האחריות גורם להתעלמות מנוכחות האויב. במקום לתעל את כל האנרגיות לניצחון ולמיגור האויב, מתמקדים במקרה הטוב בחקירת כשלים טכניים, ובמקרה הרע שוקעים במריבות פנימיות. אכן, ההיבט הצבאי הטכני קיים, אולם אסור לשכוח שהמתקפה הצבאית של חמאס נלוותה למאמץ העיקרי שלו, שהתבטא בטבח ההמוני. משקיף חייזר מכובד אחר, אילו התבונן במתרחש, היה עלול להגיע למסקנה שמדובר באיזשהו אסון-טבע או תאונה תעשייתית בשל רשלנות פושעת של מישהו מהעובדים ששכח לבצע נוהל כלשהו הידוע לכולם. כאשר נוהגים כך, טבעי שמתעניינים יותר במי נטל אחריות או חמק ממנה, במקום בחמאס.

הכרת האויב

חמאס

הטבח חשף את השורשים המטפיזיים של העימות עם האסלאם, והפגיש ישראלים בעל-כורחם עם ההיסטוריה היהודית, שכן הטבח מכונה "טופאן אל-אקצא" (طوفان الأقصى), כלומר, מבול אל-אקצא.

**”בערבית לא
ראיתי גילויים של
אנושיות בסיסית
פשוטה, למעט
מקרים ספורים.”**

**”האסלאם אינו
מכיר בשום
לגיטימיות של
קיום יהודי עצמאי.
אי־אפשר לא
לראות את המאמץ
הערבי האסלאמי
להשמיד לא רק את
ישראל, אלא גם את
הזיקה היהודית
לארץ־ישראל.”**

טופאן אינו מציין סתם סערה, אלא את אותו מבול שבאמצעותו העניש אללה – כמתואר בסורה 71 של הקוראן (“פרשת נח”) – את שני העמים הכופרים עאד ות’מוד. אכן, מייד לאחר הטבח החלו להופיע בהמוניהן סיסמאות כגון “יא מהלכ עאד ות’מוד, אהלכ אל־יהוד” (“הוי, משמיד עאד ות’מוד, השמד את היהודים”).⁴¹

בכלי־תקשורת המזוהים עם חמאס, כל שטח המצוי בשליטת ישראל מוצג לעולם כ”כיבוש” (אל־אחתלאל), וכדאי לזכור שמבול אל־אקצא מכוון לירושלים, ולא לעוטף עזה. למן הטבח אני מבלה את ימי בקריאה מרובה במדיה חברתית בערבית ובפרסית. בערבית לא ראיתי גילויים של אנושיות בסיסית פשוטה, למעט מקרים ספורים (התמונה שונה בתכלית לגבי איראן – ראו להלן).

החברה הפלסטינית אחוזה בתרבות פתולוגית, חולנית ונרקיסיסטית. היא אינה מגלה ולו טיפת אמפתיה כלפי האחר. כידוע, נרקיסזם ואינפנטיליות כרוכים זה בזה, שכן ככל שהילד קטן יותר כן הוא מסוגל פחות לראות את זולתו. מושגי הטוב, הרע והצדק אצל הפלסטינים מחולקים באופן בינרי מוחלט, מה שגורם לדמוניזציה מוחלטת של היהודים. כל התופעות האלה מתקיימות בשפע גם בחברות ערביות אחרות. יש לזכור שהתפרצות השנאה האנטישמית קרתה מייד במהלך הטבח ואחריו, לפני ההפצצות של צה”ל.

ביחסי האסלאם עם היהדות יש הרבה מן הממד הפסיכואנליטי. האסלאם אינו מכיר בשום לגיטימיות של קיום יהודי עצמאי. אי־אפשר לא לראות את המאמץ הערבי האסלאמי להשמיד לא רק את ישראל, אלא גם את הזיקה היהודית לארץ־ישראל, כפי שהיטיב לתאר זאת המשורר נתן אלתרמן בשירו המפורסם “ארץ ערבית”.⁴² אחת התכונות הפתולוגיות המכוערות ביותר המאפיינות את העולם הערבי היא הכחשת דבר התרחשותו של הטבח והצגת תגובת צה”ל כ”תוקפנות ציונית” (אל־עדואן א־צהיוני). במילים אחרות, הפלסטינים אינם מצדיקים סדיזם, רצח ואונס, אלא מכחישים את עצם התרחשותם, בעוד תגובה ישראלית כלשהי היא לעולם “תוקפנות”.

על־פי ההשקפה של האסלאם, ליהודים יש זכות להתקיים אך ורק אם הם מקבלים עליהם את תנאי הנחיתות של ד’ימה (בני חסות לא־מוסלמים), כי כך כתוב בקוראן. **כאשר היהודים מתנהגים בניגוד לנדרש מהם על־ידי האסלאם, הם נהפכים באופן אוטומטי לתוקפנים כלפי המוסלמים.** יתרה מזו, קיומה של מדינה יהודית עצמאית, ועוד בלב העולם המוסלמי (דאר אל־אסלאם), סותר את

**”רוב הערבים
מעדיפים לתקוף
את היהודים
במקום להרהר
שמה בזהות
האסלאמית שלהם
יש דבר־מה
פגום. אותו תהליך
מתרחש בתרבויות
הנוצריות באירופה,
ומתבטא ביחס
לישראל. זהו
שורש האנטישמיות,
שאינו ניתן
לשינוי באמצעות
’הסברה’ שלנו.”**

אמונות־היסוד של המוסלמים ושל הנוצרים גם־יחד. הן הנצרות הן אסלאם לוקים בדיסוננס קוגניטיבי הרסני ביחס ליהודים. מצד אחד, היהודים הם בזויים, וצריכים לשאת בעונש על כך שדחו את האמת האוניוורסלית של ישו (לפי פרשנותו של שאול התרסי, הלא הוא פאולוס הקדוש) או של מוחמד, שליח אללה, חותם הנביאים (כלומר, הנביא האחרון). לפי האסלאם, היהודים זייפו את התורה, אשר הזכירה במקורה את מוחמד כנביא. אולם מצד אחר, שתי הדתות אינן יכולות להתעלם מהעובדה שאלוהים בחר להתגלות בפעם הראשונה דווקא ליהודים, ומדובר בהתגלות שהן מכירות בתוקפה.

יודגש כי אין הכוונה לכל המוסלמים או לכל הנוצרים, ובוודאי אין כוונתי לכך שבנצרות ובאסלאם אין מאומה זולת המשטמה כלפי היהודים. **אולם המגמות האלה שרירות וקיימות.** כמו־כן, מדובר לאו דווקא בדת כאוסף של אמונות דוגמטיות במשהו, אלא בדת כמערכת של תרבות, היסטוריה וערכים הנטועה בכל אדם. כוונתי לדת כמרכיב חיוני של זהות. לכן כל אדם מתקשה לראות משהו שמערער את זהותו. רק מתימעט נכונים לערוך בחינה מחדש ביקורתית של עולם הערכים שלהם, ולרוב הם יבחרו לתקוף את הגורם המערער. לשם קיצור אפשר לומר שרוב הערבים מעדיפים לתקוף את היהודים במקום להרהר שמה בזהות האסלאמית שלהם יש דבר־מה פגום. **אותו תהליך מתרחש בתרבויות הנוצריות באירופה, ומתבטא ביחס לישראל. זהו שורש האנטישמיות, שאינו ניתן לשינוי באמצעות ’הסברה’ שלנו.**

המשטר האיראני

המשטר האסלאמיסטי השולט באיראן למן המהפכה שהתחוללה שם בשנת 1979 ניזון מאידאולוגיה הזוהר במהותה לאידאולוגיה של האחים המוסלמים במצרים מבית־היוצר של חסן אל־בנא וסייד קוטב. כתביהם של הוגים אסלאמיסטים איראנים מלפני המהפכה, לרבות הגותו של מייסד הרפובליקה האסלאמית איתוללה רוחאללה ח'ומייני, שופעים אנטישמיות ”מלכתחילה”, בלי קשר לישראל ולמדיניותה. גם כיום המשטר האיראני מקפיד לדבוק בקו של הכחשת השואה, בהוראת המנהיג הנוכחי עלי ח'אמנאי.⁴³ לאורך שנותיו היה המשטר האיראני אחראי לרצח אזרחים ישראלים ויהודים רבים, ובכלל זה לשני פיגועים מחרידים בארגנטינה (פיצוץ השגרירות הישראלית ופיצוץ בניין הקהילה היהודית בבואנוס־איירס). המשטר האיראני, על בכיריו ודובריו, שיבח ומוסיף להלל את הטבח של חמאס. לעימות בין ישראל לאיראן אין שום מאפיינים גאופוליטיים רגילים, כגון סכסוך על אדמה או משאבים, מהגם

”עזה היא חמאס, וחמאס הוא עזה.”

ששתי המדינות אינן חולקות גבול משותף. סיבת העימות היא אחת, והיא האנטישמיות האידאולוגית של המשטר האיראני. כל מי שמתעלם מכך ומנסה להציג את היחס האיראני כ”ביקורתי כלפי המדיניות הישראלית” – הא ותו לא – חוטא, במקרה הטוב, בבורות מוחלטת בנדון.

מסקנות וסיבות

מהנאמר לעיל נגזרות כמה מסקנות מעשיות ומבצעיות לחלוטין:

- מחריד לראות באיזו מידה רצח, התעללות, עינויים והשפלה היו חשובים לחמאס אפילו על-חשבון ההתקדמות המבצעית האפשרית, אילו בחרו לא “להתעכב” על השמדת התושבים. בניגוד לחוכמת ההמונים הליברלית, הנדושה עד לזרא, שלפיה “יש להישמר מלהפוך כל אויב לעמלק”, היא זה אווילי להתעלם מהממשות של אויב שרוצה באמת להשמידנו, פשוטו כמשמעו. עם כל הכבוד לקלאוזביץ ולשאר הוגים צבאיים, דבריהם נכונים למלחמות רגילות. סביר שהתמודדות עם אויב מסוג השמדתי מחייבת עדכון של תפיסת הביטחון וניהול המלחמה בהתאם.

- עזה היא חמאס, וחמאס הוא עזה. חמאס אינו מפלגה רעה שהעזתים בחרו מרצונם מתוך “סופרמרקט של רעיונות”. חמאס, שהוא ההתגלמות המקומית של האחים המוסלמים ושל “האסלאם הפוליטי”, הוא האינטרפרטציה המודרנית הלגיטימית היחידה כיום של האסלאם. אין שום טעם לדון בשאלות כגון “האם כל האסלאם הוא כזה” או “האם האסלאם הוא אנטישמי באופן אינהרנטי או לא” (שלא לדבר על האשמות אפשריות של המחבר בהכללות). שאלות על מהות האסלאם או על חלופות שייכות לתחום המחקר ההיסטורי, וזה נשאר לעולם תאורטי בלבד. לצורך מודיעין המשמש לקבלת החלטות ולגיבוש אסטרטגיה, יש להתייחס למצב הנתון, כאן ועכשיו. הדיון בנוגע לאסלאם ההיסטורי – כיצד הוא היה “באמת” או “מה הוא צריך להיות” – אינו רלוונטי. מה שחשוב הוא שהאסלאם הסוני הפלסטיני מתבטא כפי שהוא מתבטא במציאות.

• התמונה באיראן היא מורכבת הרבה יותר, שכן יש הבדל עצום בין המשטר האיראני לעם האיראני. הח"מ מכיר לא מעט איראנים אשר מתנערים בשאט־נפש מהמשטר ומתביישים בכך שהוא משבח את הטבח המזוויע. יודגש כי ההבחנה בין הפלסטינים לאיראנים מתבססת על ניתוח של המציאות והנתונים, ולא על משאלות־לב או פירוש כוונות. יש לזכור כי לאורך כל ההיסטוריה מדינות נלחמות אלה באלה, וגם בעלות־הברית נלחמו נגד גרמניה הנאצית, ולא נגד היטלר בלבד. אין ספק שהעם האיראני עצמו הוא אחד הגורמים המחלישים את המשטר, אבל המשטר הוא שמקבל החלטות אסטרטגיות.

• כל ניתוח מודיעיני או פרשנות המתעלמים מההיבטים הדתיים וההיסטוריים, ומניה וביה מההיסטוריה היהודית, לוקים בהבנת המציאות דווקא ככל שהם מתיימרים "לא להפוך את הסכסוך לדתי". הדת מזמן בתוך הסכסוך, ואין ביכולתנו לקבוע למוסלמים כיצד הם אמורים לפרש את דתם.

• כל תרבות יונקת בסופו של דבר מדת, שכן דת מהווה רובד טרנסצנדנטי בכל תרבות וקובעת ערכים אקסיומטיים בה. גם אם החברות האירופיות עברו חילון מוחלט, עדיין ערכי־היסוד של תרבותן הם נוצריים באופן מובהק, מה שמשפיע כמובן על היחס ליהודים ולישראל. אין ספק שיש מה לשפר במערך ההסברה הישראלי, אבל עם זאת שומה עלינו להבין שני דברים לגבי אנטישמיות:

א. אנטישמיות היא הידרה מרובת ראשים, אשר אינה חייבת להיות אלימה או רצחנית. אחד מביטויי האנטישמיות ה"מתורבתת" הוא הדרישה מהיהודים לנהוג לפי נורמות מיוחדות, שאינן נדרשות משום קבוצה אחרת, כדי לזכות במשהו שאחרים מקבלים באופן אוטומטי. האנטישמיות נובעת מחוסר היכולת להפגין יחס של שוויון־נפש כמו כלפי עמים אחרים. סיבות־העומק לכך נעוצות בנצרות ובאסלאם.

ב. היות שמדובר במשהו הטבוע עמוק מאוד בתרבויות המערב, מדובר בנתון אי־רציונלי, קרי, אי־אפשר לשנותו באמצעות הנמקה לוגית. לנוכח זאת, למאמצי ההסברה יש מלכתחילה תוקף מוגבל.

חשיבות הסמנטיקה

למילים יש משמעות, וגם בין מילים נרדפות יש ניואנסים דקים. בורות בשילוב עם חוסר מודעות למשמעותן של מילים יוצרים הבנה משובשת וטעויות בהבנת המציאות. להלן כמה דוגמאות בולטות ביותר:

- "מתקפת חמאס" – לא במקרה בעיתונות האירופית משתמשים בעיקר בביטויים "מתקפת חמאס" או "אירועי 7 באוקטובר 2023". ניסוח זה משמש לצמצום האמפתיה כלפי ישראל ולהצגת הסבל הפלסטיני כטרגדיה אמיתית. למקרא הביטוי "מתקפת חמאס", במיוחד בשפה אירופית כלשהי, ניתן לחשוב שמדובר פשוט בעוד התלקחות צבאית, כמו בין רוסיה לאוקראינה או בין הודו לפקיסטן, שבמהלכה קרו כמה דברים שלא ייעשו. אסור לאפשר לאויב לקבע את הנרטיב הזה. כאמור לעיל, מתקפת חמאס רק נלוותה לטבח המוני. טבח זה כוון נגד העם היהודי ביום חגו, ולכן אני מקפיד לכנותו "טבח שמיני עצרת". לא יעלה על הדעת שיתקבע השימוש במילה "אסון" בהתייחס לטבח, שכן "אסון" מתקשר בדרך-כלל לאסון-טבע.
- "קונספציה" או "זלזול באויב" – הקונספציה המקורית של ערב מלחמת יום-הכיפורים הייתה תפיסה מוגדרת לגבי האויב, אשר בדיעבד התבררה כלא-נכונה בכמה היבטים. בכל השאר לא זו בלבד שהיא הייתה מוגדרת, כתובה והגיונית, אלא שהיא גם התבררה כנכונה (המצרים לא ינסו להתקדם ללא מטריות טילים). במקרה דנן, לעומת זאת, לא היה משום זלזול באויב, אלא משהו חמור אף יותר: היה סירוב לראות באויב אויב.
- "אי-פגיעה בחפים מפשע" – המונח המקובל במינוח הצבאי המודרני הוא "בלתי-מעורבים" (noninvolved) או "בלתי-לוחמים" (non-combatants). השימוש בצירוף "חפים מפשע" הוא שימוש במונח משפטי פלילי לגבי מציאות של מלחמה, שאינה ניתנת לשפיטה פלילית בשום מדינה. לחלופין זהו תרגום של המונח המערבי innocent, הנושא קונוטציה נוצרית מובהקת.
- "הרתעה" – השיח הצבאי הישראלי מרבה להשתמש במונחים "הרתעה", "הרתעה" ו"הכרעה". לשלושת המונחים אין שום מקבילה במינוח הצבאי המודרני. המונח "הרתעה" (באנגלית

deterrence ובצרפתית dissuasion) משמש בדרך-כלל לציון הרתעה גרעינית. מדובר בתפיסה שלמה ומסודרת שנולדה בהקשר של המלחמה הקרה, ואין לה שום קשר למשמעות המושג "הרתעה" כפי שהוא משמש כיום בישראל בעברית.

• "עוצמה רכה", "מעצמה" – לעיתים קרובות ניתן לקרוא המלצות לישראל להשתמש בעוצמתה הרכה, כי "יש לנו מה לתת" וכי "אנחנו מעצמה אזורית". יש כאן אי-הבנה של מהות שני המונחים. "עוצמה רכה" אינה יכולת בעלמא שישראל אינה מנצלת, אלא מדובר ביכולת לכפות על הצד האחר, באמצעים שאינם אלימים, עשיית דבר-מה שהוא אינו מעוניין בו בהכרח. לישראל אין יכולת כזאת. באשר למונח השני, אין הסבר מקובל ומוסכם מה בדיוק נובע מהיותה של ישראל "מעצמה אזורית".

שילוב של בורות, מוסרנות וביטחון עצמי מופרז

ניתן לקבוע כי ברוב המקרים סיבת הסיבות לכל התופעות המתוארות לעיל היא בורות – הן ביהדות ובהיסטוריה היהודית והן בתרבויות המערב ובכל מה שנמצא מחוץ לגבולותיה של ישראל. כיצד אפשר לצפות שקצין צעיר שסיים זה עתה תיכון, ואשר אינו מסוגל לצטט אפילו את התנ"ך או שירה עברית, יבין את האסוציאציות מהקוראן המובנות לכל דובר ערבית?

גאופוליטיקה – מכלול של ידיעות רבת-חומיות שאינן מצמצמות לגאוגרפיה או לפוליטיקה בלבד, אלא גולשות גם לפסיכולוגיה, לכלכלה, להיסטוריה, ומעל לכל לתרבות במובן הרחב של המילה. כל אסטרטגיה נבנית על האינטראקציה עם האחר, אשר לעולם נשאר בלתי-צפוי, בוודאי אם הוא יריב או אויב.⁴⁴ אי-אפשר לעסוק בגאופוליטיקה או לפתח אסטרטגיה רבתי ללא ידיעה מקיפה, לעומק ולרוחב, של שחקני האזור. ידע כללי חיוני לפיתוח אסטרטגיה.⁴⁵

יש להכיר בכך שהעם היהודי נטול מסורת מדינית וצבאית. התורה קובעת את היחסים בין אדם למקום ובין אדם לחברו, אבל אין בה מתכונים לניהול מדיניות או מדינה. היא גם קובעת מוסר, אולם כדאי להסתפק בהבנת המוסר כקביעת גבולות וסייגים, ולא כהדרכה מוגדרת לכל מקרה ומקרה. בתלמוד נאמר: "שלשה סימנים יש באומה זו – הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים."⁴⁶ לפעמים נדמה שכמעט כל סוגיה בכל תחום נדונה אצלנו במונחי טוב ורע, ותוך התייחסות למוסר היהודי. אלא שלעיתים קרובות אנחנו שוכחים שקשה מאוד

לקבוע אמות־מידה ברורות לטוב ורע בפוליטיקה, מכיוון שלא תמיד הכוונות הטובות ביותר מובילות לתוצאות הטובות ביותר.

קשה מאוד לקיים דיון מקצועי רציני כאשר המשתתפים אינם מוכנים להודות שחסר להם ידע בתחום מסוים, וכאשר כל אחד בטוח (מתוך הכוונות הטובות והמוסריות ביותר) שהצעתו היא הטובה ביותר.

ראייה בינרית

בישראל לא קמו מוסדות להשכלה גבוהה המטפחים מצוינות אינטלקטואלית בתחומים שאינם מדעיים טכניים. מובן שמצוינות במדעי הרוח אינה ערובה לעבודת מודיעין ומדינאות טובות יותר, אולם יש בה תועלת מבחינת היכולת להנחיל משמעת אינטלקטואלית. מחקר היסטורי אינו מדע באותו מובן שבו פיזיקה היא מדע, ובכל־זאת כיבודם של כללים מתודולוגיים מוגדרים יכול להפוך מסה בכתב־עת למאמר היסטורי אקדמי. כאשר מומחים טכנולוגיים מתיימרים לעסוק בגאופוליטיקה או במדינאות, הם נתקלים במציאות של אי־ודאות וריבוי אפשרויות ובחירות. עולם התכנות הוא שפה בינרית במהותה – כל פעולה טכנית תומנת בחובה תוצאה צפויה מראש, בהתחשב בפרמטרים של המנגנון או המכונה. לעומת זאת, האינטראקציה עם בני־אדם לעולם אינה טכנית, וגם אינה יכולה להיות טכנית. המציאות מרובת פנים וגוונים, ומשתנה ללא הרף.

לכן אי־אפשר להעניק תשובה ממצה וחד־משמעית לשאלות כגון "האם איראן רוצה להשמיד אותנו?" או "האם נכון לכבוש את עזה?".

קפאון האידאולוגיות

שילוב של כל הגורמים שצוינו לעיל מתבטא באימות אידאולוגיות שונות משמאל ועד ימין. מובן שלכל חברה ולכל קבוצה יש השקפה מסוימת, שגם אותה מכנים "אידאולוגיה". אולם השקפה פוליטית רגילה נגזרת מראיית המציאות, בכפוף לערכי־יסוד. השקפה פוליטית "נורמלית" חייבת להיות מסוגלת להשתנות ולהתאים את עצמה למציאות לאור הנסיבות המשתנות. לעומת זאת, ערכי־היסוד יונקים מהרבדים העמוקים של התרבות, אשר מבוססת בתורה על דת. הערכים האלה אינם משתנים בחלוף העיתים והנסיבות. טבעי שערכים כאלה יהיו מועטים יחסית.

הפילוסופית הצרפתייה הישראלית אליענה אמדו לוי־ולנסי פירשה

**”וְהֶעֱלָה עַל רוּחְכֶם
הָיָו לֹא תִהְיֶה, אֲשֶׁר
אַתֶּם אֹמְרִים נְהִיָּה
כְּגוֹיִם בְּמִשְׁפָּחוֹת
הָאֲרָצוֹת לְשָׂרָת
עַץ וְאֶבֶן.”**

את סכנת האידאולוגיות המערביות לאור היהדות בספרה **משמאל לריבון העולמים או האשליה האידאולוגית**.⁴⁷ טענתה העיקרית היא שאידאולוגיות פוליטיות קופאות בזמן, נהפכות לדוגמטיות ומציעות פתרונות סופיים שאינם בנמצא. הן נהפכות לאוטופיות שאינן יכולות להתקיים. החלופה שהיא מציעה היא קשב ל”דממה דקה” של מציאות. לדבריה, היצמדות לאידאולוגיה דוגמטית כלשהי היא לעולם מסוכנת: אפשר וצריך לתמוך בכלכלת שוק חופשית, אולם מדינה ליברטריאנית אינה קיימת בשום מקום; לפעמים מדינה צריכה להתערב בכלכלה. נוסף על כך, בישראל מתקיים בלבול מוחלט של מונחים כגון “שמרנות”, “ליברליזם” ו”ליברטריאניזם”.

עיקרון דומה חל גם במישור הצבאי. תפקידו של צבא הוא להילחם ולנצח את האויב. ייתכן שזה מובן מאליו לכל אומה נורמלית, עד כדי כך שאין צורך לציין זאת. אך יש מקצוע צבאי עם עקרונות ברורים, שאחד מהם הוא שיש קרב הגנה ויש קרב מתקפה. אחד הכשלים הקשים של צה”ל במלחמת יום־הכיפורים היה הזנחתו של קרב ההגנה, כי לא תמיד ניתן לעבור למתקפה לפני הדיפת האויב. אי־לכך הדיבורים על “צבא התקפי לעומת צבא הגנתי” נשמעים תלושים מהמציאות. תחת זאת ניתן להסתפק בקביעתו של המרשל פרדיננד פוֹש כי יש לשאוף לעבור למתקפה לא כערך בשלעצמו, אלא מפני שהגנה בלבד אינה מסוגלת לרסק את האויב ולהבטיח ניצחון.

המוצא: איחוד הפנים ואיזון

על כל אלה יש להוסיף את מה שניתן לכנות “שבר חלום הנורמליות הציוני”. אומנם הוא מעולם לא בוטא באופן רשמי במצעה של תנועה ציונית כלשהי, אך הוא היה נוכח מאז ומעולם. חלום זה התבטא באמונה שקיומה של מדינה יהודית יעלים את בעיית האנטישמיות, וסוף־סוף נחיה כעם נורמלי. במקום זאת, מדינת־ישראל נהפכה ליהודי בין העמים. סבורני שהקושי להכיר בכך שיש אנטישמיות אי־רציונלית, ושאי־אפשר לפתור את הבעיה הזאת באמצעות הסברה טובה יותר או באמצעות מעשינו בכלל, נובע מהפחד להתייצב פנים־אל־פנים מול ההיסטוריה היהודית או מול הגורל היהודי. השאיפה לברוח מהיעוד היהודי התקיימה עוד בתקופת הנביא יחזקאל, שגם הסביר את חוסר התוחלת שבה: **”וְהֶעֱלָה עַל רוּחְכֶם הָיָו לֹא תִהְיֶה, אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם בְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׂרָת עַץ וְאֶבֶן”** (יחזקאל, פרק ב, פסוק לב).

ברי שהמציאות המאיימת מפחידה. כמו־כן קשה לבסס זהות וביטחון

**”שיבת ציון
היא נס לעמים,
וכל פעולותינו
משרתות מטרת-
על גדולה: הגנה
על מדינת-ישראל,
שהיא התגשמותו
של חלום הריבונות
היהודית
בארץ-ישראל,
ביצורה וחיזוקה.”**

בצדקת הדרך על דברים שליליים גרידא. לעשות זאת ללא מטען יהודי עמוק, היסטורי וערכי יהיה בלתי-אפשרי. אם כן, הפתרון הוא ההכרה שברית הייעוד היא צורך השעה. כיצד אפשר להבין פתרון זה ללא סיסמאות? הרב יהודה ליאון אשכנזי (מניטו) ניסח זאת כך: שליחותו של עם-ישראל היא אוניוורסלית, אולם היא מתבצעת על-ידי קיום פרטיקולרי כאומה עצמאית על אדמתה. יש מקום לכל הערכים, שאמורים לאזן זה את זה בהתאם לנסיבות. זוהי גם ”הדרך האמצעית” של הרמב”ם.

לגישה זו יש השלכות מעשיות ביותר במישורים האסטרטגי והמדיני: הרי הנסיבות מחייבות לפעמים הידברות ולפעמים הפעלת כוח. לישראל יש כמה חולשות אסטרטגיות מבניות, כגון העדר עומק קרקעי ומחסור בכוח-אדם. היא יכולה לפצות עליהן באמצעות יתרונות איכותיים רבים, ובכלל זה היתרון המדעי-הטכנולוגי. חייב להיות ברור שמבצע ”עם כלביא” היה בלתי-אפשרי אלמלא מצוינות טכנולוגית חוצת-דמיון ויכולותיהם של טייסי חיל האוויר, שאין שני להם בעולם. אולם, כפי שהסביר תא”ל גיא חזות, צבא היבשה ויכולות טכנולוגיות אמורים להתקיים במקביל, ולא האחד על-חשבון האחר. הכשל הנורא של 7 באוקטובר נבע גם בגלל ההזנחה של צבא היבשה.⁴⁸

אם כן, המטרה היא להגיע לאיזון בין ערכים שונים, ויש צורך במודעות לאיזון גם בתחומים מעשיים ביותר.⁴⁹

ייתכן שקוראים יתהו כיצד אפשר לאמץ גישה ציונית לא-אידאולוגית? שיבת ציון היא נס לעמים, וכל פעולותינו משרתות מטרת-על גדולה: הגנה על מדינת-ישראל, שהיא התגשמותו של חלום הריבונות היהודית בארץ-ישראל, ביצורה וחיזוקה. אולם פעולה מוגדרת כלשהי מוכתבת גם על-ידי היתכנותה או אי-היתכנותה לנוכח המציאות. הרי תורה ומוסר היו גם לפני האידאולוגיות המודרניות. ספר קהלת קובע: ”עַת לְחַבֹּק וְעַת לְחַקֵּם מִחֶבֶק... עַת מִלְחָמָה וְעַת שְׁלוֹם” (קהלת, פרק ג, פסוקים ה-ח).

ב. משפט בין-לאומי

”אולם כאשר מחילים את ההבנה המשפטית הנדרשת, לניתוח ההאשמות, הן מתפוררות אחת לאחת, ומתגלות כנטולות כוונה ולו הקטנה ביותר לרצח-עם.”

חורבן המשפט הבין-לאומי בעקבות רצח-העם שביצע חמאס והמלחמה בעזה

אליוט מ' מאלין*

במהלך השנתיים האחרונות היינו עדים להשחתה חמורה של המשפט הבין-לאומי ולהפיכתו לכלי-נשק שנועד לגרום נזק דיפלומטי משמעותי למדינת-ישראל.⁵⁰ נסיבות אלו עיוותו סטנדרטים משפטיים וגרמו נזק אמיתי לאנשים ברחבי העולם, שספגו האשמות בגין המעשים שיוחסו לממשלת ישראל. כל זה נעשה תוך מתן פטור לצד האחר לסכסוך, ארגון חמאס, מאחריות למעשיו שלו, שפגעו באזרחים פלסטינים בעזה.

השאלה שיש לשאול כעת את הקהילייה המשפטית היא: לאן ממשיכים מכאן?

חוקי המשפט הבין-לאומי נחקקו במטרה ליצור הגנות על אזרחים ולוחמים כאחד.⁵¹ השימוש בלוחמה משפטית נגד ישראל גורם נזק אמיתי למי שהחוק התכוון להגן עליו.⁵²

בשלב מוקדם מאוד של הלחימה כבר הוטחו האשמות נגד ישראל על ניהול המלחמה בעזה,⁵³ תוך שרבים מצטטים, למשל, את האמירה של נתניהו על ”עמלק”,⁵⁴ את האמירה של גלנט על ”חיות אדם”⁵⁵

* עורך-דין ומומחה למדיניות, ומי שמוכיל את המאמצים לבקש צדק עבור קורבנות רצח-העם בבית-הדין הפלילי הבין-לאומי ובאמצעות מנגנונים שונים העומדים לרשותו; פעל לקידוד דרישותיה של אמנת האו"ם בדבר מניעת רצח-העם וענישת מצעיו לתוך החוק האמריקאי, כאמצעי שיייע בהוראת הנושא של רצח-העם באוניברסיטאות; קיבל תואר שלישי במשפטים (Juris Doctorate) מאוניברסיטת סירקיוז, תואר שני בתקשורת אסטרטגית מאוניברסיטת איווה, ותואר שני בכנהל ציבורי מאוניברסיטת נוודה.

ואת התבטאותו של הרצוג לגבי אחריות האומה העזתית כולה.⁵⁶ מכלול ההצהרות האלה עלול להישמע לאוזן בלתי-מיומנת כעדות לרצון של ישראל לבצע רצח-עם.⁵⁷ אולם כאשר מחילים את ההבנה המשפטית הנדרשת לניתוח ההאשמות, הן מתפוררות אחת לאחת, ומתגלות כנטולות כוונה ולו הקטנה ביותר לרצח-עם.⁵⁸ כפי שיפורט להלן, הן תחת מבחן "המסקנה הסבירה היחידה" של בית-הדין הפלילי הבין-לאומי (להלן: ה-ICC) והן תחת מבחן ארבע הצלעות של בית-הדין הפלילי הבין-לאומי ליוגוסלביה לשעבר (להלן: ה-ICTY) נמצא שכאשר בוחנים את ההצהרות האלה על רקע ההקשר שבו הן נאמרו, אף אחת מהן אינה נושאת אופי של כוונה לרצח-עם.

ה-ICC קבע, בפסק-דין שנתן בתביעתה של בוסניה נגד סרביה, כי "יש להוכיח באופן משכנע את הכוונה המיוחדת (*dolus specialis*) – אותה כוונה ספציפית להשמיד קבוצה במלואה או בחלקה – על-ידי התייחסות לנסיבות ספציפיות, אלא אם כן אפשר להוכיח באופן משכנע את דבר קיומה של תוכנית כללית למטרה זו; וכדי שדפוס התנהלות יתקבל כראיה לקיומה של תוכנית כזו, עליו להיות כזה שאינו יכול אלא להצביע על קיומה של כוונה כזו".⁵⁹

מבחן ארבע הצלעות של ה-ICTY מאפשר הסקת כוונה לרצח-עם על-ידי הוכחה של ארבעה מרכיבים: (1) הצהרות שמלמדות, על רקע הקשרן, על כוונה לרצח-עם; (2) היקף נרחב של זוועות שבוצעו; (3) הצבה שיטתית של הקבוצה המוגנת כמטרה; (4) ראיות לכך שהמעשה הפלילי (*actus reus*) של רצח-עם תוכנן בכוונה תחילה.⁶⁰

ההערה של נתניהו על "עמלק", למשל, זהה למילים המופיעות על האנדרטה לזכרון השואה בהאג.⁶¹ ביחס לגלנט, ברור מהזכרת חמאס בדבריו שהוא התכוון באופן ישיר לארגון הטרור כצד עוין לסכסוך.⁶² ובאשר להרצוג, הנשיא קבע בבירור כי יש להגן על אזרחים פלסטינים.⁶³ סוגיה כבדת-משקל נוספת בהצבעה על דברי הרצוג כראיה לכוונה לרצח-עם היא שהנשיא ממילא אינו חלק משרשרת הפיקוד שיכול לחלק פקודה כזו או להשתתף בביצועה. בכך הצלע הראשונה של מבחן ה-ICTY נכשלת.

באשר לצלע השנייה, לעיתים קרובות אנשים דנים במלחמה בעזה משל מדובר במלחמה מסיבית בצורה "חסרת תקדים". אומנם, ההרס עצום ומניין ההרוגים הגולמי גדול, אולם נשאלת השאלה אם אכן מדובר בהיקף גדול עד כדי כך שאפשר לראות בו משום השמדה חלקית של קבוצה מוגנת. נכון למועד כתיבתן של שורות אלו, מניין ההרוגים עומד על 67,869 מקרי מוות מדווחים, לרבות של לוחמים, במהלך שנתיים של לחימה בעזה.⁶⁴ אין ספק שמספר זה יעלה,⁶⁵

”המטרה המוצהרת של ישראל במשך כל תקופת המלחמה הייתה להילחם בחמאס ובקבוצות חמושות אחרות.”

אולם לא סביר שהוא יעלה כדי אחוז משמעותי באופן סטטיסטי. אוכלוסיית עזה הכוללת לפני המלחמה מנתה על-פי ההערכה כ-2,230,000 נפשות.⁶⁶ חשבון פשוט מעמיד את שיעור ההרוגים הכולל, לרבות הלוחמים, על כ-3% מהאוכלוסייה שלפני המלחמה. בסרברניצה ההערכה היא שקרוב ל-20%-30% מהאוכלוסייה המוסלמית הבוסנית של המובלעת נרצחה ביולי 1995,⁶⁷ וברואנדה ההערכה היא שעד 80% מבני הטוטסי נרצחו במהלך מאה ימים של רצח-עם.⁶⁸ אם כן, אף שמספר המתים הגולמי בעזה משמעותי, הוא אינו משמעותי דיו להיחשב היקף מסיבי של זוועה כמו במקרים האמורים, במיוחד כאשר מביאים בחשבון את השימוש השיטתי של חמאס בתשתיות האזרחיות וההומניטריות בעזה במסגרת לחימתו. כך שגם הצלע השנייה של מבחן ה-ICTY אינה מתקיימת.

המטרה המוצהרת של ישראל במשך כל תקופת המלחמה הייתה להילחם בחמאס ובקבוצות חמושות אחרות.⁶⁹ ישראל הוציאה מטרה זו אל הפועל תוך אזהרות חוזרות לאזרחים להתפנות משטחי הלחימה,⁷⁰ גם מתוך ידיעה שחמאס הופך את האזורים האזרחיים וההומניטריים לכלי-נשק ונלחם מתוכם.⁷¹ אין בדל ראייה לכך שישראל הציבה פלסטינים כמטרה באופן שיטתי, בייחוד לנוכח סך ההרוגים הכולל, כפי שדווח. כך שגם הצלע השלישית של מבחן ה-ICTY נכשלת.

לבסוף, אין בדל ראייה לכך שהיה תכנון מודע כלשהו של תוכנית או פעולה פיזית (actus reus) של השמדת עם, וכך נכשלת גם הצלע הרביעית.

הדגמה זו ממחישה כיצד כל ההאשמות מופרכות כאשר מיישמים את המבחנים הנדרשים. על המאשימים להביא דברים בהקשרם, ואז גם נוצרת מסקנה סבירה חלופית לגבי הכוונה העומדת בבסיס הפעולות – החזרת החטופים ופירוק חמאס.

יתרה מזו, כל ההאשמות כלפי ישראל מסרבות לכלול הערכה של פעולות חמאס כצד שני לסכסוך, ולהביא בחשבון כיצד דרך לחימתו משפיעה בתורה על פעולות הצד הישראלי. זהו כשל קריטי של המאשימים. סירוב זה גם קובע למעשה כי לחמאס אין אחריות למעשיו שלו. כבר הוכח מעל לכל ספק שחמאס הפך את התשתיות האזרחיות וההומניטריות ברחבי עזה לכלי-נשק.⁷² כל משפטן סביר שיחווה את דעתו על המתחולל בעזה בראי אמנת ז'נבה הרביעית והפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנות ז'נבה ימצא, מעבר לספק סביר, כי בכפוף לשיקולים של מידתיות ולחובה לתת אזהרה, ההגנות שנועדו לחול על המקומות האלה נהפכו לבלתי-קיימות כמעט.⁷³

”פגם הרסני נוסף הוא חוסר ההבנה של מתקפת חמאס ב־7 באוקטובר 2023, שהייתה בעצמה פשע של רצח־עם.”

אי־הערכת התנהלותו של חמאס במסגרת הבנת יישומן של הוראות האמנה הוא פגם הרסני בכל ההאשמות הללו של ישראל ברצח־עם. אחת הסיבות העיקריות לכך היא שהוא מסיר את ההקשר ואת האחריות מצד אחד לסכסוך, תוך שהוא שולל למעשה את היכולת של הצד האחר להילחם במלחמה שיש לו זכות חוקית לנהלה.⁷⁴ יתרה מזו, הוא מזניח את ההבנה כיצד התנהלות חמאס משפיעה על קבלת ההחלטות הישראלית, וכיצד החוק הבין־לאומי חל במצבים כאלה.

פגם הרסני נוסף הוא חוסר ההבנה של מתקפת חמאס ב־7 באוקטובר 2023, שהייתה בעצמה פשע של רצח־עם.⁷⁵ זאת ועוד, הסירוב לדון בעובדה שכל עוד חמאס המשיך להחזיק בחטופים עמדה לישראל הזכות להילחם מדגים אף הוא כשל יסודי בהבנת המבחנים הנדרשים, שלא לדבר על החוק.

אם כן, מכיוון שאפשר לדון בהצדקה המשפטית של ישראל להילחם, ומכיוון שלנוכח השימוש המתועד היטב של חמאס בתשתיות אזרחיות והומניטריות אפשר לקבוע שיש הסברים סבירים אחרים להתנהלות הישראלית, ולבסוף, מאחר שמי שמעלה את ההאשמות בדבר רצח־עם מסרב לשקול את ההסברים הללו, ניכר שמלכתחילה הן לא היו האשמות רציניות. כל מטרתן הייתה לגרום נזק למוניטין של ישראל ברחבי העולם ולסייע לחמאס כצד לסכסוך על־ידי הפעלת לחץ משמעותי על ישראל.

אלא שבסופו של דבר התנהלות זו גורמת נזק מרושע וחמור הרבה יותר, שכן הדבר מאותת לחמאס, כצד לסכסוך, שהוא יכול לצאת פטור בלא עונש מהפרות חמורות של החוק הבין־לאומי ושל נורמות בין־לאומיות.⁷⁶ חמאס מקבל ”אור ירוק” מטפורי להמשיך בהתנהלות כזו, שבהכרח גורמת נזק רב יותר לאזרחים פלסטינים חפים מפשע.⁷⁷ יתרה מזו, הדבר פוגע באופן יסודי בחוק עצמו. החוק והמוסדות הבין־לאומיים חדלים להיות אמינים, ודבר זה מוביל באופן ישיר לעולם מסוכן יותר.

דוגמה לכך ניתן למצוא גם בהתנהלותו של ה־ICC עצמו. העובדה שהתובע הראשי ביקש צווי מעצר לאחר שביטל פגישה עם ישראל

”מהו מעמדו של המשפט הבין-לאומי אם הוא מיושם באופן סלקטיבי? הסלקטיביות הזו שמפגינים גורמים בין-לאומיים, ישויות, ואף אנשי מקצוע, מובילה לפיחות במעמדו של החוק הבין-לאומי ומסיבה לו נזק אמיתי”

שנועדה לדון, בין השאר, בסוגיות של משלימות – אותו עקרון-יסוד של ה-ICC שקובע כי יש לכבד את בתי-המשפט של המדינות ולסמוך עליהם בכל הנוגע בבירור טענות להפרת החוק הבין-לאומי – רק שוחקת את אמינותו של בית-הדין עצמו.⁷⁸

אולם זו אינה הסוגיה המשמעותית היחידה העולה מחקירת ה-ICC וממתן צווי המעצר נגד נתניהו וגלנט. במשך שנים קיימות ראיות למכביר בדבר פשעים נגד האנושות שחמאס מבצע בעזה נגד פלסטינים.⁷⁹ משרדו של התובע (ה-OTP) לא רמז אפילו פעם אחת שיחקור או יבקש צווי מעצר בגין פשעים שביצעו פלסטינים כלפי פלסטינים. המסר שעובר מהמערכת המשפטית הבין-לאומית הוא שאם הפושע אינו מהקבוצה הרצויה, הצדק אינו חשוב.

הפשעים שמעוגנים בחוקת רומא כוללים שימוש במגן אנושי,⁸⁰ עינויים,⁸¹ נטילת רכוש,⁸² רדיפה,⁸³ תקיפת אזרחים,⁸⁴ גרימת סבל משמעותי בכוונה תחילה,⁸⁵ חילול הכבוד האישי,⁸⁶ שימוש בילדים או גיוסם,⁸⁷ העמדה לדין או הוצאה להורג ללא הליך הוגן⁸⁸ ועוד. אנו יודעים שחמאס ביצע כל אחד ואחד מהפשעים האלה בעם הפלסטיני. השאלה המתבקשת היא: אם ה-ICC דואג לצדק עבור הפלסטינים, מדוע הצדק אינו מעניין אותו כאשר הפושע נגדם אינו ישראלי?

שאלה זו מעלה שאלה עוקבת: מהו מעמדו של המשפט הבין-לאומי אם הוא מיושם באופן סלקטיבי? הסלקטיביות הזו שמפגינים גורמים בין-לאומיים,⁸⁹ ישויות,⁹⁰ ואף אנשי מקצוע,⁹¹ מובילה לפיחות במעמדו של החוק הבין-לאומי ומסיבה לו נזק אמיתי. אם לצדק יש חשיבות רק כאשר אפשר להאשים צד אחד מסוים, אזי לצדק אין באמת חשיבות. אנשים אלו אינם מבקשים כל צדק, אלא רק מובילים מתקפה על צד אחד תוך עיוות וניצול לרעה של החוק.

על-מנת שהמשפט הבין-לאומי ישיב לעצמו תחושה של אמינות, עליו לדרוש שפרופסורים ומשפטנים, ארגונים לא-ממשלתיים והאו"ם, מדינות וכלי-תקשורת, יפעלו כולם להצילו מעומק הנזק שהם גרמו. פירושו של דבר הוא להטיל אחריות על הגורמים שבאמת אשמים בפשעים הללו, במקום לרדוף את המדינה שהייתה לה עילה תקפה לצאת למלחמה (*casus belli*) לאחר שאזרחיה נטבחו ונחטפו במעשי רצח-עם של ממש.

הקרב על ריבונות פרשנית – ההאשמה ברצח־עם בתחום חקר השואה ורצח־עם

ורנה בוזר*

הקדמה

בזמן כתיבת שורות אלו, בסתיו 2025, הגענו לנקודת שפל בוויכוח על ההאשמה שבוצע "רצח־עם" בעזה. נראה שהאשמה זו, שמדינת־ישראל מבצעת רצח־עם ברצועת עזה, מעניקה לגיטימציה למעשי אלימות, לחרמות נגד אומנים ואינטלקטואלים, ואפילו לרצח.⁹² כיום די בטענה כי "אני חוקר רצח־עם, ואני מזהה אותו כשאני רואה אותו", כפי שאמר עומר ברטוב.⁹³ האקטיביזם של ברטוב מחוץ למסגרת מחקריו הוא תסמין מוכר של התמורה שחלה בתחום חקר השואה ורצח־עם, שבו כבר יותר מעשור יש התקפה על הגדרות מוכרות. התפתחות זו הואצה והוחמרה בעקבות הטבח הג'האדיסטי־האסלאמי בסגנון דאע"ש שהתרחש בדרום ישראל ב־7 באוקטובר 2023.⁹⁴

הטענה הרווחת כעת היא שיש קונסנזוס בקרב החוקרים שהמלחמה בעזה מהווה רצח־עם. טענה זו אינה נכונה.⁹⁵ בסוף קיץ 2025 קיבלה האגודה הבין־לאומית של חוקרי רצח־עם (International Association of Genocide Scholars) החלטה שלפיה בעזה מתרחש רצח־עם.⁹⁶ על החלטה זו נמתחה ביקורת רחבה, שבאה לידי ביטוי בעצומה תחת הכותרת "חוקרים למען האמת בעניין רצח־עם" שעליה חתמו כבר יותר מחמש מאות חוקרים,⁹⁷ אולם ביקורת זו לא נהפכה לחלק מהשיח הציבורי הרחב יותר.

ההאשמה ברצח־עם מתחזקת גם מכך שארגוני זכויות אדם דוגמת אמנסטי אינטרנשיונל או "בצלם" הישראלי הצטרפו למקהלה, למרות הביקורת שכבר ספגו בעבר ולמרות העובדה ששניהם מחילים את יסוד "הכוונה להשמיד" – שהוא נדבך בסיסי בפשע של רצח־עם – באופן שרירותי, בלי בדיקת מקורות.⁹⁸ האו"ם, ובמיוחד "הדווחית המיוחדת למצב זכויות האדם בשטחים הפלסטיניים הכבושים למן 1967" פרנצ'סקה אלבנזה, מפיצים גם הם את עלילת־הדם של המאה העשרים ואחת.⁹⁹ אלבנזה כבר עוררה בעבר, פעם אחר פעם, סערות בעקבות תאוריות קונספירציה אנטישמיות שהפיצה.¹⁰⁰

* היסטוריונית המתגוררת בברלין וחוקרת עמיתה בתוכנית ללימודי השואה במכללה האקדמית גליל מערבי.

**”אלה תמיד אותם
חוקרי שואה ורצח-
עם שמבקשים לעצב
”תרבות חדשה של
זיכרון” על-ידי
התנגדות פעילה
לנוכחות ולייצוג-
היתר כביכול של
זכרון השואה.”**

המשך המאמר הנוכחי יעסוק אך מעט בהפרכת ההאשמות ברצח-העם, מכיוון שזו כבר נעשתה בהרחבה במקומות אחרים.¹⁰¹ ההתמקדות להלן תהיה בשיח האקדמי הרחב יותר בתחום חקר השואה ורצח-עם שהוביל להאשמה הזו.

אקטיביזם אקדמי בתחום חקר השואה ורצח-עם

חוקרים דוגמת אינגו אלבה, סטפן קלוורס ואחרים הסבירו את ההבניה של ”התקפות פרוגרסיביות” על תרבות הזיכרון הגרמנית, על זכרון השואה ועל הגדרת-העבודה של אנטישמיות שנוסחה על-ידי הברית הבינ-לאומית לשימור זכר השואה (ה-IHRA), וכן את הפרשנות המחודשת לשואה, שהפכה אותה מרצח-עם אידאולוגי לרצח-עם קולוניאליסטי.¹⁰² ”גרעין קשה” של חוקרים, שרואים את עצמם כפרוגרסיבים המפגינים סולידריות עם פלסטין,¹⁰³ נשאר יציב במובן של החומר האנושי שממנו הוא מורכב, ובמשך יותר משנתיים חצה כל קו אדום של ביקורת לגיטימית כלפי ישראל. כתוצאה מכך הם מזינים אנטישמיות, אנטי-ציונות ושנאה כלפי ישראל. הם מגויסים מתוך האגודה הבינ-לאומית לחוקרי רצח-עם (INoGS), שנוסדה בברלין בשנת 2005, והבמה האידאולוגית שלהם היא כתב-העת Journal of Genocide Research, ובייחוד הפורום הישראלי-הפלסטיני. במסגרת זו הם מקדמים סדר-יום פוליטי מפורש, למרות הצהרתה של האגודה כי היא נוסדה ”במטרה לספק לחוקרי רצח-עם קהילה א-מפלגתית שבה ניתן לחקור ולנתח כל היבט של מחקר על רצח-עם (המוגדר באופן פרטני). למן הקמתנו תמכנו בנייתו מונחה-מחקר, ולא בסדר-יום של מדיניות המוגדרים בצורה פוליטית.”¹⁰⁴ האגודה מתאפיינת בכך שהיא מעמידה זה לצד זה פשעים המוניים כגון רצח-עם ואלומות המונית, כך שמלחמה וטבח נעשים שווים.

אלה תמיד אותם חוקרי שואה ורצח-עם שמבקשים לעצב ”תרבות חדשה של זיכרון” על-ידי התנגדות פעילה לנוכחות ולייצוג-היתר כביכול של זכרון השואה.¹⁰⁵ פעילותם כוללת את תקיפת ההגדרות המוכרות של המושגים ”שואה”, ”רצח-עם” ו”אנטישמיות”, תוך פרשנות מחודשת שלהן או הצגת הגדרות חדשות במקומן. גישה זו מפוקפקת מבחינה אקדמית, מכיוון שבניגוד למקובל בשיח מדעי, אין בה התייחסות לביקורת של חוקרים אחרים בתחום או דיון רציני בה.¹⁰⁶ תמורה זו קודמה במשך יותר מעשרים שנה, בעיקר בהשפעתה של התאוריה הפוסט-קולוניאליסטית. נציגי הטיעונים הפוסט-קולוניאליסטיים בתחום חקר השואה ורצח-עם טוענים לתזת הרצף, שלפיה רצח-העם שהתרחש בדרום-מערב

אפריקה הגרמנית היה "המקור הרעיוני" לשואה, כך שקיים רצף "מווינדהוק [שבנמביה] לאושוויץ".¹⁰⁷ ההיבט המפוקפק ביותר של תזת הרצף הוא שמקומה של האנטישמיות מוקטן או מוגדר באופן אנלוגי לגזענות (או כצורת־משנה שלה). על רקע תזת הרצף יזם חוקר רצח־העם א' דירק מוזס, בשנת 2021, את "פולמוס ההיסטוריונים השני" (*Historikerstreit 2.0*) בגרמניה – ויכוח ציבורי לגבי הגדרת ייחודיותה של השואה. בוויכוח הזה היה אפשר לזהות קווי טיעון דומים בקרב הימין הקיצוני ובקרב השמאל הפרו־פלסטיני והאנטי־אימפריאליסטי – שניהם דחו את תרבות הזיכרון הגרמנית ואת "ההתמקדות האובססיבית" שלה בשואה.¹⁰⁸ מוזס משתייך לקבוצה קטנה בתחום אשר חוזרת ומטילה ספק במהותה של השואה כאירוע חסר תקדים בממד הכוללני, האידאולוגי והגאוגרפי שלו, לטובת תרבות זיכרון כוללת כביכול או "זיכרון רב־כיווני", שאינם מתאפיינים ב"תחרות בין קורבנות".¹⁰⁹ מוזס קורא להחליף את המושג "רצח־עם" (genocide) – מונח שטבע המשפטן הפולני־יהודי רפאל למקין, ואשר כולל את "הכוונה להשמיד" כאמת־מידה מכרעת להגדרת הפשע של רצח־עם – במושג "ביטחון קבוע". הוא מנסח את הרעיון הזה, ההומניסטי כביכול, באופן הבא: "מה אכפת לקורבנות האזרחיים אם האלימות נגדם מתבצעת עם כוונה לרצח־עם או עם כוונה צבאית?"¹¹⁰ לדבריו, "ביטחון קבוע" הוא "יותר מרצח־עם", וכולל גם "פשעים נגד האנושות" ו"פשעי־מלחמה" שנעשים במטרה להשיג "ביטחון קבוע שאינו לגיטימי". על־כן, לפי מוזס, "פשעי־הפשעים" האמיתי אינו עוד רצח־עם, אלא אותו רצון "שאינו לגיטימי" להשיג "ביטחון קבוע". מושג זה, כאשר מחילים אותו כתבנית על מדינת־ישראל, הופך לא רק את המלחמה בעזה ללא־לגיטימית, אלא גם את מדיניות הביטחון של המדינה באופן כללי.

תפיסתו של מוזס, המתעלמת מהאנטישמיות כאידאולוגיה שהניעה את השואה, מתבססת על קו הטיעון שקידם להגנתו במשפטי נירנברג אוטו אולנדורף, אשר שירת כ־*Gruppenführer* של ה־SS וכמפקד ה־*Einsatzgruppe D* – היחידה שהייתה אחראית להרג המוני של יהודים ובלתי־רצויים אחרים. אלא שכבר בשנת 1950 דחה בית־המשפט האזורי בוויירצבורג את טענת ההגנה הזו שההרג בוצע מטעמים של מדיניות ביטחון, והדגיש כי היו אלה פעולות רצח עם הניעה אידאולוגית: "הן [משימות האיינזצגרופן] כללו אפוא, בראש ובראשונה, את מה שנקרא 'פתרון בעיית היהודים' ואת מימושם של היעדים האחרים של הנהגת המדינה הנאצית, המבוססים על שנאת גזע ושיגעון גזעי, כמו־גם על דיקטטורה חסרת רחמים".¹¹¹

**”לבסוף, חוקרים
דוגמת חוקר השואה
דניאל בלטמן מנסים
במשך שנים לערער
את אמינותה של
הגדרת־העבודה
של אנטישמיות
שנוסחה על־ידי
ה־IHRA, בתואנה
שהיא ”מכשיר”
של ממשלת
נתניהו שנועד
לדכא ביקורת לא־
פופולרית
על ישראל.”**

לבסוף, חוקרים דוגמת חוקר השואה דניאל בלטמן מנסים במשך שנים לערער את אמינותה של הגדרת־העבודה של אנטישמיות שנוסחה על־ידי ה־IHRA, בתואנה שהיא ”מכשיר” של ממשלת נתניהו שנועד לדכא ביקורת לא־פופולרית על ישראל.¹¹² מאמצים אלו הובילו בסופו של דבר, בשנת 2019, לפרסום ”הצהרת ירושלים על אנטישמיות” (להלן: ה־JDA) – מסמך שאינו תואם את מצב המחקר הנוכחי.¹¹³ עצם ההאשמה באנטישמיות מנוצלת כעת לרעה כדי ליישם את ההגדרה המפוקפקת של ה־JDA, אשר מקדמת נרטיבים אנטישמיים על־ידי שלילת המאפיין של אנטישמיות מביטויים של אנטי־ציונות או מהשוואות לנאציזם.

עוד לפני 7 באוקטובר יצרו יוזמות אקטיביסטיות־אקדמיות אלו את המסגרת הפרשנית המהודקת שבה המלחמה בין ישראל לחמאס נתפסת דרך מסגרת אידאולוגית צרה. הרושם שנוצר תחת מסגרת זו הוא שהאשם ב־7 באוקטובר, ובעצם בסכסוך הישראלי־פלסטיני בכללותו, כבר נקבע עוד לפני שצה”ל החל בכניסה הקרקעית לרצועת עזה, וחיפוש הראיות נעשה רק כדיעבד. אפשר לראות גישה דומה במקרה של ”הרעבה המכוונת” שביצעה כביכול ישראל אליבא דארגון הבריאות העולמי (WHO).¹¹⁴

הכחשת האנטישמיות ו־7 באוקטובר 2023

אכן, לאחר 7 באוקטובר היו אלה בעיקר חוקרי שואה ואנטישמיות שנחפזו להציב את הטבח ”בתוך ההקשר שלו” ולפרשו כתגובה של הפלסטינים על המדיניות הישראלית כלפי הפלסטינים.¹¹⁵ ברטוב הצהיר: ”יש לראות במתקפה הנתעבת של חמאס ניסיון להפנות תשומת־לב למצוקת הפלסטינים”.¹¹⁶ ואם לא די בכך, רק שישה ימים לאחר הטבח הוא הפעיל את המנגנונים המוכרים של היפוך בין הפושע לקורבן, תוך דחיית כל אנלוגיה היסטורית לסבל היהודי: ”מי שמדבר על פוגרום דוחה ניתוח פוליטי, ומציג את היהודים כקורבנות הנצחיים של ההיסטוריה – קורבנות ש’מותר להם הכל’ כדי להגן על עצמם נגד כוחות הרשע, לרבות דיכוי של מיליוני פלסטינים והרג של אלפי אזרחים חפים מפשע”.¹¹⁷ בדרך זו נסללה הדרך להתעלמות מוחלטת מהאידאולוגיה העומדת בבסיס טבח 7 באוקטובר, שהיה בעל אופי מובהק של רצח־עם.¹¹⁸ אבו מרזוק, מבכירי הלשכה המדינית של חמאס, הצהיר עוד באוקטובר 2023 כי חמאס אינו אחראי להגנת האזרחים בעזה.¹¹⁹ על־כן אזרחים כקורבנות של חמאס אינם ממלאים כל תפקיד.

המלחמה כ"רצח-עם"

ברטוב, גולדברג, מוזס ואקדמאים אחרים טרם ערכו ניתוח אקדמי עם ביקורת מקורות בהקשר של המלחמה בעזה.¹²⁰ בהעדר ניתוח כזה, הם מסתמכים על אנלוגיות מתחום חקר השואה ורצח-עם¹²¹ כדי להעניק לאמירותיהם מסגרת אקדמית. דבר זה מוביל לעיוותים משמעותיים. "היפוך השואה" – השוואת מדינת-ישראל ומדיניותה כלפי הפלסטינים למדיניות של גרמניה הנאצית כלפי היהודים¹²² – הוא רק השלכה אחת של פרשנותו של ברטוב, אשר מאמץ בפשטנות אל תוך טענותיו מרכיבים של יותר מעשרים שנות מחקר על השואה¹²³ או משלב ללא ביקורת¹²⁴ מרכיבים מתוך מחקרו שלו על הוורמאכט.¹²⁵ אנלוגיות כאלה לנאצים מעניקות, בתפיסה הציבורית ובדיון האקדמי, לגיטימציה לעריכת השוואות עם הנאצים באצטלה של "ביקורת על מדינת-ישראל", דרך יישום ה-JDA. ייתכן שזו הסיבה לכך שברטוב הוא מרואיין כה מבוקש, בייחוד בגרמניה,¹²⁶ למרות טעויותיו הקולוסליות. כמו רז סגל, מוזס ואחרים, גם הוא טען באופן שקרי שבית-הדין הפלילי הבין-לאומי אישר את "סבירותו" של ביצוע רצח-עם בינואר 2024.¹²⁷

נקודת שפל נוספת נרשמה ב-27 בינואר 2025, יום הזיכרון הבין-לאומי להנצחת קורבנות השואה, כאשר העיתון דר שפיגל פרסם ריאיון עם ברטוב תחת הכותרת "עזה שווה לאושוויץ?" ומתחתיו הציטוט: "השואה משמשת לישראל שיעור בחוסר אנושיות". אף שהכותרת שונתה מאוחר יותר, הכתבה נותרה בגדר מתקפת הכפשה חד-צדדית על מדינת-ישראל.¹²⁸ מכון פריץ באואר (The Fritz Bauer Institute) הזמין את ברטוב ב-6 באוקטובר 2025, ערב יום השנה השני לטבח, לדבר על ספרו החדש **רצח-עם, השואה, וישראל-פלסטין: היסטוריה דרך עדות אישית**.¹²⁹ דומה שאין למכון כל תוכנית להביא גם משקל-נגד לתזות החד-צדדיות של ברטוב, אשר משמיטות באופן קבוע את האחריות הפלסטינית להיסטוריה שלהם עצמם, ולמעשה מאשימות את מדינת-ישראל וצה"ל בטבח 7 באוקטובר. האירוע של המכון נתקל בביקורת נרחבת,¹³⁰ אך זו הובילה רק לתגובה אטומה של הנהלת המכון, אשר לא הייתה מוכנה לקבל כל ביקורת.¹³¹

"היפוך רצח-עם", המקביל ל"היפוך השואה", מתייחס להשוואה חסרת ביקורת בין מבצעי רצח-עם היסטוריים לבין המלחמה של ישראל בחמאס. האקדמאים האקטיביסטיים מרבים להתייחס למקרה רצח-העם של ההררו והנאמה בדרום-מערב אפריקה תחת השלטון הגרמני כאל אנלוגיה היסטורית לפירוש המלחמה הנוכחית בעזה. רצח-העם ההוא היה "רצח-עם נגדי", כלומר, ההתקוממות של

"היפוך השואה"
– השוואת מדינת-
ישראל ומדיניותה
כלפי הפלסטינים
למדיניות של
גרמניה הנאצית
כלפי היהודים –
הוא רק השלכה
אחת של פרשנותו
של ברטוב.

בני השבטים המקומיים נגד השלטון הקולוניאליסטי הגרמני הייתה הטריגר שהוביל לצו ההשמדה שנתן המפקד הגרמני לותר פון טרוטה. כדי לערוך את ההשוואה, יש שכתוב מכוון של הכוונה הג'האדיסטית של חמאס להשמדה, תוך דחיית העובדה שהוא עושה שימוש במגינים אנושיים כ"תעמולה ישראלית".¹³² כך אפשר לצייר את 7 באוקטובר כהתקוממות של ילידים נגד "ישראל הקולוניאליסטית".¹³³ צורה זו של היפוך רצח-עם מובילה לכך ש"רצח-העם בעזה" מתקבע באופן א-היסטורי מובהק ובאמצעים אקדמיים מפקקים כ"רצח-עם" שלישי: דרום-מערב אפריקה – השואה – עזה.

צורה זו של "סבך היסטורי" היא תוצאה של החדרת תאוריות פוסט-קולוניאליסטיות לתחום חקר השואה. הפילוסוף הגרמני אלבה מתאר בצדק סוג זה של גישה היסטורית כ"התקפה פרוגרסיבית", ויש בידיו ראיות אמפיריות מקיפות לכך. מצד אחר, תאוריית "שלושת המקרים של רצח-עם" היא גם תוצאה של תזת "קורבן הקורבנות", אשר מקודמת, בין היתר, על-ידי ברטוב ועמיתיו. במסגרת תפיסה זו, הפלסטינים לעולם אינם בתפקיד של תוקפים, אלא תמיד קורבנות. אפשר לכנות גישה זו גם "הגזענות של ציפיות נמוכות" או "פלסטיניזם" – הזדהות-יתר עם נרטיבים פלסטיניים. ההיסטוריון והסוציולוג גונתר ג'יקלי מסביר במחקרו על אנטישמיות בקרב פליטים סורים: "חלק מהמרואיינים הפגינו מעין 'פלסטיניזם'. הזדהות-היתר הזו עם 'הפלסטינים' כקורבנות אינה מאפשרת הבחנה, והיא משולבת בעוינות אוטומטית כלפי 'היהודים' וכלפי ישראל. מצאנו זאת במיוחד בקרב מרואיינים בעלי רקע פלסטיני. יאנס, גבר ערבי-פלסטיני-מוסלמי בן שלושים ושתיים מדמשק, ניסח זאת כך: '[כ]פלסטיני, אני חושב ששניהם [יהודים וישראלים] האויבים שלי'.¹³⁴

סיכום

הראיונות הבלתי-פוסקים בגרמניה עם עומר ברטוב ועם ישראלים אחרים, פרוגרסיבים כביכול, ממחישים שיש בחירה מוקפדת עם אילו יהודים וישראלים לדבר, ומתן במה לאנטי-ציונים, ועוד יותר מכך לישראלים מהשמאל הקיצוני. אלה רואים את עצמם כפרוגרסיבים מכיוון שעל-פי השמועה חל איסור למתוח ביקורת על ישראל, ונדמה להם שבאופן תדיר מאשימים אותם באנטישמיות על לא עוול בכפם. אי-אפשר למצוא ישראלים מהשמאל שתמכו שנים רבות בפלסטינים ואיבדו את התקווה לשלום לאחר 7 באוקטובר.

ההאשמה ברצח-עם אינה חדשה בהיסטוריה הישראלית.¹³⁵ אולם כעת ברור שמלחמת ישראל-חמאס נהפכה גם למלחמה על פרשנות

ההיסטוריה בזירה אקדמית משנית. אקדמאים פרוגרסיבים כביכול מפיצים נרטיבים אנטי־ישראליים ברורים בשם "ביקורת לגיטימית על ישראל", ומקדמים סדר־יום פוליטי ברור שמבקש לבסס תרבות זיכרון "חדשה" על־ידי הפצת תפיסות־עולם רוויזיוניסטיות. הנרטיבים שלהם אינם פרוגרסיביים, אלא מתאפיינים בהזדהות חסרת ביקורת עם שיח הגמוני במזרח התיכון שמתאר את חיי היומיום בחברה הפלסטינית מתוך הנחת־המוצא שישראל היא הגורם לכל הבעיות, לרבות אלה הפנים־פלסטיניות. ההאשמה ברצח־עם היא תסמין של התפתחויות אקדמיות־אקטיביסטיות אלו, שהחלו הרבה לפני 7 באוקטובר 2023. בעקבותיהן ההיסטוריה כבר אינה מתבררת מתוך שיח, אלא מעוצבת על־ידי אמונות־יסוד אידאולוגיות.

סמן אופייני ל"ביקורת פרוגרסיבית על ישראל" מסוג זה הוא לא רק מכון פריץ באואר, אלא גם הצהרותיו של העורך הראשי של DEUTSCHLANDFUNK סטפן דטיין, אשר ראיין לאחרונה את החוקר א' דירק מוזס.¹³⁶ השורה התחתונה היא שביקורת כזו **תמיד** מציגה את ישראל כעבריינית, ממניעים שונים. הערותיו של דטיין בנושא זה מאירות־עיניים. בעקבות הביקורת שספג מה־JÜDISCHE ALLGEMEINE על שהשווה את מדינת־ישראל לגרמניה הנאצית,¹³⁷ הוא ראה את עצמו כקורבן של המועצה המרכזית של יהודי גרמניה¹³⁸ – עדות כביכול ל"עיוורון" השורר בגרמניה ולחוסר הנכונות לראות מה "באמת" קורה בעזה. הוא לא השתמש בהזדמנות זו במונח "רצח־עם", אבל קל לשמוע אותו בין השורות. העיוורון מצוי כנראה במה שמוזס אמר בריאיון הנזכר, שמשקף גם את הטיעון של ברטוב: "רק משום שרצח־העם בעזה אינו דומה לשואה, אין פירוש הדבר שזה לא רצח־עם". הערותיו של דטיין נועדו להאיר את הנושא, אלא שהן מצביעות במקום זאת על המאמץ האובססיבי לבסס את קיומו של רצח־עם: "גם" מדינת־ישראל – שעל־פי ההאשמה ה"פרוגרסיבית" נתפסת בגרמניה באופן חד־צדדי כמדינת קורבן – היא כעת "פושעת". המילה "גם" משמעותית כאן, שכן היא מדגישה כי אין מדובר בהשוואה לגרמניה הנאצית, אלא פשוט ב"עובדה". הפילוסוף אינגו אלבה קורא לזה "הטענה ל'סוף־פסוק' מהשמאל".¹³⁹ יומיים לאחר מעצרו של חברי חמאס בברלין הרשה לעצמו מוזס לרמוז שארגון חמאס אינו מהווה איום. הכל בשם הסולידריות הפלסטינית. הריאיון הזה עם מוזס מסמן בבירור מה נראה בעתיד: השאלה אם היה רצח־עם בעזה אם לאו היא התפלפלות, כך יטענו; מה שחשוב הוא לדברר את האלימות ההמונית נגד אזרחים. אלא שמלחמה היא תמיד אלימות המונית, והיא כוללת תמיד את מותם של אנשים חפים מפשע. הגם שיש הכרח לעצור את האלימות, לא ייתכן שהקריאה לכך לא תכלול שום דרישה מחמאס.

ג. אנטישמיות ושנאת ישראל

תעשיית הארגונים הלא-ממשלתיים לזכויות אדם והחזית השמינית

ג'רלד מ' שטיינברג*

שעות ספורות לאחר מעשי הזוועה של חמאס ב־7 באוקטובר 2023, מנהיגיהם של מוסדות מרכזיים המתיימרים לקדם עקרונות מוסריים של זכויות אדם ושל המשפט ההומניטרי הבינ־לאומי הוציאו הודעות לגופי תקשורת והעלו תכנים לרשתות החברתיות. הארגונים הלא־ממשלתיים (NGO) העוצמתיים הללו הפנו את הגינויים שהוציאו לא אל חמאס, אלא אל ישראל – כבר באותו יום, עוד לפני שהחלה תגובת צה"ל בעזה – וכללו בהם האשמות בדבר "פשעי־מלחמה" ו"אפרטהייד", ובחלק מהמקרים אף הרעבה ורצח־עם. אם היה אזכור כלשהו לטבח של חמאס או לקורבנות הישראלים, הוא היה שטחי, ונועד לשמש מחווה סמלית.

בחודשים שלאחר־מכן לובו ההאשמות האלה ללא הרף על־ידי המעצמות הגלובליות של תעשיית ה־NGO, כגון אמנסטי אינטרנשיונל, משמר זכויות האדם, אוקספם ורופאים ללא גבולות, יחד עם בעלי־בריתם באו"ם – בייחוד הדווחית המיוחדת לפלסטין של מועצת זכויות האדם פרנצ'סקה אלבנזה. מעל כל במה אפשרית הם חזרו על אותה דמוניזציה שכבר קודמה באו"ם לפני כמה עשורים והגיעה לשיאה בהחלטה שהובילו הגוש הסובייטי והליגה הערבית בשנת 1975 שהציונות היא גזענות. לאחר תום המלחמה

* נשיא ומייסד של המכון לחקר ארגונים לא־ממשלתיים (NGO Monitor), פרופסור אמריטוס למדעי המדינה באוניברסיטת בראילן.

”במשך עשרים השנים שלאחר־מכן היו רשת הארגונים הלא־ממשלתיים, יחד עם האו”ם, השחקנים המרכזיים בהפיכה השיטתית של שפת זכויות האדם ועקרונות המשפט הבין־לאומי לכלי־נשק במסע הדמוניזציה של מדינת־ישראל.”

הקרה והתפרקות ברית־המועצות, קמה מורשת זו לתחייה בשנת 2001 בכנס דורבן, תחת המסווה של התנגדות לגזענות, שאותו הובילו האו”ם והארגונים הלא־ממשלתיים. באירוע המתוזמר הזה אימצו נציגיהם של אלף וחמש מאות ארגונים לא־ממשלתיים תוכנית פעולה שקראה לבידוד בין־לאומי מוחלט של ישראל כמדינה של אפרטהייד ורצח־עם.

במשך עשרים השנים שלאחר־מכן היו רשת הארגונים הלא־ממשלתיים, יחד עם האו”ם, השחקנים המרכזיים בהפיכה השיטתית של שפת זכויות האדם ועקרונות המשפט הבין־לאומי לכלי־נשק במסע הדמוניזציה של מדינת־ישראל. על ארגונים כגון אמנסטי, משמר זכויות האדם ואוקספם, שהחלו את דרכם כמיזמים אלטרואיסטיים המקדמים זכויות אדם, השתלטו פעילים אידאולוגיים רדיקליים השותפים לתנועות פלסטיניות ואסלאמיסטיות שתומכות ב”מאבק מזוין” וב”התנגדות” (טרור) – המרכיב ה”ירוק” של הברית האדומה–ירוקה. המטרה המרכזית של פעילותם נעשתה מדינת־ישראל, ודפוס פעילותם משקף את ”האנטישמיות החדשה”, שבמסגרתה מדינת הלאום של העם היהודי מצוירת כדוגמה המובהקת של קולוניאליזם מערבי. המשגה זו קיבלה תהודה מהרעיון של סולידריות ”הצטלבותית” עם מי שמוגדר באופן אוטומטי כקורבן חף מפשע – בייחוד הפלסטינים. מנקודת־ראות זו, מדינת היהודים נתפסת בעיני רבים מבין הפעילים והמנהיגים של ארגוני זכויות האדם כמרושעת מטבעה, בלי קשר למדיניות הספציפית שהיא נוקטת.

לקמפיינים האלה הצטרפו מספר רב של ארגונים לא־ממשלתיים קטנים יותר, הפועלים במסגרות שונות, ובכלל זה ארגוני כנסייה רדיקליים הטוענים לסדר־יום של שלום וסיוע הומניטרי. מייד לאחר זוועות 7 באוקטובר, ארגונים אוניברסיטאיים כגון תנועת הנוער הפלסטיני ו”סטודנטים למען צדק בפלסטין” (המפעיל מאות סניפים, רבים מהם תחת שמות שונים) הנדסו ”מחאות” אלימות – מאהלי מחאה, חרמות והפחדה שיטתית של סגל אקדמי, ארגונים ודוברים אורחים ישראלים ו”ציונים” (כלומר, יהודים). כבר ב־9 באוקטובר 2023 קיימו יותר ממאה סניפים של ”סטודנטים למען צדק בפלסטין” סדנה מקוונת להפצת אסטרטגיות של שיבוש ולוחמת מידע, שהתבססה על מערך שהוכן בעוד מועד. קבוצות אלו קראו את אותן סיסמאות, החזיקו את אותן כרזות ומחזרו את אותן נקודות טיעון – שמתיימרות לדבר בשם זכויות אדם ומשפט בין־לאומי – בעודן טוענות להיותן תנועות עממיות ספונטניות.

ההשפעה הרעילה של תעשיית ה־NGO עצומת־הממדים נראית בבירור במסכת האשמות־השווא הקבועות נגד ישראל, שכוללת

**”ההשפעה הרעילה
של תעשיית ה-NGO
עצומת-הממדים
נראית בבירור
במסכת האשמות-
השווא הקבועות
נגד ישראל, שכוללת
פשעי-מלחמה,
הרעבה ורצח-עם.”**

**”הארגונים
הלא-ממשלתיים
נהנים מ”אפקט
הילה”, כלומר, הם
זוכים דרך קבע
ביחס מכבד ומוקיר
של מומחים א-
פוליטיים חשובים
ביותר, מה שמקנה
להם כוח עצום
ומעניק לסדר-היום
האנטי-ישראלי
המזיק שלהם
תהודה רבה
על-גבי במות
תקשורת מרכזיות.”**

פשעי-מלחמה, הרעבה ורצח-עם. ההצהרות והדוחות של מועצת זכויות האדם של האו”ם (UNHRC) והכרזות התובע של בית-הדין הפלילי הבין-לאומי (ה-ICC) כרים קאן – לרבות צווי המעצר שהוצאו לראש הממשלה נתניהו ולשר הביטחון גלנט בחשד להרעבה – משקפים באופן ישיר את השפעת הארגונים הלא-ממשלתיים. זו ניכרת גם בתביעה שהגישה דרום-אפריקה ל-ICC בגין ”רצח-עם”. התוצאה הישירה של קמפינים שיטתיים אלו נגד מדינת היהודים ברורה: עלייה מסיבית בהתקפות האנטישמיות נגד יהודים ברחבי העולם.

התקציבים העצומים של הארגונים הלא-ממשלתיים תורמים תרומה ניכרת למידת הכוח וההשפעה שלהם. התקציב השנתי של אמנסטי אינטרנשיונל, לדוגמה, הוא יותר מ-370 מיליון אירו, למשמר זכויות האדם יש תקציב שנתי של 100 מיליון דולר, אוקספם הנית ממיליארד אירו בשנה, ורופאים ללא גבולות – מ-2.4 מיליארד אירו. ארגונים אלו מקדישים שיעורים לגמרי לא-פרופורציונליים מכוח-האדם והמימון שלהם לדמוניזציה של ישראל.

נוסף על כך, הארגונים הלא-ממשלתיים נהנים מ”אפקט הילה”, כלומר, הם זוכים דרך קבע ביחס מכבד ומוקיר של מומחים א-פוליטיים חשובים ביותר, מה שמקנה להם כוח עצום ומעניק לסדר-היום האנטי-ישראלי המזיק שלהם תהודה רבה על-גבי במות תקשורת מרכזיות. במשך יותר מעשרים וחמש שנה הוציאו ארגונים לא-ממשלתיים דרם מתמשך של פרסומים המגנים את ישראל, אשר עיתונאים מאמצים באופן אוטומטי, תוך התעלמות כמעט מוחלטת מהניתוחים הרבים והמפורטים החושפים את אי-אמינותם.

תפקיד-המפתח של העיתונאים בקידום והגברתם של סדרי-היום של ארגונים אקטיביסטיים משתקף בכל הנושאים הקשורים לישראל. בשנת 2021, לדוגמה, הכריזה כותרת בעיתון הניו-יורק טיימס: ”ארגון זכויות אדם מנחית על ישראל האשמה נפיצה: אפרטהייד”, כשמתחיה כותרת-המשנה ”משמר זכויות האדם הוא כלב-השמירה האחרון בסדרה שמאשים את ישראל בהנצחת גרסה של המערכת המשפטית הגזענית ששלטה בעבר בדרום-אפריקה. ישראל אומרת שההאשמה חסרת בסיס”¹⁴⁰. במקביל, לארגונים הלא-ממשלתיים יש נוכחות גדולה מאוד ברשתות החברתיות, וגם שם ההתמקדות בישראל בוטה ובלטת. במשך שלושה חודשים בשנת 2021 פרסם יושב-ראש משמר

”אסטרטגיה מרכזית בקמפיינים האלה של תעשיית ה-NGO, אשר עיתונאים ואקדמאים מעבירים הלאה ללא ביקורת, היא המחיקה השיטתית של הטרור מההיסטוריה, ממכלול הראיות ומציר הזמן.”

זכויות האדם קן רות' יותר ממאה ציוצים על ישראל ואפרטהייד, לצד עשרות ציוצים אחרים על עזה שהאשימו את ישראל בפשעי-מלחמה. לשם השוואה, באותה תקופה פרסם רות' רק עשרים ציוצים על אפגניסטן, בזמן שמספר ההרוגים מידי כוחות הטליבאן שם עלה מדי יום. נוסף על כך, חברי צוות של משמר זכויות האדם – ובכלל זה עומר שאקיר, המופיע ככותב המרכזי של הפרסום על ”האפרטהייד הישראלי” – פרסמו וציצו מחדש באופן מסיבי תוכן שמקדם את התמה הזו. כמה חודשים לאחר-מכן השיקה אמנסטי אינטרנשיונל פרסום ”אפרטהייד” מקביל, לרבות שיווק היקפי שנשא מאפיינים זהים.

מלחמת הדיסאינפורמציה של רשת ה-NGO – אשר ממומנת היטב, מתוזמרת למשעי וזוכה בהשפעה רבה – הופעלה במקביל למתקפת 7 באוקטובר, במיוחד הקמפיינים של ”רצח-עם”, ”הרעבה” והתקפות לא-מוצדקות לכאורה על בתי-חולים בעזה.¹⁴¹ בדצמבר 2024 פרסמו גם משמר זכויות האדם וגם אמנסטי אינטרנשיונל מאמרים ששווקו כדוחות מחקר מפורטים המספקים לכאורה ראיות לרצח-עם בעזה. עיתונאים ציטטו ללא היסוס את ההאשמות הללו, מבלי לנסות להעריך את אמינותן (או את העדרה). כותרת הדיווח ב-BBC, לדוגמה, הייתה: ”משמר זכויות האדם מאשים את ישראל במעשי רצח-עם בעזה סביב הגישה למים”, והטקסט של הכתבה נלקח ישירות מהודעת הארגון לעיתונות.¹⁴²

אסטרטגיה מרכזית בקמפיינים האלה של תעשיית ה-NGO, אשר עיתונאים ואקדמאים מעבירים הלאה ללא ביקורת, היא המחיקה השיטתית של הטרור מההיסטוריה, ממכלול הראיות ומציר הזמן. מחיקה זו כוללת התעלמות מהמקרים המחרידים ביותר של סדיזם, עינויים ו אלימות מינית ששודרו בגאווה בשידור חי על-ידי חמאס ב-7 באוקטובר. ההסרה המלאכותית של ההקשר – אותו לינץ' בלתי-נתפס של אלפי פלסטינים חמושים באזרחים ישראלים – מאפשרת לארגונים הלא-ממשלתיים להציג באופן מטעה את התגובות הצבאיות והטלות המצור של ישראל כ”לא-מידתיות” וכהפרות של המשפט ההומניטרי הבין-לאומי.

מעבר לכך, רשת ה-NGO האנטי-ישראלית מתאפיינת בקשרים נרחבים לארגוני טרור פלסטיניים ובאנטישמיות בוטה. על-פי המחקר המקיף של דיוויד קוליר משנת 2019 על אמנסטי ורבים מעובדיה, ”ארגון אמנסטי אינטרנשיונל העסיק אנשים שהביעו אהדה גלויה לעמדות פרו-טרוריסטיות, וסמך עליהם כחוליה חיונית של העברת מידע מעצב-דעה במעלה הזרם”. חברי צוות ויועצים העלו ציוצים שמביעים תמיכה בטרור ושיתפו ”עצות להסתרת האמת כדי להגן

**”דן בלסון, עובד
בכיר לשעבר
באמנסטי
אינטרנשיונל,
התייחס ל”קשיחות
שמתגנבת פנימה
כל אימת שהנושא
הישראלי עולה”
ול”משטמה כלפי
ישראל וכלפי מי
שמזדהה כציוני.”**

על ה'התנגדות'¹⁴³. בסוף דצמבר 2024 (במהלך תקופת חג המולד) הציג ארגון אמנסטי אינטרנשיונל תמונה של יוסף, מרים וישו על רקע עזה, ומעליהם טיל שמאיים לפגוע בהם, תחת הכותרת: "הפסיקו את רצח־העם שישראל מבצעת נגד הפלסטינים בעזה"¹⁴⁴. האופי האנטישמי של המסר הזה הוא חד־משמעי.

ניצול התווית של "רצח־עם" שמובילות רשת ה־NGO העוצמתית ובעלות־בריתה הוא גם צורה של "היפוך השואה", שבמסגרתו היהודים (ישראל) נהפכים ל"נאצים החדשים" והפלסטינים מוצגים כקורבנות החדשים. מעבר לכשל ההיסטורי המובהק (יהודים אירופים שהושמדו על־ידי הנאצים לא עסקו ברצח המוני או קראו ל"מחיקת גרמניה מהמפה"), התנועה השקרית הזו מבקשת להחליף את היהודים כקורבנות עיקריים באוניוורסליות מזויפת, שמסירה את האשמה הייחודית של גרמניה ושל משתפי־הפעולה הרבים שלה.

ההתמודדות עם לוחמת NGO ואנטישמיות

כל ההטיות שתוארו לעיל הן סוד גלוי, המוכר במלואו בעולם הארגונים הלא־ממשלתיים. דניאל האס, עורכת בכירה במשמר זכויות האדם במשך שלוש־עשרה שנה, עזבה את הארגון זמן קצר לאחר זוועות 7 באוקטובר, תוך גינוי האקלים האנטי־ישראלי והאנטישמי הבוטה שבמסגרתו בכירי הארגון "מעלו בחובתם לתמוך בזכויות האדם של כולם"¹⁴⁵. הצהרותיה מגבות את הראיות לכך שהארגון מציב את ישראל באופן שיטתי כמטרה, תוך שימוש בסטנדרטים כפולים ובחוסר מידתיות קיצוני. היא הצביעה על התגובה הראשונית של משמר זכויות האדם על אירועי 7 באוקטובר, שהדגישה את "ה'הקשר' של 'אפרטהייד' ו'כיבוש' עוד לפני שיבש הדם על קירות חדרי השינה". לדברי האס, תגובה זו משקפת את הפוליטיזציה השיטתית בארגון, אשר פגעה ב"סטנדרטים עיתונאיים בסיסיים של הקפדה, איזון וקולגיאליות" ו"נטשה את העקרונות של דיוק והגינות". חברי צוות אנונימיים של הארגון, יהודים ולא־יהודים, סיפרו כי חששות שהם העלו לגבי אנטישמיות נתקלו ב"בעוינות במקרה הרע... ובחוסר מעש ובאדישות במקרה הטוב".

בעקבות האס השמיעו את קולם חברי צוות נוספים, בעבר ובהווה, בדבר הסביבה האנטי־ישראלית והאנטישמית שפשתה בתעשיית ארגוני זכויות האדם. דן בלסון, עובד בכיר לשעבר באמנסטי אינטרנשיונל, התייחס ל"קשיחות שמתגנבת פנימה כל אימת שהנושא הישראלי עולה" ול"משטמה כלפי ישראל וכלפי מי שמזדהה כציוני"¹⁴⁶. בלסון ציטט את ההצהרות של אמנסטי ב־7 באוקטובר, אשר גינו את "ההסלמה חסרת התקדים בפעולות האיבה

שבין ישראל לעזה" והתייחסו פעם אחת בלבד לחמאס. פוסט של אחד מעמיתיו הכריז: "ההתנגדות לדיכוי מכווערת לפעמים", וחברי צוות דחו את החששות שהעלו עמיתים יהודים, תוך האשמתם באסלאמופוביה. בפוסט ההתפטרות שלו גינה בלסון את ההנהגה של אמנסטי, אשר "הפגינה מידה כה גדולה של בוז כלפי הפחד הקיומי של ישראלים עד כדי כך שנדמה כי יש כאן מאמץ לדחות, במקום למשוך ולשכנע".

כפי שהודגם, ההצבה השיטתית של ישראל כמטרה, תוך הפרה של עקרון האוניוורסליות, מושרשת עמוק במוסדות המתיימרים לקדם זכויות אדם. האשמות השווא ב"אפרטהייד", ב"הרעבה מכוונת" וב"רצח-עם", לצד ההשמטה השיטתית של מעשי טרור מחרידים כמעשי חמאס ב-7 באוקטובר, הן תורמות מרכזיות לאנטישמיות האנטי-ציונית המודרנית.

במבט קדימה, חיוני להשיב על כנם את עקרונות האוניוורסליות והיחס השווה במוסדות שמבססים את עצמם על ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם (UDHR) משנת 1948. הצעד הראשון הוא לקרוא תיגר ולהתעמת באופן חוזר ועקיב עם ארגוני זכויות אדם מרכזיים, דוגמת אמנסטי, משמר זכויות האדם ואוקספם, כמוגם עם מועצת זכויות האדם של האו"ם וסוכנויות או"ם אחרות.

על האו"ם וארגונים לא-ממשלתיים לזכויות אדם גם להעלות בדחיפות אל סדר-היום את יישום הגדרת העבודה לאנטישמיות שאימצה בשנת 2016, על בסיס קונסנזוס, הברית הבין-לאומית לשימור זכר השואה (IHRA). כפי שנאמר בדברי ההבהרה הנלווים להגדרה, "ביטויים [של אנטישמיות] יכולים גם להיות מכוונים נגד מדינת ישראל, כשזו נתפסת כקולקטיב יהודי", וכוללים "הכחשת זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית, בין היתר באמצעות הטענה שקיומה של מדינת ישראל היא יוזמה גזענית... יישום סטנדרטים כפולים... [ו]השוואה בין מדינתה העכשווית של ישראל לבין זו של הנאצים"¹⁴⁷.

לשם הפסקת השימוש לרעה הנרחב בעקרונות של זכויות אדם, המוביל לעיתים קרובות כל-כך לשנאת יהודים אלימה ולהפחדה רחבת-היקף, דרוש עימות ישיר עם מוסדות עוצמתיים אלו, עם מנהיגיהם ועם בעלי-בריתם, שעבורם הדמוניזציה של ישראל והציונות נהפכה למטרה עיקרית. ניצחון בחזית החיונית הזו הוא הכרחי על-מנת להשיב את מרכזיותם של העקרונות המוסריים המגולמים בהכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות אדם משנת 1948, אשר אומצה בצל השואה.

המרכיב הדתי במאבקו של האסלאם נגד מדינת־ישראל

מרדכי קידר*

מטבעם של ליברלים אשר ניתקו את עצמם מהחשיבה הדתית, מהתחושות הרוחניות ומהרגשות השמימיים, קשה להם לתאר לעצמם שיש בעולם אנשים המוכנים לצאת למלחמה, להרוג וליהרג בגלל שיקולים רוחניים וערכים דתיים. הליברל ינסה תמיד למצוא למאבק שאחרים מנהלים נגדו סיבות הלקוחות מתוך עולם המושגים שלו, כגון דיכוי, כיבוש או עוני, וינסה לפתור את הסכסוך על־ידי ביטול הסיבות הללו. הוא לא יעלה על דעתו לחפש את הַהֲנִיעָה של אויביו בתחום שהוא אינו מכיר אותו ואינו מכיר בקיומו – תחום הדת.

האויבים המרים ביותר של ישראל הם הרפובליקה האסלאמית של איראן, תנועת ההתנגדות האסלאמית חמאס, ארגון הג'האד האסלאמי ומפלגת אללה – חזבאללה. כבר בשמותיהם של כל הארגונים הללו טמונה משמעות דתית עמוקה, המודגמת היטב בטקסטים המכוננים והשגרתיים שלהם, שכולם טבולים עמוק בשיח הדתי, במובאות מהקוראן ומהחדיית' (התורה שבעל־פה האסלאמית).

אופן ההתייחסות של ארגונים אלו למדינת היהודים נובע בראש ובראשונה מתפיסותיהם הדתיות בדבר היהדות והיהודים. תפיסות אלו מורכבות מארבע שכבות עיקריות.

השכבה הבסיסית היא התפיסה הדתית האסלאמית הטוענת כי היהדות היא דין באטל – "דת בטלה" – שכן היא בוטלה על־ידי הנצרות באמצעות תאוריית ההחלפה לפני אלפיים שנה, ואילו הנצרות הוחלפה על־ידי האסלאם (דין אל־חק – "דת האמת" היחידה בעולם) במאה השביעית לספירה. כך, היהדות בוטלה פעמיים – פעם על־ידי הנצרות ופעם על־ידי האסלאם – ואין שום סיבה להקים מדינה עבור דת לא־קיימת.

השכבה השנייה היא המרכיב הטריטוריאלי. על־פי גישתם של קנאי האסלאם, ארץ פלסטין הייתה במשך כמעט אלף ושלוש מאות שנים (מ־638 עד 1917) תחת שלטון האסלאם, ולכל ארץ בעולם יש רק כרטיס כניסה אל דאר אל־אסלאם ("בית האסלאם" – הארצות שבהן האסלאם שולט), ואין שום דרך יציאה. הכיבוש הבריטי במלחמת־העולם

* מוזרח נודע, מרצה וחוקר במרכז למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת בראילן.

"השכבה הבסיסית
היא התפיסה
הדתית האסלאמית
הטוענת כי היהדות
היא דין באטל –
'דת בטלה'."

"על־פי גישתם של
קנאי האסלאם,
ארץ פלסטין הייתה
במשך כמעט
אלף ושלוש מאות
שנים תחת שלטון
האסלאם, ולכל ארץ
בעולם יש רק כרטיס
כניסה אל דאר
אל־אסלאם ואין
שום דרך יציאה."

”השכבה הרביעית היא הקביעה ההלכתית האסלאמית שעל היהודים והנוצרים לחיות תחת חסות האסלאם כ”בני חסות” (אהל אל-ד’ימה) עם זכויות מצומצמות.”

הראשונה היה לא־חוקי בעיני המוסלמים ואינו מקובל עליהם. לכן גם הצהרת בלפור על הכרת בריטניה בזכות העם היהודי להקים ”בית לאומי” בארץ־ישראל, וגם החלטתן של מדינות ההסכמה במסגרת ועידת סן רמו (1920) על הקמה מחדש של בית לאומי ליהודים בארץ־ישראל, אינן חוקיות ומנוגדות לתפיסה האסלאמית.

השכבה השלישית היא המרכיב הלאומי. על־פי תפיסתם של קנאי האסלאם, היהודים אינם עם, אלא קהילות המשתייכות לאומות העולם: יהודי בארצות־הברית הוא אמריקאי בן דת משה, לצד אמריקאים אחרים בני דתות אחרות; יהודי בעיראק הוא ערבי עיראקי בן דת משה, לצד עיראקים אחרים בני דת מוחמד או ישו, וכך הלאה. הקהילות היהודיות שונות זו מזו בלשונן (ערבית, אנגלית, צרפתית, ספרדית...), במאכליהן, בלבושן, במראן החיצוני, ואפילו בנוסח התפילה. כל הסיבות הללו מובילות למסקנה הכרחית שאין עם יהודי, ואין שום צורך להקים מדינה עבור עם לא־קיים.

השכבה הרביעית היא הקביעה ההלכתית האסלאמית שעל היהודים והנוצרים לחיות תחת חסות האסלאם כ”בני חסות” (אהל אל-ד’ימה) עם זכויות מצומצמות. הם חייבים לשלם ג’יזיה (מס גולגולת) מתוך ידם כאשר הם מושפלים;¹⁴⁸ אסור להם לרכוב על סוס, אלא רק על חמור; הם חייבים לענוד טלאי – היהודים בצבע צהוב והנוצרים בצבע סגול – כדי שהעוברים־ושבים ברחוב לא ייגעו בהם, כי הם טמאים (נג’ס); אסור להם להיות בקשר עם תושבי מדינות אחרות, כדי שלא יגלו להם את נקודות התורפה בקווי ההגנה של המדינה האסלאמית; ברחוב הם חייבים ללכת בתעלת הביוב, ולא על המדרכה היבשה והנקייה; וכיוצא באלה חובות שנועדו להשפיל את היהודי והנוצרי שאינם מאמינים ב”דת האמת” ונשארו דבקים ב”דת בטלה” – דת של שקר.

המסקנה מכל ארבעת הנדבכים הללו היא שליהודים (וגם לנוצרים) אין זכות למדינה, לצבא, למשטרה, לממשלה, לארץ, לריבונות ולעצמאות, ולכן קיומה של מדינת־ישראל מנוגד כל־כולו לתפיסה האסלאמית של אלה שרואים כך את היהודים והיהדות. מבחינתם, מדינת־ישראל היא בראש ובראשונה אתגר תאולוגי, שכן שיבתה של היהדות לחיים מהווה סכנה לעצם קיומו של האסלאם כדת שבאה לעולם כדי להחליף את הדתות הקודמות, לבטלן ולבנות את עצמה מהחומרים שמהם הן נבנו: אישים, מקומות, אירועים, פילוסופיה וסיפורים. לכן עצם קיומה של מדינת־ישראל מחייב את המוסלמי הנאמן לדתו ולאללה לצאת לג’האד נגד היהדות המדינית, כלומר מדינת־ישראל, כדי להציל את האסלאם מסכנת שיבתה של היהדות לחיים בדמות מדינה שבה יהודים חופשיים שולטים על עצמם.

העובדה שמדינת היהודים שולטת על אזרחיה המוסלמים מנוגדת בעיני קנאי האסלאם לחוק האסלאמי, וחמורה יותר היא העובדה שמדינת היהודים מרהיבה עוז להילחם במוסלמים ואף להרוג בהם, שכן אם יהודי החי תחת חסות האסלאם יעשה מעשים כאלה נגד מוסלמים, הוא יאבד את מעמד "בן החסות" שלו ויצדיק ג'האד נגדו.

הדבר הגרוע ביותר בעיני אנשי הג'האד הוא תפילת יהודים בהר הבית, שכן הם יודעים שזה היה מקומם של שני בתי-המקדש היהודיים, כך שתפילת יהודים בהר הבית מציגה לעין כל את חזרת היהדות למקומה ולמעמדה כדת חיה ורלוונטית, המציבה ככזו, כאמור, סכנה תאולוגית לקיום האסלאם.

בראייה האסלאמית, תקומת מדינת-ישראל היא תוצאה של קונספירציה נוצרית-יהודית אנטי-אסלאמית, שתכליתה היא להחזיר את היהדות לחיים באמצעות הקמת מדינה יהודית בחסדי הנצרות. ההוכחה מבחינתם היא מעורבותם של נוצרים בהקמת מדינת-ישראל ובביסוסה, החל בהצהרתו של בלפור האוונגליסט בשנת 1917 ועד העברת השגרירות האמריקאית לירושלים בשנת 2018, שעליה החליט טראמפ בעקבות לחץ מצד המנהיג האוונגליסטי ג'ון הייגי, ראש ארגון "נוצרים מאוחדים למען ישראל" (CUFI).

אם כך, היכן הפתרון? הלנצח תאכל חרב? לא בהכרח. באסלאם יש דרך לעשות שלום זמני עם כופרים. שלום זמני זה נקבע על-ידי מוחמד נביא האסלאם בשנת 628, כאשר כרת שלום זמני עם כופרי מכה לתשע שנים, תשעה חודשים ותשעה ימים. מוחמד חתם על הסכם זה בכפר חודייביה, ולכן הסכם זה נקרא "שלום חודייביה". בשנת 630, שנתיים אחרי שנחתם, הפר מוחמד את ההסכם, כבש את מכה, שרף את אליליה ולקח את בנותיה. מכאן חכמי האסלאם לומדים שני דברים: ראשית, אם הצד המוסלמי חלש והצד הכופר חזק ומסוכן, מותר למוסלמי לחתום על הסכם בדבר הפסקת-אש זמנית; שנית, אם וכאשר אללה נותן למוסלמי את היכולת וההזדמנות לפגוע בכופר, הוא יכול לעשות זאת גם בתוך תקופת הסכם השלום הזמני. למה? כי הנביא מוחמד עשה כך, ולכן זו דוגמה לכל מוסלמי בכל מקום ובכל זמן.

לכן, אם ישראל תהיה מאוחדת, מלוכדת, מסוכנת, לא-מידתית ולא-מנוצחת, היא תקבל שלום זמני, ואם ישראל תהיה מאוחדת, מלוכדת, מסוכנת, לא-מידתית ולא-מנוצחת לתמיד, היא תקבל שלום זמני לתמיד.

על חקר האנטיציונות – בלי המקר

איזבלה טרובסקי*

שנתיים לאחר 7 באוקטובר מתחולל שינוי מוחשי בתחום חקר האנטישמיות. יותר ויותר חוקרים מבינים שיש לחקור את האנטיציונות כאידאולוגיה העומדת בפני עצמה, שאומנם קשורה לאנטישמיות אך נושאת גם מאפיינים הייחודיים לה. מהות השינוי מתבטאת באיות חסר המקף של המונח "אנטיציונות", שבא להחליף את האיות המקובל יותר – "אנטי־ציונות".

כבר שנים מספר שחוקרים תומכים בשינוי הזה באיות ובשינוי התפיסתי שהוא מייצג. הוא משחזר את השינוי שחל באיות מהצורה "אנטי־שמיות" לצורה "אנטישמיות" המקובלת כיום – שינוי שזכה בתמיכה רחבה בעקבות המלצתם של חוקרים בכירים בתחומי המחקר של אנטישמיות, היסטוריה יהודית, השואה ובלשנות.

הרציונל העומד מאחורי השינוי המוקדם יותר ברור: האיות בעל המקף רמז לכך ש"שמיות" היא תופעה שאפשר להתנגד לה, ושהאנטי־שמיות מופנית כלפי כל העמים והשפות השמיים. דבר זה אפשר לאנטישמים לטעון כי הם אינם אנטי־שמיים מכיוון שאין להם בעיה עם ערבים או שהם ערבים בעצמם. הסרת המקף הובילה לבהירות מושגית, והדגישה כי האנטישמיות מתייחסת רק לדעה קדומה נגד יהודים, וכי היא מהווה אידאולוגיה מובחנת, כמו הגזענות או המיננות (הסקסזם).

אותו היגיון חל על המונח "אנטיציונות", וכחוקרת של אנטיציונות סובייטית אני רואה היטב את ההקבלה. ברית־המועצות מיתגה מחדש את הציונות עבור השמאל העולמי, תוך שהיא ממציאה גרסה קונספירטיבית שהשוותה אותה לכל תופעות הרוע האנושי – פשיזם, נאציזם, גזענות, אימפריאליזם, קולוניאליזם, אפרטהייד ורצח־עם.¹⁴⁹ הפנטזיה המכוערת הזו לא הייתה דומה בשום צורה לציונות של מייסדיה או להבנה של הציונות במיינסטרים היהודי כתנועה לשחרור לאומי ולריבונות עבור העם היהודי בארץ־ישראל.

יש קשר ישיר בין החזון הגרוטסקי הזה של הציונות לבין חיבור "הפרוטוקולים של זקני ציון". מהנדסי ההונאה – אשר מוכרים בהיסטוריה הסובייטית כ"ציונולוגים" – היו חברי הימין הקיצוני הלאומני הרוסי, שהאשימו את היהודים בכל אסון שפקד את רוסיה

"יש קשר ישיר בין החזון הגרוטסקי הזה של הציונות לבין חיבור "הפרוטוקולים של זקני ציון". מהנדסי ההונאה – אשר מוכרים בהיסטוריה הסובייטית כ"ציונולוגים" – היו חברי הימין הקיצוני הלאומני הרוסי, שהאשימו את היהודים בכל אסון שפקד את רוסיה החל במהפכה".

* חוקרת של אנטיציונות סובייטית ושל אנטישמיות שמאל עכשווית.

**”הסוציולוג דייוויד
הירש העיר כי
’הציונות שמולה
האנטיציונות
מגדירה את
האידאולוגיה שלה’
היא ’פרי הדמיון
האנטי־יהודי.”**

במאה העשרים, החל במהפכה. הם העריצו את היטלר ואימצו השקפות־עולם פשיסטיות ביסודן, וחלקם היו גם מזרחנים בעלי קשרים הדוקים לשלטונות במצרים ובסוריה. הם גויסו מאוחר יותר לקג”ב ולקרמלין כאשר ברית־המועצות ביקשה לעצב את התזות האנטיציוניות שלה ולתת להן לגיטימציה. הם נשתלו במכוני מחקר ומוסדות מחקר יוקרתיים, שם עיצבו מחדש את ה”ידע” האנטישמי שלהם לתוך שפה פרוגרסיבית, שנועדה למצוא חן בעיני השמאל העולמי.¹⁵⁰

זוהי השושלת האינטלקטואלית המעוותת שהשמאל האנטי־ישראלי יורש כאשר הוא עושה שימוש בשפה הזו. כינויה של עמדה כזו ”אנטי־ציונות” עם מקף הוא שגיאה בלשנית תהומית. השמאל האנטי־ישראלי אינו מתנגד לציונות כפי שהיא קיימת בעולם האמיתי, אלא לפיקציה שנוצרה עבורם, בין היתר על־ידי אנטישמים סובייטים לטובת משטר דכאני, אשר עיוות בציניות את המציאות כדי להשיג מטרות גאופוליטיות במסגרת המלחמה הקרה. כפי שהמחשה המציאות לאחר 7 באוקטובר, עלילות־הדם נגד ישראל מתאפיינות כיום באותו דפוס של דמוניזציה, דיסאינפורמציה ותעמולה.

ייתכן שהסרת המקף אינה נראית הצעד הרדיקלי הנדרש בעת הזו, אולם – כפי שהיה עם האנטישמיות – היא מוסיפה דיוק נחוץ מאוד. במאמר משנת 2020 הסביר המשפטן דייוויד סימור מדוע הוא סבור כי יש להכיר בהתנגדות ל”ציונות המדומיינת” כאידאולוגיה העומדת בפני עצמה. בדיוק כשם ש”האידאולוגיה של האנטישמיות אינה מלמדת דבר על היהודים, אלא הכל על־אודות טבעו והתפתחותו של הרעיון האנטישמי של ’היהודים””, טוען סימור, כך ”האידאולוגיה של האנטיציונות מספרת יותר על עצמה” מאשר על ישראל או הציונות.¹⁵¹ מכאן נובע שיש לאיית אותה בהתאם: אנטיציונות, בלי המקף.

הסוציולוג דייוויד הירש העיר כי ”הציונות שמולה האנטיציונות מגדירה את האידאולוגיה שלה” היא ”פרי הדמיון האנטי־יהודי”. האנטיציוני תופס את הציונות ”כקולוניאליזם, כאפרטהייד, כגזענות, כמדינת מעקב, כדומה לנאציזם, וככל דבר אחר שאנשים טובים מתנגדים לו” – במילים אחרות, קריקטורה שונה מאוד מהציונות שבה רוב היהודים תומכים. בדיוק כפי שהאנטישמים נלחמים בבדיה של ”היהודים”, שנולדה מתוך דמיונם, האנטיציונים נלחמים בבדיה של ”ציונות” שאינה קיימת בשום מקום לבד ממחשבתם.¹⁵²

האנטיציונים בני זמננו, לרבות היהודים שביניהם, אוהבים להזכיר את היהודים שהתנגדו לצינות לפני מלחמת־העולם השנייה כדי להצדיק את עמדתם, אולם אלה עסקו בוויכוח לגיטימי על רעיון חדש שטרם הוכיח את עצמו. אותם מבקרים מוקדמים לא היו מזהים את התנועה שהם התנגדו לה בצורה שבה מציג אותה כיום השמאל המודרני. השאלה שנשאלה בתחילת המאה העשרים אם בכוחה של הצינות להגשים את הבטחתה להציל את היהודים מאנטישמיות אירופית אלימה קיבלה תשובה כאשר המלחמה והשואה הוכיחו באופן נוראי שכן. השימוש בדימויים אנטישמיים כדי להכפיש אותה עבור קהל פרוגרסיבי אינו המשך של אותו דיון.

על־כן, במקום לראות את האנטיציונות כעמדה **המנוגדת** לצינות, עלינו לזהות אותה כאידאולוגיה קונספירטיבית אשר עומדת בפני עצמה ופועלת על־פי אותו היגיון של "הפרוטוקולים".

בעקבות 7 באוקטובר נעשה ברור יותר ויותר שגם אם ההתנגדות לצינות אינה בהכרח אנטישמית באופן תאורטי, היא כמעט תמיד כזו בפועל. ההיסטוריה מוכיחה זאת. בברית־המועצות ובפולין, השתרשותה של האנטיציונות הקונספירטיבית לאחר נצחונה של ישראל במלחמת ששת־הימים הפכה את מה שנשאר מהחיים היהודיים שם לבלתי־אפשריים. יהודים סובייטים כבר עברו חילון כמעט מוחלט בשלב הזה, אולם מצאו את עצמם מודרים ונדחקים הצידה עוד יותר, כאשר מוסדות אקדמיים ותחומי עיסוק שלמים סגרו בפניהם את הדלת. במקביל, האנטישמיות העממית ספגה והדהדה את עלילות־הדם האנטיציוניות שהמדינה יצרה והפיצה. האנטיציונות הובילה לתוצאות אנטישמיות מובהקות, וזוהי הוכחה לקשר בין השתיים.

הדינמיקה שיהודים אמריקאים חווים כיום נעה באופן הולך וגובר בכיוון הזה. נראה שיותר ויותר אנשים מבינים שחלף זמנו של הדיון בשאלה אם האנטיציונות והאנטישמיות זהות. מה שעלינו לעשות כעת הוא לחקור את האנטיציונות במונחיה שלה כמערכת רעיונות שמזיקה ליהודים – גם כאשר היא טוענת שלא.

המצוקה הדיפלומטית של ישראל מול סין – מקרה-הבוחן של תקופת השגרירה אירית בן- אבא (2021–2025)

יאנג מנג*

את המצוקה הדיפלומטית הנוכחית של מדינת-ישראל מול סין אי-אפשר להבין מבלי להקדים ולבחון את התמורה העמוקה שחלה בשיח הסיני על יהודים ועל ישראל במהלך שלושת העשורים האחרונים. המעבר לא היה ליניארי, והוא לא היה מקרי – הוא התפתח דרך שלושה שלבים מובחנים שעיצבו מחדש את הסביבה שעל ישראל לפעול בה כיום.

השלב הראשון החל בשנת 1992, עם ייסוד היחסים הדיפלומטיים בין ישראל לסין. השיח במינסטרים הסיני בשנות התשעים של המאה הקודמת ובתחילת שנות האלפיים היה חיובי ברובו המוחלט. הנרטיבים התמקדו באינטליגנציה, בחריצות ובהצלחה הכלכלית של היהודים, ובסיפור המקלט שמצאו כעשרים אלף יהודים מאירופה בשנגחאי לפני מלחמת-העולם השנייה, מה שיצר מערכת דימויים של הערכה וקרבה תרבותית.

סביב שנת 2010 התגבש שלב של התפצלות, עם עלייתה של המדיה החברתית. הדימוי החיובי העקיב פינה את מקומו לפרשנויות סותרות. עמדות לאומיות כלפי הגאופוליטיקה הישראלית צברו נראות; תאוריות קונספירציה מהמערב חדרו אל המרחב הדיגיטלי הסיני; וחשיפה בזמן-אמת לסכסוכים במזרח התיכון האירה את ישראל באור חדש – כשחקנית גאופוליטית, ולא כקורבן היסטורי.

השלב השלישי החל בשנות העשרים של המאה הנוכחית, כאשר הנרטיבים המפוצלים הללו התלכדו לכלל סביבה שהולכת ונעשית קוטבית ועוינת. תמות אנטישמיות ונרטיבים אנטי-ישראליים התרחבו, תוך שהם מקבלים תודה מאלגוריתמים ומהיריבות האמריקאית-סינית. בה-בעת, התשתית המוסדית שתמכה בעבר בקשרים אקדמיים, תרבותיים וחינוכיים קרסה כמעט לחלוטין, עד שנתו לישראל אמצעים מועטים בלבד שדרכם היא יכולה להתקשר בצורה משמעותית עם החברה הסינית.

שלוש נקודות המפנה הללו מתאימות באופן ישיר למגבלות המבניות של ישראל בסין: הסביבה הפוליטית, שהייתה פתוחה,

* מלמדת לימודי יהדות ויידש באוניברסיטת פקין (Peking University) בסין.

הצטמצמה במסגרת היריבות בין ארצות־הברית לסין; התפיסה של סין באשר לישראל התחלפה מהערכה לחשדנות ועוינות; והקריסה של התקשורת האקדמית והתרבותית בין ישראל לסין הותירה את הדיפלומטים הישראלים ללא הרשתות הנחוצות להם לקיום דיפלומטיה ציבורית אפקטיבית.

יש להבין את תקופת כהונתה של בן־אבא (2021–2025) בתוך הטרנספורמציה הזו של המרחב. כהונתה לא יצרה את האתגרים האלה, אלא התפתחה בתוכם, והקשיים שהיא נתקלה בהם משקפים לא רק טעויות אישיות שנעשו, אלא גם חולשות מוסדיות עמוקות יותר במערך הדיפלומטיה הישראלית – חולשות שנהיו ברורות יותר לאחר 7 באוקטובר.

הסוגיה הראשונה שעלתה במהלך כהונתה של בן־אבא הייתה חוסר המענה שלה לאזהרות מוקדמות על התגברות האנטישמיות במדיה החברתית הסינית. אקדמאים סינים וישראלים גם־יחד התריעו לפני השגרירה, הרבה לפני 7 באוקטובר, על העוינות הגוברת במסדות המדיה החברתית הסינית, דוגמת וייבו (Weibo), הטיקטוק הסיני דואין (Douyin) וביליבילי (Bilibili). אולם שום פעולה לא ננקטה. במקום זאת, במאי 2023 החרימה השגרירות בשגגה הרצאה של פרופ' יין גאנג – אחד התומכים העקיבים ביותר של יחסי ישראל–סין. אף שהשגרירה התנצלה מאוחר יותר, האירוע פגע קשות באמון.

השגיאה גרמה נזק רב מכפי שנראה על פני הדברים בגלל ההיפוך: השגרירות החרימה באופן פומבי את אחד התומכים החזקים ביותר של ישראל, בעודה נאלמת דום כאשר דמויות פוסט־ציוניות דוגמת אילן פפה קיבלו במה באוניברסיטאות סיניות מרכזיות (ראו תמונה 1), ובאופן מטריד אף יותר – כאשר אקדמאים סינים קידמו נרטיבים אנטישמיים בקמפוסים וברשתות, אף שידעה עליהם. שורת החלטות זו גרמה לתחושת ייאוש עמוק בקרב האקדמאים הסינים המעטים שמתכו בתום־לב בישראל במשך זמן רב. היא היוותה סימן לכך שמתכתם אינה נראית ואינה מוערכת, בו־בזמן שלקולות עוינים מאפשרים להתרחב ללא ביקורת וללא בלם.

时 间：2023年9月18日 13:30-15:30

地 点：北京大学民主楼 208

主讲人：伊兰·帕佩 (Ilan Pappé)

现任英国埃克塞特大学历史学教授、欧洲巴勒斯坦研究中心主任，曾在海法大学执教

主 办：清华大学国际与地区研究院、北京大学以色列和犹太文化研究所、北京大学区域与国别研究院

主讲人介绍

北京大学以色列和犹太...

15

5

6

写留言

תמונה 1: ב־18.9.2023 הוזמן אילן פפה לדבר באוניברסיטת פקין על־ידי המחלקה העברית באוניברסיטה.

חולשה שנייה הייתה ניתוקה של השגרירה מזירת האקדמיה. אף שזה זמן רב האוניברסיטאות בסין ממלאות תפקיד מרכזי בעיצוב דעת־הקהל של האליטות, פעלה השגרירות אך מעט ליצירת קשרים עימן לאורך תקופת כהונתה של בן־אבא. כאשר בשנת 2021 הוזמנה השגרירה להשתתף בהרצאה הראשונה בקורס שנפתח לכל הקמפוס על הציוויליזציה היהודית – הקורס הגדול מסוגו בסין (ראו תמונה 3) – נדחתה הבקשה ללא דיון (ראו תמונה 2).

תמונה 2: שיחת WeChat שמראה כיצד דחתה השגרירות הישראלית הזמנה לביקור באוניברסיטת פקין – הבמה האקדמית המשפיעה ביותר בסין; זוהי המחשה חיה של פספוס הזדמנות משמעותית לדיפלומטיה ציבורית עבור ישראל.

לאחר 7 באוקטובר מצאה השגרירות את עצמה חסרת כל נתיב גישה לאוניברסיטאות ולאקדמאים שמעצבים את דעת־הקהל בסין בעניין ישראל. מכיוון שלא נבנו מראש יחסים אקדמיים כלשהם, לא היה שום ערוץ שדרכו יכלה ישראל לפנות אל הקהלים המשמעותיים ביותר.

תמונה 3: הקורס של ד"ר יאנג מנג על הציוויליזציה היהודית – הקורס הגדול ביותר כיום בתחום לימודי היהדות בסין – הזמין את השגרירה לדבר עם הסטודנטים, אך השגרירות דחתה את הבקשה.

שערורייה שלישית התרחשה באפריל 2022, באירוע שהתקיים באוניברסיטת פקין לציון שלושים שנה ליחסי סין-ישראל. מה שנועד להיות מעמד חגיגי נהפך לאירוע מביך: אחד המשתתפים היה סטודנט סיני שלבש כאפיה לאות מחאה (ראו תמונה 4), ומנחה האירוע היה מיי הואלונג, שהוא משפיען רשת אנטישמי מוכר מהרשתות הסיניות, כפי שדיווח האקדמאי הישראלי טוביה גרינג (ראו תמונה 5).¹⁵³ לנוכח חשיבותו של האירוע, השערורייה הייתה לא פחות ממדהימה. רגע שהיה אמור לסמל שלושים שנות שיתוף-פעולה נהפך לבמה למחוות אנטי-ישראליות ואנטישמיות, והכל בגלל כשלונה של השגרירות בקיום בדיקות רקע, סינון בסיסי והערכת סיכונים.

תמונה 4: סטודנט עטוי כאפיה כאות מחאה בזמן אירוע לציון שלושים שנות יחסי סין-ישראל, בזמן נאומה של השגרירה בן-אבא.

Mei Hualong_MHL

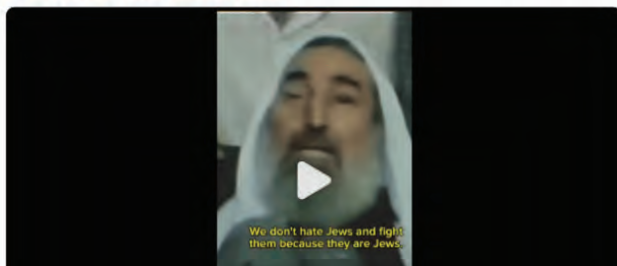
3 hours ago From the nova12 series, the outstanding blue

When he was interviewed by Chinese reporters before his death, he also made a clear comment on why he launched the suicide attack. He said that he felt sad and regretful about the casualties of women and children on the Israeli side, but the Israelis must maintain the same fear (that is, the same as the Palestinian people). This is very important. Only after experiencing war can one love peace. Decades of war have had little impact on ordinary Israeli residents, so October 7th gave them such a big shock. The more such shocks they have, the more they will have a new and relatively normal understanding of themselves, just like after the Fourth Middle East War.

@Mozheshanshu himself

#Palestinian-Israeli conflict# Founder of Hamas - Ahmed Yassin: "We don't hate Jews, nor do we fight them because they are Jews"

"Even if he is a Muslim, if he steals my house and kicks me out, I will resist him." Video on Weibo of Mozhe Shanshu himself

תמונה 5: מיי הוואלונג – בוגר הרווארד שמשמש מרצה בכיר במחלקה העברית בבית-הספר לשפות זרות שבאוניברסיטת פקין ועמית-מחקר במכון ללימודי ישראל ויהדות – מבלה ככל הנראה כמה שעות ביום בהפצת תוכן אנטי-ישראלי ואנטישמי בוטה (תחת האצטלה של אנטי-ציונות) ל-1.12 מיליון עוקביו, תוך כדי זרם מתמיד של אפולוגטיקה עבור מחבלי חמאס ("ההתנגדות היא הדרך היחידה לשלום") ותקיפת כל גורם סיני שתומך בישראל.¹⁵⁴

נקודה בעייתית רביעית הייתה שהשגרירות החלה לפנות אל אנשי אקדמיה בסין רק לאחר 7 באוקטובר. אקדמאים סינים בכירים אחדים ציינו באוזניי באופן פרטי כי השגרירות לא יצרה עימם קשר במשך שנים, אך פנתה אליהם בדחופות ברגע שהחל המשבר. דיפלומטיה ציבורית אינה יכולה להיות מאולתרת; היא חייבת להסתמך על טיפוח ארוך-טווח, על אמון ועל המשכיות. שום דבר מאלה לא התקיים במהלך כהונתה של בן-אבא.

חמישית, התקשורת הדיגיטלית של השגרירות לאחר 7 באוקטובר יצרה סדרה של שערוריות. פוסטים רשמיים רבים של השגרירות הישראלית ב-WeChat פורסמו עם תרגום אוטומטי לא-ערך, דבר שיצר הודעות מגושמות, לא-מדויקות וחסרות רגישות תרבותית,

שהפגינו חוסר כבוד כלפי הקוראים הסינים. מזיקים אף יותר היו המקרים הרבים שבהם פוסטים ב-WeChat הציגו באופן בולט תגובות של קוראים בעלי תמונת פרופיל של היטלר (ראו תמונה 6). דבר כזה אינו בגדר חוסר תשומת-לב שולי: הבעייתיות בולטת עד כדי כך שגם איש צוות בעל היכרות מינימלית בלבד עם אנטישמיות עולמית היה מזהה אותה באופן מיידי. העובדה שתגובות כאלה הודגשו מעלה שאלות לגיטימיות: האם הסיבה הייתה רשלנות, קריסה מוחלטת של ביקורת פנימית או שמא חבלה מכוונת של עובדים מקומיים? התשובה אינה ברורה, אולם עצם סבירותן של הפרשנויות השונות מדאיגה.

תמונה 6: בחשבון הרשמי של השגרירות ב-WeChat, תגובות עם תמונת פרופיל של היטלר לא רק נותרו גלויות, אלא אף הודגשו כ"תגובות בבחרות" – סימן לכשל חמור בביקורת התוכן.

סוגיות דומות התעוררו גם בקונסוליות אזוריות בסין. שיתוף- הפעולה הציבורי של הקונסוליה בשנגחאי עם הליגה נגד השמצה (Anti-Defamation League) עורר תגובת-נגד אינטנסיבית ברשת. הקונסוליה בצ'נגדו פרסמה מכתב ציבורי שהיה מלא בטעויות עד כדי כך שנהפך לבדיחה וירלית, מה שפגע עוד יותר בתדמיתה של ישראל בזמן המלחמה. תקריות אלו מדגימות בבסיסן משהו עמוק יותר: הקונסוליות לא הבינו כלל את החברה הסינית. הן לא ידעו איך הציבור הסיני קורא, מגיב או מתגייס ברשת. כתוצאה מכך הן לא רק נכשלו בתקשורת, אלא גם עוררו לעג וערערו את אמינותה של ישראל ברגע קריטי.

טעות הרסנית נוספת של השגרירה הייתה בזמן ריאיון עם "קול אמריקה" (VOA), בנובמבר 2023, כאשר תיארה באופן שגוי לחלוטין את המצב בסין באומרה שהאנטישמיות דעכה (ראו תמונה 7). הערכה זו הייתה מוטעית באופן מובהק, והצביעה על ניתוק משמעותי בין הערכות הפנים של השגרירות לבין המציאות הנצפית. טענה זו של השגרירה גרמה נזק אמיתי. היא לא רק הייתה שגויה, אלא שיקפה בורות מדאיגה לגבי המצב, ואף העבירה בחזרה לירושלים את אותה בורות, כך שהמדיניות התעצבה על-סמך תמונה כוזבת של המציאות. דווקא כאשר שיפוט מושכל היה חיוני, השגרירות הטעתה את ממשלתה. ולגבי המעטים בסין שנלחמו באופן יזום בנרטיבים אנטישמיים ואנטי-ישראליים, הערותיה היו הרסניות. הן אותתו להם שהמוסד שנועד לתמוך בהם אינו תופס כלל את המאבק שהם מנהלים.

VOA: Antisemitism is surging in China online and in state media. What is your response?

Vitale: The antisemitic, anti-Israel discourse that we saw quite intensively in the last month has subsided. What we have seen in the last month was a global kind of trend. So, this definitely was never a phenomenon in China. I would even say the contrary is true, what we have seen all these years in China is a very positive kind of attitude to Jews and to Israelis. There's always been quite an admiration even — Israel is such a small country, in a very short time, in a very difficult environment managed to be so successful developing our economy and high technologies — This (admiration) is something that we heard a lot.

תמונה 7: מתוך הכתבה ב-VOA – על השאלה בדבר האנטישמיות הגואה ברשתות ובמדיה הממשלתית בסין, השגרירה עונה: "השיח האנטישמי האנטי-ישראלי שראינו ביתר שאת בחודש האחרון דעך. מה שראינו בחודש האחרון היה בגדר מגמה עולמית, כך שזו בוודאי לא תופעה שהייתה אי-פעם בסין. הייתי אומרת אפילו שההפך הוא הנכון – מה שראינו כל השנים בסין הוא גישה חיובית מאוד כלפי יהודים וישראלים. תמיד הייתה אפילו הערכה רבה – ישראל היא מדינה קטנה כל-כך, ותוך זמן קצר ובסביבה לא-קלה היא הצליחה כל-כך בפיתוח הכלכלה וטכנולוגיות-העילית – (ההערכה הזו) זה משהו ששמענו הרבה".¹⁵⁵

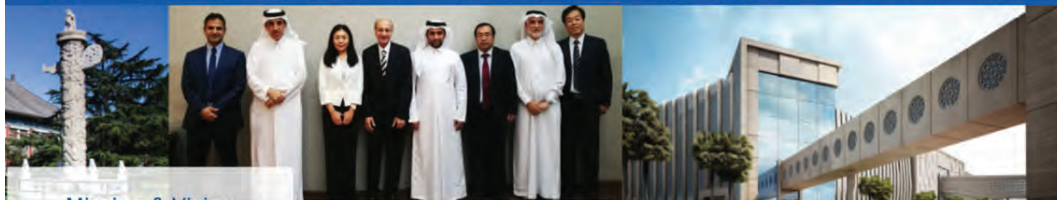
**”השגרירה בן־אבא
לא הייתה הבעיה,
אלא התסמין. היא
הייתה תסמין של
מערכת דיפלומטית
שנחלשה רבות עקב
מינויים פוליטיים
שהעדיפו נאמנות
אישית על מומחיות
מקצועית.”**

כהונתה של השגרירה בן־אבא הסתיימה בטרם עת, לאחר שביקרה בפומבי את ממשלתה שלה באירוע רשמי של השגרירות. מסיבת הפְּרָדָה שתוכננה לה בוטלה.

הייתי מגדירה את גישתה של השגרירה כ”ביקורת מבית, שתיקה כלפי חוץ”. לא רק שהיא לא התמודדה באופן משמעותי עם האנטישמיות הגוברת בסין, היא ביקרה בפומבי את ממשלתה שלה לקראת סוף כהונתה. האם פיטוריה הם בגדר אירוניה? במובן המדויק של המילה – לא. שגרירים שמבקרים את ממשלותיהם שלהם מפורטים בכל מקום. האירוניה האמיתית נמצאת במקום אחר: במקום שבו קולה היה דחוף ונחוץ – בהתמודדות עם האנטישמיות הגוברת בסין – היא שתקה; וכאשר דיברה, היה זה רק במקום שבו היא הייתה אמורה לשתוק – בביקורת על ממשלתה שלה. ובעוד שלשתיקתה לא היו השלכות על המשך כהונתה, דיבורה סיים אותה.

התרחשות זו חושפת סוגיה ליבתית: השגרירה בן־אבא לא הייתה הבעיה, אלא התסמין. היא הייתה תסמין של מערכת דיפלומטית שנחלשה רבות עקב מינויים פוליטיים שהעדיפו נאמנות אישית על מומחיות מקצועית; תסמין של כשלים מוסדיים שקיבלו ביטוי באי־קיום הליכים בסיסיים של בדיקת נאותות, פיקוח יעיל והכנה משמעותית כלשהי למורכבויות השיח והסביבה הפוליטית בסין, שעברו תהליכי שינוי מהירים; ותסמין של הכשל המתמשך של אי־התייחסות לסין כאל זירה דיפלומטית משמעותית – הלך־רוח שהוביל לכך שישראל שלחה כוח־אדם בלתי־כשיר לאחד היעדים המאתגרים ביותר. חולשה מבנית זו קודמת בהרבה לשגרירה בן־אבא, ותמשיך להתקיים גם אחריה אם לא תטופל.

ייתכן שהאירוניה המרה מכל היא זו: גם כעת טרם תפסה השגרירות את ההשלכות הפוליטיות של השתרשות הקתדרה של קטר באוניברסיטת־העילית של בייג'ינג – אוניברסיטת פקין (המרכז הקטרי היחיד באסיה כולה) (ראו תמונה 8). נוכחות מוסדית זו מעצבת כיום את השיח על המזרח התיכון בקמפוס באופן פעיל הרבה יותר מאשר ישראל. מטריד אף יותר הוא הפרדוקס העמוק שאותה מחלקה עברית שבה תמכה ישראל בעבר נהפכה עם השנים לעוגן של אקדמאי סיני המזוהה באופן נרחב בסין כאחד המפיצים הידועים לשמצה של נרטיבים אנטישמיים. מה שנועד לשמש גשר להבנה תרבותית נהפך לחממה של עוינות.

Mission & Vision

location: Home > Qatar Chair > Mission & Vision

Mission & Vision >

Milestones >

Events >

Chair Professor >

Mission & Vision

Establishment

The State of Qatar Chair in Middle Eastern Studies at Peking University (the Chair) was established during the visit of H.H. Sheikh Tamim Bin Hamad bin Khalifa Al-Thani Emir of the State of Qatar in November 2014.

תמונה 8: הקתדרה של קטר באתר של אוניברסיטת פקיין¹⁵⁶

מעטות ההתפתחויות שמגלות באופן חד וכואב כליך את נקודות העיוורון האסטרטגיות של ישראל. במקום שממנו ישראל נסוגה, אחרים נכנסים חדורי מטרה; במקום שבו ישראל מניחה שרצון טוב יישמר מעצמו, מתגבשת מערכת נרטיבית שונה לחלוטין – כזו שמעצבת כעת את האופן שבו דור חדש של סטודנטים סיניים מבינים ויבינו בעתיד את ישראל ואת היהודים. אם ישראל לא תשכתב מן היסוד את עמדתה הדיפלומטית כלפי סין, היא תאבד לא רק את השפעתה שם, אלא גם את יכולתה להגדיר את עצמה שם, ותשאיר לאחרים בסין לכתוב את סיפורה של ישראל – ואלה לא יהיו שותפים המבקשים הבנה, אלא גורמים שיש להם את מלוא ההכנה ואת המיקום האסטרטגי לכפות את פרשנותם שלהם.

”מעטות
ההתפתחויות
שמגלות באופן
חד וכואב כליך
את נקודות העיוורון
האסטרטגיות
של ישראל.
במקום שממנו
ישראל נסוגה,
אחרים נכנסים
חדורי מטרה.”

ד. אסטרטגיה וביטחון

שנתיים למלחמה – ארבעה לקחים עד כה

מישל גורפינקיאל*

”הלקח הראשון
שישראל למדה,
או ליתר דיוק
למדה מחדש
בדרך הקשה,
הוא שלאויביה יש
כוונה להשמיד
אותה לחלוטין.”

מלחמה מפשטת ומבהירה הכל. כאשר החיים עצמם או עצם הישרדותם של משפחה, חברים ומדינה עומדים על כף המאזניים, לומדים לחשוב במהירות ולפעול ישירות, לסלק שגרה, קלישאות ופרדיגמות מתות, ולהיצמד ליסודות. אפילו ישראל – אומה שלא ידעה דבר לבד ממצבי לחימה שונים למן הקמתה – התנסתה בזעזוע של פישוט כזה ב־7 באוקטובר 2023 ובמלחמה בת השנתיים שלאחר־מכן: יש הבדל עצום בין מלחמה שאדם מאמין שהוא מכיר, מלחמה שאדם מאמין שהוא בִּיית, לבין מלחמה שאדם מעולם לא העז לדמיין.

הלקח הראשון שישראל למדה, או ליתר דיוק למדה מחדש בדרך הקשה, הוא שלאויביה יש כוונה להשמיד אותה לחלוטין – לא רק למחוץ אותה מבחינה צבאית או לשלול ממנה את עצמאותה, אלא להשמיד אותה כמדינה, כחברה, כאוכלוסייה, בצורה המזעזעת ביותר. הם לא יוצאים למלחמה; הם רוצים לשחזר את השואה.

הדבר ניכר מפעולותיהם של לוחמי חמאס ותומכיהם בשטח ב־7 באוקטובר – רצח המוני של חיילים ואזרחים מכל הגילים והמינים, חטיפה, כליאה, אונס, עינויים, התעללות – ומזעזע אף יותר מכך, מהאופן שבו הם התגאו במעשים אלו; מההפצצות וההפגזות השיטתיות וחסרות ההבחנה של אזורים אזרחיים בישראל על־ידי חמאס, חזבאללה, איראן והחות'ים, אשר הובילו – באותם מקרים

* העורך לשעבר של Valeurs Actuelles וכותב בנושאים של תרבות, דת וגאופוליטיקה.

שבהם מערך ההגנה האווירית הישראלי לא היה יעיל לחלוטין – לאבדות כבדות בנפש וברכוש; מההצהרות הפומביות של מנהיגים פוליטיים וצבאיים – לרבות דמויות דוגמת הגנרל האיראני חוסיין סלאמי, מפקד משמרות המהפכה האסלאמית – על השמדתה השיטתית של ישראל, לפני המלחמה בת השנתיים ובמהלכה; מהנרטיב התעמולתי רב הפנים של המשטר האיראני ושליחיו על ההרס הקרב של המדינה היהודית; ואחרון חביב, מהסיסמה התעמולתית המוצלחת ביותר שלהם, "מהנהר לים, פלסטין תהיה חופשית", שפירושה שהמדינה הקיימת של ישראל חייבת להיעלם.

השיעור השני הוא עד כמה האויב יכול להיות קרוב פיזית. תדי דופרה – פקיד ממשלתי צרפתי בכיר בן שלושים ושש, קתולי אדוק וגיבור של תנועת ההתנגדות – בחר להילחם לצד יהודי פלסטין במלחמת העצמאות שלהם. בהגיעו לארץ הוא אימץ את השם "תדי איתן", וכך הוא תיאר את תל־אביב באפריל 1948: "אנשים נעים בחדווה ובנינוחות, חדורי כוונה, אל עסקיהם היומיומיים. בהיותם לבושים באופן דומה, במדי חאקי, אי־אפשר להבחין בין חיילים לאזרחים. נראה כמעט בלתי־אפשרי להאמין שיש מלחמה. ובכל־זאת, הערבים נמצאים במרחק חמש מאות מטרים בלבד ממלון פארק, שם כל העיר באה לרקוד מדי ערב. יש רחובות שבהם צריך לחבק את הקירות כדי להגיע הביתה, מחשש לפרץ יריות, אבל איש אינו נראה מודאג. החיים נמשכים"¹⁵⁷.

שבעים וחמש שנים לאחר־מכן נראתה ישראל כמעט אותו דבר. היא ניצחה במלחמות, ביססה את שטחה וגדלה למעצמה מדעית וטכנולוגית; אוכלוסייתה גדלה פי עשרה בשמונים שנה, ממיליון לעשרה מיליון, והתמ"ג שלה פי מאתיים, מ־2.5 מיליארד דולר ל־550 מיליארד דולר (במונחי דולר 2025). עם זאת, בשעות הראשונות של 7 באוקטובר עדיין היה האויב "במרחק חמש מאות מטרים בלבד".

כנופיות חמאס הצליחו לחצות עם שחר את שטח ההפקר הצר בין רצועת עזה לשטח ישראל, כדי לבצע את הטבח הברברי שלהם ביותר מעשרים יישובים. כעת ידוע שחמאס תכנן לנצל את יתרונו הרבה יותר: להתקדם לעבר מרכז ישראל, שם מרוכזת יותר ממחצית האוכלוסייה, לבצע פשיטה על הכור הגרעיני בדימונה, ואולי לפצל את ישראל לשניים על־ידי התחברות עם קבוצות ג'האדיסטיות כמושות מהגדה המערבית. בהתחשב בגאוגרפיה הקומפקטית של המדינה, תוכנית זו לא הייתה בשום אופן לא־מציאיתית.

”סקרים מראים בעקיבות כי רוב מוחלט מקרב הישראלים מתנגד להקמת מדינה פלסטינית בגדה המערבית ובעזה.”

קשה לתפוס שמכונת המלחמה של ישראל – אשר הציגה בהמשך את מלוא עוצמתה – לא הייתה יכולה לחזות ולמנוע התקפה כזו. מאידך גיסא, קשה באותה מידה להאמין שהפלסטינים בעזה – שהיה להם הרבה מה להרוויח מקיום בשלום עם ישראל והכל מה להפסיד מלחימה בה – יכלו לבצע זאת. אולם העובדה היא שזה אכן קרה, ובהתחשב בשילוב הסבוך של שטחים ישראליים וערביים, ואפילו בתוך ישראל עצמה בין אזורים בעלי רוב יהודי למובלעות מוסלמיות, תרחישים דומים עלולים להתרחש שוב. דבר זה ימשיך להיות, בין במפורש ובין במשתמע, בליבת הדימוי העצמי והחשיבה האסטרטגית של ישראל.

סקרים מראים בעקיבות כי רוב מוחלט מקרב הישראלים מתנגד להקמת מדינה פלסטינית בגדה המערבית ובעזה: 64% ”בכל תנאי” לפי סקר של המכון למחקרי ביטחון לאומי שפורסם בינואר 2025¹⁵⁸ ו-81% לפי סקר של Direct Polls שנערך באפריל 2025¹⁵⁹. כמו־כן, כמעט 70% שוקלים להחיל את הריבונות הישראלית לפחות על חלקים מיהודה והשומרון.¹⁶⁰ דבר זה עשוי להסביר מדוע ישראל ביתנו של אביגדור ליברמן, מפלגת אופוזיציה גדולה, תמכה בהצעת חוק למטרה זו באוקטובר 2025.

השיעור השלישי מ־7 באוקטובר וממלחמת השנתיים הוא שמעבר לנושא הגבולות הלא־ברורים והמורכבות האתנית, יש משהו מסוכן מטבעו לאומה בהיותה קטנה. גודל קטן הוא סוג של חולשה או פגיעות, ואלה מזמינות כמעט מאליהן תוקפנות, כפי שציין תוקידידס בקרירות בכתיבתו על תולדות המלחמה הפלופונסית.¹⁶¹

שטחה של ישראל הוא 22,000 קמ”ר – כגודלה של ניו־ג'רזי – לעומת 1.6 מיליון קמ”ר של איראן, מיליון קמ”ר של מצרים ו-783,000 קמ”ר של טורקיה (כלומר, ישראל קטנה מהן פי 75, 45 ו-35, בהתאמה). אותם יחסים נכונים גם בדמוגרפיה: עשרת המיליונים של ישראל (או שמונה מיליון אם מתמקדים רק באוכלוסייה היהודית) הם פחות מעשירית מ־106 מיליון המצרים ופחות מתשיעית מ־89 מיליון האיראנים ומ־86 מיליון הטורקים. יתר על כן, שני שלישים מאוכלוסיית ישראל מרוכזים בין גוש דן לגוש ירושלים, על פחות מ־3,000 קמ”ר – בערך כגודלה של לונג־איילנד.

גודלה הדל של ישראל עשוי להיות אחת הסיבות העיקריות לכך שהיא נמצאת תחת מתקפה במשך מאה שנה כמעט. מדינה גדולה ומאוכלסת יותר נוטה להאמין שהיא יכולה להביס מדינה קטנה

**”דרך אחת לתקן
או לאזן סוג
זה של חשיבה
הסתברותית היא
להרחיב את שטחה
של ישראל ככל
האפשר ולהגדיל
במידה ניכרת
את האוכלוסייה
היהודית או
התואמת ליהודים.”**

ומאוכלסת פחות – אם לא בקרב יחיד, אזי לאחר כמה קרבות. נראה מובן מאליו שאומה גדולה יכולה להפסיד בכמה מלחמות מבלי לסכן את קיומה, בעוד הפסד יחיד של אומה קטנה עלול להוביל לחורבנה.

תפיסה צינית זו, אם כי רציונלית יחסית, נהפכת לתפיסה שאי־אפשר לעמוד בפניה כאשר היא מתמזגת – כפי שקורה במזרח התיכון – עם הנחות לא־רציונליות או דחפיות, כגון פולחן האלימות לשם עצמה או דמוניזציה של היהודים. גרוע מכך, צדדים שלישיים, כגון מדינות המערב והעולם הלא־אסלאמי הלא־מערבי, עלולים להסיק כי אין טעם רב בתמיכה בישראל, אפילו מול התוקפנות האכזרית ביותר. מסקנה זו, בתורה, עלולה להוביל אותם לסברה כי הפעולה ה”צודקת” ביותר היא ללחוץ על ישראל להסכים לצורה כלשהי של כניעה, וכי ככל שזה יקרה מוקדם יותר כן ייטב.

דרך אחת לתקן או לאזן סוג זה של חשיבה הסתברותית היא להרחיב את שטחה של ישראל ככל האפשר ולהגדיל במידה ניכרת את האוכלוסייה היהודית או התואמת ליהודים. מכאן נובעות, מצד אחד, הסלידה שהוזכרה לעיל מוויתור על היקף לאומי הכולל את יהודה, השומרון ורמת־הגולן, אפילו כדי להבטיח הסכמי שלום נוספים עם מדינות שכנות או עם העולם האסלאמי בכללותו; ומצד אחר, ההבנה שיש לעודד הגירה לארץ ושיעור ילודה גבוה בקרב כל קבוצות היהודים. יהיו הבעיות הרציניות הכרוכות בקהילה החרדית המבודדת אשר יהיו, ובכלל זה דחיית הגיוס כפי שהוא כעת וההימנעות מחלק גדול מהחינוך החילוני, מבחינה דמוגרפית זהו המגזר הדינמי ביותר בחברה הישראלית. אפילו מנקודת־מבט חילונית לחלוטין, שכונה חרדית עשויה להיות טובה יותר מאשר שום שכונה יהודית כלל. הדבר נכון גם בכיוון ההפוך – המגזר החרדי צפוי להרגיש בטוח יותר עם שכנים יהודים חילונים או דתיים לא־אורתודוקסים מאשר ללא שכנים יהודים כלל.

אולם הדרך היעילה ביותר להתמודד עם בעיית הגודל הקטן היא לחפש ולשמר יתרון איכותי משמעותי על כל היריבים. הדבר מסתכם, למעשה, בהצגת משוואה שנייה: ההסתברות להישמדות בעימות עם המדינה היהודית חייבת להיראות גדולה יותר מההסתברות להשמדתה. צורה זו של הרתעה, המבוססת על תוצאות מלחמת יום־הכיפורים וההבנה שלישראל יש ”פוטנציאל גרעיני” אסטרטגי, היא ששכנעה את אנואר סאדאת, בשנת 1977, בדבר הצורך בהסכם שלום עם ישראל. היא גם סיפקה את הרקע להסכמי אברהם בשנת 2019, לרבות שלום פוטנציאלי עם ערב הסעודית. והפרויקטים הנוכחיים לשלום אזורי בחסות דונלד ג'יי טראמפ חבים רבות

**”מה שהתברר
מהמלחמה עד כה
הוא הצורך בצבא
גדול בהרבה, תלוי
הרבה פחות בסיוע
חוץ, עם יותר
כוח־אדם אנושי
ויותר טכנולוגיה
חדשנית.”**

לתקיפות הישראליות על שבע מטרות לפחות, שהלכו והתחזקו ונהיה רחוקות יותר ויותר: חמאס בעזה ובקטר, חזבאללה בלבנון, החות'ים בתימן, משטרים או מיליציות פרו־איראניות בסוריה ובעיראק, ואיראן עצמה.

השגה של יתרון איכותי ושמירה עליו כרוכות בהשקעות עצומות, בלכידות לאומית, בהֱנִיעָה, בגיוס, בהכשרה, במדע בסיסי ויישומי, בטכנולוגיה, בחדשנות. הן מחייבות גם שורה של בחירות קשות, אם לא בלתי־אפשריות. היו שטענו כי הכשלים האבטחתיים שנחשפו על־ידי התקפת חמאס ב־7 באוקטובר 2023 היו תוצאה ישירה של הקונספציה – הדוקטרינה האסטרטגית שאימצה ישראל למן שנות התשעים של המאה הקודמת. מסיבות רבות, החל במהפכה בעניינים צבאיים ועד למגבלות תקציביות גרידא, היא העדיפה טכנולוגיה גבוהה, כוח אווירי ויחידות־עילית על כוחות קונוונציונליים, שריון וחיל רגלים, והעדיפה תקיפות ”כירורגיות” על פעולות בקנה־מידה מלא. עם זאת, באופן פרדוקסלי, אותה קונספציה הולידה את כלי־הנשק ההתקפיים וההגנתיים שאפשרו לישראל להתאושש כמעט בן־לילה ולהבטיח שורה של נצחונות מכריעים.

מה שהתברר מהמלחמה עד כה הוא הצורך בצבא גדול בהרבה, תלוי הרבה פחות בסיוע חוץ, עם יותר כוח־אדם אנושי (יש לבחון מחדש את הפטור החרדי בצורה מציאותית) ויותר טכנולוגיה חדשנית. ראש הממשלה בנימין נתניהו ”ננזף” על נאום ”אתונה וסופר־ספרטה” שנשא ב־15 בספטמבר 2025 בכנס החשב הכללי, כלומר, על טענתו כי ישראל עשויה להיאלץ בעתיד הקרוב להסתמך הן על משאביה האתונאיים (חיוניות תרבותית, ברק אינטלקטואלי, חדשנות) והן על ממד ”סופר־ספרטני” (כוח צבאי, אוטרקייה בתחומים רבים). הסערה והפניקה בבורסה בתל־אביב אילצו אותו לומר יום אחר כך כי הוא לא הובן כהלכה, אולם האמת היא שהוא הובן היטב, ורוב הישראלים יודעים שהמטפורה שלו היא תיאור הולם של מצבם הנוכחי והעתיד.

אחת הסיבות שנקב נתניהו לישראל ”סופר־ספרטנית” הייתה החשש ל”בידוד דיפלומטי וכלכלי גובר”. אכן, הלקח הרביעי מ־7 באוקטובר ומהמלחמה הוא שלא משנה מה קורה, ישראל ”לבדד שוכנת” (בפרפרזה על הביטוי המקראי), וחשופה לסכנת בגידה מצד רבים ”מכל אוהביה” (אם להשתמש שוב בביטוי מקראי) – אותן מדינות שהבטיחו עד כה תמיכה והגנה.

זהו לקח מר – המר מכולם. ההנחה הראשונית בעקבות 7 באוקטובר הייתה כי לנוכח הברבריות שהפגין חמאס תיטה דעת־הקהל

”7 באוקטובר נהפך לנקודת המוצא של גל חסר תקדים של שנאה אנטי- ישראלית – לא רק במדינות עוינות או אדישות באופן מסורתי למדינה היהודית או ליהודים בכלל, אלא אפילו במה שהיה אפשר פעם להחשיב כמגדלור של הדעה הגלובלית: הדמוקרטיה המערביות..”

העולמית, אחת ולתמיד, לטובת ישראל. אלא שההפך הגמור קרה: 7 באוקטובר נהפך לנקודת המוצא של גל חסר תקדים של שנאה אנטי-ישראלית – לא רק במדינות עוינות או אדישות באופן מסורתי למדינה היהודית או ליהודים בכלל, אלא אפילו במה שהיה אפשר פעם להחשיב כמגדלור של הדעה הגלובלית: הדמוקרטיה המערביות. מנהיגים רבים שמיהרו לירושלים בימים הראשונים כדי להפגין סולידריות עם ישראל החלו עד-מהרה לסגת, וחלקם אף הרחיקו לכת עד כדי גינוי. הדוגמה המכוערת ביותר, או אולי המגוחכת ביותר, היא נשיא צרפת עמנואל מקרון, שבמהלך ביקורו בסוף אוקטובר 2023 דיבר על הקמת קואליציה בין-לאומית נגד חמאס, בדומה לזו שהתעמתה עם המדינה האסלאמית עשור קודם לכן, אך פחות משנתיים לאחר-מכן כבר התייצב בנושא-הדגל של פלסטין.

באופן טבעי, האומות שבגדו בישראל או מתרחקות ממנה מנסות להצדיק את עמדתן. טיעוניהם מסתכמים בשניים: שתגובתה של ישראל הייתה בלתי-מידתית, וכעת עולה כדי פשע-מלחמה או אפילו רצח-עם; ושהביקורת אינה מופנית כלפי ישראל עצמה, אלא כלפי ממשלתה הימנית הקיצונית והעומד בראשה. טענות אלו אינן רציניות: הטענות בדבר רצח-עם בעזה הושמעו בעבר, בדיוק באותן מילים, בכל סבב לחימה מצומצם בין ישראל לחמאס; כמו-כן, גם קודם לכן תואר נתניהו לא פעם כקיצוני, כלוחמני או כפשיסט. טיעונים אלו אינם כנים, ואינם יכולים להסתיר את המניעים האחרים שמאחוריהם.

הממשלות המערביות שפנו נגד ישראל בשנתיים האחרונות משתייכות כולן לשמאל או למרכז-שמאל, והגיעו להבנה שהישרדותן הפוליטית תלויה בציבור בוחרים שעוין עמוקות את ישראל, בין שהוא מושרש בשמאל הקיצוני ובין בקהילות מהגרים מהדרום הגלובלי. בצרפת החל הנשיא מקרון להתרחק מישראל ברגע שיועציו הראו לו כי הצעתו להקמת קואליציה בין-לאומית נגד חמאס ניכרה אותו בקרב מצביעים מהגרים – פלח דמוגרפי שאמור להתרחב באופן משמעותי. הצעד הראשון שלו, לאחר שהכיר בכך, היה להתרחק מצעדה שהתקיימה בפריז נגד אנטישמיות בהשתתפותן של כל המפלגות הפוליטיות למעט השמאל הקיצוני. מצבים דומים התהוו במדינות נוספות תחת ממשל ליברלי: בריטניה, קנדה, אוסטרליה, ואפילו ארצות-הברית תחת ג'ו ביידן. השינוי שהתרחש במפלגה הדמוקרטית בארצות-הברית, ששיאו בבחירתו של זוהרן ממדני לראשות עיריית ניו-יורק בשנת 2025, היכה בהלם עמוק את יהודי אמריקה, אשר רבים מהם ראו במפלגה את ביתם הטבעי – כמעט משפחה מסוג כלשהו.

**”האם ישראל יכולה
לפרוץ מבדידותה?
ייתכן בהחלט. יש
להקדיש תשומת-
לב רבה ככל
האפשר למדינות,
למשלות,
למפלגות ולהוגים
שתמכו בישראל
במהלך השנתיים
האחרונות, כמו־גם
לאלה שפנו נגדה.”**

במקרים רבים הפנייה נגד ישראל אינה קשורה אפילו בעיקר לחישוב אלקטורלי, אלא לאנטישמיות גרידא, או לסיפוק הצרוף מכך שמתר שוב להיות אנטי־יהודים בגלוי. רעיונות או אובססיות אנטי־יהודיים בני מאות שנים מושרשים בנפש הקולקטיבית, לא רק בתרבויות המערביות והאסלאמיות, אלא ברחבי ציוויליזציה גלובלית שעיצבה במידה רבה התרבות המערבית; ואם הם מודחקים לתקופה ארוכה, הם עלולים לחזור עם נקמה. הייתה תמימות רבה באמונה שלאחר 1945 לא תותר אנטישמיות שוב. היה אפילו תמים יותר להתייחס להצהרות נגד גזענות ואנטישמיות כפשוטן, ולהתעלם מהרפלקס הפסיכולוגי העמוק שבו הזדהות מתהפכת על פיה, והמבצעים תופסים את הזדהות המוסרית של קורבנותיהם.

למרבה האירוניה, בעוד שהימין המערבי נאבק להשיל את הרפלקסים האנטישמיים שסימנו פעם את השקפת־עולמו והתקרבו בהתמדה לישראל, השמאל – שלכאורה התחסן זה כבר מפני אנטישמיות למן פרשת דרייפוס – נסחף לעבר צורות חדשות של אנטישמיות ועיונות מטורפת כלפי המדינה היהודית. כאשר ראש ממשלת ספרד הסוציאליסטי, פדרו סנצ'ס, מקונן על כך שלמדינתו אין נשק גרעיני להשתמש בו נגד ישראל, הוא עומד קרוב להפליא לפנטזיות השואה החדשות של המשטר האיראני ודומיו.

האם ישראל יכולה לפרוץ מבדידותה? ייתכן בהחלט. יש להקדיש תשומת־לב רבה ככל האפשר למדינות, לממשלות, למפלגות ולהוגים שתמכו בישראל במהלך השנתיים האחרונות, כמו־גם לאלה שפנו נגדה. יש לזכור גם שרבים מהמדינות, מהמשלות וממעצבי דעת־הקהל שנראה כי אימצו את המטרה הפלסטינית עשויים לשנות את עמדתם אם ישראל תוכיח חסינות מספקת או אם ארצות־הברית תדבק בעמדתה הפרו־ישראלית.

במידה רבה זה גם עניין של תקשורת. רבות נכתב בישראל בשנתיים האחרונות על ה”וטרלו” של המדינה בתחום זה. אולם האמת הלא־נוחה היא שלפחות מחצית מהטיעונים והחומרים המשמשים את משמיציה של ישראל מקורם בתוך ישראל עצמה, שכן הם נוצרים על־ידי אליטות שמאלניות קיצוניות הרסניות או על־ידי חוגים מן המרכז והשמאל המשוכנעים כי כל קשייה של המדינה ייעלמו ברגע שנתניהו והימין ייעלמו. נרטיבים אלו, המועברים באדיקות למגזרים ליברליים של התפוצות ומשם לתקשורת הספקנית של ישראל, ממחזרים בסופו של דבר על־ידי התעמולה האנטי־ישראלית הקיצונית ביותר. זוהי נקודת התורפה האמיתית של ישראל, ויש לתת עדיפות לתיקונה.

הגישה הבטחונית החדשה

מאיר בן שבת* ואשר פרדמן**

אירועי 7 באוקטובר 2023 טלטלו את ישראל עד לשד עצמותיה. המתקפה הברוטלית של ארגון הטרור חמאס, שהותירה כאלף ומאתיים הרוגים ומאות חטופים, הבהירה הן למנהיגי ישראל הן לאזרחיה כי על המדינה, אם ברצונה לשרוד, לשנות את גישתה לביטחון לאומי. עבור ישראלים רבים הוכיח 7 באוקטובר כי אי־אפשר להכיל או לקבל את קיומם של ארגונים כחמאס על גבולותיה של ישראל מבלי לוותר על בטחונה של המדינה.

בשנתיים שלאחר־מכן זנחו מקבלי החלטות בישראל תפיסות ביטחון ישנות לטובת אסטרטגיות חדשות. אף שזה זמן רב ישראל היא בעלת הצבא החזק ביותר באזור, ונלחמה בסכסוכים גם מעבר לגבולותיה, היא חתרה על־פני־רוב להגביל את פעולותיה למינימום הנדרש לשם הסרת איומים מיידיים והשבת השקט על כנו. אולם כיום ישראל כבר אינה מסתפקת בהחלשת אויביה בלבד מבלי להביסם. במקום זאת, מנהיגים ישראלים מוכנים במידה רבה יותר להפעיל את כוחה הצבאי של המדינה כדי ליצור באופן יזום סדר חדש, המגן על האינטרסים הלאומיים.

למרות התנגדותן של כמה מהאליטות הישראליות המסורתיות, לרבות כמה גורמי ביטחון לשעבר, פעולותיה של ישראל באזור למן 7 באוקטובר ממחישות את השתרשותן של האסטרטגיות החדשות. מלבד המשך המלחמה הקרקעית בעזה, פתחה ישראל במבצע שנועד לפגוע ביכולות הגרעין ובמערך הטילים הבליסטיים של איראן, תוך חיסול גורמי ביטחון בכירים ומדעני גרעין רבים. ישראל גם תקפה מטרות בלבנון כדי למנוע חימוש מחדש של חזבאללה; ייסדה נוכחות צבאית בסוריה; התערבה באופן ישיר כדי להגן על הקהילה הדרוזית מפני כוחות במשטר הסורי; וביצעה תקיפה אווירית על בכירי חמאס בקטר.

החיסולים הממוקדים של מנהיגים בכירים באיראן, בלבנון, בקטר ובמקומות אחרים הם דוגמה חיה לכך שישראל הפסיקה לשמור על הקווים האדומים ששכניה האמינו כי היא לא תחצה אותם. מעתה

* ראש מכון משגב; כיהן כראש המל"ל בשנים 2017–2021, והיה מאדריכלי הסכמי אברהם.

** מנכ"ל ישראל של מכון הסכמי אברהם לשלום (AAPI); מומחה להסכמי אברהם ולשיתוף־הפעולה האזורי.

**”אף-על-פי
שישראל היא אכן
הכוח הצבאי החזק
ביותר באזור, היא
אינה הגמוניה
אזורית – וגם אינה
מעוניינת בכך.”**

**”כיום מנהיגים
ישראלים מאמינים
כי המדינה נתפסת
כשותפה דיפלומטית
וכבעלת-ברית
אטרקטיבית הודות
לעוצמתה.”**

ישראל לא תעניק חסינות לשום מנהיג של קבוצה עוינת, בשום מקום או תחת אצטלה מדינית, אם היא מאמינה שהוא מעורב בפעילות טרור. בעוד שבעבר נהגה ישראל לבצע פעולות מעין אלה בצנעה או תוך הסתרת מעורבותה, כיום מנהיגיה מברכים עליהן באופן גלוי.

יש המפרשים את הגישה האסטרטגית החדשה של ישראל כשאיפה להגמוניה אזורית. אולם, אף-על-פי שישראל היא אכן הכוח הצבאי החזק ביותר באזור, היא אינה הגמוניה אזורית – וגם אינה מעוניינת בכך. הכלכלה הישראלית אינה מייצגת שיעור לא-פרופורציונלי של התמ”ג האזורי, ואין ביכולתה של ישראל לעצב לטובתה באופן חד-צדדי את ההסדרים הכלכליים באזור. לישראל מספר קטן של בעלי-ברית טבעיים באזור, וגם כוחה הרך בקרב שכנותיה מועט יחסית.

מדינת-ישראל אינה מבקשת לשלוט בסדר האזורי, אולם היא אכן מבקשת להשפיע על עיצובו של סדר זה במידה רבה יותר מכפי שהיא שאפה אי-פעם בעבר. עיצוב זה כולל הגנה על נכסיה ועל בעלות-בריתה, החזקה בשטח והתאמת גבולותיה לצרכים אסטרטגיים, יצירת בריתות מגוונות סביב אינטרסים משותפים, ומניעת כל אויב פוטנציאלי מפיתוח יכולות שיהוו איום על קיומה או בטחונה. ישראל מוכנה להציב מטרות מלחמה שאפתניות הרבה יותר מאלה שהיא הציבה לעצמה בעבר, גם אם השגתן גובה מחיר ומחייבת פעולה צבאית מתמשכת או רב-זירתית.

מספר הולך וגובר של מקבלי החלטות בממשלת ישראל, יחד עם אנליסטים חיצוניים (שאנו נמנים עימם), מאמינים כי לגישה זו יש סיכוי גדול יותר לייצב את האזור ולהבטיח את בטחון ישראל מאשר לגישות אסטרטגיות מהעבר, שהתבססו בעיקר על הרתעה. על ישראל להימנע מוויתורים בטחוניים המבוססים על חזונות שלום שמתעלמים מהשנאה לישראל ומדעות קיצוניות שהשתרשו בקרב הפלסטינים ואוכלוסיות ערביות אחרות. אסור לישראל להחליף נצחונות קונקרטיים ומהותיים בשטח בהבטחות דיפלומטיות מפוקפקות של שותפים לא-אמינים. כל משא-ומתן לשלום חייב להתחיל מתוך הבנת הדאגות הבטחוניות של ישראל ומתוך נכונות להתאים את ההסדרים הנחוצים כדי להסירן.

כיום מנהיגים ישראלים מאמינים כי המדינה נתפסת כשותפה דיפלומטית וכבעלת-ברית אטרקטיבית הודות לעוצמתה. ויתורים על אינטרסים מרכזיים רק מפחיתים מערכה של ישראל כבעלת-ברית אזורית: מדינות העוינות את ישראל רואות ויתורים ישראלים למען השלום כעדות לכך שהמדינה תתקפל תחת לחץ. לא בכדי לא פסק לאחר 7 באוקטובר שיתוף-הפעולה בתחומי יחסי חוץ, ביטחון

ומסחר מצד המדינות הערביות שנרמלו יחסים עם ישראל במסגרת הסכמי אברהם בשנת 2020; הדבר נבע מהיתרונות שבשיתוף-פעולה עם ישראל חזקה.

המבחן האולטימטיבי לאסטרטגיה זו יהיה המלחמה בעזה. למרות מחירה של הנחישות הישראלית לחסל את חמאס – הרס התשתיות בעזה ומספר ההרוגים הרב בקרב חיילי צה"ל ואזרחים פלסטינים – המטרה חשובה מאין כמוה לעתידה של ישראל, ועל-כן הגישה הזו הכרחית. מצער שהעמדות כלפי ישראל במדינות רבות, לרבות ארצות-הברית, הולכות ונהיות שליליות יותר מאז החלה המלחמה בעזה. אולם בעת הזו על ישראל לתת עדיפות ליעדי המלחמה, גם במחיר ביקורת מבחוץ. אסור לאפשר לחמאס להישאר הכוח הצבאי והמנהלי הדומיננטי בעזה, אם באופן מוצהר אם דה-פקטו. הדרך היחידה לשמור על בטחונה של ישראל באופן אמיתי הוא פירוז מלא של רצועת עזה, ודבר זה מחייב כוח צבאי.

עמוד-תווך מרכזי בתפיסת הביטחון הלאומי החדשה הוא הנכונות הגדולה יותר להשתמש בכוח כדי למנוע מאויבים לפתח יכולות המהוות איום על ישראל. מאמצייה של איראן לפתח נשק גרעיני ולייצר אלפי טילים בליסטיים ארוכי-טווח מהווים איום קיומי על ישראל. אומנם ישראל תקפה בעבר בחשאי את תוכנית הגרעין של איראן, אולם ביוני 2025 פתחה ישראל במבצע צבאי חסר תקדים כדי לפגוע בתוכניות הגרעין והטילים הבליסטיים של טהראן, ולעכב באופן משמעותי את התפתחותן. ישראל פתחה במבצע הזה למרות מודעותה למחיר שהיא עלולה לשלם במקרה של תגמול איראני או של הצתת מלחמה אזורית.

גם לאחר המערכה ביוני והפסקת-האש שלאחריה לא השתנה רצונם של מנהיגים ישראלים למנוע את איראן מלבנות מחדש את יכולות הגרעין ומערך הטילים הבליסטיים שלה. ישראל מוכנה לתקוף שוב במידת הצורך, גם אם הדבר יוביל לסבבי לחימה נוספים. הממשלה מתעקשת כעת על הסדרי אכיפה שימנעו מאיראן העשרת אורניום על אדמתה, שליטה במחזור הדלק הגרעיני או קידום יכולות החימוש הגרעיני שלה. ישראל גם רוצה למנוע מאיראן ייצור טילים בליסטיים ונשק מדויק, אשר מהווים, בכמויות משמעותיות, איום קיומי על ישראל. כל הסכם יהיה חייב לכלול אמצעי אכיפה יעילים – מנהיגים ישראלים מבינים כי אכיפה ללא הסכם עדיפה על השגת הסכם רשמי שלא יצליח בפועל לעצור את איראן.

אף ששינוי המשטר באיראן אינו מטרה מפורשת של האסטרטגיה הישראלית, איראן תישאר איום כל עוד הגורם בטהראן שמחזיק

**”מנהיגים ישראלים
מאמינים כי
אם חמאס יצא
מהמלחמה כשהוא
עדיין בעמדת
שליטה בעזה,
בעלות־הברית
האזוריות של
הארגון יראו בו את
המנצח. הדבר ייתן
רוח גבית לארגוני
ג'האד אחרים,
שילמדו כי גם הם
יכולים לתקוף את
ישראל ולנצח.”**

בשלטון הוא משטר דתי שמונחה על־ידי חזונו של האייתוללה רוחאללה ח'ומייני. מכיוון שהכלכלה והמשטר המדיני באיראן כבר מוחלשים, ישראל מקווה לעודד את ארצות־הברית ומדינות אירופה להטיל עליה מחדש סנקציות כלכליות כבדות, לרבות הקפאת נכסים איראניים מעבר לים, איסור כניסה של אזרחים איראנים לתחומן ומניעת העברת נשק או טכנולוגיה צבאית לאיראן. המטרה היא להגביר את בידודו של המשטר האיראני ולמנוע אותו מלהוות איום בטחוני על האזור.

היבט נוסף של הגישה האסטרטגית החדשה של ישראל הוא שהנהגת המדינה חדלה מלהגביל את עצמה לפרדיגמות קונוונציונליות באשר למלחמה המתמשכת בעזה ולסכסוך הרוחש מתחת לפני השטח בגדה המערבית. במסגרת גישתה החדשה, יש רק דרך אחת לסיים באמת את הסכסוך בעזה: הסרת ארגון חמאס ככוח הדומיננטי ופירוז השטח על־ידי ניקויו מנשק המוחזק בידי גורמים עוינים; הריגה, לכידה או גירוש של הרוב המכריע של מפקדי האויב ולוחמיו; ופירוק כל תשתית המאפשרת לחמאס לייצר נשק או לשמור על שלטונו.

מנהיגים ישראלים מאמינים כי אם חמאס יצא מהמלחמה כשהוא עדיין בעמדת שליטה בעזה, בעלות־הברית האזוריות של הארגון יראו בו את המנצח. הדבר ייתן רוח גבית לארגוני ג'האד אחרים, שילמדו כי גם הם יכולים לתקוף את ישראל ולנצח.

תובנה זו מסבירה את האסטרטגיה הישראלית בעזה. תחושתם של מקבלי ההחלטות הישראלים היא שעליהם להיות מוכנים לכבוש ולהחזיק שטח ברצועה עד שישראל תוכל לנטרל את הרוב המכריע של הלוחמים הנותרים ולהרוס את המנהרות, הנשק והמפעלים של חמאס. מנקודת־מבט זו, ישראל חייבת לשמור על שליטה בחלקים מעזה – במיוחד בצפון ולאורך הגבול עם ישראל – כדי להבטיח שחמאס לא יוכל לתקוף יישובי ספר ישראלים או לבנות מחדש את יכולותיו. בטווח הארוך יותר ישראל חייבת לשמור על יכולתה לעשות שימוש בכוח כדי למגר פעילי טרור, גם אם גורמים מקומיים ובין־לאומיים ייטלו על עצמם את האחריות לניהולה האזרחי היומיומי של עזה.

כדי להביס באופן מלא את חמאס, על ישראל למנוע מהארגון את השליטה בזרימת האספקה, שבה הוא משתמש כדי להאכיל את לוחמיו, למלא את קופתו ולהפעיל את מנהרותיו. עליה לשכלל ולשפר את חלוקת המזון והתרופות בדרכים שימנעו את נפילתה של אספקה זו לידי חמאס. מעתה והלאה הדרך היחידה שבה תוכל ישראל להבטיח שהסיוע מגיע לאזרחים, ולא לארגון הטרור, היא

לספקו במקומות שבהם חמאס אינו שולט. על צה"ל לאפשר לאזרחי עזה לעבור לאזורים שנמצאים מחוץ להישג־ידו של חמאס ולספק שם את הסיוע. ככל שהמערכה הצבאית הישראלית תטהר חלקים נוספים של עזה מחמאס, כן יוכלו המדינה וארגונים הומניטריים בין־לאומיים לספק סיוע רב יותר ולהגדיל את מספר אתרי החלוקה הנגישים לאזרחים.

אף שיש משקיפים הקוראים לסיום המלחמה ולהענקת סמכויות השלטון בעזה לקבוצות חלופיות, הצעות אלו לא יישאו פרי כל עוד חמאס נותר הכוח הדומיננטי בשטח. אם הארגון לא יוסר מעמדת הכוח השלטת, כל ממשל טכנוקרטי המורכב מאדמיניסטרטורים לאומיים עצמאיים לא יהיה אלא מסך עשן, שמאחוריו יבנה חמאס מחדש את יכולותיו הצבאיות. מנהיגים ישראלים גם אינם יכולים לסמוך על כך שכוח שמירת שלום זר יהיה מוכן או מסוגל לבצע את המשימות הקשות של התמודדות עם שאריות הכוח של חמאס ומניעת התחמשות מחודשת של ארגון הטרור.

האתגר המורכב שביסוד השאלה כיצד ליצור בעזה לאחר המלחמה סדר שלטוני שיספק לישראל את הביטחון שהיא זקוקה לו הוביל מדינאים ישראלים רבים למסקנה שהרעיון הטוב ביותר יהיה לעודד הגירה מרצון מעזה. הגירה כזו תעניק לאזרחים את ההזדמנות לעזוב את אזור המלחמה, וגם תהפוך את מלאכת איתורן והריסתן של כל המנהרות והתשתיות הצבאיות הנותרות של חמאס – אשר השלמתה הכרחית לפני שיקום השטח – לקלה, מהירה וזולה יותר עבור ישראל. אף שרבים ממנהיגי העולם דחו את הצעת ההגירה מרצון של נשיא ארצות־הברית דונלד טראמפ כהצעה לא־יראלית או מסוכנת, זהו אחד הרעיונות המעטים לפתרון הסכסוך הבלתי־פתיר הזה, שמולו קרסו כל האורתודוקסיות הכושלות של העבר. סקרים שערכו מרכזי מחקר פלסטיניים ובין־לאומיים, הן לפני 7 באוקטובר הן אחריו, מראים כי בין 30% ל־50% מתושבי עזה מוכנים להגר מהרצועה אם תינתן להם ההזדמנות. על ישראל ושכנותיה ליצור את התנאים שיאפשרו הגירה כזו מרצון, לרבות קידום יציאה חופשית ובטוחה של אזרחים למדינות שלישיות.

אף שמצרים וירדן אינן מוכנות לקבל מספרים גדולים של עזתיים, ייתכן שמדינות אחרות בעלות רוב מוסלמי או ערבי יהיו מוכנות לכך. ביכולתה של ארצות־הברית לסייע בתהליך זה, למשל, על־ידי התניית השקעה אמריקאית בפרויקטים של שיקום בסוריה בכך שהממשלה הסורית תסכים להעביר לשטחה תושבי עזה ולהעסיקם בביצוע חלק מהעבודה. בטווח הארוך, כאשר יושמד ארגון חמאס

**”כיום, בעקבות
מתקפת 7
באוקטובר,
רוב הישראלים
מאמינים כי הרשות
הפלסטינית אינה
שותפה לשלום
ואינה מסוגלת
להבטיח את בטחונה
של מדינת ישראל.
פתרון שתי המדינות
אינו פתרון, מכיוון
שמנהיגי הרשות
הפלסטינית וכן
פלסטינים רבים
ממשיכים לדחות
את הלגיטימיות של
קיומה של ישראל.”**

והרצועה תהיה מפורזת ומשוקמת, יוכלו אזרחים פלסטינים שיחפצו בכך לשוב לעזה, כל עוד מדינת ישראל שומרת בידיה את האחריות הבטחונית על השטח.

התפיסה הבטחונית הלאומית החדשה של ישראל מבינה את מקומה המרכזי של האידאולוגיה שמניעה את אויביה. בעבר גימדו האליטות הישראליות, החילוניות ברובן, את חשיבותן של אידאולוגיות אסלאמיסטיות רדיקליות. גישה זו נכשלה. על-כן כיום מנהיגים ישראלים מעצבים את הגישה החדשה על בסיס ההנחה שלאידאולוגיה של חמאס יש השפעה עמוקה על יצירת השקפת עולמם של רבים מתושבי עזה. בהתחשב בכך שהגיל החציוני בעזה הוא שמונה-עשרה, וחמאס השתלט על עזה לפני שמונה-עשרה שנה, לפחות מחצית האוכלוסייה גדלה תחת שלטון חמאס, וספגה את מסרי הארגון דרך בתי-הספר, המסגדים ואמצעי התקשורת שחמאס שולט בהם. על ישראל לנהל תוכנית דה-רדיקליזציה ארוכת-טווח, הכוללת הכנסת תוכניות לימודים חדשות, הטלת איסור על מנהיגים דתיים או דמויות תקשורתיות לקדם טרור, והעצמת מנהיגים חדשים המקדמים דו-קיום. על ישראל להתעקש שהגורמים האחראים על המנהל האזרחי בעזה יהיו מחויבים לקדם תרבות של שלום ומתינות, ולא תרבות של טרור וקיצוניות.

עקרונות דומים תקפים גם לגישה הישראלית בגדה המערבית. הסכמי אוסלו כוונו לייסוד מדינה פלסטינית בגדה, אולם במקום לפתור את הסכסוך הישראלי-פלסטיני, הם הובנו על-ידי המנהיגים הפלסטינים כחולשה של ישראל וכאות לכך שלחץ עליה יוביל לווייתור על שטח. כעת ישראל נוקטת עמדה נחושה יותר למניעת פעילותם של ארגונים עוינים על הגבול שמאיימים על אזרחיה. לישראלים אין אמון ברשות הפלסטינית המנהלת את הגדה המערבית, בגלל השחיתות השיטתית שפשתה בה ותמיכתה בטרור. במקום ויתורים בטחוניים שנועדו למנוע את קריסתה של הרשות הפלסטינית, רק מפני שהיא עדיפה על חמאס, הגישה הבטחונית החדשה של ישראל קוראת להתעצמות המבצעים הצבאיים עמוק אל תוך הגדה, במטרה למנוע מן הפלסטינים בניית תשתיות תומכות טרור, ולשמירה על נוכחות צבאית ארוכת-טווח באזורים שבהם ארגוני הטרור פועלים.

כיום, בעקבות מתקפת 7 באוקטובר, רוב הישראלים מאמינים כי הרשות הפלסטינית אינה שותפה לשלום ואינה מסוגלת להבטיח את בטחונה של מדינת ישראל. פתרון שתי המדינות אינו פתרון, מכיוון שמנהיגי הרשות הפלסטינית וכן פלסטינים רבים ממשיכים לדחות את הלגיטימיות של קיומה של ישראל. סקר שנערך בחודש מאי 2025 מצא שבמעט מחצית מהפלסטינים בגדה המערבית מאמינים

שמאבק מזוין הוא הדרך הטובה ביותר להגיע למדינה פלסטינית. כל סוג של פתרון בר-קיימא שיהיה מקובל על ישראל ידרוש מהפלסטינים דחייה של פעילות טרור, הן במילים הן במעשים, והתחייבות לקבל את ישראל כמדינה יהודית ריבונית.

כדי להתקדם כיום בגדה המערבית, על ישראל להחיל באופן רשמי את חוקי המדינה – ולא את החוק הצבאי – על בקעת הירדן, המהווה כ-30% מהשטח ונמצאת ברובה בשליטה ישראלית. בהתחשב בחשיבות הקריטית של בקעת הירדן לבטחונה של מדינת ישראל, צעד כזה יבהיר כי ישראל מתכוונת להחזיק באזור הזה תחת כל הסדר מדיני עתידי – עמדה שנהנית מקונסנזוס רחב בישראל. אף שמבקרים יטענו כי מהלכים אלו מהווים הפרה של הדין הבין-לאומי, ישראל רואה באופן רחב את הגדה המערבית כשטח שנוי במחלוקת, שעליו יש לישראל טענה משפטית, דיפלומטית והיסטורית חזקה לשליטה ריבונית. מנהיגים ישראלים רואים זאת אפוא כתביעת ריבונית לגיטימית, ולא כניסיון לספח אדמות של אחרים.

עבור הישראלים, טבח 7 באוקטובר היה תזכורת צורבת לכך שישראל עודנה נלחמת על קיומה. המסקנה שאליה הגיעו מקבלי ההחלטות – ואשר בה תומך רוב הציבור – היא שעל ישראל לאמץ גישה ביטחון חדשה המושתתת על חוזקה, הצגת עוצמה, ומאמצים יזומים להבטחת בטחונה. מחויבותה של ישראל להפגין את כוחה דורשת מהמדינה שינוי גישה ביחס למציאת שותפים, במטרה להגן על האוטונומיה האסטרטגית שלה.

מנהיגים ישראלים מאמינים בשיתוף-פעולה עם מדינות ערביות ומוסלמיות, אך הם לא יעשו זאת על-חשבון אינטרסים בטחוניים חיוניים. ישראל מחויבת לקדם את הסכמי אברהם ולעבוד עם כל אחת מהשותפות הנוכחיות שלה – ובכלל זה בחריין, מצרים, ירדן, מרוקו ואיחוד האמירויות – כדי לקדם פיתוח אזורי ולהתמודד עם איראן וקבוצות אסלאמיסטיות סוניות. ישראל מעוניינת גם בקידום יוזמות רב-צדדיות דוגמת המסדרון הכלכלי של הודו-מזרח-תיכון-אירופה – נתיב סחר מוצע שיעבור מהודו דרך המזרח התיכון לאירופה. אולם מנהיגים ישראלים נותרים זהירים לגבי שיתוף-פעולה עם מנהיגים באזור שעלולים לטפח אידאולוגיות ג'האדיסטיות עוינות לישראל, כגון נשיא סוריה אחמד א-שרע, שהשתייך בעבר לארגון המסונף לאלי-קאעידה.

ארצות־הברית עודנה בעלת־הברית החשובה ביותר של ישראל, והיא ממשיכה למלא תפקיד מרכזי בתפיסת הביטחון החדשה שלה, אולם על המדינה לחשב מחדש חלק מרכיבי יחסיה עם וושינגטון, כדי ליצור מרחב גדול יותר לאוטונומיה בטחונית. פעולותיו של נשיא ארצות־הברית לשעבר ג'ו ביידן למניעה או עיכוב של חלק ממשלוחי הנשק לישראל, והמשך התמיכה של חלק מהמחוקקים האמריקאים בהטלת הגבלות על מכירת נשק למדינה היהודית, הבליטו את הצורך הישראלי בהרחבת הייצור הצבאי המקומי, בגיוון השותפויות הצבאיות ובחיזוק שרשרת האספקה. למרות תמיכתו של הנשיא טראמפ בישראל והסיוע הצבאי שהעניק למדינה, מנהיגים ישראלים מבינים שעליהם לפתח שותפויות ויכולות חדשות מעבר לארצות־הברית.

למען מטרה זו, על ישראל להשקיע מאוד בעשור הבא בחיזוק יכולותיה בתחומי המחקר, הפיתוח והייצור הצבאיים. ישראל יכולה גם לחזק את עמדתה בתוך השותפות האסטרטגית עם ארצות־הברית על־ידי מעבר הדרגתי מהסתמכות־יתר על מימון צבאי אמריקאי לעבר מיזמים משותפים אמריקאיים־ישראליים. בעוד ישראל מוקירה מאוד את בריתה עם ארצות־הברית, לרבות בתחום הטכנולוגיה המתקדמת ושיתוף המודיעין, דרישת הגישה החדשה של ישראל היא שבסופו של יום תוכל ישראל לפעול לבדה בהעדר ברה אחרת.

אימוץ אסטרטגיה אשר מעדיפה שיקולי ביטחון קיימים על דיפלומטיה שרוכבת על משאלות־לב, ובוחרת בהתערבות יזומה חלף איפוק לאחר מעשה, מחזק את ישראל, ולא להפך. ישראל תוכל לשגשג רק אם גבולותיה יהיו בטוחים, אם האיומים הקיומיים בסביבתה המיידית יוסרו, ואם שותפויותיה האזוריות יעמיקו. הגם שישראל שואפת לשלום, עליה להכיר בצורך המתמשך בפעילות צבאית מול איומים אזוריים. כל עוד מנהיגים ישראלים ממשיכים להחזיק בגישה החדשה הזו, היא תגן על ישראל ותיצור את התנאים ההכרחיים למזרח תיכון יציב ומשגשג יותר בעתיד.

גם אחרי שנתיים – פיקוד בלתי־מקצועי על כוחות היבשה מונע השגת יעדי המלחמה

יצחק קליין*

כשנתיים אחרי פרוץ מלחמת חרבות־ברזל התוצאות המדיניות והצבאיות של המלחמה בשתי החזיתות הגובלות בישראל – לבנון ועזה – רחוקות מלהשביע רצון. בלבנון, למרות המכות מהאוויר שספג ארגון חזבאללה, הוא שומר על כוח צבאי יבשתי המרתיע את מדינת לבנון מלפרק אותו ממשקו, ומתאמץ לשקם את כוחו. בעזה, לאחר לחימה שנמשכה שנתיים, נאלצה ישראל לקבל הסכם שאומנם הוביל לשחרור חטופיה אך בסבירות גבוהה לא יאפשר מימוש שתי מטרות אחרות של המלחמה – השמדת כוחו הצבאי של חמאס ומניעת שיבתו לעמדה שלטת בעזה.

”המלחמה,“ כותב קלאוזביץ, ”היא שימוש בכוח כדי להכריח את האויב לקבל את רצוננו.“ מלחמה אינה יכולה לממש מטרה זו אם הצבא אינו מסוגל לנשל את האויב מכוחו הצבאי, שבו הוא משתמש כדי להתנגד למטרותינו. נסיון המלחמה מראה כי כוחות היבשה של צה”ל אינם מכירים את **תורת (או אומנות) התמרון המבצעי** – תחום שצה”ל הצטיין בו בעבר.¹⁶² בעקבות זאת לא הצליח צה”ל להשמיד את עיקר כוחות היבשה של אויביו. כך נמנעה מישראל האפשרות להשיג את המטרות האסטרטגיות העיקריות של המלחמה, כמו־גם את המטרות המדיניות החשובות ביותר. לחימה אינה יכולה לשמש את המדיניות אם הכוח הלוחם אינו מכיר את מקצועו ואינו מסוגל ליצור הישגים צבאיים־אסטרטגיים הולמים.

הכוונה במאמר זה אינה לפרוץ את כל תורת התמרון המבצעי,¹⁶³ אלא להתמקד בקשר שבין תמרון מבצעי להשגת יעדים אסטרטגיים ומדיניים.

עקרונות תמרון מרכזיים

נציין שישה עקרונות אשר רלוונטיים ביותר למקרה הישראלי:

א. **יעד הלחימה הוא השמדת כוחות האויב** בכל מקום שהוא מתמקם בו או מנסה להגיע אליו. כל כוח שנותר לו ישמש לסיכול מטרותינו. אם יחסי הכוחות אינם מאפשרים השמדה מוחלטת, יש לחתור להשמדה מרבית.

* ראש מחלקת מחקרי מדיניות בפורום קהלת.

”המלחמה,“ כותב קלאוזביץ, היא שימוש בכוח כדי להכריח את האויב לקבל את רצוננו. מלחמה אינה יכולה לממש מטרה זו אם הצבא אינו מסוגל לנשל את האויב מכוחו הצבאי, שבו הוא משתמש כדי להתנגד למטרותינו.”

ב. **כוחות היבשה**, המצוידים ביכולת להגיע פיזית אל מקומו של האויב ולסלקו, הם הכלי העיקרי להשגת השמדה. זרועות אחרות יכולות לסייע במשימה, אך לא להשלימה.

ג. **תפוס את השטח שבו האויב נמצא**. תפיסת השטח שהאויב ניצב בו או נשען עליו מכריחה אותו להילחם, ואולי להישמד. בדרך-כלל השמדת האויב אינה אפשרית עד שתופסים את השטח שעליו הוא בחר להתבסס.¹⁶⁴

ד. **הזמן יקר-ערך!** כל דבר שכוח צבאי עושה צריך להיעשות בטווח הזמן הקצר ביותר. זמן שבזבז או קצב איטי מדי מאפשרים לאויב להגיב, להתאושש, ואולי אף להקדים מכה. הזמן להשגת מטרות המלחמה הוא משאב מתכלה מכל הבחינות – חברתית, צבאית ודיפלומטית.

ה. מרכיב מרכזי של תמרון מבצעי הוא חתירה להפגיע את האויב, לתקוף אותו בדרכים שהוא אינו מצפה להן. תמרון מבצעי מחייב על-כן **יוזמה, גמישות** ונכונות לקבל החלטות בלחץ זמן ותוך **נקיטת סיכונים מחושבים**. לפיכך חובה לפתח מיומנויות אלו אצל מפקדים וחיילים, ולאמן אותם בהפעלתן; אין די ברישומן בחוברות הדרכה.¹⁶⁵

ו. **סילוק האוכלוסייה האזרחית מזירת הלחימה בתקופת הלחימה** – בלשונו של מאו דזה-דונג בספרו "על מלחמת גרילה", אוכלוסיות אלו מהוות את ה"ים" שבו כוחות האויב "שוחים". יש צורך מבצעי לסלק את האוכלוסייה לאזורים שמחוץ לזירת הלחימה, תוך יצירת מרחב ביטחון שבו אין נוכחות לא לכוחות האויב ולא לאוכלוסייה עוינת.

עקרונות אלו הם המפתח להשמדת כוח אויב וליצירת אזור שליטה בטוח לכוחותינו לאחר לחימה. ללא השמדת כוח האויב אי-אפשר לצפות להישגים אסטרטגיים או מדיניים בני-קיימא.

מחדלי כוחות היבשה של ישראל במלחמה

לבנון

המערכה בלבנון החלה עם מתקפת הביפרים של ישראל ב-17-18 בספטמבר 2024, שגרמה להריגתם או לנכותם של אלפי דמויות מפתח בשורות חזבאללה. חיל האוויר השמיד תוך ימים ספורים חלק ניכר ממאגר הטילים של חזבאללה, את הפיקוד העליון של כוח הפלישה רדואן, ואף את ההנהגה הפוליטית של הארגון. האסטרטגי שהיוו טילי חזבאללה על העורף הישראלי – הוסר.

לעומת זאת, לחימת היבשה התנהלה באיטיות נוראה. המתקפה היבשתית החלה רק ב־30 בספטמבר – כמעט שבועיים לאחר מבצע הביפרים וכעשרה ימים לאחר עריפת הפיקוד של כוח רדואן. חילות היבשה פעלו לרוב במרחק של עד חמישה קילומטרים מהגבול הבין־לאומי, אף שרוב כוח היבשה של חזבאללה שוכן צפונה לאזור זה, מצפון ומדרום לנהר הליטאני.¹⁶⁶ ארגון הטרור המשיך להמטיר טילים וכטב"מים על יישובי ישראל ללא כל הפרעה מצד כוחות היבשה של צה"ל, שפעלו אך קילומטרים ספורים ממנו.

בנייר שפורסם בסוף ספטמבר 2024, ואשר הובא בוודאי לידיעת הפיקוד העליון של צה"ל עוד לפני כן, המליצו גיא חזות ועפר שלח להגביל את הפעילות היבשתית של צה"ל בלבנון לאזור הקרוב לגבול בלבד.¹⁶⁷ טענתם הייתה שצה"ל שחוק משנה של לחימה שבה ספג אבדות רבות, ושחסרים לו אמצעי הלחימה הדרושים למשימה רחבה יותר.¹⁶⁸ מצד אחר, הם ציינו כי צה"ל תרגל היטב את המשימה של חדירה לעומק לבנון וחיסול עיקר כוחות חזבאללה.¹⁶⁹

בביקור שערך המחבר בגבול לבנון יחד עם קבוצת מומחים לביטחון לאומי בתחילת אביב 2024 התברר כי צה"ל פרס על גבול לבנון כוח יבשתי משמעותי מאוד, שהיה מאומן – כפי שמעידים כאמור גם חזות ושלח – למשימה של חדירה לעומק לבנון. כוח זה לא נלחם ולא נשחק בלחימה בעזה, אם כי היו בו אנשי מילואים ששירתו בחזית תקופה ארוכה. אילו התכונן כוח זה לפעול באופן התקפי בהתרעה קצרה ובמהירות רבה לא בסוף חודש ספטמבר, אלא בתוך שבועים ושתיים שעות לאחר מכת הביפרים ובמקביל לחיסול דרג הפיקוד העליון של חזבאללה, ייתכן שהוא היה יכול לבצע בהצלחה את משימת השמדתו של עיקר כוח חזבאללה שמדרום לביירות. אך כוחות היבשה לא הוכנו מנטלית לכך, ובעיקר – מפקדיהם לא היו מוכנים.

צה"ל הפעיל בלבנון שתי מערכות צבאיות נפרדות ומנותקות זו מזו: מתקפה מבריקה של כוחות המודיעין וחיל האוויר, מחד גיסא, ומתקפה קרקעית מוגבלת וחסרת מעוף בקילומטרים הספורים שליד הגבול, מאידך גיסא. שתי המערכות לא אוחדו למבצע אסטרטגי משולב. כתוצאה מכך איבד צה"ל את האפשרות לנצל את הפעילות המבריקה של המודיעין וחיל האוויר בפתח הלחימה כדי להשמיד את כל מערך ההגנה הקרקעית של חזבאללה, לתפוס את השטחים שעליהם התבססו כוחותיו וליצור ניצחון מכריע. ההזדמנויות שהפתיחה המבריקה של המערכה פתחה לפני צה"ל בוזבזו לריק.

**”בעזה, לאחר
שנתיים של מלחמה,
לא נראה שצה”ל
קרוב יותר להשמדת
הכוח הלוחם של
חמאס מאשר
באוקטובר 2023.
עד לינואר 2025
היה אפשר לתלות
את חוסר היכולת
של צה”ל להכריע
במגבלות שהטיל
ממשל ביידן על
ישראל, אך תירוץ
זה אינו עומד עוד
לצה”ל בחודשים
שחלפו מאז.”**

ישראל קיוותה כי המכות שהיא הפליאה בחזבאללה ייצרו אפשרות לממשלת לבנון לפרק את הארגון ממשקו, אך היות שליבת כוח היבשה של ארגון הטרור נותרה על כנה, תקווה זו אינה צפויה להתממש.

עזה

בעזה, לאחר שנתיים של מלחמה, לא נראה שצה”ל קרוב יותר להשמדת הכוח הלוחם של חמאס מאשר באוקטובר 2023. עד לינואר 2025 היה אפשר לתלות את חוסר היכולת של צה”ל להכריע במגבלות שהטיל ממשל ביידן על ישראל, אך תירוץ זה אינו עומד עוד לצה”ל בחודשים שחלפו מאז.

המפתח לניצחון על חמאס היה להפריד את ארגון הטרור מה”חמצן” הלוגיסטי שאפשר לו לתפקד ולהטיל את מוראו על אוכלוסיית הבלתי-חמושים בעזה. אך במרוצת הלחימה לא ניסה צה”ל להפריד את חמאס ממקורות האספקה שלו. כדי לעשות זאת היה צה”ל צריך לרכז את אוכלוסיית הבלתי-חמושים באזורים מוגנים המבודדים מלוחמי חמאס, כך שהסיוע האזרחי המחולק לראשונים לא יגיע לאחרונים. שנית, היה על צה”ל לאמץ את העיקרון המבצעי השלישי המוזכר לעיל, קרי, לסלק את חמאס בהדרגה ולצמימות מכל שטח עזה – הן מהאזורים שבהם מרוכזים בלתי-לוחמים והן מכל שאר האזורים – עד שלא ייוותרו לארגון אזורי מקלט על הקרקע או מתחתיה.

חוסר ההבנה של צה”ל שחשוב לסיים מהלכים צבאיים **במהירות** היה ברור מאוד בלחימה בעזה. מבצע שהיה אפשר לסיימו בתוך שלושה עד שישה חודשים, אילו נעשה בצורה נכונה, עדיין מתנהל כיום, שנתיים לאחר 7 באוקטובר. צה”ל סירב (עד לאחרונה) ליטול אחריות לניהול החלוקה של הסיוע לאוכלוסייה הבלתי-חמושה. במקום זאת, דווקא צה”ל הגביל את שהייתו לאזורים מוגדרים בתוך הרצועה, ויצא מהם כדי לערוך פשיטות נגד ריכוזי חמאס. מובן שחמאס חזר לתפוס כל שטח שצה”ל נטש, כך שצה”ל נאלץ להילחם (ולספוג אבדות) באותם אזורים שוב ושוב ושוב. מנהיגים פוליטיים בישראל דיברו רבות על השמדת חמאס כגורם מדיני, אך צה”ל מעולם לא ניסה לממש מטרה זו. דמויות הנהגה שונות חוסלו בנקודות זמן שונות, אך ללא כיבוש כל שטח עזה והשמדת כל מערכות חמאס בו לא היה אפשר להשיג את היעד שניסח הדרג המדיני.

התמשכות הלחימה בעזה ללא השגת היעדים האסטרטגיים שהציב הדרג המדיני גרמה לשחיקה הדרגתית וחמורה בתמיכה הבין-לאומית במאמציה של ישראל בעזה. המערכה עלולה להסתיים

בתבוסה ישראלית, קרי, בהישארות של חמאס בצורה זו או אחרת ברצועה עם אפשרות לחזור לשלוט בה, כשישראל מנועה מלמנוע את התחמשותו מחדש. הסיבה לכך אינה חוסר יכולת של יחידות השדה של צה"ל, מחסור באמצעי לחימה או העדר כישרון של המפקדים והחיילים ביחידות השדה; כישלון בניהול המערכה בדרגות הגבוהות ביותר הוא שכילה את החמצן הדיפלומטי הנחוץ להמשך המערכה עד הניצחון.

* * *

בעת כתיבת שורות אלו טרם תוקנו הליקויים האלה בהכשרת צה"ל ובתפקודו בשטח. תיקונם הוא משימה לאומית קריטית, במיוחד לנוכח האיום הגובר של מתקפה מצרית על ישראל.¹⁷⁰ כדי להתגונן מפני תקיפה כזאת, אשר אם תרחש תיעשה עליידי צבא סדיר מחומש ומאומן, יש לפעול בדחיפות לכינון צבא יבשה שיהיה גם גדול מספיק וגם מאומן כדבעי בתורת התמרון המבצעי.

מודיעין במשחק סכום־אפס – על אתגר ההבנה והצורך בעיצוב ארגוני חדש

איתמר גנדלמן*

מתחקירי צה"ל על מחדל 7 באוקטובר עולה תמונה מטרידה: אף שבידי מערכת הביטחון הצטבר מידע קריטי על כוונות חמאס, הוא לא נותח כראוי ולא תורגם להתרעה מבצעית. כישלון זה אינו נובע מהעדר נתונים, אלא מצביע על בעיה עמוקה בהרבה – אתגר ההבנה. אתגר זה מסמל את הפער שבין ידיעת העובדות לבין הבנת משמעותן, בין המידע שנאסף לבין הסיפור שמערכת הביטחון מספרת. במקרה של 7 לאוקטובר, הסיפור שנבחר, על התרעה שהושגה במבצע "שומר החומות", היה בדיוק הסיפור שחמאס ביקש שנאמץ. במקביל, הסיפור האמיתי, על ארגון המתכנן מתקפה נרחבת על יישובי העוטף, נכתב בשוליים, על־ידי מעטים, ונזנח במסמכים שהעלו אבק במגירות הדיגיטליות.

לאחר מלחמת יום־הכיפורים הוקמה באגף המודיעין מחלקת בקרה, כחלק מיישום ההמלצות של ועדת אגרנט. מטרתה הייתה לצמצם את הסיכון להערכת־חסר או להטיה מוסדית, ולהוות קול חלופי שיבחן את המידע הגולמי מתוך גישה אחרת מזו של חטיבת המחקר. היחידה זכתה בכינוי "אִיפְכָא מְסַבְרָא". לאחרונה פורסם כי ראש אגף המודיעין, אלוף שלומי בינדר, החליט – כחלק מלקחי 7 באוקטובר – להפוך את מחלקת הבקרה לחטיבה עצמאית, בעלת סמכויות רוחביות על כלל פעילותו של אמ"ן, ולא רק על תחום המחקר, במעמד דומה לחטיבת המחקר וליחידה 8200.

במאמר זה אבקש לטעון כי אף שמדובר בצעד חיובי, הוא רחוק מלהספיק. ההתמודדות עם אתגר ההבנה מחייבת שינוי עמוק בהרבה – שינוי מבני ותרבותי שיחלחל לכל שלב בשרשרת הערכת המודיעין. כדי להמחיש את מגבלות התפיסה הנוכחית, אציג מודל שבאמצעותו ניתן להבין כיצד יחסים בין כוחות, כפי שהם מובעים במבנים ארגוניים, עשויים להתמודד עם אתגר ההבנה.

קיימים שלושה סוגים של יחסים בין כוחות:

1. משחק סכום־אפס – כאשר כוח אחד מתחזק, האחר נחלש (כמו בין אור לחושך – הכרעה פירושה ניצחון);

* תושב פרדס־חנה־כרכור, השתחרר לפני שנה וחצי מיחידת דובדבן, מתחיל בקרוב את השנה השנייה בלימודי ממשל באוניברסיטת רייכמן.

2. צמיחה הדדית – גידול של כוח אחד מוביל לצמיחתו של האחר (למשל, בין פרחים לדבורים);

3. יין-יאנג – הכוחות מנוגדים אך תלויים זה בזה, כך שכל אחד מהם מחזק את רעהו דווקא מתוך קיומו של ניגוד (כמו במשחק מטקות, שבו האיזון בין ההתגוששות להתמסרות הוא שמניב את המשחק המוצלח ביותר – הכרעה פירושה תבוסה).

המודל שמציעה יחידת "איפכא מסתברא", במתכונתה הנוכחית, מגלם בפועל דינמיקה של משחק סכום-אפס, שבמסגרתה עמדת "איפכא" מוצבת כנגד עמדת "מסתברא", כשכל אחת מהן נאבקת על הלגיטימציה של הנרטיב שלה. אין מדובר במערכת הבנויה על הפריה הדדית או על אינטראקציה מעצימה, אלא על עימות שבו ניצחון של צד אחד מחייב את הפסדו של האחר.

תיאור ממשי לכך מובא בספר **לוחמי הסתר** על המודיעין הישראלי:¹⁷¹ אחת מעבודות־הבכורה של "איפכא מסתברא" הציעה תזה שלפיה מצרים לא ויתרה על האופציה המלחמתית, אלא חיפשה להכשיר את התנאים המדיניים למהלך התקפי, תוך הטעיית ישראל בנוגע לכוונותיה. מסקנות המחקר, שנערך על-ידי חיים יעבץ, עוררו סערה כאשר הוצגו לפני עשרות חוקרים של מחלקת המחקר (כיום חטיבת המחקר). לא רק שהמסקנות נדחו, הן גם עוררו מתקפה אישית חריפה על עורכן. ראש אמ"ן דאז, שלמה גזית, זעם על התגובות, והזכיר כי אותם קצינים עצמם דחו בצורה דומה את האפשרות למלחמה ערב יום הכיפורים. "האומנם לא הופק לקח אמיתי מן הטעות הכאובה?" תהה לפניהם.

המקרה ממחיש כיצד מערכת ששאפה להרחיב את גבולות החשיבה נשבתה בתוך לוגיקה של עימות. "החשיבה החלופית", שנועדה לשמש מנוע ללמידה ולהעמקת ההבנה, נהפכה לאיום שיש לדחות, ולא להזדמנות שיש לאמץ. כך נוצרה דינמיקה של קיטוב: עמדה מוסדית מגובשת ניצבת מול עמדה חיצונית שצריכה "להוכיח את עצמה" כדי לזכות בלגיטימציה. בתוך תנאים כאלה, כאשר כל צד מתבצר בעמדתו ונדרש להגן עליה מול האחר, נשחקת היכולת ליצור הקשבה, שיתוף ופתיחות מחשבתית אמיתית.

דפוס זה מהדהד את המושג "חשיבה קבוצתית" (groupthink), שטבע הפסיכולוג אירווינג ג'ניס.¹⁷² מדובר בתופעה שבה קבוצה חותרת לאחידות מחשבתית תוך ויתור על ביקורת פנימית והתעלמות מאפשרויות אחרות. חבריה נוטים להשתיק את עצמם, להימנע

מהבעת ספקות ולאמץ את עמדת הרוב כאמת מובנת מאליה. לעיתים נוצרת תחושת עליונות מוסרית, מתפתח ביטחון עצמי מופרז וניכרת התעלמות ממידע חיצוני מטריד. תופעה זו נפוצה במיוחד כאשר חברי הקבוצה הומוגניים, מבודדים מהשפעות חיצוניות ופועלים תחת סמכות דומיננטית, או במצבי משבר, שבהם הצורך ביציבות גובר על פתיחות לביקורת.

לכן, גם כאשר קיימת יחידה שמטרתה להציע זווית שונה, דוגמת "איפכא מסתברא", אין די בעצם קיומה. אם היא פועלת בתוך מערך נוקשה של עימות מוסדי, ולא כחלק מתרבות ארגונית שמכירה בערך של פלורליזם רעיוני, היא תתקשה להשפיע. אומנם ניתנת לה האפשרות להשמיע קול, אך אין לה היכולת לעצב את מהלך קבלת ההחלטות. במקום לקדם הבנה – נוצר מאבק; במקום פלורליזם – מתגבר החיכוך.

פתרון חלופי – ייניאנג: הרעיון שכל כוח זקוק לניגודו, כהשלמה שמעצימה ומדייקת אותו, הוא עקרון יסוד שמערכת המודיעין חייבת להטמיע בכל רבדיה. האתגר העמוק הוא כיצד לבנות חוליות הטרוגניות שבהן החיכוך אינו מוביל לפירוק, אלא לתיקוף, להעצמה הדדית, לעידוד חשיבה ביקורתית, לפתיחות לחלופות, לשיח לא־מצונזר ולפלורליזם אמיתי.

כדי להבין לעומק כיצד מודל הייניאנג יכול להתממש בתוך יחידות מודיעין, עלינו להגדיר תחילה מהם שני הכוחות הנדרשים. האם מדובר בייצוג מגדרי? עדתי? פוליטי? לדעתי, המפתח נמצא בתשתיות תפיסתיות עמוקות, כפי שהגדירן תומס סואל בספרו **עימות בין השקפות**.¹⁷³ סואל מזהה את קווי השבר המרכזיים של החברה בשתי השקפות־עולם מנוגדות: "ההשקפה הגדורה" ו"ההשקפה הלא־גדורה".

השקפה גדורה (constrained vision) היא גישה פסימית־ריאליסטית לטבע האדם, הרואה בו יצור מוגבל אשר מונהג על־ידי אינטרסים עצמיים ואינו רציונלי לחלוטין. לפיכך, מקורות הידע אינם בתבונת האדם היחיד, אלא בניסיון ההיסטורי המצטבר, במסורות ובמנגנונים של שוק והתארגנות ספונטנית. צדק, לפי גישה זו, נבחן בתהליך, ולא בתוצאה. החברה צריכה לנהל סיכונים, ולא לפתור בעיות באופן מוחלט, וכוח מרוכז נתפס כסכנה.

השקפה לא־גדורה (unconstrained vision) מציגה גישה אופטימית־רציונליסטית, הרואה את טבע האדם כבר־שיפור ואת הבעיות החברתיות כניתנות לפתרון באמצעות תכנון מושכל. מקור הידע

הוא בתבונה האנושית וביכולת לפרש ולהסיק מסקנות. צדק, על-פי השקפה זו, נבחן בתוצאה: יש לשאוף לשוויון בפועל, גם במחיר עיוות של תהליך. הכוח נתפס ככלי הכרחי ליצירת שינוי חברתי רצוי.

סואל טוען כי השיח בין שתי ההשקפות אינו מתקיים כמעט, מפני שהן מדברות באותם מונחים (חירות, שוויון, כוח, צדק) אך מעניקות להם משמעויות סותרות. ההשקפה הראשונה רואה את השנייה כתמימה אך לגיטימית, בעוד השנייה רואה בראשונה רוע מוסרי או קהות אינטלקטואלית. לפיכך המתח ביניהן אינו פגם, אלא פוטנציאל: אם נצליח לאזן יחידות מודיעין באמצעות אינטגרציה בין בעלי שתי השקפות-העולם, ניצור מערכת המסוגלת לבחון את עצמה מבפנים ולחזק את עמידותה הקוגניטיבית.

המתח שבין שתי התפיסות – "הגדורה" ו"הלא-גדורה" – משליך ישירות על האתגר של הבנת המודיעין. על-פי ההשקפה "הגדורה", עוצמה צבאית ברורה ובלתי-מתפשרת היא תנאי ליצירת הרתעה ולמניעת מלחמות. כוח נתפס ככלי לייצוב ולשימור סדר, גם אם במחיר עימות, מתוך הבנה ששלום מושג לא באמצעות פיוס, אלא מתוך עמדת כוח (peace through strength). גישה זו מגלמת את תפיסת "קיר הברזל", שלפיה על מדינה לחדור חוזק נחוש כדי לרפות את ידי אויביה מלכתחילה. לעומת זאת, הגישה "הלא-גדורה" רואה בשימוש בכוח כשל ניתוחי או תוצאה של תקשורת לקויה. לפי השקפה זו, הסכסוך הוא תולדה של נסיבות שניתן לשנותן, והאויב מונע ממניעים רציונליים הניתנים להבנה ולטיפול. מכאן נובעת ההנחה כי ניתן לייתר את הצורך בעימות באמצעות הבנה עמוקה של צורכי היריב, הקשבה למניעיו ומתן מענה לשורשי הסכסוך (peace through diplomacy).

במחדל 7 באוקטובר ניתן לזהות את השלכותיה של גישה "לא-גדורה" שהושרשה בחלקים נרחבים ממערכת הביטחון הישראלית. מסמכים סודיים שהוכנו בשב"כ ימים ספורים לפני מתקפת חמאס משקפים בבירור את הקונספציה ששררה בקרב מקבלי ההחלטות: חמאס הובן כארגון רציונלי הפועל במסגרת של ריסון עצמי ומחפש הישגים כלכליים תוך הימנעות מעימות כולל. אחד המסמכים ציין כי "חידוש ההבנות בין ישראל לחמאס של שקט ביטחוני תמורת הקלות יאפשר שימור של היציבות לזמן ממושך. חמאס ממשיך באסטרטגיה של סינוואר – קידום מטרות ארגון הטרור בלי להיקלע למערכה". מסמך אחר הוסיף: "פרק החיכוך האחרון הסתיים עבור חמאס באופן חיובי כי השיג הישגים כלכליים בלי להיגרר לעימות צבאי. יש לחתור למתווה שיכלול דיבידנדים משמעותיים לרצועה כדי לשמר את השקט".¹⁷⁴

**”ההתמודדות
עם אתגר ההבנה
מחייבת מעבר
ממודיעין הפועל
לפי הלוגיקה של
משחק סכום-אפס,
שבו השקפות-
עולם נאבקות על
בלעדיות, למודיעין
המושגת על מודל
היין-יאנג, שבו
ניגודים מתקיימים
במתח מפרה
ותורמים זה לזה.”**

התפיסה שעמדה בבסיס ניתוח זה – תפיסה שרואה ביציבות אינטרס משותף לשני הצדדים ואשר מתייחסת לדרך החשיבה של הצד האחר כרציונלית במובנים דומים לזו שלנו – היא אחת התולדות של ”ההשקפה הלא-גדורה”, ובה טמון שורשו של מחדל ההבנה: חוסר היכולת לראות את חמאס כישות אשר פועלת מתוך עקרונות אסלאמיים-משיחיים ואינה נשלטת על-ידי חישובי רווח והפסד בלבד.

לסיכום, ההתמודדות עם אתגר ההבנה מחייבת מעבר ממודיעין הפועל לפי הלוגיקה של משחק סכום-אפס, שבו השקפות-עולם נאבקות על בלעדיות, למודיעין המושגת על מודל היין-יאנג, שבו ניגודים מתקיימים במתח מפרה ותורמים זה לזה. בניסיון לתרום ליישום תפיסה זו מוצע רעיון למחקר-המשך, והוא פיתוח שאלון אישיות ייעודי, שיבחן את נטייתו של כל חוקר מודיעין להשתייך ל”השקפה הגדורה” או ל”השקפה הלא-גדורה”. יהיה אפשר לשלב את השאלון בשלב הסיום של הכשרת החוקרים, ולהשתמש בו כבסיס לשיבוץ מושכל של צוותים, כך שכל חוליה תכיל איזון אידיאלי (ככל האפשר) בין שתי ההשקפות. שילוב זה עשוי לאורך זמן לחזק את הגיוון המחשבתי, לשפר את עמידות המערכת בפני קונספציות שגויות, ולהפוך את ההבנה המודיעינית לעמוקה, מורכבת ורלוונטית יותר.

מלחמת התקומה כהזדמנות היסטורית לחזור לדוקטרינה הריאליסטית והמנצחת

רפאל בן לוי*

בשנת 1957 תיאר משה שרת באופן הבא את הוויכוח בין שתי גישות
לאסטרטגיה הישראלית המתגוששות זו עם זו:

”גישה אחת אומרת, שהערבים מבינים רק לשון של
כוח... מדינת ישראל צריכה, מזמן לזמן, להוכיח
בעליל כי היא חזקה, והיא מסוגלת ונכונה להשתמש
בכוח באופן מוחץ ויעיל מאוד. אם לא תוכיח זאת,
יבלעו אותה, היא עלולה להימחות מעל פני האדמה.
אשר לעניין השלום – אומרת גישה זו – הוא בין
כה וכה מפוקפק; על כל פנים, רחוק מאוד. אם יבוא
השלום, הוא יבוא רק אם ישתכנעו, שאי־אפשר
להכריע את המדינה הזאת...”

הגישה האחרת [אומרת כי] אסור שייעלם מחשבוננו
אף לרגע אחד עניין השלום. אין זה רק חשבון מדיני:
בטוח ארוך זה חשבון ביטחוני מכריע. בלי להפחית
בחשיבות שיקולי ביטחון שוטף, עלינו להביא תמיד
את עניין השלום במערכת חישובינו. עלינו לרסן את
תגובותינו.¹⁷⁵

שתי הגישות שתיאר שרת התקיימו מאז ועד היום זו לצד זו בקרב
ההנהגה הישראלית, והמאבק ביניהן נמשך.¹⁷⁶ מבט על־פני שבעים
ושבע שנותיה של מדינת־ישראל מראה כי הגישה הראשונה הובילה
בארבעת עשוריה הראשונים, מבן־גוריון עד בגין, ואילו השנייה
הובילה משנות התשעים של המאה הקודמת ואילך. בתקופה אחרונה
זו עוצבו הסביבה האסטרטגית של ישראל ואתגרי הביטחון שעמם
היא התמודדה עד פרוץ מלחמת התקומה. ייתכן שהמלחמה הנוכחית
תהווה נקודת מפנה שתחזיר את ישראל לאימוץ מלא של הגישה
הראשונה כגישה הדומיננטית.

הדוקטרינה הבטחונית שהתעצבה בהנהגת בן־גוריון, בהשראת
ז'בוטינסקי, כללה מרכיבים רבים, אך התבססה על שלושה עקרונות
ריאליסטיים: הבנת שורש הסכסוך כעוינות ערבית לריבונות

* עמית בכיר במכון משנב לביטחון לאומי ולאסטרטגיה ציונית, רס"ן (במיל')
באמ"ן וראש תוכנית צירצ"ל במכון ארגמן.

”גישה אחת אומרת,
שהערבים מבינים
רק לשון של כוח...
מדינת ישראל
צריכה, מזמן לזמן,
להוכיח בעליל כי
היא חזקה, והיא
מסוגלת ונכונה
להשתמש בכוח
באופן מוחץ ויעיל
מאוד. אם לא
תוכיח זאת, יבלעו
אותה, היא עלולה
להימחות מעל
פני האדמה.”

**”הדוקטרינה
הבטחונית
שהתעצבה בהנהגת
בן-גוריון התבססה
על שלושה עקרונות
ריאליסטיים: הבנת
שורש הסכסוך
כעוינות ערבית
לריבונות יהודית,
ולכן שלום יושג
רק לאחר ניצחון
מובהק; עדיפות
ההתקפה והפעלת
כוח יזומה ושליטה
בשטח; וההכרה
שבטחון המדינה
נתון בידי היהודים
בלבד, שכן איש
מלבדם לא
יילחם למענם.”**

יהודית, ולכן שלום יושג רק לאחר ניצחון מובהק; עדיפות ההתקפה והפעלת כוח יזומה ושליטה בשטח; וההכרה שבטחון המדינה נתון בידי היהודים בלבד, שכן איש מלבדם לא יילחם למענם. דבקות בעקרונות אלו יצרה דוקטרינה שהובילה את ישראל, עד אמצע שנות השמונים של המאה העשרים, למצב בטחוני מבוסס ולביטול האיומים הקיומיים המיידיים.

עקרונות-היסוד של הדוקטרינה הריאליסטית

שורש הסכסוך – עיקרון זה קובע כי העוינות הערבית נובעת מהתנגדות לריבונות יהודית בכל גבול שהוא, ולכן אי-אפשר לפייסה באמצעות פשרות; רק כוח וניצחון מכריע יבטיחו את שרידות ישראל. בן-גוריון אימץ תובנה זו מז'בוטינסקי, אשר קבע כבר בשנות העשרים של המאה שעברה כי בטחון ישראל יושג רק באמצעות אסטרטגיה ארוכת-טווח שתחייב את העולם הערבי להשלים עם קיומה.¹⁷⁷ בזמנו של ז'בוטינסקי סתרה עמדה זו את ההשקפה הרווחת, שלפיה שגשוג כלכלי הוא שיוביל את הערבים להשלמה עם השאיפות הלאומיות היהודיות.¹⁷⁸

התקפיות, יזומה וכיבוש שטח – השאיפה הישראלית הייתה תמיד להגנה על אוכלוסייתה מפני איומים, ולא להרחבת גבולות לשמה. אולם היא ביקשה לעשות זאת על-ידי דוקטרינת לחימה התקפית, הכוללת פעולות מקדימות, פעולות מנע ותגמול, וכיבוש שטחים אסטרטגיים.¹⁷⁹ כנגזרת מכך פעלה ישראל להעברת חזית הלחימה אל שטח האויב בהקדם האפשרי ולהשגת ניצחון מהיר במלחמותיה.¹⁸⁰ כמו-כן, מעיקרון זה נגזר שיש להחזיק צבא יבשה מתמרן שיעמוד במוקד המעשה המלחמתי, ואילו תפקידו של חיל האוויר יהיה לתמוך בו במאמציו לכבוש שטח.¹⁸¹

הסתמכות עצמית – עיקרון זה קובע כי ישראל אחראית לבדה לבטחונה, ואינה רשאית להישען על כוחות זרים שיילחמו במקומה. במסגרת זו עליה לשאוף לעצמאות מרבית גם בתעשייה הצבאית.¹⁸² עיקרון זה נבע במידה רבה מלקחי השואה, אשר הבהירה כי אומות העולם לא יגנו על היהודים.¹⁸³ ממנו צמח גם פרויקט הגרעין הישראלי, שנועד להבטיח יכולת הרתעה קיומית עליונה.¹⁸⁴ הסתמכות עצמית אינה שוללת שיתוף עם מעצמה עולמית, אלא מדגישה כי נכונותה של ישראל להילחם ויכולתה העצמאית הן ההופכות אותה לבעלת-ברית רצויה ונכסית עבור מעצמה בעלת אינטרסים במזרח התיכון. בתמיכה מעצמתית אין הכוונה ליישור קו עם המעצמה בכל העדפה שלה, אלא לזיהוי האינטרסים הרחבים שלה ולסיוע בהגשמתם תוך קידום יעדיה של ישראל.¹⁸⁵ כך פעל היישוב היהודי בארץ-ישראל

”הדוקטרינה

הריאליסטית

הובילה את ישראל

ממלחמת העצמאות

ועד לאחר מלחמת

לבנון הראשונה,

ושירתה אותה

בהצלחה, כשהיא

מבטלת זירה אחר

זירה את רצון

אויביה להמשיך

בלחימה נגדה.”

עם בריטניה נגד האימפריה העות'מאנית ובמלחמת־העולם השנייה; כך נעזרה ישראל בברית־המועצות, דרך צ'כוסלובקיה, בשנת 1948; כך היא נהנתה מתמיכת צרפת בשנות החמישים נגד אויבים משותפים במצרים ובצפון אפריקה; ולבסוף, כך היא הצליחה ליצור את הברית עם ארצות־הברית, החל בשנת 1968, בזכות ערכה האסטרטגי במלחמה הקרה.

אף שדוקטרינה זו הייתה הדומיננטית בימי בן־גוריון, נשמעו קולות התנגדות. הבולט מביניהם היה משה שרת. שרת, יחד עם מיעוט ממפא”י, מאחדות העבודה וממפ”ם, דחה את שלושת עקרונותיה. הוא סבר כי הסכסוך הערבי–ישראלי ניתן לפתרון בטווח הקרוב לא באמצעות איום בכוח צבאי, אלא דווקא באמצעות הגבלתו, והציע להישען על מעצמות לצורך ריסון העוינות הערבית. שרת ביקש לנהל דיאלוג עם מצרים בתמורה לערביות אמריקאיות, והתנגד לפעולות התגמול, למבצע קדש ולפרויקט הגרעין הישראלי.¹⁸⁶

תוצאות יישומה של הדוקטרינה הריאליסטית: ישראל בטוחה ומנצחת

ככלל, הדוקטרינה הריאליסטית הובילה את ישראל ממלחמת העצמאות ועד לאחר מלחמת לבנון הראשונה, ושירתה אותה בהצלחה, כשהיא מבטלת, זירה אחר זירה, את רצון אויביה להמשיך בלחימה נגדה. במלחמת העצמאות, לקראת תום המנדט הבריטי במאי 1948, יזם היישוב היהודי את תוכנית ד – להשתלט על שטחים אסטרטגיים, לפתוח צירים לירושלים ולמגר את הכוחות הערביים המקומיים שפעלו נגד היישובים היהודיים.¹⁸⁷ סדרת המבצעים אפשרה רצף טריטוריאלי ושליטה בשטחים מרכזיים, שאפשרו להתמודד עם מתקפתם של צבאות ערב לאחר הכרזת העצמאות. גם בהמשך פעלה ישראל לעיצוב גבולות תוך הכרה בזכותה לשלוט בהם ובצורך ליצור גבולות בני הגנה שיבטיחו שרידות של הפרויקט הציוני.

במבצע קדש פעלה ישראל מיוזמתה לשינוי המציאות הבטחונית הקשה מול מצרים ורצועת עזה, תוך שמירה על אינטרסים משותפים עם צרפת ובריטניה. על רקע מתקפות הפדאיון, סגירת מצרי טיראן והתעצמות צבאית מצרית, כבשה ישראל את חצי־האי סיני ורצועת עזה.¹⁸⁸ אף שבסוף נסוגה ישראל תחת לחץ בין־לאומי, היא השיגה התחייבויות לפירוז סיני, הצבת כוח משקיפים בין־לאומי וחופש שיט במקרי טיראן, והוכיחה את עצמה ככוח צבאי מתמך באופן

שהעניק לה עשור של הרתעה. התחייבויות אלו העניקו בסיס מדיני ומשפטי לטענת ישראל כי חסימת המצרים במאי 1967 הייתה עילה למלחמת ששת־הימים.

הניצחון החד־משמעי במלחמת ששת־הימים, שבה יישמה ישראל שוב דוקטרינה התקפית לעיצוב גבולותיה, יחד עם משבר "ספטמבר השחור" בשנת 1970, שבו היא איימה (בתיאום עם ארצות־הברית) לפעול נגד סוריה אם זו תפלוש לירדן,¹⁸⁹ הובילו להוצאת ירדן ממעגל האיבה ולהפיכתה לבעלת־ברית סמויה – מה שהתבטא מעט אחר כך באי־השתתפותה במלחמת יום־הכיפורים. השליטה ברכס הרי יהודה והשומרון ובבקעת הירדן, וכן ברמת־הגולן ובסיני, שינתה את מצבה האסטרטגי של ישראל מן היסוד. הוכחת יכולותיה הצבאיות הכריעה גם את עמדת ארצות־הברית, שראתה בה מאז נכס אסטרטגי שיש לתמוך בו, ולא נטל שנידון לתבוסה.¹⁹⁰

במלחמת יום־הכיפורים נמנעה ישראל מתקיפה מקדימה ושלמה על כך מחיר כבד, אך התאוששותה המהירה ויישום מחודש של הדוקטרינה הריאליסטית הפכו את המלחמה לניצחון צבאי,¹⁹¹ שתורגם בהמשך להוצאת מצרים ממעגל הלחימה.¹⁹² פיתוח היכולות הגרעיניות של ישראל סייע גם הוא לשכנע את מצרים להפסיק את מצב האיבה.¹⁹³

מלחמת לבנון הראשונה, בשנת 1982, זכורה בזיכרון הציבורי כמזהירה פחות, אך למעשה הצליחה בתוך כחודשיים להביא לידי גירוש ההנהגה והלוחמים של אש"ף מדרום לבנון, תוך הרחקתם מערביי יהודה והשומרון, ולשים קץ להפגזות על צפון הארץ.¹⁹⁴ נוסף על כך, הקרבות מול חיל האוויר הסורי בלבנון יצרו הרתעה ממושכת מול סוריה, שהייתה בדרך לגיבוש מוכנות להילחם בישראל גם ללא מצרים. הנוכחות הישראלית ברצועת הביטחון שמרה את חזבאללה כארגון גרילה נרדף, ומנעה אותו מלהתפתח לצבא טרו.¹⁹⁵

יישום הדוקטרינה הריאליסטית, שבא לידי ביטוי גם בתקיפה נגד הכור הגרעיני בעיראק בשנת 1981, הפך את ישראל מקהילה קטנה ומאוימת למדינה עוצמתית בעלת גבולות בני הגנה, תוך ביטול האיומים הקיומיים מצד מצרים, ירדן, אש"ף, סוריה ועיראק. כאשר נטלה יוזמה, ניצחה ישראל במלחמותיה במהירות ובאופן מכריע. רצף הנצחונות הפך אותה לנכס בעיני ארצות־הברית, והוביל לתמיכה אמריקאית מוגברת, אף שברוב המקרים הללו פעלה ישראל ללא אישור וושינגטון, ואף בניגוד לעמדתה.

עלייתה של הדוקטרינה האידיאליסטית

הצלחתה הגדולה של הדוקטרינה הריאליסטית בהסרת האיומים הקיומיים מעל ישראל אפשרה לחלק מההנהגה להטיל ספק בהמשך תקפות עקרונותיה. תופעת הסחף אל האידיאליזם בזמני רווחה מוכרת היטב בהיסטוריה, ומציבה קושי לכל חברות השפע שכבר כמה דורות אינן יודעות מלחמה. קולות אידיאליסטיים היו קיימים בישראל תמיד, אך במשך ארבעים שנותיה הראשונות לא הכריעו בהחלטות הגורליות. לקראת סוף שנות השמונים של המאה הקודמת נשחקו בהדרגה עקרונות היסוד, עד שקולות אלו עלו להנהגה ופעלו לפי עקרונות הפוכים, כדלהלן:

הסכסוך ניתן לפתרון באמצעות פשרה ורווחה כלכלית –
בניגוד לעיקרון הריאליסטי הרואה במלחמות תופעה קבועה במצב האנושי, צמח הרעיון כי לאחר סיום המלחמה הקרה נפתחה תקופה היסטורית חדשה ללא מלחמות גדולות.¹⁹⁶ בדומה לעמדה שכנגדה טען ז'בוטינסקי, טען שמעון פרס כי השגשוג הכלכלי חשוב מן העוצמה הצבאית להשגת ביטחון, וכי עוני הוא שורש להתפשטות האסלאמיזם בחברה הערבית. לפיכך ביטחון יושג באמצעות שיפור התנאים הכלכליים באזור, ובמיוחד בקרב ערביי יהודה, השומרון ועזה.¹⁹⁷

הגנה כעיקרון אסטרטגי ואובדן חשיבותו של השטח – מתוך האמונה שלא יתרחשו עוד מלחמות גדולות, צמח הרעיון כי הטכנולוגיה הפכה את השליטה בשטח לחיונית פחות. אומנם ליתרון הטכנולוגי היה תמיד תפקיד חשוב, אך הוא לא נחשב בעבר תחליף לשליטה בשטח אסטרטגי. כעת נטען כי החזקת שטח מיותרת, וכי ביטחון יושג רק בגבולות מוסכמים על ישראלים וערבים. כמו־כן עלתה הטענה כי במלחמות א־סימטריות בין צבא מדינתי לארגוני טרור אין משמעות לניצחון, שכן הצד המדינתי מצוי בחיסרון מובנה.¹⁹⁸ בהתאם לכך, אמצעי ההגנה – אשר בעבר נועדו רק לתמוך בכוח התקפה – נהפכו לעיקרון אסטרטגי מרכזי, והכוח האווירי נתפס כתחליף אפשרי לכוחות הקרקע.¹⁹⁹

הסתמכות על כוחות בין־לאומיים, על הקהילה הבין־לאומית ועל המשפט הבין־לאומי – בניגוד לעקרון ההסתמכות העצמית, גברה הנכונות להישען על שחקנים זרים. נטען כי איומים חדשים, דוגמת טילים ממדינות רחוקות, מחייבים שיתוף־פעולה בין־לאומי וביטחון קולקטיבי.²⁰⁰ בהתאם לכך ציפתה ישראל שהרשות הפלסטינית תפעל נגד הטרור ביהודה והשומרון וברצועת עזה, סמכה

על יוניפי"ל שיפעל בדרום לבנון לפירוק חזבאללה מנשקו, וביקשה מהקהילה הבינלאומית – בעיקר מארצות הברית ומאירופה – להוביל את המאבק בפרויקט הגרעין האיראני.²⁰¹ השחיקה בעקרון ההסתמכות העצמית באה לידי ביטוי גם בצמצום יכולות הייצור הבטחוני המקומיות וסגירת קווי ייצור לאורך שנות האלפיים.²⁰²

במקביל חלה בשנים אלו חדירה חסרת תקדים של שיקולים מהמשפט הבינלאומי לסוגיות בטחוניות. אף שישראל מעולם לא התעלמה ממנו, בעבר היו יחסיה עם המשפט הבינלאומי תועלתניים: היא השתמשה בו כדי להצדיק את פעולותיה בזירה הבינלאומית. למן שנות התשעים של המאה שעברה שולבו שיקולים מהמשפט ההומניטרי הבינלאומי באופן מוסדי בצה"ל, והיחס נהפך משימושי לערכי-מהותי.²⁰³ זאת, כחלק מהשפעתם הגוברת של הרשות השופטת והיועצים המשפטיים על מערכות השלטון. במיוחד, חטיבת הדין הבינלאומי בצה"ל הרחיבה למן שנת 2000 את סמכותה לייעוץ משפטי מבצעי ליחידות בשטח, וכך הטמיעה שיקולים משפטיים בפעילות המבצעית.²⁰⁴ במקביל גברה התערבותו של בג"ץ בענייני ביטחון לאומי, מתוך תפיסה שהתערבות זו נדרשת להגנת ישראל במוסדות המשפט הבינלאומיים.²⁰⁵

תוצאות יישומה של הדוקטרינה האידיאליסטית: ישראל מוקפת באיומים קיומיים

מאז הסתיימה מלחמת לבנון הראשונה נכנסה ישראל לסחרור אסטרטגי: התקווה לשלום הובילה לנסיגה, שגרמה לאובדן הרתעה, שחזק את אויביה והוביל לחידוש ההתקפות, מה שיצר לחץ לנסיגות נוספות ולעידוד נוסף של האויב. סחרור זה הגיע לשיאו במתקפת הטרור הקשה בתולדות ישראל ב־7 באוקטובר. ניתן לראות בעסקת ג'יבריל (1985) את ראשית התהליך, כאשר ישראל שחררה יותר מאלף מחבלים בתמורה לשלושה חיילים.²⁰⁶ רבים מהמשוחררים היוו את שדרת ההנהגה של האינתיפאדה הראשונה, ביניהם אחמד יאסין, מנהיג האחים המוסלמים בעזה, אשר בשובו ייסד את תנועת חמאס.²⁰⁷

האינתיפאדה הראשונה שכנעה את אדריכלי הסכמי אוסלו שישראל חייבת להשיב את יאסר ערפאת מתוניסיה כדי למנות את אש"ף לישות השלטונית על ערביי יהודה, השומרון ועזה. במסגרת ההסכמים ויתרה ישראל על השליטה הבטחונית בשטחי A, בתקווה שאש"ף ימנע טרור מהם. בפועל, אש"ף, בתיאום עם חמאס, שלט מאחורי הקלעים במלחמת הטרור של שנות התשעים של המאה שעברה.²⁰⁸

”צמצום כוחות היבשה חיזק את תהליך הנסיגות, וכמעט ביטל את אפשרות כיבושם של שטחים אלו מחדש במקרה הצורך.”

גל זה, יחד עם תקוותיו של אהוד ברק לסיים את הסכסוך באמצעות ויתורים רחבים לערפאת, עודדו את הנסיגה החד־צדדית מלבנון באביב 2000 לקראת שיחות קמפ־דייוויד.

הנסיגה מלבנון עודדה את ערפאת לפתוח בגל התקפות חדש – האינתיפאדה השנייה – חמישה חודשים בלבד לאחריה,²⁰⁹ וגל זה יצר לחץ שהניע את אריאל שרון לסגת מרצועת עזה בשנת 2005. בעבר נעשה ויתור על שטח רק כחלק מהסכם שלום פורמלי עם ערבויות בטחוניות (למשל, הנסיגה מסיני נעשתה בתמורה להסכם שלום עם מצרים, שכלל פירוז של סיני והצבת כוח תצפית אמריקאי). לא כך היה בנסיגות מלבנון ומרצועת עזה, שהפקירו שטחים לארגוני טרור ללא תמורה מדינית ומבלי להקים מנגנוני ביטחון מספקים. ממשלות שיערו שאפשר להתכנס מאחורי גבול חדש, לבנות חומות וגדרות, ולפתח הגנות טכנולוגיות; כך הן קיוו לזכות בלגיטימציה בין־לאומית לפעול בעוצמה בתגובה על תקיפות עליה משטחים אלו, מבלי שישראל תיחשב ”כובשת”.

במקביל, ההנחה כי האיום מפלישה קונוונציונלית לישראל כמעט נעלם הובילה להחלטה להפוך את צה”ל ל”צבא קטן וחכם” – עם דגש בטכנולוגיות מתקדמות, במערכות פיקוד ובקרה וירטואליות, בהגנה מפני טילים בליסטיים, בהסתמכות על חילות האוויר והמודיעין, ובשימוש בטילים מונחים מדויקים – תוך ביטול הצורך בכוח יבשתי גדול ומתמרן.²¹⁰ צמצום כוחות היבשה חיזק את תהליך הנסיגות, וכמעט ביטל את אפשרות כיבושם של שטחים אלו מחדש במקרה הצורך.

שילובן של מגמות אלו בא לידי ביטוי במלחמת לבנון השנייה, שנחשבה מבחן לדוקטרינת הלחימה החדשה – כוח אווירי כעיקר וכוחות קרקע כגורם משני. המלחמה הסתיימה ללא ניצחון ברור, וחזבאללה המשיך לירות טילים עד יומה האחרון. ישראל הסכימה לכניסתו של כוח בין־לאומי לדרום לבנון לצורך פירוק חזבאללה מנשקו, שלא בוצע מעולם, מה שאפשר את התעצמותו האדירה מאז. אף שישראל גרמה ללבנון נזק כבד, מעמדה של איראן באזור התחזק, וחזבאללה חיזק את מעמדו כשחקן רב עוצמה בלבנון. המלחמה חשפה את השפעתה הגוברת של איראן, במיוחד על חוף הים התיכון, וביססה את מעמדה ככוח אזורי מרכזי. במקביל המשיכה איראן להעשיר אורניום, בעוד שישראל ניסתה לעכב אותה בפעולות חשאיות וציפתה שאומות העולם יובילו את ההתנגדות.²¹¹

כך נוצר מצב שבו ישראל מוקפת מצפון ומדרום בצבאות טרור, המחזיקים גם ביכולת להמטיר טילים על כל רחבי הארץ וגם ביכולת פלישה קונוונציונלית, בעוד שאיראן חצתה את כל הקווים האדומים שישראל הציבה בנוגע ליכולות הגרעין שלה. ערב 7 באוקטובר לא היו לצה"ל תוכניות לכיבוש עזה, וגם לא חימוש או יכולת תעשייתית מקומית מספקים למערכה ממושכת. במהלך התקופה פעלה ישראל לעיתים בניסיון לעצור את הסחרור: היא ביטלה חלק מההשלכות של הנסיגה משטחי A במבצע "חומת־מגן" (2002), פעלה נגד הכור הגרעיני הסורי (2007), בנתה כוח לתקיפה באיראן (2009) וכמעט מימשה אותו בשנת 2012. עם זאת, המגמה הברורה נשמרה: כאשר ישראל היססה, הפקירה שטח, אימצה צעדים הגנתיים ופעלה באופן תגובתי ללא שאיפה לניצחון חד־משמעי – מצבה האסטרטגי הידרדר.

משמעות החזרה לדוקטרינה הריאליסטית כיום

מלחמת התקומה חשפה בבירור את המחיר של נטישת הדוקטרינה הריאליסטית, והדגישה מחדש את תקפות עקרונותיה. יישום מחדש של חלק ממרכיביה כבר החל, אך השאלה היא אם ישראל תצליח להנחילם בצורה קבועה בעידן הנוכחי.

שורש הסכסוך – כיום ברור יותר מתמיד ששורש הסכסוך אינו טריטוריאלי, אלא דחייה רדיקלית של הרעיון הציוני על־ידי אויבינו. קביעה זו נכונה בוודאות לגבי חמאס, לאחר שהוכח כי שגשוג כלכלי אינו מוביל אותו למתינות, והיא נכונה במידה רבה גם לגבי ערביי יהודה והשומרון והנהגת הרשות הפלסטינית. לכן המטרה צריכה להיות ניפוץ החזון של השמדת מדינת־ישראל – שבירת הרצון להמשיך במלחמה בת מאה השנים נגד ריבונות יהודית בארץ. ברור גם שהמשך שלטונה של הרשות הפלסטינית ביהודה והשומרון לא יוליד את השינוי העמוק הנדרש, אך אם נבין את הבעיה נכון, נוכל לגבש דרכי התמודדות ריאליסטיות ובעלות סיכוי.

התקפיות, יוזמה וכיבוש שטח – בזירות רבות (למעט עזה) נרשמו הישגים משמעותיים מפעולה התקפית יוזמה וכיבוש שטח: המבצע נגד חזבאללה באוקטובר 2024 והחזקת נקודות אסטרטגיות בלבנון, השמדת יכולותיו של הצבא הסורי בתוך ימים ויצירת אזור חיץ, מבצע "עם כלביא" נגד איראן והתקיפה נגד הנהגת חמאס בקטר – כל אלה מעידים על חזרה לדוקטרינה הריאליסטית. האתגר הוא להמשיך לפעול בנחישות כדי למנוע התעצמות מחודשת של חזבאללה, לשמר את אחיזתנו בשטחים האסטרטגיים בלבנון

ובסוריה מול לחצים צפויים, ולהיות מוכנים למכה מקדימה מפגיעה נגד איראן במועד המתאים. בזירת עזה המצב מעורב: לאורך שנה וחצי של לחימה לא התקבלה החלטה לחתור להכרעה מהירה ולכיבוש שטח, אלא צה"ל פעל בדרך של פשיטה על שטחים באופן זמני. במבצע "מרכבות גדעון" (מאי 2025) שונתה גישה זו, וצה"ל נשאר בשטחים שכבש, אך לא חתר להכרעה מהירה של האויב – בעיקר בגלל מגבלות שנבעו מסוגיית החטופים. נכון לעת כתיבתן של שורות אלו, יעד המלחמה של ביטול היכולות השלטוניות והצבאיות של חמאס בעזה טרם הושג, וישראל שולטת בכמחצית השטח.

הסתמכות עצמית – הפער בין צורכי צה"ל במלחמה זו לבין מצבורי החימוש ויכולת הייצור הבטחוני של ישראל הראה עד כמה נחוץ שיקומה של התעשייה הבטחונית, ותהליך בנייתה מחדש כבר הותנע. בשנה וחצי הראשונות של המלחמה, תחת הלחץ של ממשל ביידן, נדרשה ישראל להימנע ממהלכים בעזה ובזירות אחרות ולהסתפק בהישגים חלקיים מאוד. עם זאת, החלטתה הנחושה של ההנהגה לשנות את מצבה הבטחוני של המדינה הובילה לכך שכיום ישראל נתפסת ככוח שהאזור חייב להתחשב בו וכשותפה חיונית יותר לארצות־הברית. האתגר הלאומי הוא לעצב מחדש את מערכת היחסים עם וושינגטון כדי לזכות בסטטוס של שותפה מלאה וחיונית לארצות־הברית. נראה שישראל צועדת בכיוון זה, לאחר הצהרת ראש הממשלה (בינואר 2026) כי היא תיגמל מכספי הסיוע הצבאי האמריקאי במשך העשור הקרוב. גם ביחס לעיקרון זה, עיקר המבחן יהיה בעזה. המתווה המתגבש של ועדה בין־לאומית לניהול עזה עלול לעמוד בסתירה לעקרון ההסתמכות העצמית. השאלה היא אם ישראל תפקח בעצמה על פירוק חמאס מנשקו ומניעת חזרתו לשלטון או שמא היא תפקיד את המלאכה הזאת בידי כוחות זרים.

במאה השנים האחרונות נהפכה ישראל מקהילה קטנה תחת שלטון בריטי למעצמה אזורית. מבט־העל מראה כיצד הדבקות בדוקטרינה הריאליסטית הובילה להישג זה, ואילו נטישתה הובילה למצב שבו ישראל הייתה מוקפת איזמי פלישה של צבאות טרור מהצפון ומהדרום, איזמי טילים בהיקף שהיה יכול להציף את מערכות ההגנה, ואיום גרעיני באופק; כך שאילו יצאה לפועל התקפה ב־זמנית, יכלו איזמים אלו להוות איום קיומי על ישראל. אימוץ מחודש של עקרונות־היסוד אינו בגדר בחירה, אלא הדרך היחידה להבטיח את קיומה ושגשוגה של ישראל לעשורים הבאים.²¹² במלחמת התקומה ניתנה לנו ההזדמנות להפוך את המגמה שהובילה אותנו לאסון, וההיסטוריה תשפוט אם השכלנו להפנים זאת ולתקן את דרכינו בהתאם.

מחאן יונס עד איספהאן – אויבינו יחפשו פיוס אמיתי עם המדינה היהודית רק כאשר היא חזקה

דוד מ' וינברג*

כארבעים שנה של הסדרים בסגנון אוסלו, שבמסגרתם פיתה המערב את ישראל לנסיגות טריטוריאליות והפעיל עליה לחץ להבליג מול איומים מתהווים, הוכחו ככישלון מוחלט. מדיניות ה"בלימה", שהעדיפה דיפלומטיה על נצחונות צבאיים נחרצים נגד יריבים ג'האדיסטיים, נכשלה. הגישות האלה התפוצצו בפניה של מדינת ישראל עם התקפות טרור מיהודה והשומרון ומרצועת עזה, מסוריה ומלבנון, ועם התקדמותה של תוכנית הפצצה הגרעינית של איראן, כמעט עד השלמתה.

במשך עשרים וארבעה החודשים האחרונים עברה ישראל בהכרח לאיזון טוב יותר בין דיפלומטיה לבין שימוש בכוח כדי לסכל איומי אויב. ישראל עברה ל"חשיבה מעצמתית", לפעולה יוזמת, כדי לבסס דומיננטיות לאורך גבולותיה ועליונות אסטרטגית נגד איומים רחוקים יותר. ישראל חייבת – ותמשיך – לבצע תקיפות עזות, מוחצות ומפתיעות, נגד מעוזי אויב מחאן יונס עד איספהאן. ישראל צריכה להחזיק את אויביה בחרדה מפני פיצוץ ביפרים ותקיפות אוויריות חודרות בונקרים.

ישראל רוצה להיות מפחידה ודומיננטית מבחינה צבאית, ואפילו "הגמונית" לא-אהובה. ישראל יודעת ששכניה יחפשו פיוס אמיתי עימה רק כאשר היא חזקה. לפיכך ישראל אינה יכולה עוד לקבל מדיניות שמדגישה "שקט תמורת שקט" ו"איפוק", כי זו מאפשרת לאויב להתארגן מחדש – מצב שפקידים מערביים מכנים בטעות תקופות של "יציבות".

בעידן החדש הזה ישראל מתכוונת להקרין את כוחה כדי לנטרל יריבים. היא מתכוונת "לייצב" את האזור באמת, לא על-ידי הסתמכות על תבניות דיפלומטיות פגומות ונוסחאות כושלות שמשדרות חולשה. כל זה מבוסס על השקפה אסטרטגית ברורה שנובעת מתפיסה ריאליסטית של האזור. הישראלים ומנהיגיהם

* מנהל-שותף ועמית בכיר במכון משנב לביטחון לאומי ולאסטרטגיה ציונית, ירושלים. הדעות המובעות כאן הן שלו בלבד. שלושים שנה של חיבוריו בתחומי הדיפלומטיה והביטחון מופיעים באתר <https://davidmweinberg.com>.

”במלחמת

התקומה ניתנה

לנו ההזדמנות

להפוך את המגמה

שהובילה אותנו

לאסון, וההיסטוריה

תשפוט אם השכלנו

להפנים זאת ולתקן

את דרכינו בהתאם.”

מבינים שמערכת הכללים שיריבינו פועלים על-פיה מבוססת על מלחמות התשה ארוכות, שמונחות על-ידי אתוס של הקרבה וחזונות אסכטולוגיים של ניצחון קנאי ומוחץ.

לכן, למשל, ישראלים מבינים שמעבר להסכמי ביטחון אפשריים עם המשטר החדש בסוריה (בראשות הג'האדיסט הסוני אחמד א-שרע) ועם ממשלת עאון בלבנון, צה"ל חייב – וימשיך – לסכל באופן שוטף איומים על ישראל שמגיעים מתוך המדינות האלה. ישראל לא תשב בשקט במשך עשור או שניים כשהיא רק אוספת מודיעין על איומים מתהווים, עד שהאיום יגיע לממדים מפלצתיים, כפי שנהגה בעבר.

משמעות הדבר היא שישראל תתערב במידה מסוימת לטובת הקהילה הדרוזית הלא-ג'האדיסטית בסוריה, אשר מחזיקה באזור בעל חשיבות אסטרטגית בדרום-מזרח המדינה לאורך הגבול הצפוני של ישראל. זה מה שמעצמות עולמיות עושות. ישראל לא תחכה למתווכים אמריקאים כדי להרגיע את המצב או תסתמך על כוחות האו"ם כדי להגן על הדרוזים ולהבטיח את הגבול, וגם לא תימנע מלפגוע בנכסים של א-שרע רק משום שאירופה משקיעה שוב בסוריה.

כך גם לגבי יהודה והשומרון. איש אינו משלה את עצמו ש"רשות" פלסטינית כלשהי יכולה או עומדת לחסום את כוחות הטרור האסלאמיים הנתמכים על-ידי איראן באזורים האלה – כוחות שמאיימים ישירות על ירושלים ועל מרכז הארץ. רק צה"ל יכול לעשות זאת ויעשה זאת. לכן אנו עדים למבצעים צבאיים עצימים בג'נין, בטולכרם ובשכם, כדי לעקור בנחישות איומים כאלה. זה כנראה יהיה דפוס פעולה קבוע של צה"ל.

דרך אגב, לישראל אין שום אמון ביכולתם של האיחוד האירופי או של ארצות-הברית להוביל לרפורמות משמעותיות ברשות הפלסטינית שיהפכו אותה ל"ממשל דמוקרטי, שקוף, יעיל ובר-קיימא", כפי שהאיחוד האירופי מצהיר.

אחרי שלושים שנה והשקעת מיליארדי דולרים ואירו ברשות, התשואה על השקעה מערבית זו היא נוראה. אין בה דמוקרטיה, אין שלטון חוק, אין שקיפות, אין קיימות, אין השקעה ביציבות כלכלית ואין חינוך לשלום. יש רק נפוטיזם ושחיתות, עידוד ותגמול של טרור נגד ישראל, תעמולה אלימה נגד ישראל, לרבות תמיכה בטבח 7 באוקטובר, ותקיפה של ישראל בכל פורום בין-לאומי אפשרי.

כמו־כן, במשך יותר משלושים שנה לא הוקם ולו בית־חולים חדש אחד בשטחי הרשות הפלסטינית באמצעות הכספים של האיחוד האירופי ואמריקה, והוקם רק מתקן אחד לטיפול בשפכים.

באשר לסיוע בטחוני (בייחוד אמריקאי) לרשות הפלסטינית, יותר ממיליארד דולרים הושקעו באימון כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית, יותר מ־40 מיליון דולרים מהם בשנת 2025. התוצאות מעורבות, במקרה הטוב. אנשי ביטחון של הרשות הפלסטינית השתתפו שוב ושוב או סיעו בפיגועים נגד אזרחים ישראלים וחיילי צה"ל. אנשי ביטחון של הרשות הפלסטינית מהווים כ־12% מכלל המחבלים העצורים בישראל.

ההחייאה מחדש של האשליות על מדינה פלסטינית היא מעשה חסר היגיון לחלוטין מצד צרפת וערב הסעודית, בייחוד עכשיו. זה מתכון לאכזבה הרסנית ולהסלמה של הסכסוך, וכמובן לבידודה של ישראל. אולי זו המטרה של התרגיל הצרפתי־הסעודי – להחליש את ישראל, למנוע ממנה את האפשרות להיות חזקה מדי או "הגמונית" מדי בשאיפותיה, "אגרסיבית" מדי בפעולותיה הצבאיות ו"דומיננטית" מדי בכל הנוגע בהגדרה מחדש של המצב האסטרטגי האזורי, ולמנוע ממנה הצלחה גדולה מדי בהגנה על עצמה, שתכלול מניעת הקמתה של מדינה פלסטינית חסרת מעצורים.

לפי נשיא צרפת מקרון, אסור לישראל לנצח כל־כך הרבה, בייחוד אחרי ההתקפה המוצלחת שלה על תוכנית הגרעין האיראנית. לדידו, ישראל צריכה להיות מרוסנת, מגודרת ומושפלת. "אין על מה לדון", הוא קבע בפומפוזיות בקיץ בנוגע ל"צורך להכיר בדחיפות" במדינה פלסטינית. זה "חייב" לקרות, הכריז מקרון, על־אף ההתנגדות הישראלית, ובמידת הצורך גם על גב גופותיהם של נרצחים ישראלים.

המצב בנוגע לעזה דומה. ישראל חייבת לפעול באופן הגמוני כדי לסיים את האיום הצבאי מעזה ולהבטיח את פריחתו מחדש של הנגב. פירושו של דבר הוא שמעבר להסכם שהשיג את שחרור החטופים והחללים, אין הסדרים ארוכי־טווח עם חמאס. חמאס חייב להיעקר מעזה. בוודאי אסור שיהיה כל שיקום של רצועת עזה בלי פירוז מוחלט של המובלעת. משמעות הדבר היא כנראה עשור נוסף של לוחמה בדרגות שונות ומשתנות של עוצמה, על־אף הסכמים בחסות ארצות־הברית ושותפיה הערביים ל"ייצוב" עזה.

אין לצפות שישראל תסתמך על מצרים או על כל מדינה ערבית אחרת – שלא לדבר על כוחות האו"ם – שיביאו ביטחון או יציבות לעזה. מצרים העלימה עין במשך שנים מהברחה מסיבית של נשק מסיני לעזה, וכמובן לא עשתה בשעתו דבר כדי למנוע מחמאס את ביצוע ההפיכה נגד הרשות הפלסטינית ואת הפיכת עזה למיני-מדינה של האחים המוסלמים. ישראל גם לא תסכים לממשלה פלסטינית "טכנוקרטית" בעזה, שהיא רק כיסוי דקיק לשלטון בפועל של חמאס.

הלך-הרוח החדש של ישראל, אשר תופסת את עצמה כמעצמה, חל כמובן גם כלפי איראן. חייבים למנוע את בנייתה מחדש של תוכנית הגרעין האיראנית ואת פיתוח מערך הטילים הבליסטיים שלה, ולהרתיע אותה מבנייה מחדש של רשת הפרוקסים שלה ברחבי המזרח התיכון. כל הסכם מערבי "קוסמטי" חדש עם איראן בנושאים אלו יכריח את ישראל לפעול שוב נגד טהראן. ישראל תיישם את דוקטרינת ההגנה המעודכנת שלה, את החשיבה המעצמתית שלה, כדי לסכל בהקדם את יכולות האויב.

ישראל מתכוונת להמשיך לשמור על עליונותה מתוך הלך-הרוח של מעצמה המתואר כאן, ולהיות כוח אזורי יוזם – בעל-הברית המערבי האמיתי היחיד – שמעצב מחדש את המזרח התיכון לטובה. לאנשי המשמרת הדיפלומטית הישנה והחלשה, שעינם צרה בישראל, יש לומר: התרגלו! התרגלו למצב האסטרטגי החדש שמעוגן על-ידי ישראל חזקה מאוד.

חברים חדשים לעם ישראל – בין אינטרסים להזדהות ערכית ודתית

ישעיה רוזנמן*

בשני מאמרים ארוכים שהתפרסמו במגזין היהודי-האמריקאי מוזאיק ערך פרופ' ג'ק ורטהיימר, חוקר ותיק של פילנתרופיה יהודית, דין וחשבון לקהילה היהודית-האמריקאית למן 7 באוקטובר. הוא ראיין בעילום-שם שורה ארוכה של מנהיגים יהודים בארצות-הברית, ובסקירתו המאלפת פירט, בין היתר, מה עשו הארגונים היהודים עם שטפון-פתע של תרומות, מי התקרב לזהותו היהודית ואיך, אילו יוזמות חדשות צלחו, ואילו הישגים רשמו היוזמות הוותיקות בשעת מבחן.²¹³ ברצוני להרחיב את היריעה בסוגיה שהמאמרים האמורים נגעו בה אך במשתמע בלבד: על מה הבריתות של עם-ישראל עם ידידותיו מאומות העולם צריכות להתבסס?

ורטהיימר עסק בבריתות שבנו היהודים האמריקאים, אך חלק מלקחיו רלוונטיים גם לבריתות של מדינת-ישראל. בכל מקרה, אני סבור שראוי שישראלים יביעו דעה גם בקשר לגולה, וזאת מכמה נימוקים:

ראשית, הוכח כי האירועים בישראל הם המשפיעים יותר מכל על גורל התפוצה, ולא פחות מכך על זהותה היהודית. אם ישראל היא הטריגר לכל הטוב ולכל הרע, כדאי לחשוב יחד על אסטרטגיה. האופציה ההפוכה – ניסיון של יהודים לבדל את עצמם בכוח מישראל – משמעותה ויתור על זהות יהודית חזקה, מה-גם שממילא כבר הוכח כי הדבר אינו משכנע את האנטישמים.

שנית, לישראל יש יכולות שאין לגולה – לא רק הזרועות הרשמיות של מדינת-ישראל, משרדי החוץ והביטחון וארגוני המודיעין, אלא גם מומחים אשר אך מעטים כמותם יימצאו בגולה: המזרחנים הישראלים מדברים על סכנות האסלאם הפוליטי באופן שרוב עמיתיהם בחו"ל לא יעזו; יזמים צעירים יכולים לגייס יכולות טכנולוגיות לשירות מיזמים לטובת הכלל; ומגוון אנשי רוח ישראלים מפתחים הגות יהודית-ישראלית שראויה להאיר גם מעבר לים, ובחלקה אף לאומות האחרות.

לבסוף, תהא הסיבה אשר תהא, רבים בהנהגה היהודית בגולה ירשו את העיוורון הפוליטי הסופני של יהדות גרמניה ההיסטורית, אשר לא היה בר-יתקנה עד הסוף מר. בישראל יימצאו רבים שמראש אינם

* חוקר של הודו העכשווית ומדינות התתיבשת ותפוצותיהן.

חיים פוליטיקה של חלומות, והם מפוכחים מבחינה פוליטית הרבה יותר מהיהודים בגולה – גם מהעשירים ובעלי העוצמה שביניהם.

בריתות בלתי־אפשריות מבחינת הזהות נועדו לכישלון

רבים מהמנהיגים שראיין ורטהיימר הכירו בכנות בכשלונותיהם. הם הודו כי הם חיו באשליות וטיפחו בריתות "שנסדו על חול" עם בעלי־ברית לכאורה שבגדו בהם קשות בשעת המבחן של 7 באוקטובר, למרות המשאבים הכספיים שהושקעו, ובכלל זה מימון משלחות לישראל, והמאמצים שהושקעו בבניית הקשר.

מדוע כשלו חלק מן הבריתות בעוד שאחרות צלחו את שעת המבחן? אבקש להצביע על ההתעלמות משאלת הזהות כעל הנקודה הקריטית. להתעלמות זו שני פנים: ראשית, חוסר הבנה או חוסר עניין בתרבויות זרות; ושנית, חוסר הבחנה בין ברית מבוססת־אינטרסים לברית מבוססת־הזהות. שני פנים אלו מולידים שתי קטגוריות של כשלונות.

לקטגוריה הראשונה אשייך את האכזבה מהבריתות עם הקהילה הערבית והקהילה הפקיסטנית בארצות־הברית. בשתי התרבויות רווחת אנטישמיות עזה כעמדה מובנת מאליה, עד כדי חוסר הבנה שזו עמדה שאסור להביעה מחוץ לקהילה. אומנם המעמד הבינוני־הגבוה בתפוצה הפקיסטנית מתוחכם בהרבה מן הערבים בהסתרת העמדות הללו, ויש להניח שאלה היו בני־שיחם של היהודים, אך כדי לא לשים לב לאנטישמיות כה עזה וכה רווחת בקהילה נדרש חוסר הבנה יסודי של תרבותם, או אף חוסר עניין עקרוני בתרבויות, תוך טיפוח האשליה ש"פה כולנו אמריקאים". אומנם, מומחים לפקיסטן יש אך מעטים בעם־ישראל, והמידע לא היה זמין בהכרח, אך לגבי הערבים השאלה הייתה אמורה לעלות.

במקרים הללו התגלה שתרבות, כמו דת, אינה דבר שמשתנה כה בקלות, גם לא בעקבות טיול חינוכי מפנק בישראל. האינסטינקט האנטישמי היסודי נשאר כסלע־יסוד, וברעידת האדמה של 7 באוקטובר הוא ניער מעליו את האוהל הרעוע שהקימו מעליו היהודים.

לקטגוריה השנייה משתייכת האכזבה מן השמאל האידיאולוגי. פה רווחה המחשבה שניתן לבנות קואליציות סביב אינטרסים פוליטיים שמאליים, ללא צורך בתשומת־לב מיוחדת לזהות השותפים. אלא שבשעת מבחן התגלה כי דעות על הפלות, נשק או חופש דת לא

**”בקוטב האחר
נמצא תרבויות
ותת־תרבויות
פילושמיות
המגלות הזדהות
אידאולוגית
ו/או דתית עם
עם־ישראל.
תמיכתן בישראל
קשורה לתשתית
זהותן ואף
למטפיזיקה.”**

היו סלעי־יסוד, והעימות בין היהודי לאנטישמי היה יסודי יותר. על כן יש להוסיף שחלק מהרעיונות שבהן דגל השמאל – כגון הפוסט־קולוניאליזם, המאבק ב”אסלאמופוביה” או שלל זנים של מרקסיזם – נטו לשנאת ישראל לכל אורך הדרך, ונדרשה מנה גדושה של הדחקה מהצד היהודי כדי לא לשים לב לאפשרות שהאיבה עלולה להתפרץ גם על יהודי שמאלני, ולא רק על ”יהודים רעים” מהימין.

ברית מבוססת־אינטרסים צריכה להיות כמו עסקה חד־פעמית, עם קונה ומוכר, מוצר ומחיר. אך בשביל שותפות עסקית ארוכת־טווח נדרשת גם התאמה אישית. כמו־כן, גם בברית אינטרסים נדרשת שקיפות בדבר השאלה ”האינטרסים של מי?”. ורטהיימר ראיון מנהיגים יהודים המעדיפים במודע את האינטרסים של מחנה השמאל הכללי על האינטרסים של עם־ישראל, תוך השמעת הטענה שאנשי השמאל הם בעלי־בריתנו הטבעיים ושהדבר כדאי בתמונה הכוללת. בישראל ניתן לחשוב על תזת ”הנייחים והניידים”, המצביעה על נטייתם של ”ניידים” ישראלים לבחירות דומות.²¹⁴

חברים ישנים בארצות־הברית וחברים חדשים בהודו ובתפוצותיה

בקוטב האחר נמצא תרבויות ותת־תרבויות פילושמיות המגלות הזדהות אידאולוגית ו/או דתית עם עם־ישראל. תמיכתן בישראל קשורה לתשתית זהותן ואף למטפיזיקה. בבמה זו אין צורך להרחיב על האוונגלים בחגורת התנ”ך והכנסיות הבפטיסטיות של הקהילה השחורה בארצות־הברית, ועל תמיכתם האיתנה בישראל לאורך המלחמה. זאת, אף שבקרב מקבלי ההחלטות הבכירים בארץ, וכל־שכן בגולה, נראה שטרם שוכנעו בכך כולם, וההתנגדות קשורה אף היא לשאלות של זהות.

אך לא רק בארצות־הברית יש לנו תומכים. למי שטרם שם לב אהיה היום לאיש בשורה ואספר שיש לנו קהל נוסף של חברים בעולם. זהו קהל ענקי, גלובלי, מוכשר, בעל אמצעים ורשתות, המחזיק בעמדות השפעה בכירות בתעשייה, בפיננסים, במדע וטכנולוגיה ובפוליטיקה של מדינות־מפתח מבחינת האינטרסים הישראליים, וקיימת אפילו מעצמה עולה בהובלתם: כוונתי לימין ההינדואי – בהודו ובתפוצה ההודית.

ראש הממשלה נרנדרה מודי היה המנהיג הראשון שתמך בישראל ב־7 באוקטובר, והתקשורת ההודית הייתה נלהבת בתמיכתה בישראל (עד למתקפה הישראלית באיראן, שאז הסתבך הסיקור האוהד בפוליטיקה ההודית הפנימית מול ארצות־הברית) עד כדי

**”הימין ההינדואי
התנגד לחלוקת
ארץ־ישראל כשם
שהוא התנגד
לחלוקת הודו,
וללא ספק יתמכו
אנשיו בהמוניהם
בבניית בית־המקדש
בירושלים, כשם
שהם תמכו בבניית
מקדשם באיודיה.”**

כך שהתגברו כלפיה האישומים הרגילים ב”ציונות” מצד המדיה הערבית והפקיסטנית. ברשתות החברתיות הינדואים הם הכוח הפרו־הישראלי הגדול ביותר מבחינה מספרית, אם כי הפיד ההודי אינו מגיע ברובו למערב.

למרות זאת, היהודי המצוי אינו יודע לומר מאומה על עולמם של הינדואים, גם כאשר הוא משוחח עימם בחביבות בהפגנות למען ישראל בקליפורניה, למעט אמירות סתמיות על איבתם המשוערת למוסלמים.

המעמד הבינוני־הגבוה של הימין ההינדואי הוא קהל אורייני מאוד, עם תרבות, היסטוריה וסוציולוגיה משלהם, המחייבים לימוד. זאת אינה תרבות תנ”כית־אברהמית, ויש להם סכסוך בן מאתיים שנה מול האוונגלים סביב נסיונות בלתי־פוסקים להמירם לנצרות, אשר הד להם שמענו לאחרונה מפי סגן נשיא ארצות־הברית ג’יי־די ואנס הקתולי כלפי אשתו ההינדואית אושה. עם זאת, למעט בכל הקשור לאוונגלים, יש התלכדות כמעט מלאה בין האינטרסים ההודיים/ההינדואיים לאלה של עם־ישראל: אותם אויבים ואותם חברים, לפעמים אותם אנשים וארגונים ממש. זוהרן ממדני וכל הקשורים אליו הם דוגמה מעולה אחת. צודק החוקר סלווטור בבונס בטענתו כי האיבה להודו במערב מבוססת על העתק־הדבק מן הנרטיבים של האיבה לציונות, לישראל ולמתנחלים, וכי מתאם מובהק מאוד שורר בין אנטישמיות ואנטי־ציונות לבין שנאה להודו ולהינדואים.²¹⁵

לישראל ניסיון ארוך יותר בהתמודדות עם הנרטיבים הללו, אך מעולם לא היה לנו הגודל הדרוש כדי להכניע את אויבינו הרבים במאבקי הלגיטימציה הבינ־לאומית. תקוותי הגדולה היא שיופנה מאמץ מרכזי של ממשלת ישראל, ויותר מכך של ארגונים חוץ־ממשלתיים, לשידוך בין התוכנה הישראלית לחומרה ההודית, כדי שהמכונה החדשה תוכל להכות באויבינו המשותפים בעוצמה חדשה.

לא במקרה הגדיר שר החוץ גדעון סער את הודו, בביקורו האחרון שם, כ”שותפה אסטרטגית”,²¹⁶ אף שהודו אינה משתייכת לשום מחנה גאופוליטי, גם לא למחנה המערבי־האמריקאי. ברית זו עומדת לא רק על שיתוף אינטרסים כלכליים וגאופוליטיים חזקים (אך בני־חלוף), ולא רק על אויבים משותפים בברית האדומה-ירוקה, אלא על שורשי זהותו של הימין ההינדואי, הרואה בציונות את הלאומיות הקרובה ביותר ללאומיות ההינדואית – שתי ציוויליזציות עתיקות ומפוארות הקמות לתחייה במולדתם ההיסטורית המקודשת לאחר השפלה ארוכה מידי כובשים מוסלמים ונוצרים. הימין ההינדואי התנגד לחלוקת ארץ־ישראל כשם שהוא התנגד לחלוקת הודו, וללא ספק יתמכו אנשיו בהמוניהם בבניית בית־המקדש בירושלים, כשם

שהם תמכו בבניית מקדשם באיודיה.²¹⁷ יש להצטער על שהברית בין ההינדואים למתנחלים טרם החלה להתקם, ונותרנו עם החרם על ההתנחלויות על-ידי הודו הרשמית.

השמאל ההודי עוין את ישראל, ועולמו הרעיוני הוא התשתית לעולמו של זוהרן ממדני. יש ללמוד להבחין, במיוחד בתפוצה ההינדואית, בין ימין לשמאל. ככלל-אצבע אפשר לומר שיש אצל ההינדואים מתאם בין השקעת מאמצים פעילים בטיפוח אהבה להודו ולממשלתה, בטיפוח זהותם ההינדואית ובמניעת התבוללות מוחלטת לבין תמיכה בישראל. המקרים המובהקים ביותר הם פעילים מקצועיים בארגונים הינדואיים, כגון Hindu American Foundation ו-CoHNA (קואליציית ההינדים של אמריקה הצפונית). פעילותם מחקה בגלוי את פעילותם של ארגונים יהודיים, והם מחפשים בקביעות הזדמנויות לשיתוף-פעולה עם יהודים, אך לא תמיד הם מוצאים אוזן קשבת והבנה לצורכיהם בצד היהודי.

יש לציין בצער שרוב ההינדואים האמריקאים ממוקדים בכסף, בקריירה ובהשתלבות/התבוללות בארצות-הברית, והקהילה טרם פיתחה מוסדות קהילתיים מקבילים לאלה היהודיים. הם אינם משקיעים מאמצים רבים בשימור זהותם מעבר לביקור במקדשים, והם חוששים במיוחד לתמוך בגלוי בעמדות שיובילו לעימות מול האליטות האמריקאיות. אם לתת דוגמה מייצגת, רק ארגון סטודנטים הינדואי אמריקאי אחד, בשם Hindu on Campus, מגן על זכויות הקהילה. כאשר ניסיתי לברר מי עומד מאחורי עמוד הטוויטר של הארגון, התברר שמדובר בארגון וירטואלי שפעיליו אינם מזדהים בפומבי. עם זאת, הודים מהווים כ-70% מהזכאים לוויזות H1B, והקהילה ההינדואית צומחת במהירות. עם הגודל והכוח יש לשער שיגיע גם האומץ, ויש לקוות שישראלים ויהודים יוכלו להדביק בו ולהידבק.

חברה נוספת במזרח: טייוואן

עוד תומכת מפגיעה בישראל התגלתה במזרח: טייוואן. המדינה היצרנית והכשרונית הזו, שעימה אין לישראל ולמדינות המערב יחסים דיפלומטיים בגלל מדיניות "סין האחת" הסינית, התבררה במלחמה כמדינה אקטיבית בתמיכתה בישראל לא פחות מאשר תומכינו המסורתיים בקרב הקהילה האוונגלית בקוריאה או חברי כת המקויה היפנים.

נציגת טייוואן בישראל, יא-פינג (אבי) לי, בישרה על תרומות של מילוני שקלים לשיקום נזקי המלחמה בבת-ים, ואף לבניית מרכז

רפואי חדש בבנימין. ישראל הרשמית מוגבלת באפשרויותיה מול טייוואן, אך מדוע שהחברה האזרחית הישראלית לא תמצה את הפוטנציאל ללא חשש ממשלת סין?

ניתן לומר שברית עם טייוואן תהא מבוססת על ערכים, כגון אמונה בחופש וההתנגדות לרודנות הסינית, אך גם אם נגדיר זאת כאינטרסים בלבד, אלה אינם אינטרסים שיחלפו מן העולם בטווח הנראה לעין. אדרבה, אם ישראלים יהיו בעלי-ברית לטייוואן המאוימת, ייתכן שהדבר ייחרט בזיכרון לדורות, גם לאחר שהאיום הסיני יוסר. אך גם כאן חשוב להתעמק בתרבות המקומית ולנסות למשוך קווי דמיון והזדהות עמוקים ככל האפשר.

בעלי תשובה: ימין אירופי ובתי-מלוכה במפרץ

בדומה לעליית הימין ההינדואי, גם עליית הימין האירופי בשנים האחרונות לזוהת בתפנית מפתיעה לטובה בקשר לישראל. מפלגות ואוכלוסיות שזוהו בעבר עם פשיזם ואף נאציזם תומכות כיום בעוז בישראל, גם במדינות כגון שוודיה והולנד, שבהן התמיכה בישראל נחשבה עד לא מזמן עמדה מתועבת מבחינה מוסרית.

לא כל מפלגות הימין האירופי נבראו שוות: חלקן תומכות במדינת רווחה, ואחרות – בממשלה קטנה; חלקן אוהדות לגמרי את ישראל, ואילו באחרות הקו בין אהבת ישראל לשנאתה חוצה את המפלגה ואת מצביעיה. אך בכלן מדובר בברית המבוססת על ערכים או דת. אין מדובר רק באיבה משותפת למוסלמים, אלא בהזדהות ערכית עם ישראל סביב תמיכה בערכים משותפים: ערכי המערב והעולם החופשי או ערכי התנ"ך והעולם הנוצרי.

בתי-המלוכה המסורתיים של האמירויות וערב הסעודית מגיעות לעמדת התמיכה שלהן בישראל מכיוון אחר: בהיותן מאוימות על-ידי האסלאם הפוליטי המהפכני, הן מנסות לעצב אסלאם סובלני ושומר שלום, המגולם ב"משרד לסובלנות ולדו-קיום" האמירתי ובפרויקטים פומביים באבו דאבי, כגון "בית משפחת אברהם", שנחנך בשנת 2023, וההיתר לבניית מקדש הינדואי ענקי של תנועת BAPS הגוג'ראטית, שנחנך בשנת 2024. שליט אבו דאבי ונשיא איחוד האמירויות מוחמד בן זאייד אאל נהיאן והנסיך הסעודי מוחמד בן סלמאן מובילים רפורמה שקטה באסלאם המקומי, בתמיכתם של אנשי דת נבחרים ובתקיפות השמורה למדינות לא-דמוקרטיות. זאת יוזמה מטעם האליטה השלטת הנכפית מלמעלה על הנתונים, הנדרשים לגלות לא הסכמה, אלא נאמנות. לרפורמה באסלאם הסעודי יש יומרה לשינוי יסודי עד כדי כך שדמותו של מוחמד אבן

**”האינטרסים הללו
חשובים וברורים,
אך עם הזמן ראוי
להעמיק את הברית
הטרייה הזאת
ולתת לה גם ממד
דתי-אידאולוגי.”**

עבד אל-והאב, אבי האסלאם הוהאבי הממלכתי, נמחקה מספרי הלימוד. את החלל ממלא פטריוטיזם סעודי, הסובב סביב בן סלמאן והצלחותיו ביצירת שגשוג בממלכה.

האינטרס של הממלכות הללו בברית עם ישראל הוא ברור, גם אם דעת-הקהל בארצותיהם מחייבת אותם לנקוט זהירות ולצאת בהצהרות מפותלות. הם מבקשים ברית עם מעצמה אזורית למיגור האסלאם הפוליטי באשר הוא, ושיתוף-פעולה טכנולוגי נרחב לשם פיתוח, יצירת מקומות עבודה, ביטחון ושגשוג לאומי ואזורי.

האינטרסים הללו חשובים וברורים, אך עם הזמן ראוי להעמיק את הברית הטרייה הזאת ולתת לה גם ממד דתי-אידאולוגי. הדבר לא יהיה קל, לנוכח התבטאויות כגון אלה של שר האוצר סמוטריץ' או רבנים שמרנים,²¹⁸ אך דווקא הימין הדתי והמתנחלים הם החברים הטבעיים ביותר של ערביי המפרץ, ובאופן פוטנציאלי הם ההשראה שהמפרץ מחפש: גברים מזוקנים ונשים עם כיסוי ראש, בעלי השכלה דתית, משפחות גדולות ואורח חיים רווי דת, מחד גיסא, אך משולבים בעולם המודרני והטכנולוגי הבין-לאומי, מאידך גיסא.

אי-אפשר להכחיש שדרוש שינוי גישה בקרב ההנהגה הדתית, כמו-גם במערכת החינוך הדתית, כדי להכשיר יותר את הלבבות של צעירים דתיים לקשרים מועילים ופוריים עם גויים שאינם שונאי ישראל כמו הפלסטינים. אך בכך טמון הפוטנציאל לשינוי המיוחל בדעת-הקהל המוסלמית כלפי ישראל ביום מן הימים. התהליך יארך דור או כמה דורות, ונדרש אורך נשימה, אך שכרו בצידו. ערב הסעודית היא מנהיגת העולם הסוני והפטרון של אין-ספור מדינות מוסלמיות, מוסדות אסלאמיים וקתדרות אקדמיות במערב. אם הרפורמות בערב הסעודית יוכתרו בהצלחה, ובכלל זה שינוי היחס ליהודים בספרי הלימוד ובמדיה, או-אז יש לעודד גלובליזציה של דה-רדיקליזציה לסוכניהן של ערב הסעודית והאמירויות. לא ברור לי מדוע היפוך היחס העוין לישראל וליהודים בבמות אקדמיות מערביות במימון סעודי ושל בכירים סעודים אנטי-ישראליים בולטים, כגון אל-וליד בן טלאל לבית סעוד, טרם עלה בשיח סביב הנורמליזציה.

תקוותי היא שהנהגה ישראלית המושרשת במסורת ובמורשת שלנו תדע להרים את הראש מעל כותלי השכונה הקטנה ולזהות נכון את החברים שלנו בעולם. צריך לחשוב, לתכנן ולראות את הנולד, ולהתנהג כמצופה ממעצמה אזורית המסוגלת להקרין עוצמה קשה ורכה. דווקא משום שהתעקשנו תמיד לא להאמין בחלומות מופרכים על מזרח תיכון חדש ללא אויבים, נוכל לכונן בריתות ריאליות עם ידידי-אמת בעולם כולו.

בחזרה לקרקע המציאות

ענת רוט*

מתקפת ה־7 באוקטובר הכריעה את המחלוקת ארוכת־השנים בין "השמאל" בישראל, שראה באובדן הרוב היהודי את האיום החמור ביותר על מדינת־ישראל, ובשם האיום הדמוגרפי על זהותה היהודית של המדינה היה מוכן לוותר על האחיזה ביהודה ושומרון; לבין "הימין" הישראלי, שראה בנסיגה מיהודה ושומרון ובהקמת מדינה פלסטינית בהם את האיום החמור ביותר על מדינת־ישראל, שמסכן את קיומה.²¹⁹

רצועת עזה, שממנה יצאה מתקפת ה־7 באוקטובר, לא הוגדרה אומנם מעולם כ"מדינה", אבל תוכנית ההתנתקות שהוביל ראש הממשלה אריאל שרון בשנת 2005, אשר כללה עקירה של כל היישובים הישראליים ונסיגה מלאה עד הקו הירוק, הפכה אותה למקרה־מבחן קלסי למה שיקרה אם מהלך דומה יתרחש גם ביהודה ושומרון.²²⁰

בנאום שנשא בסוף שנת 2003 הציג שרון את ההתנתקות כ"מהלך ביטחוני ולא מהלך מדיני", שנועד לשפר את ביטחונה של ישראל באמצעות הפסקת השליטה על הפלסטינים, הפחתת החיכוך בינינו לבינם ושרטוט קו גבול ברור ומוכר.²²¹ בנאום שנשא עם תחילת יישומה של ההתנתקות – שלושה חודשים לאחר הבחירות לרשות המקומיות הפלסטיניות ולמועצה המחוקקת הפלסטינית, שבשתייהן זכה חמאס בניצחון ברור ומובהק, גם בעזה וגם ביהודה ושומרון – אמר שרון כי "התכנית הזו טובה לישראל בכל תרחיש עתידי. אנו מצמצמים את החיכוך היומיומי ואת קורבנותיו משני הצדדים. צה"ל ייערך מחדש בגבולות הגנה, מאחורי גדר הביטחון. אלה שימשיכו להילחם בנו יפגשו בצה"ל ובזרועות הביטחון במלוא עצמתם".²²²

התפיסה שעלתה משני הנאומים – ואשר רווחה בקרב רוב ראשי מערכת הביטחון בשלושת העשורים האחרונים – הייתה שהטרור הפלסטיני אינו מהווה איום אסטרטגי, ושגם אם ארגוני הטרור ימשיכו לפעול בשטחי יהודה, שומרון ועזה, תדע ישראל לטפל בו ולהבטיח את ביטחון אזרחיה מבלי להיות נוכחת בשטח באופן קבוע. יתרה מכך, אם עד שנות התשעים של המאה העשרים

* ד"ר ענת רוט היא מנכ"ל פורום שילה, חוקרת ההתיישבות ביהודה ושומרון, ומחברת הספרים **סוד הכוח** (2005) ו**לא כל מחיר** (2014) על הזרם התורני בציונות הדתית ועל המאבק בהתנתקות.

**”הנסיגה הישראלית
מרצועת הביטחון
בדרום לבנון
אפשרה לחזבאללה
להתעצם בצורה
משמעותית ולהציב
מערך התקפי
בעל משמעות
אסטרטגית על
גבול ישראל,
צמוד־דופן
ליישובי הגדר.”**

התפיסה הרווחת הייתה שכדי להבטיח ביטחון צריך לשמור על מרחק בין מרכזי האוכלוסייה לבין האויב ולהבטיח עומק הגנתי, הנחת־העבודה החדשה הייתה שגדר ביטחון מגובה במכשולים פיזיים, אמצעים טכנולוגיים והסדרים מדיניים מספיקים כדי ליצור גבול ברהגנה. כלומר, אפשר להתנתק מהפלסטינים, להשאיר את ”הבעיה הפלסטינית” מעבר לגדר, לצמצם את החיכוך היומיומי של הצבא עם האוכלוסייה הפלסטינית, להשתחרר מעול השליטה עליה, להתפרס מהצד האחר של הגדר, ועדיין להבטיח ביטחון מלא לאזרחי ישראל. גם וגם וגם. אם השקט מעבר לגדר יופר, הבטיחו חסידי התפיסה, ידעו זרועות הביטחון של ישראל, הודות לעליונותם הצבאית והטכנולוגית, להסיר את האיום בקלות. יתרה מזו, ”סיום הכיבוש” ייתן לישראל את הלגיטימציה הבין־לאומית לפעול ”במלוא העוצמה” כדי להגן על עצמה. תפיסה זו לא הצטמצמה רק לרצועת עזה. היא הנחתה גם את היציאה מלבנון, כאשר ראש הממשלה דאז אהוד ברק הבטיח כי ”אם תיפול שיערה משערות ראשם של מי מחיילינו, אדמת לבנון תרעד”, והיא עמדה ביסודן של כל יוזמות ההיפרדות הישראליות מאז נחתמו הסכמי אוסלו. המחשבה שאפשר ”לקחת את גורלנו בידינו”, לסמן את הגבול בעצמנו, ליצור הפרדה גאוגרפית בינינו לבין הערבים (”אנחנו כאן, הם שם”) מבלי לחכות להסכמתם, להפסיק את החיכוך היומיומי וגם לשפר את הביטחון – הייתה חלום שקסם לישראלים רבים. אבל ב־7 באוקטובר הוא התנפץ על קרקע המציאות בקול רעש גדול.

הנסיגה הישראלית מרצועת הביטחון בדרום לבנון אפשרה לחזבאללה להתעצם בצורה משמעותית ולהציב מערך התקפי בעל משמעות אסטרטגית על גבול ישראל, צמוד־דופן ליישובי הגדר. הנסיגה הישראלית מרצועת עזה והויתור על השליטה בגבול שבין עזה למצרים (ציר פילדלפי) אפשרה לפלסטינים להפוך את עזה למבצר, להקים בה עיר תחתית ולבנות צבא עם יכולות אסטרטגיות. למזלה של ישראל, מהלך דומה של נסיגה לא בוצע עדיין ביהודה ושומרון, וחזבאללה לא מיהר להצטרף למתקפת חמאס ב־7 באוקטובר. אבל האירוע בדרום הדגים מה היה יכול לקרות אילו הייתה התלכדות זירות, כפי שקיווה חמאס: כל חומת־המגן המשוכללת, שנבנתה בהשקעה עצומה כדי להגן על אזרחי ישראל מהאיום המתהווה מעבר לגדר, נפלה ברגע אחד כמו מגדל קלפים. העליונות הצבאית של ישראל לא הרתיעה את מי שחרט על דגלו לחסל את המדינה היהודית, מערכת ההתרעה לא פעלה, המכשולים היקרים לא בלמו את המתקפה, והיכולות האסטרטגיות שבנה חמאס בשילוב צמידות־הדופן ליישובים הישראליים לא אפשרה תגובה מהירה והדיפה של האויב.

עם מתן האות נורה על ישראל מטח של 3,889 רקטות ופצמ"רים, ו-5,500 מחבלים חדרו לתוכה בקלילות דרך 114 פרצות שיצרו בגדר, באמצעות 57 רחפנים וכטמ"מים ו-6 מצנחי־רחיפה שעברו מעליה, ובעזרת 7 סירות שעקפו אותה דרך הים.²²³ בתוך דקות היו מחבלי חמאס בתוך יישובי הגדר, ובתוך פחות משעה הצליחו לחדור לכ-30 יישובים ובסיסי צבא. לראשונה מאז מלחמת העצמאות נכבשו יישובים ישראלים (כעשרה יישובים ושני בסיסי צבא). את חלקם הצליח צה"ל לשחרר כעבור מספר שעות, ואת חלקם – רק כעבור יותר מיממה. בזמן הזה טבחו המחבלים באכזריות בכל מי שנקרה בדרכם, ביניהם נשים, זקנים ותינוקות בעריסתם, אנסו, התעללו, שרפו ובזזו. 1,163 נרצחו באותו יום, ועוד אלפים נפצעו, חלקם באורח אנוש. 251 אזרחים וחייילים נחטפו לרצועה, חלקם נרצחו בשבי. היה זה האסון הגדול ביותר שחוה העם היהודי מאז השואה. בעקבות מתקפת הטרור יצאה מדינת־ישראל למלחמה בחמאס, שנהייתה למלחמה הארוכה בתולדותיה, וגם כעבור שנתיים טרם הושגה ההכרעה.

מאמר זה מבקש לטעון כי ה־7 באוקטובר ניפץ שלוש הנחות־יסוד שגויות (קונספציות) שהנחו את מערכת הביטחון ורבים מקובעי המדיניות מאז שנות התשעים של המאה הקודמת: ההנחה הראשונה והמשמעותית ביותר היא שבעידן הטילים והטכנולוגיה אין עוד משמעות לשליטה בקרקע, ובתוך כך גם אין עוד צורך במרחב ביטחון ובעומק טריטוריאלי בין ישראל לשכנותיה – כל־שכן בין ישראל לישות הפלסטינית – ושניתן להבטיח את ביטחון ישראל באמצעות "סידורי ביטחון", כגון מכשול פיזי, אמצעים טכנולוגיים, הסדרים מדיניים וגיבוי אמריקאי. את התפיסה הזאת חיזקו שתי תפיסות משלימות. האחת, שהאוכלוסייה הפלסטינית מעוניינת לחיות בשלום עם ישראל ולכן אינה מהווה איום. "האויב" שמולו צריך להתגונן הוא לא הציבור הפלסטיני, אלא ארגוני הטרור האסלאמיסטיים, שאינם מכירים בקיומה של מדינת־ישראל, ואשר חרטו על דגלם לחסלה. הללו כופים על האוכלוסייה הפלסטינית את מרותם ומשתמשים בה בניגוד לרצונה. לאחר מתקפת הטרור שחולל ערפאת בספטמבר 2000 היו שהוסיפו גם את הפת"ח והרשות הפלסטינית לרשימת האויבים (בעוד אחרים עדיין רואים בהם "שותף לשלום"), אבל האוכלוסייה המשיכה להיתפס כתמימה וכבזו שאין בעיה לחיות לצידה. התפיסה המשלימה האחרת הייתה שהטרור הפלסטיני אומנם גובה מישראל מחירים כבדים, אבל הוא אינו איום קיומי.

חשיבות השליטה בשטח

התפיסה המסורתית: עומק טריטוריאלי הוא צורך ביטחוני חיוני

קווי הפסקת-האש של מלחמת העצמאות (1949) הותירו את מדינת-ישראל בגבולות שנתפסו על-ידי ראשי המדינה הצעירה ככאלה שאינם ברי-הגנה. "גבולות אושוויץ", קרא להם לימים שר החוץ אבא אבן.²²⁴ "גבול ברי-הגנה" הוא מונח שטבע יגאל אלון,²²⁵ ומשמעותו גבול שניתן להחזיקו בכוחות קטנים יחסית, שנותן לישראל אפשרות של התרעה מוקדמת על פלישת כוחות אויב, כך שיתאפשר לה לגייס בעוד מועד את כוחות המילואים, ואשר אינו מעניק כל יתרון צבאי לתוקף אותה.²²⁶ גבולות הקו הירוק אינם כאלה, והסכנה חמורה במיוחד לאורך הגבול המזרחי. זאת, ראשית, בגלל המותניים הצרים: 15–20 קילומטרים בלבד מפרידים בין הקו הירוק לבין ערי החוף המרכזיות של ישראל, ובמרחב התחום בין רכסי יהודה ושומרון לים מרוכזים כ-70% מאוכלוסיית ישראל וכ-80% מכושרה התעשייתי של המדינה, לרבות מתקנים אסטרטגיים ויעדי תשתית בעלי חשיבות אסטרטגית, כגון שדה-התעופה בן-גוריון וכביש 6. מרחק כזה אינו מאפשר עומק הגנתי מינימלי במקרה של פלישה. שנית, משום שעל הנחיתות הגאוגרפית נוספת גם הנחיתות הטופוגרפית: רמת-הגולן בצפון והרי יהודה ושומרון במרכז חולשים על כל השטח שממערב להם, ומעניקים לאויב השולט בהם יתרונות ברורים של תצפית, ירי ויכולת להתגונן מפני התקפת-נגד ישראלית. לא בכדי היו מדינות ערב משוכנעות, ערב מלחמת ששת-הימים, כי מדינת-ישראל היא אפיזודה חולפת וכי הם יצליחו לחסלה בנקל. נקודות תורפה מעודדות תוקפנות.

לאחר ניצחונה של ישראל במלחמת ששת-הימים וכיבושם של רמת-הגולן ויהודה ושומרון, פרסם יגאל אלון תוכנית לעיצוב גבולותיה של ישראל, שנקראה על שמו: "תוכנית אלון". הגם שהתוכנית לא אושרה מעולם באופן רשמי, היא נהפכה למסמך-יסוד שעל בסיסו התגבש הקונסנזוס הביטחוני שהנחה את כל ממשלות ישראל מיוני 1967 ועד שנות התשעים, ולפיו גבולותיה של ישראל ערב המלחמה לא היו גבולות ברי-הגנה, ולכן אסור לישראל לחזור אליהם. עליה לייצר מרחבי ביטחון לאורך כל גבולותיה, אשר יבטיחו עומק אסטרטגי בין הקו הקדמי ביותר שבו היא יכולה להציב כוחות לבין השטח החיוני שלה ("קו ההכלה"), ויאפשרו לה לנהל קרב הגנה במקרה שהיא תותקף שוב.²²⁷ כדי לבלום התקפה קרקעית מסוריה ולספק לה את הזמן הדרוש לגיוס כוחות עתודה ומילואים שיהדפו

את המתקפה מולה, ישראל חייבת לשלוט ברמת-הגולן;²²⁸ וכדי לעשות זאת מגבול ירדן, עליה לשלוט בבקעת הירדן "בפירוש הנרחב ביותר של המושג הזה" (כפי שהדגיש יצחק רבין בנאומו האחרון בכנסת,²²⁹ בהשראת תוכנית אלון²³⁰), כלומר, עד לרכס גב ההר. ברצועת עזה עמד אלון על הצורך בשליטה ישראלית בפתחת רפיח.²³¹ גבולות אלו הוכרו כהכרחיים לישראל לצורך הגנה עצמית גם על-ידי ארצות-הברית, בפרשנותה להחלטת האו"ם²³². 242 ברוח עיקרון ביטחוני זה יצרה ישראל בשנות השמונים רצועת ביטחון בדרום לבנון, כדי להבטיח את שלום הגליל, ובחזית הדרום הבטיחה ישראל, בהסכם השלום עם מצרים (1979), פירוז מוחלט של המרחב הסמוך לגבול ומגבלות חמורות לגבי כניסת כוחות צבא מצריים לאזורים נרחבים אחרים בסיני.

התפיסה החדשה: "סידורי ביטחון" כחלופה לשליטה פיזית בשטח

במהלך שנות התשעים של המאה הקודמת – על רקע קריסת ברית- המועצות וסיומה של המלחמה הקרה, מלחמת המפרץ, המשא-ומתן עם אש"ף, המגעים לשלום עם סוריה והשלום עם ירדן – החלה לנשב בישראל רוח חדשה, שבישרה כי העולם השתנה, ועימו השתנתה גם מפת האיומים על ישראל.²³³ תפיסה זו גרסה שהסיכוי לפלישה קרקעית ממזרח נהפך לקלוש, שאת המלחמה הקונוונציונלית של צבא מול צבא במרחב הפתוח החליפו טילים ורקטות אל העורף, טרור לא-מדינתי ונשק לא-קונוונציונלי, ולכן שאין עוד משמעות לעומק טריטוריאלי ולמרחבי חיץ. "הבעיה הבליסטית תפסה את מקומה של הבעיה הגיאוגרפית", הסביר שמעון פרס, "המרכיבים הפיזיים של האסטרטגיה הקלאסית – מכשולים טבעיים, ביצורים מעשי ידי אדם והמרחק שגייסות נדרשים לעבור, משטחי הכינוס וההיערכות אל שדות הקרב – אינם רלוונטיים למתקפות טילים... זאת ועוד, אין כלל תשובה צבאית לנשק הבלתי קונבנציונלי... התשובה לשתי הבעיות האלה היא בהסדרים [מדיניים וכלכליים – ע"ר]"²³⁴.

במרוצת השנים נהפכה תפיסה זו לנחלתם של חלק גדול מראשי מערכת הביטחון בעבר ובהווה. "כשאפשר לירות טילים ארוכי טווח אין שום חשיבות לעומק אסטרטגי", הסביר כעבור עשרים שנה אלוף פיקוד מרכז לשעבר עמרם מצנע: "הסכמים יעניקו לנו ביטחון גדול יותר מאשר עומק אסטרטגי... הדבר החשוב ביותר זו יכולת ההרתעה הישראלית ולא עוד כמה קילומטרים של שטח. ההרתעה היא שמונעת מחמאס ומחיזבאללה לפגוע בנו".²³⁵ ראש המוסד לשעבר ואלוף פיקוד מרכז בתחילת שנות התשעים, דני יתום, הוסיף באותה רוח כי "לשטח יש חשיבות אם מדובר על חשש

שצבא גדול וזר ינסה לפלוש לישראל. אני לא רואה את התרחיש הזה קורה בשנים הקרובות. במלחמת יום הכיפורים הייתה חשיבות לסיני ולרמת הגולן. אבל כשמדובר על חוליות טרור ועל רקטות – לשטח אין משמעות”²³⁶

התפיסה הזו – שניתן להשתית את ביטחונם של אזרחי ישראל על הסדרים מדיניים, לתלות אותו בסידורי ביטחון (כגון הבטחה לדה-מיליטריזציה, שליטה אלקטרונית/אופטית, תחנות התרעה מוקדמת וכיוצא בהן)²³⁷ ולהפקיד אותו בידי כוחות שיטור זרים והבטחות פלסטיניות למלחמה בטרור²³⁸ (במיוחד אחרי האינתיפאדה השנייה, תפיסת האונייה קארין איי וחלוקת המשכורות למחבלים על-ידי הרשות הפלסטינית), במקום להסתמך על עצמנו – עקרון יסוד בתפיסת הביטחון הישראלית – ובמקום להבטיח תנאים פיזיים אובייקטיביים שיאפשרו לזרועות הביטחון של ישראל להגן על אזרחיה בזמן-אמת – יצרה מוכנות ישראלית להקמת מדינה פלסטינית על הרכס החולש על ליבה הפועם של ישראל עד הקו הירוק, צמודת-דופן למרכזי האוכלוסייה שלה. זאת ועוד, ביטחונם של חסידי תפיסה זו בסידורי הביטחון, בטכנולוגיה ובדיפלומטיה היה גבוה עד כדי כך שרבים מהם תמכו ברידה מהגולן בתמורה לשלום עם סוריה, והיו מוכנים – כדי להגיע להסדר עם הפלסטינים – לוותר גם על חגורת הביטחון המזרחית בבקעה ולאפשר חיבור של המדינה הפלסטינית העתידית לירדן. “צה”ל יכול להגן על ביטחון ישראל גם ללא בקעת הירדן”, הסביר תא”ל (במיל) גדי זהר, נשיא המועצה לשלום ולביטחון: “מי שמדבר על האיראנים שיצעדו אל הגבול וטוען שהבקעה צריכה להשאר בשליטה ישראלית ארוכת טווח מזלזל בכוחנו הצבאי ומנותק מאיומי העידן הנוכחי”²³⁹ במסמך רשמי של המועצה לשלום ולביטחון משנת 2011 נכתב כי “נוסחת גבולות 1967 עם חילופי שטחים מבטיחה הגנה טובה אל מול האיומים הרלבנטיים” וכי “שטחי בקעת הירדן ומערב הגדה אינם רלבנטיים ביחס לאיומים העדכניים”²⁴⁰. לדברי מחברי המסמך, מדינות ערב מציבות “איומים אסטרטגיים” בדמותם של טילים בליסטיים ואמצעי השמדה המונית, שמולם יש ליצור תשובה צבאית הבנויה בעיקר על הרתעה, התרעה, הגנה פסיבית והגנה אקטיבית. המדינה הפלסטינית, לעומתם, מציבה מול ישראל איום של לוחמת גרילה וטרור, שמולו ניתן להתמודד באמצעות מכשול פיזי והסדרים מדיניים: “הסכמי שלום נועדו להיות חלופה הולמת לשליטה בשטח היריב... המרכיבים המרכזיים המשפיעים מול איומי טרור וגרילה הם אמינות המכשול שבין ישראל והמדינה הפלסטינית ויכולתה של מדינה פלסטינית למנוע בניית תשתית טרור”²⁴¹.

**”בעשור שלאחריו,
כפי שראינו
ברצועת עזה,
נוספו על אמצעי
הלחימה של
האויב גם רחפנים,
כטב”מים
ורשת מנהרות
תת־קרקעית.
המשותף לכולם
הוא שהם קלים
לייצור, קלים
להברחה וקלים
להסתרה בבית
או במרתף, ולכן
לא רק שהם אינם
מקטינים את
הצורך בעומק
טריטוריאלי, הם
מעמיקים אותו.”**

בראשית שנות האלפיים, כאשר מנהלי המשא־ומתן הישראלים היו מוכנים לנסיגה מלאה מיהודה ושומרון, איום הטרור הפלסטיני העיקרי שהם ראו לנגד עיניהם היה המחבל המתאבד, מסביר גיורא איילנד, וכדי להתמודד איתו הספיקו גדר, מודיעין, שיתוף־פעולה ביטחוני עם הרשות הפלסטינית וערבויות דיפלומטיות. אך כיום לבש הטרור צורות חדשות, שהגבירו את האיום שהישות הפלסטינית מציבה לישראל. לדברי איילנד, בעשור הראשון של שנות האלפיים החליפו את המחבל המתאבד ”שלושה סוגי כלי נשק, אשר יוצרים בעיה שקשה מאוד להתמודד איתה: 1. רקטות וטילים מסוגים שונים שיוצבו בגדה ומסוגלים בקלות לכסות את כל שטחה של מדינת ישראל. 2. טילים מתקדמים נגד מטוסים המסוגלים להפיל לא רק מטוס נוסעים כבד שטס באופן מסורבל מעל שדה התעופה בן־גוריון, אלא גם מסוקים ואפילו מטוסי קרב. 3. טילים נגד טנקים, היעילים מאוד עד טווחים של כחמישה קילומטר ויכולים לכסות בקלות לא רק מקומות אסטרטגיים כמו כביש 6, אלא הרבה מעבר לכך – כולל חלק מהאתרים החיוניים ביותר להגנתה של מדינת ישראל... האיום שהם מסוגלים לייצר למדינת ישראל הוא הרבה יותר משמעותי מאיום של טנקים או מטוסים”²⁴² בעשור שלאחריו, כפי שראינו ברצועת עזה, נוספו על אמצעי הלחימה של האויב גם רחפנים, כטב”מים ורשת מנהרות תת־קרקעית. המשותף לכולם הוא שהם קלים לייצור, קלים להברחה וקלים להסתרה בבית או במרתף, ולכן לא רק שהם אינם מקטינים את הצורך בעומק טריטוריאלי, הם מעמיקים אותו.

כדי למנוע את הפיכתה של המדינה הפלסטינית העתידית לאיום אסטרטגי – אם כתוצאה מהברחות של אמצעי לחימה דרך הגבול והתעצמות צבאית של גורמי הטרור בתוכה, כפי שקרה בעזה בעקבות הנסיגה הישראלית מהרצועה בשנת 2005 ונטישת ציר פילדלפי, ואם כתוצאה מהפיכתה לבסיס קדמי עבור שחקנים אזוריים עוינים – עמדה ישראל על דרישתה שזו תהיה מפורזת. אבל בניגוד ל”פירוד” מנשק צבאי סטנדרטי, כגון מטוסים, טנקים ותותחים, שעליהם ה”מנגנונים” יודעים לפקח, כאשר מדובר בנשק בייצור עצמי, אשר קל להברחה וקל להסתרה (בייחוד כיום, לאחר הופעת המנהרות), המושג ”מדינה מפורזת” הוא כמעט ריק מתוכן. ”הדרך היחידה לפקח על מניעת הברחה של סוגי נשק כאלה לתוך השטח או למניעת ייצורם בתוך השטח הוא שליטה”, טוען איילנד. שליטה ישראלית בגב ההר חיונית, לדבריו, גם כדי ”למנוע שליטת האויב בקו ראייה” על שטח המדינה הצמוד ליהודה ושומרון ממערב, להבטיח ש”אין שליטה פלסטינית בנשק שטוח־מסלול על כביש 6 ואתרים אחרים”, להבטיח מרחק טקטי מינימלי שיאפשר את הפעלת

**”אם תקום מדינה
פלסטינית נפרדת,
היא תהיה חמושה
מכף רגל ועד ראש.
יהיו בה גם בסיסים
לכוחות המחבלים
הקיצונים ביותר,
ואף הם יהיו
מצוידים בטילי
כתף נגד מטוסים
וטנקים, המסכנים
לא רק עוברי אורח,
אלא כל מטוס
ומסוק שימריאו
בשמי ישראל,
כל כלי רכב
שינוע בעורקי
התנועה העיקריים
בשפלת החוף.”**

מערך ההגנה נגד רקטות (“כיפת ברזל”),²⁴³ ולמנוע מתקפת־פתע כפי שהייתה ב־7 באוקטובר. המתנניים הצרים של ישראל אינם מאפשרים את מינימום המרחב הנדרש על־מנת להפעיל את היכולות הצבאיות של ישראל כדי להדוף את המתקפה, אם תהיה כזו. זאת ועוד, שליטה פלסטינית בגב ההר עלולה לפגוע ביכולתה של ישראל להתמודד מול איומים חיצוניים: לשתק את יכולתה להניע כוחות לגבול הצפון, לאיים על שטחי כינוס, לפגוע בסוללות “כיפת ברזל” ו”חץ”, ולשבש תנועת מסוקים ומטוסים.

במכתב הפרדה שכתב לחבריו ליחידה בעקבות מחדל ה־7 באוקטובר טען תא”ל יוסי שריאל, מפקד 8200, כי “מרווח הטעות המזערי הקיים בגזרה הזו” מחייב ניהול סיכונים אחר, וכי “במציאות שבה יש, הלכה למעשה, שתי דיביזיות קומנדו של נוח’בה בגבול עזה, במרחק דקות מיישובים ישראליים, ואויבים שנפגשים שוב ושוב עם עוצמתו של המודיעין הישראלי ומפנימים זאת, לא ניתן להסתמך על מרחב הרתעה סייגניטי לצורך היערכות אופרטיבית, ובוודאי שלא נכון לבנות על כך שביום פקודה נצליח להשיג את ידיעת הזהב.”²⁴⁴ העליונות הטופוגרפית של יהודה ושומרון – שמצטרפת באזור זה למרחק המזערי – הופכת את איום הנסיגה מהם לחמור הרבה יותר. כבר בשנת 1978 עמד על כך שמעון פרס, באומרו:

”אם תקום מדינה פלסטינית נפרדת, היא תהיה חמושה מכף רגל ועד ראש. יהיו בה גם בסיסים לכוחות המחבלים הקיצונים ביותר, ואף הם יהיו מצוידים בטילי כתף נגד מטוסים וטנקים, המסכנים לא רק עוברי אורח, אלא כל מטוס ומסוק שימריאו בשמי ישראל, כל כלי רכב שינוע בעורקי התנועה העיקריים בשפלת החוף. יש אמנם ספק אם מרחב טריטוריאלי יש בו משום הרתעה מוחלטת, אבל היעדר מרחב טריטוריאלי מינימלי מעמיד מדינה במצב של אי הרתעה מוחלטת. דבר זה כשלעצמו, יש בו משום פיתוי כפייתי לתקוף את ישראל מכל העברים. גם פירוז הגדה נראה כתרופה מפוקפקת: הבעיה העיקרית איננה הסכם על פירוז, אלא קיומו של הסכם שכזה, הלכה למעשה. מספר ההסכמים שהפרו הערבים אינו נופל ממספר ההסכמים שקיימו.”²⁴⁵

סכנה זו משמעותית כיום עשרות מונים לנוכח היכולות שנמצאות בידי האויב, ופוטנציאל האיום מוביל כבר שנים לניסיון התבססות איראנית ביהודה ושומרון. בשנת 2014 קבע היומון כיהאן, המקורב

לח'אמנאי, כי חימוש המרחב "ישנה את מאזן המלחמה בצורה כוללת", משום ש"האזור הזה נמצא במרכז פלסטין, והוא קרוב מאוד לאזורים הכבושים. לכן, אם ישוגר טיל מהגדה המערבית אל תל אביב, חיפה, אשדוד או אפילו המרכז הגרעיני של המשטר הציוני בדימונה, לא יהיה צורך בטילים לטווח של 80 ו-100 ק"מ, אלא יספיקו טילים לטווח של 15-20 ק"מ".²⁴⁶

הפלסטינים אינם אויב

גם חסידי התפיסה המסורתית, כגון אלון ורבין, אשר הבינו את הצורך בעומק טריטוריאלי מול מדינות ערב, לא סברו כי צורך זה חיוני גם מול האוטונומיה הפלסטינית שתקום בגב ההר. מעבר לכך שאמצעי הלחימה שהוזכרו לעיל ויכולות הייצור שלהם לא היו קיימים בשנים ההן, התפיסה הרווחת – גם בישראל וגם בעולם – הייתה שיש הבדל ברור בין האוכלוסייה הפלסטינית, שנתפסה כתמימה וחפצת חיים ולכן ככזו שניתן לחיות בצמידות לה, לבין ארגוני הטרור הפלסטיניים, שהם אויב שיש להילחם בו עד חורמה. "אנו מאמינים כי שני העמים יכולים לחיות יחדיו בביטחון ובשלום זה לצד זה, על אותה כברת־אדמה", אמר רבין.²⁴⁷ האויבים הם "ארגוני הטרור האסלאמיים הקיצוניים, ה'חמאס' ו'הג'יהאד האסלאמי', ואליהם מצטרפים ארגוני הטרור... [ש]מטרתם הפוליטית היא לרצוח ישראלים באשר הם".²⁴⁸

הבחנה זו, שכללה גם הבחנה בין הרשות הפלסטינית לבין ארגוני האחים המוסלמים, התנפצה אף היא ב־7 באוקטובר. מפגני השמחה וההזדהות עם הטבח, גם של בכירי הרשות הפלסטינית וגם של הציבור הפלסטיני, הן בעזה והן ביהודה ושומרון, אשר באו לידי ביטוי גם בשורה של סקרי דעת־קהל שביצע מכון הסקרים הפלסטיני ברמאללה,²⁴⁹ לימדו כי אי־אפשר להפריד בין עזה ליהודה ושומרון, בין חמאס לפת"ח ובין ההנהגה הפוליטית לרחוב הפלסטיני.²⁵⁰ זאת ועוד, זירת הלחימה שנחשפה בעזה, שבה האוכלוסייה האזרחית משולבת במאמצי המלחמה ו"העיר כולה על מלוא מוסדותיה האזרחיים – בתי חולים, בתי ספר, מסגדים, מכללות אקדמיות, מוסדות ממשל, הפכה למרחב מבוצר רב ממדי ומקושר הדדית",²⁵¹ כמו־גם ההשתתפות ההמונית של הציבור העזתי בטבח ובהתעללות בחטופים הישראלים, מלמדים כי "הניסיון לייצר מצג כאילו יש רעים בעזה ויש את כל היתר הוא סיפור שלא משקף את המציאות".²⁵² "אין בלתי־מעורבים שמה", הדגיש החטוף המשוחרר אלון אהל.²⁵³ וכמו בעזה כך גם ביהודה ושומרון. כפי שרמזה לנו ההתקוממות העממית האלימה שפרצה בספטמבר 2000

**”האיומים שהתהוו
על גבול ישראל
בצפון ובדרום
בעקבות הנסיגות
הישראליות
מלבנון ומרצועת
עזה, אשר נחשפו
בעוצמתם ב־7
באוקטובר ובמהלך
מלחמת חרבות־
ברזל, המחישו
פעם נוספת את
הלקח שישראל
הייתה אמורה
ללמוד כבר במבצע
”חומת־מגן”:
כל שטח שהיא
תפנה ייהפך למוצב
קדמי של אויביה
בניסיון לחסלה.”**

(”האינתיפאדה השנייה”), הנחת־העבודה צריכה להיות שמתקפה אלימה על ישראל תינהג משיתוף־פעולה מלא של האוכלוסייה הפלסטינית ומגיבוי שלה. לסיום יש לזכור שגם האינתיפאדה השנייה וגם ה־7 באוקטובר מצאו את ישראל בהפתעה מוחלטת, אף שבשניהם היו סימנים מקדימים, מה שמעיד שוב הן על הבעייתיות בהגדרת האויב והן על היכולת המבצעית למנוע מתקפה כזו בהעדר שליטה קבועה בשטח.

איום הטרור אינו קיומי

”אנו חוזרים וקובעים, כי הפלשתינים לא היוו בעבר ואינם מהווים היום איום קיומי על מדינת ישראל”,²⁵⁴ הבהיר רבין בנאומו האחרון בכנסת. אכן, עד ה־7 באוקטובר הנחת־היסוד הן בקרב מדינאים והן במערכת הביטחון הייתה שבניגוד לאיום של צבאות ערב, הטרור הפלסטיני הוא ”מטרד מציק” אבל לא איום אסטרטגי.²⁵⁵ הטרור ”הוא איום מטריד, ובמקרה הגרוע משבש סדר יום לפרקי זמן קצרים מאוד”, הסביר ראש אמ”ן לשעבר עמוס מלכא, אבל הוא ”איננו איום קיומי על ישראל”.²⁵⁶ ברוח זו התייחסו הדרגים המדיני והצבאי בשני העשורים האחרונים לאיום מעזה כאל ”איום משני” לעומת האיום מצפון מצד איראן וחזבאללה. הערכת־חסר מזלזלת זו התנפצה גם היא אל קרקע המציאות ב־7 באוקטובר, והתברר כי בהעדר שליטה ישראלית בשטח הרצועה ועל קו הגבול בין עזה למצרים, ”ארגון הטרור” נהפך לצבא בעל יכולות אסטרטגיות, אשר אינו מורתע, יכול להפתיע ואינו קל להכרעה. אף שהאיום מעזה אינו נתפס עדיין כאיום קיומי בפני עצמו, ברור שאם המהלומה שהוא הצליח לתת בחזית הדרום הייתה מגיעה גם מחזית נוספת – יהודה ושומרון או לבנון – קיומה של ישראל היה עומד במבחן קשה.

סיכום

האיומים שהתהוו על גבול ישראל בצפון ובדרום בעקבות הנסיגות הישראליות מלבנון ומרצועת עזה, אשר נחשפו בעוצמתם ב־7 באוקטובר ובמהלך מלחמת חרבות־ברזל, המחישו פעם נוספת את הלקח שישראל הייתה אמורה ללמוד כבר במבצע ”חומת־מגן”: כל שטח שהיא תפנה ייהפך למוצב קדמי של אויביה בניסיון לחסלה. ”קיר הברזל” הישראלי אינו מרתיע אותם, והם ימשיכו במאמציהם לחסל את ישראל, לא משנה כמה מכות יקבלו. היכולות המתקדמות שנמצאות בידיהם מאפשרות להם להתגבר על עליונותה הצבאית והטכנולוגית של ישראל ולגבות ממנה מחירים כבדים. לפיכך יש להתייחס לכל התעצמות צבאית בגבולותיה של ישראל כאל איום שיכול ליהפך לקיומי, ואין לאפשרה בשום אופן. כדי להבטיח

שאיזמים כמו שראינו אינם מתהווים מחדש ומסכנים את אוכלוסיית ישראל, על ישראל לשוב אל הבנת־היסוד של מקימה ולהבטיח קיום של מרחבי חיץ בינה לבין אויביה לאורך כל גבולותיה, אשר ירחיקו את האיזמים ממרכזי האוכלוסייה ויספקו את העומק האסטרטגי הנדרש לתגובה במקרה של מתקפת־פתע.

ישראל כבר החלה ביישומם של לקחים אלו: בלבנון היא התעקשה על דחיקתו של חזבאללה אל מעבר לנהר הליטאני; בעזה היא יצרה רצועת חיץ ביטחונית, שנהנית גם מגיבוי אמריקאי, וחזרה לשלוט בציר פילדלפי; ובסוריה, עם קריסת משטר אסד, העמיק צה"ל את פעילותו אל מעבר לקו שביתת־הנשק, והרחיב את רצועת הביטחון בין הגבול הסורי ליישובים הישראליים.

בזירה הפלסטינית, עם דגש על יהודה ושומרון, ה־7 באוקטובר מחייב לחזור לראייה מפוכחת של המציאות, הכוללת הבנה שאי־אפשר להפריד בין ההנהגה הפלסטינית לבין האוכלוסייה שבחרה אותה ואשר בתוכה היא פועלת, ושהטרור הפלסטיני שינה את פניו ובעת יש בידיו יכולות אסטרטגיות שעלולות לאיים על קיומה של מדינת־ישראל, במיוחד מיהודה ושומרון. לכן יש להסיר לתמיד מסדר־היום כל אפשרות של נסיגה ישראלית מיהודה ושומרון, להבטיח שליטה ביטחונית ישראלית מלאה בכלל השטח, לפרק את כל תשתיות הטרור ולסקל באופן שוטף כל ניסיון של ארגוני הטרור להרים ראש וכל התהוות של איזמים דומים לאלה שראינו בעזה ובדרום לבנון.

הכאוס בצפון ומדינת-ישראל

אליצור סגל*

הכאוס בגבולנו הצפוני מחייב אותנו להביט אל מעבר לגדר הגבול צפונה.

המרחב של קדמת מערב אסיה, שבו נמצאות כיום סוריה, לבנון, ירדן וישראל, מכונה על-ידי האירופים "הלבנט", ובערבית הוא נקרא "א-שאם". העיר דמשק מכונה גם היא "א-שאם" בערבית, כשם שבעברית "ציון" ו"ירושלים" הן גם שם של עיר וגם כינוי לארץ-ישראל כולה. הרמב"ם מתרגם את המונח "א-שאם" ל"ארץ-ישראל". "שאמי" פירושו ארץ-ישראלי, וגם להפך – "ארץ-ישראל" נקראת "א-שאם".

בשנת 1517 ניצחו הטורקים את האיראנים במזרח ואת המצרים בדרום, וכבשו את האזור. מרחב זה מורכב מפסיפס אתני של קבוצות רבות, מפסיפס דתי של דתות שונות ומפסיפס לאומי של עמים רבים. דרכם של הטורקים לטפל במגוון הזה הייתה יצירת אוטונומיות ושוויון משקל בין הקבוצות. הטורקים חילקו את האזור לארבע וילאיות (מחוזות): וילאית בירות, שהשתרעה לאורך חוף הים התיכון וכללה את אזור העלווים בסוריה של היום, את לבנון של היום ואת הצד המערבי של הירדן, שבו ישראל של היום, עד גבול מצרים; וילאית דמשק, שכללה את הצד המזרחי של הרי הלבנון ואת עבר הירדן המזרחי, עד חצי-האי ערב; וילאית חלב, שכללה את צפון סוריה של היום וחלק מדרום טורקיה; וילאית מוצול, שכללה חלק מצפון עיראק של היום וחלק ממזרח סוריה. חלוקה זו תאמה פחות או יותר את המצב הגאוגרפי והאתני של המרחב.

בשנת 1831 כבש שליט מצרים, איברהים פאשא, את הלבנט מידי הסולטאן הטורקי. אולם תשע שנים אחר כך, בשנת 1840, אילצו אותו מעצמות אירופה, ביניהן צרפת ובריטניה, לסגת בחזרה למצרים ולהחזיר את האזור לידי העות'מאנים. בספרו **סוריה החדשה** מצטט פרופ' משה מעוז את דבריו של איברהים פאשא לקצין בריטי: "לקח לי תשע שנים, ותשעים אלף חיילים, כדי להביא סדר לאזור. אתם עוד תתחננו אלי שאחזור לכאן".²⁵⁷ מעוז מביא בספרו גם מכתב של הקונסול הצרפתי בדמשק משנת 1840, שבו הוא כותב:

* רב, סופר סת"ם ובעל תואר שני במזרח תיכון מאוניברסיטת אריאל.

”כולם שונאים את הארמנים, והארמנים שונאים את כולם. כולם שונאים את היוונים, והיוונים שונאים את כולם. כולם שונאים את המרונים, והמרונים שונאים את כולם. כולם שונאים את הקתולים, והקתולים שונאים את כולם.”²⁵⁸ כל זה רק על היחסים בין העדות הנוצריות השונות.

בשנת 1916, תוך כדי מלחמת-העולם הראשונה, ישבו שני דיפלומטים – מארק סייקס הבריטי ושאַרל פרנסואה ד'ורז'־פיקו הצרפתי – וחילקו את השלל הצפוי בין צרפת לבריטניה. בסופו של דבר קיבלה בריטניה את מה שנקרא כיום עיראק, ירדן וישראל, ואילו צרפת קיבלה את מה שנקרא כיום סוריה ולבנון. הבריטים והצרפתים קבעו ביניהם את הגבולות של האזורים שכבשו בלי שום הקשר אתני, גאוגרפי או היסטורי.

קווים שרירותיים על מפה אינם יוצרים מדינה, ובוודאי לא עם. בתוך הקווים המלאכותיים ששרטטו הכובשים הבריטים והצרפתים אין עמים; יש פסיפס של עדות דתיות, שבטיות ולאומיות מסוגים שונים.

צרפת יצרה מדינה מלאכותית אחת שהיא קראה לה ”סוריה”. בסוריה העדות העיקריות הן: מוסלמים סונים; כורדים, שגם הם מוסלמים סונים, אבל הם עם נפרד עם שפה ותרבות נבדלות מאלה של הערבים הסונים; דרוזים; נוצרים מכיתות שונות; ולבסוף עלווים. את הישות הזו חילקה צרפת לכמה מדינות־משנה: מדינת הדרוזים בדרום, באזור הר הדרוזים, מדינת דמשק ומדינת חלב, ששתיהן סוניות, ומדינה עלווית לאורך הרי החוף (ראו תמונה 1). חלוקה זו ישבה על־גבי החלוקה העות'מאנית שקדמה לה.

תמונה 1: חלוקת סוריה למדינות-משנה על-ידי השלטון המנדטורי הצרפתי (מקור: "המנדט הצרפתי בסוריה ובלבנון" ויקיפדיה <https://did.li/V5kUY>)

בשנת 1940 קרסה צרפת ונכנעה לגרמניה. צרפת הכנועה נקראה "צרפת של וישי". במקביל הקים הגנרל שארל דה-גול ממשלה צרפתית גולה, שנקראה "צרפת החופשית". הבריטים, אשר חששו שסוריה תשמש לפעולה גרמנית נגדם, כבשו בעזרת כוחות צרפת החופשית את סוריה מידי צרפת של וישי. הבריטים לא תכננו שסוריה תישאר בידי צרפת בלבוש כלשהו, ובשנת 1946 הם דאגו ש"סוריה" תכריז, בגיבוי בריטי, על עצמאותה מצרפת החופשית.

המנהיגות העלווית הבינה שסיכוייהם של העלווים להתקיים תחת שלטון סוני קלושים למדי, ולפיכך ניסו להגיע לשיתוף-פעולה עם היהודים כדי להקים מדינה עלווית. מגעים אלו לא עלו יפה. העלווים, שהם עם קטן של כחמישה מיליון נפש, הבינו שאם ברצונם להמשיך להתקיים, עליהם להיות שליטי סוריה.

הלאומנים הסורים ניסו להקים מדינה מלוכדת, אבל בפועל הקימו מדינה רווית מהפכות שלטוניות. כתוצאה מהתבוסה מול מדינת-ישראל התחוללו בסוריה בשנת 1949 שלוש הפיכות, עד שהגנרל אדיב אישישכלי תפס את השלטון. בהמשך התחוללו עוד הפיכות רבות. למשל, במשך שמונה-עשר החודשים מספטמבר 1961 ועד מרץ 1963 התחוללו בסוריה שמונה-עשרה הפיכות צבאיות. בשנת 1963 תפסה את השלטון בסוריה מפלגת הבעת' (=מפלגת החייה).

מפלגה זו דגלה לכאורה ברעיון חילוני של אחדות העם הערבי. למעשה, מפלגת הבעת' הייתה ברית שכרתה האוכלוסייה העלווית עם מיעוטים אחרים כדי לשלוט ברוב המוסלמי הסוני. שלטונם של העלווים בסוריה, בראשות משפחת אסאד, היה רצוף בדיכוי אכזרי של הרוב המוסלמי הסוני. בשנת 2025 קרס סופית משטרו של בשאר אל-אסד העלווי, והישות הקרויה "סוריה" חזרה למצב שבו הייתה מאז ומעולם – ערב רב של קבוצות אתניות ודתיות המנהלות מלחמת חורמה זו בזו.

ברור אם כן שסוריה היא ישות שאין בה שום גרעין לאומי "סורי" שיכול להחזיק את הישות הזו. בלבנון, לעומת זאת, היה בעבר גרעין כזה, אלא שבגלל שורה של החלטות שגויות של האימפריות הצרפתית והבריטית, התפורר הגרעין הזה.

הקבוצה האתנית הוותיקה ביותר בהר הלבנון היא כנראה הדרוזים. הנוסע היהודי ר' בנימין מטודלה, שיצא למסע מספרד למזרח בשנת 1165, העלה את רשמיו על הכתב בעברית בספרו **מסעות בנימין**. בהגיעו לצידון, שבלבנון של היום, הוא פגש את הדרוזים, וזה תיאורו:

"וקרוב מהם, כמו עשר[ה] מיליון, אומה, נלחמים עם אנשי צידון. היא האומה הנקראת כרזיאן [=דרזיאן], והם פגנוש [פגנים] ואין להם שום דת. ויושבים בהרים הגדולים ובנקיקי הסלעים, ואין מלך ואין שר שופט עליהם, כי מעצמם הם יושבים בין ההרים והסלעים, ועד הר חרמון גבולם מהלך ג' ימים... ואומרים [הם] שהנפש בעת יציאתה מן הגוף של אדם טוב, תיכנס בגוף ילד הנולד באותה שעה שתצא הנפש מגופו. ואם הוא אדם רע, תיכנס בגוף הכלב והחמור... ואין ביניהם יהודים, כי אם באים ביניהם בעלי אומנות וצבעים, ויושבים ביניהם באומנות ובסחורה, וחוזרים לבתיהם. והם אוהבים ליהודים, והם קלים על ההרים ועל הגבעות, ואין אדם יכול להלחם עמהם".²⁵⁹

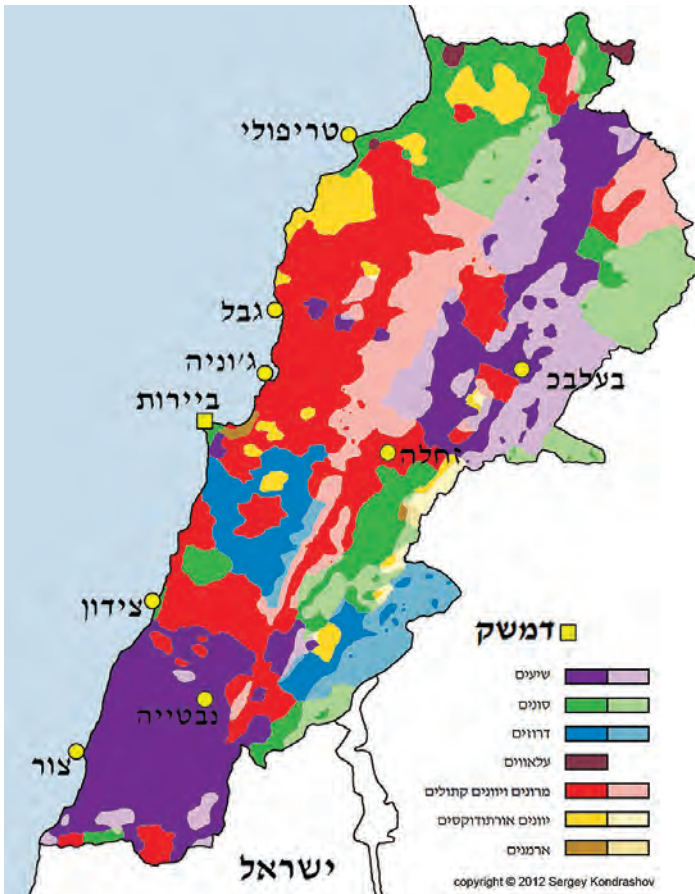
זהו אחד התיאורים הראשונים של הדרוזים. היות שהאמונה הדרוזית נוצרה לדעת החוקרים באמצע המאה האחת-עשרה, תיאור זה של נוסע יהודי מעיד כי אהבת היהודים מהווה חלק מהאמונה הדרוזית כמעט מייד עם הופעתה.

כאמור, בשנת 1517 כבשו הטורקים העות'מאנים את הלבנט. הטורקים הקימו בהר הלבנון את "אמירות הר הלבנון", בראשות האמיר הדרוזי פח'ר א־דין הראשון. אמירות זו הייתה הגרעין הראשוני שממנו התפתחה לבנון של ימינו. בשנת 1711 פרצה מלחמת־אחים דרוזית. מלחמה זו ערערה את הדרוזים והובילה להגירה גדולה של דרוזים להר הדרוזים ולמקומות אחרים. את החלל שנוצר מילאו נוצרים מרונים. נוצרים אלו היגרו להר הלבנון, ועם הזמן נהפכו שם לרוב גדול. בשנת 1860 מרדו המרונים בשלטון הדרוזים. הדרוזים הביסו את המרונים, אלא שאז התערבה צרפת צבאית ויצרה בהר הלבנון מעין מחוז אוטונומי מרוני. במפקד אוכלוסין שערכו הטורקים בשנת 1911 היו המרונים כ־80% מתושבי הר הלבנון.

כחלק מהסכמי סייקס-פיקו קיבלו הצרפתים גם את "לבנון הקטנה". בשנת 1920 הם הקימו את "לבנון הגדולה", לאחר שלגרעין המקורי של לבנון הם צירפו אזורים רבים שלא היה להם שום קשר למחוז המקורי. כתוצאה מצירוף אזורים אלו נהפכו המרונים למיעוט של כ־30% בלבד, ויחד עם בליל של כיתות נוצריות רבות אחרות (כגון יוונים אורתודוקסים, קתולים, יוונים קתולים, ארמנים, סורים ועוד) היוו הנוצרים רוב של 54% אחוזים. לעומתם, המוסלמים לכיתותיהם השונות (סונים, שיעים ודרוזים) מנו 46% מהאוכלוסייה. בתוך לבנון גדולה זו נהפכו הדרוזים למיעוט חסר משמעות של כ־6% בלבד (להתפלגות הדמוגרפית של שטחי "לבנון הגדולה" ראו תמונה 2).

בגלל הרכב דמוגרפי זה לקחה "לבנון הגדולה" באי־יציבות כרונית מהרגע הראשון להקמתה. ייתכן שהצרפתים יצרו את אי־היציבות הזו במכוון, במטרה לאלץ את הקבוצות השונות, ובמיוחד את המרונים, להיעזר כל הזמן בשירותי החסות של צרפת כדי לשמור על יציבות כלשהי.

”הגבול הטבעי
 בצפון הוא
 נהר הליטאני,
 והתנועה הציונית
 ניסתה לשכנע
 את הבריטים
 והצרפתים להזיז
 את הגבול לתוואי
 הגאוגרפי הסביר
 היחיד הזה.”

תמונה 2: מפה אתנית של לבנון, 2012
 (מקור: "לבנון" ויקיפדיה ETSgT <https://did.li/ETSgT>)

כמו העלוויים בסוריה, גם הנוצרים בלבנון ניהלו מגעים עם היישוב היהודי בארץ-ישראל. בשנים הראשונות לשני המנדטים (הבריטי והצרפתי) ניסו היהודים מכאן והמרונים מכאן להכניס איזשהו היגיון בגבול המוזר שקבעו האימפריות האירופיות. הגבול הטבעי בצפון הוא נהר הליטאני, והתנועה הציונית ניסתה לשכנע את הבריטים והצרפתים להזיז את הגבול לתוואי הגאוגרפי הסביר היחיד הזה. במסגרת זו נעשו נסיונות להגיע להסכם עם מנהיגים שונים בצד המרוני, דוגמת הפוליטיקאים אמיל אדה ובשארה אלי-ח'ורי וכן הפטריארך אנטון ערידה. ההצעות נעו מהעברת כל השטח עד הליטאני לידי היהודים – כלומר, להפוך אותו לחלק מהמנדט הבריטי – ועד הצעת חילופי אוכלוסין שבמרכזה העברת השיעים היושבים מדרום לליטאני ולאורך בקעת הלבנון אל איראן והחלפתם במרונים שהיגרו בעבר מלבנון. המימון לתוכנית חילופי אוכלוסין

זו היה אמור להגיע מהמוסדות הציוניים. המטרה הכללית של כל הרעיונות הללו הייתה לייצב מחדש את לבנון עם רוב נוצרי יציב על-ידי הוצאת האוכלוסייה השיעית ממנה.

מהמגעים הללו לא יצא דבר, חוץ מפנטזיה שליוותה מאז גורמים שונים בציבור היהודי על ברית בין היהודים למרונים. בשנת 1955 סיכם איש משרד החוץ גדעון רפאל כשלושים שנות מגעים עם המרונים:

”כל מי שהתעמק והתנסה במארוניטים ובהצעותיהם להפיכה ולמרד, יודע שאסור לדבר על המארוניטים במושגים כוללים. כי הם מפולגים בתוך עצמם. וגם יודע שכאשר המארוניטים מדברים על עזרה ישראלית הם מצפים שישראל תעשה בשבילם את המלאכה. תפנה בשבילם את הלבנון מהמוסלמים, תבטיח שלטון יחיד ל'מורדים'. ועד להשלמת המלאכה ישבו בחיבוק ידיים ויראו איך ייפול דבר. במקרה והפעולה לא תצליח יהיו ידידינו המארוניטים הראשונים שיבגדו באלה שהזמינו לעזור להם”²⁶⁰.

כאמור, כאשר נכנעה צרפת לגרמניה, חששו הבריטים מהיווצרות בסיסים לפעולה נגדם בסוריה ובלבנון, ולכן כבשו את הארצות האלה מידי צרפת של וישי בסיוע כוחות צרפת החופשית של שארל דה-גול. בכיבוש לבנון השתתפו גם יחידות הפלמ”ח. הפלמ”ח הוקם על-ידי המטה הכללי של ההגנה רק חודשים ספורים קודם לכן, והייתה זו טבילת-האש הראשונה שלו. הייתה זו גם הפעם הראשונה שכוחות מהיישוב היהודי נלחמו בקרב מול צבא סדיר וצברו ניסיון קרבי אמיתי. הכוח הבריטי נע בשני ראשים עיקריים: הראש המזרחי נע דרך בקעת הלבנון, ועל כוחות הפלמ”ח שליווהו פיקד יגאל אלון; והראש האחר נע במערב לאורך חוף הים, ובראש כוחות הפלמ”ח שנלוו אליו עמד משה דיין (אשר בקרב מול הצרפתים איבד את עינו וקיבל את רטייתו המפורסמת). לניסיון הצבאי שצברו שני המפקדים הללו בלבנון היה עתיד להיות תפקיד קריטי בצה”ל, שהוקם כעבור שבע שנים.

לאחר כיבוש לבנון מינו אנשי צרפת החופשית את נאמנם אמיל אדה לנשיא לבנון. אדה דגל במכוונות צרפתית וביחסים טובים עם היישוב היהודי שבשטחי המנדט הבריטי. אבל גם בלבנון, כמו בסוריה, לא הייתה לבריטים שום כוונה לאפשר לצרפתים אחיזה, תחת כל סוג של מעטה. הם הדיחו את אדה ומינו במקומו את בשארה

**”מאז ועד היום
לבנון אינה מדינה
במובן המודרני
של המילה. לבנון
דומה יותר לשלטון
פאודלי מתקופת
ימי־הביניים –
שלטון המחולק
בין נסיכויות
עצמאיות המכירות
'על הנייר'
בריבונותו של
השליט העליון
שתחת שמו
הן פועלות.”**

אל־ח'ורי. בשארה כרת ברית עם מנהיג מוסלמי סוני, ריאד א־צולח, ויחד הם יצרו הסכמה שנקראה ”האמנה הלאומית”. אמנה זו, שחלקה כתובה וחלקה סיכומים שבעל־פה, מחלקת את לבנון ואת השלטון בלבנון לפי חמולות נכבדות. על בסיס אמנה זו קיבלה לבנון עצמאות בשנת 1943.

מאז ועד היום לבנון אינה מדינה במובן המודרני של המילה. לבנון דומה יותר לשלטון פאודלי מתקופת ימי־הביניים – שלטון המחולק בין נסיכויות עצמאיות המכירות ”על הנייר” בריבונותו של השליט העליון שתחת שמו הן פועלות. כך, לבנון כולה מחולקת למשפחות הפועלות בתוך מערך עדתי וחמולתי מורכב, ומשאבי המדינה מתחלקים בהתאם.

ביום הראשון להקמתה של מדינת־ישראל תקפה לבנון את ישראל וכבשה את קיבוץ מלכיה. לאחר כחצי שנה, במסגרת ”מבצע חירם”, כבשה ישראל מחדש את האזור והתקדמה לגבול טבעי יותר בתוך לבנון. אולם בהסכמי שביתת־הנשק חזרה ישראל לגבול המנדטורי הישן והמעוות. היות שלבנון אינה מדינה – דהיינו, שלטון מרכזי המקיים בידיו מונופול על הפעלת כוח מתוך שטחו – אלא אוסף משפחות המקיימות בינן לבין עצמן שיווי־משקל עדין, היא נמצאת באופן תמידי, למן הקמתה, על סף מלחמת־אזרחים. לכן, כאשר כוחות שונים פעלו מתוך לבנון נגד ישראל, נאלצה ישראל לפעול מולם, ולא מול לבנון כמדינה. למעט בתש”ח, בכל הסיבובים הצבאיים הללו, הצבא הלבנוני – כלומר, הכוח החמוש שאמור להיות בשליטתה של המדינה הלבנונית – לא היה גורם משמעותי כלל: הוא לא נלחם נגד צה”ל, ומאידך גיסא, הוא גם לא נלחם בכוחות שנלחמו נגד צה”ל. זאת, משום שגם הצבא עצמו – כמו כל השירות הציבורי וכמו כל עמדות הכוח בלבנון – מחולק על בסיס עדתי, אתני וחמולתי.

לאור מה שהוסבר עד כה, מובן שאין שום ישות לבנונית בעלת אינטרסים מובהקים כלשהם. לכל עדה יש האינטרסים שלה, וכל דיבור על הגעה להסדר כלשהו מול המדינה הלבנונית הוא חסר משמעות. גם אם יש כוחות בלבנון שחפצים ביחסים טובים עם ישראל, אין לרצון הזה השפעה על התנהלותה של כלל הקונפדרציה הרופפת הנקראת לבנון.

נוסף על כל הנאמר לעיל, היחסים בין סוריה ללבנון אינם יחסים בין שתי ישויות נפרדות. המנדטורים הצרפתים לא טרחו לסמן את הגבול בין שני המנדטים, כי לא הייתה לסימון כזה שום משמעות מבחינתם. מרכיבים רבים בתוך סוריה ומרכיבים רבים בתוך לבנון

רואים את ההפרדה שיצרו הצרפתים בין סוריה ללבנון כהפרדה מלאכותית שאינה ראויה להתקיים. לכן הגבול בין סוריה ללבנון לא סומן, כי שני הצדדים לא ראו בו גבול.

בישראל אנו חווים זאת במקום הנקרא "חוות שבעא" בהר דב. לבנון תובעת עליו בעלות מסוריה. ישראל כבשה את המקום מסוריה במלחמת ששת־הימים, וכך נהפך הסכסוך בין לבנון לסוריה לסכסוך גבולות ישראל–לבנון, שהוא תולדה של אי־סימון הגבול בין שתי הישויות הצרפתיות. כאמור, אירוע מוזר זה הוא דוגמה בלבד. כל הגבול בין סוריה ללבנון הוא מלאכותי, וחלקים גדולים ממנו אינם מסומנים.

אחרי שמונים שנה הגיע הזמן שניתן לעצמנו די־וחשבון מה אנחנו עושים עם הגבול הצפוני שלנו. ישראל, כמדינה ריבונית, אינה אמורה לשבת בחיבוק־ידיים ולהתבונן מן הצד אל מעבר לגדר הגבול. כמעצמה אזורית עליה לגלות אחריות לאומית לאזרחיה, כמו־גם אחריות בין־לאומית, ולעצב במרחב הכאוטי הזה סדר חדש הגיוני והומני עבור הגרים שם.

הדבר הבסיסי ביותר שעל ישראל לעשות הוא כיבוש כל רכס החרמון והחלת הריבונות הישראלית עליו. השליטה ברכס זה תאפשר לישראל לפקח ממרומי ההרים על הכאוס בישויות המנדטוריות המתפרקות הללו, ולנהל אותו בצורה שתבטיח שהוא לא יגלוש לתוך ישראל. בלבנון הגבול חייב לזוז למקומו הטבעי, דהיינו, לנהר הליטאני לכל אורכו – ממקורותיו בבקעת הלבנון ליד העיר בעל גז, הקרויה כיום בעלבכ, ועד השפך לים.

אחריותה של מדינת־ישראל לאזרחיה מחייבת אותה גם לתקן את הגבול ברמת־הגולן ולהזיזו מזרחה, ואחריותה לבעלי־בריתה מחייבת אותה למלא את בקשתם של הדרוזים לאורך רכס החרמון ובדרום סוריה, ולספחם לישראל. הזזת הגבול תיצור רצועת ביטחון אפקטיבית בין הכאוס לבין התושבים הישראלים ברמת־הגולן. הגבול הטבעי והמובן מאליו הזה ייתן בפעם הראשונה זה שמונים שנה ביטחון ויציבות למדינת־ישראל.

באשר להתרחשויות בסוריה עצמה יש כמה אפשרויות. אפשרות אחת היא המשך הכאוס – מלחמת הכל בכל בין הסונים, העלווים, הכורדים, הנוצרים והשיעים. הדבר הטוב היחיד בתרחיש זה הוא שסוריה תחדל לסכן אותנו. הם יהיו עסוקים בעצמם. תרחיש שני הוא התבססות שלטון פרוקסי טורקי בסוריה. הדרך היחידה לחבר בין כל הקבוצות בכאוס השורר שם הוא מלחמה בישראל וביהודים.

**”אולם בלי קשר
לשאלה הלבנונית
או הסורית,
מדינת־ישראל
חייבת לעשות
את הצעדים הללו
למען אזרחיה,
למען בעלי־בריתה,
בזכות עברה
ולמען עתידה.”**

לכן שלטון כזה יהיה בהכרח עוין כלפי ישראל. מצב כזה אומנם יוציא את מדינת־ישראל מתוך טבעת האש השיעית שבנתה סביבה איראן, אבל יכניס אותה אל בין המלחציים של שתי המעצמות הסוניות הגדולות – טורקיה ומצרים. האינטרס המשותף של שתי המדינות האלה הוא שישראל תהיה מדינה קטנה ומדוממת, התלויה ברצונן הטוב.

האפשרות השלישית והטובה ביותר מבחינתנו היא שהמדינה המלאכותית הנקראת ”סוריה” תתפרק לרכיביה השונים כדי ליצור הפרדה בין האוכלוסיות המתעבות זו את זו, בדומה למה שהיה בתקופה העות'מאנית ובתקופת המנדט הצרפתי. האוטונומיות הללו יכולות להיות, למשל, אוטונומיה דרוזית באזור הר הדרוזים, אוטונומיה עלווית לאורך הרי החוף, אוטונומיה כורדית בחלק המזרחי של סוריה, ובאמצע שתי אוטונומיות מוסלמיות סוניות – האחת סביב דמשק והאחרת סביב חלב.

את החיכוכים בין המדינות או האוטונומיות הללו יהיה אפשר לנהל. לעומת זאת, סוריה מאוחדת תהיה בית־קברות לתושביה, סכנה לישראל וסכנה לעולם. גם סוריה של כאוס תהיה סכנה לישראל, ליציבות האזורית וליציבות העולמית, ואסון לתושביה. פירוקה של היצירה הקולוניאליסטית הבריטית־הצרפתית הקרויה ”סוריה” בחזרה למרכיביה היסודיים הוא בגדר אחריותה של מדינת־ישראל לעצמה, לשכניה, לעולם כולו ולדורות הבאים.

האם השינוי יעזור גם ללבנון? לפני שמונים שנה היה צעד כזה מייצב את לבנון. אבל כיום נראה שהשינוי היחיד של הזזת הגבול הישראלי אל הליטאני כבר לא יעזור כשלעצמו לישות האומללה הזו בלי צעדים רדיקליים נוספים.

אולם בלי קשר לשאלה הלבנונית או הסורית, מדינת־ישראל חייבת לעשות את הצעדים הללו למען אזרחיה, למען בעלי־בריתה, בזכות עברה ולמען עתידה. בסופו של דבר ראוי לזכור כי אזור זה היה למן ימיו של יהושע בן נון ועד סוף ימי הבית השני אזור יהודי מובהק. כפי שאמר שמעון בן מתתיהו: ”לא ארץ נוכרִיה לקחנו ולא [רכוש] נוכרים כבשנו, כי אם את נחלת אבותינו, אשר על־ידי שונאינו, בלא משפט, באיזה זמן נכבשה. ואנחנו, משהזדמן לנו, השבנו את נחלת אבותינו.”²⁶¹

ה. חברה

למען הקיום ולמען השגשוג – חזון קיומי לקואליציית 20-70

אלון שלו*

"...80% מהציבור בישראל מסכימים על 80% מהנושאים. יש עוד 20% של מחלוקות, דברים כמו יהודה ושומרון, אבל כיום גם בדברים שכולנו מסכימים עליהם לא נעשה דבר." הדברים הללו, שאמר נפתלי בנט בשנת 2012 עם כניסתו לפוליטיקה הישראלית,²⁶² נהפכו לעיקרון המבונן של הממשלה השלושים ושש שהקים יחד עם יאיר לפיד בשנת 2021, ואף נאמרו במפורש במהלך השבעתה על-ידי אחד משותפיה הבכירים, בני גנץ: "מאז כניסתי לפוליטיקה חזרתי ואמרתי ש-80% מאזרחי ישראל מסכימים על 80% מהנושאים, והיום יש לנו הזדמנות לקדם את הדברים שכולנו מסכימים עליהם".²⁶³

קואליציית ה-80-80 קרסה עד-מהרה, ולא בכדי. אותם 20% הם אולי חלק קטן מבחינת הנפח, אך המשקל הסגולי שלהם הוא 99% בערך. עשרים האחוזים הללו מייצגים את הבעיות הקיומיות של מדינת-ישראל. הם מורכבים משתי סוגיות: האחת היא "הסכסוך", או מוטב לומר המלחמה בין ישראל לפלסטינים, אשר חרבות-ברזל היא המערכה הקשה בתולדותיה; והאחרת היא זהותה של מדינת-ישראל, אשר קצה הקרחון שלה הוא שאלת חוקתה של המדינה. שמונים האחוזים הנותרים מייצגים את פוטנציאל השגשוג שלה. העיקרון של ממשלת "השינוי", כפי שהיא כונתה, היה למעשה זה: ממילא אין – ולא תהיה באופק הנראה לעין – התקדמות בסוגיות

* חוקר במכון יונתן זקס, אוניברסיטת בר-אילן, וכן עמית-מחקר וחבר סגל במכון שלום הרטמן.

”בשלוש השנים האחרונות התפצצו בפנינו שתי הסוגיות הקיומיות, עם המריבה סביב יחסי הרשויות בישראל, ולאחריה – ולא לחלוטין בלי זיקה אליה – טבח 7 באוקטובר.”

הכלולות בעשרים האחוזים, וכבר הוכח שאפשר בינתיים להסתדר לא רע גם מבלי לפתור אותן, ולכן הבה נשים את הבעיות הקיומיות בצד ונתמקד בשגשוג.

יש אמת רבה בטענה של בנט־את־גנץ. במשך עשורים הפקירו ממשלות ישראל את שמונים אחוזי השגשוג לידי עסקנים, קבוצות־לחץ וקבוצות מגזריות, ובכך אפשרו את המצב הפרדוקסלי שבו מרבית המדיניות אינה כפי העדפתם של הרוב המוחלט של האזרחים. אולם, בניגוד למשתמע מסיסמת ה־80–80, הזנחת שגשוגה של ישראל לא נעשתה עקב עיסוק־יתר ב־20%, אלא להפך. אסטרטגיית ההתמודדות של ישראל עם הסוגיות הקיומיות, מקומה ועד היום, הייתה אי־התמודדות, הימנעות, דחינות. כל העבודה שנעשתה בתחום ה־20% הייתה התגוננות, כביכול, מהתגשמות האסון שבוודאי יבוא אם הכוח להכריע בעניינם יהיה בידי ”הצד האחר”. הוויתור על ה־80% נעשה לטובת שימור הסטטוס־קוו של אי־הכרעה ב־20%. תקציבים, מינויים, אסדרה ותשתיות – כל אלה נהפכו במרוצת השנים למטבע עובר לסוחר בפוליטיקה של קיפאון.

בשלוש השנים האחרונות התפצצו בפנינו שתי הסוגיות הקיומיות, עם המריבה סביב יחסי הרשויות בישראל, ולאחריה – ולא לחלוטין בלי זיקה אליה – טבח 7 באוקטובר. האשליה שאפשר להקפיא את הטיפול בבעיות הקיומיות התפוגגה בזעם ובדם, ואוי לנו אם ניתן לעצמנו – כפי שנדמה שחלקנו כבר נוטים לעשות – לשקוע בה שוב. הפיצוצים הבאים בדרך, ודבר לא מבטיח שנשרוד בהם. בלי טיפול בסוגיות הקיומיות נשתרך לבסוף אל אובדננו. לא למותר לציין שגם לא נוכל לשגשג. לו זו בלבד, אלא שכדרכה של הזנחה, בטווח הארוך בכוחה לגרום לסוגיות לא־קרדינליות להתעצם לכלל איום קיומי. כזו היא סוגיית בטחון הפנים, כפי שהתפוצצה בפנינו באירועי מאי 2021, וכזו היא גם סוגיית השתלבותו של המגזר החרדי, אשר במתכונתה הנוכחית מאיימת באופן קיומי על עתידה הכלכלי של ישראל, על כל המשתמע מכך.²⁶⁴

רוב גדול של אזרחי ישראל מבינים את העניין הפשוט הזה באופן אינטואיטיבי. מכאן הדיבור הרווח בימינו על השאיפה לקואליציה ”ציונית” או לקואליציית ”משרתים” או כל ביטוי אחר המבקש לסמן משהו המתקרב לזרם מרכזי ישראלי. הרציונל הנפוץ ביותר הנשמע להצדקת קואליציה כזו הוא העברת חוק גיוס. אולם בלי חזון מאחד בשתי סוגיות־הליבה הקיומיות, דינה של קואליציה כזו – אם תצליח בכלל לקום – להתפרק במהרה. יתר על כן, אפילו תמלא ימיה, כל

שינוי שהיא תצליח לקדם בענייני ה-80%, ובכלל זה גיוס, יתהפך חישימהר ברגע ששוב יגבר על אזרחי ישראל ונציגיו הפיתוי לשוב ולקנות שלטון הימנעותי במחיר כניעה למגזרים ולעסקנים. יתרה מזו, יצירת קואליציה רחבה כדי "לטפל בסוגיה החרדית" – סוגיה חיונית ללא ספק – היא בעצם עוד מאותו דבר: קביעת יעד חליפי על-חשבון טיפול בסוגיות **שעצם גורל המדינה תלוי בהן**.

לא עוד.

בשורות הבאות אציע כיווני חשיבה על שתי סוגיות-הליבה אשר יכולים לטעמי לגבש חזון ש-65%-70% מהחברה הישראלית עשויים להתכנס סביבו ולהתחייב אליו – קואליציה של 20-70. חזון כזה יכול להבטיח תור-זהב של קואליציות וממשלות רחבות, שבאמצעותן ניטול שוב את גורלנו בידינו, נצעד אל יעדים שאנו מבקשים להגיע אליהם – במקום הגלישה הלא-מבוקרת שלנו ליעדים ששחקנים חיצוניים וגורמים רדיקליים פנימיים מובילים אותנו אליהם – וגם נצליח לקדם "על הדרך" שגשוג ישראלי.

חזון לסיום מלחמת ישראל-פלסטינים: אמירויות פלסטיניות

חזון לסיום המלחמה בין ישראל לפלסטינים חייב להיות כזה שיכול להתקבל על מרבית הציבור הישראלי אבל גם על דעתם של מספיק שחקנים גאופוליטיים שישראל אינה יכולה לא להתחשב בהם. חזון כזה צריך לענות על שני תנאים ששניהם מוסריים ומעשיים בעת ובעונה אחת: (1) תנאי האזרחות – מעמד אזרחי לכל מי שחי במרחב שבין הירדן לים, קרי, בסוף התהליך יהיו כל הפלסטינים אזרחים במסגרת כלשהי; (2) תנאי השלום – על הפתרון להבטיח את קיומה ובטחונה של ישראל ושל אזרחיה, כלומר, הוא חייב להיות כזה שמסיים את המלחמה בין ישראל לפלסטינים, ולא רק ממיר מלחמה בין מדינה לעם כבוש במלחמה מסוג אחר, שתסכן עוד יותר את קיומה של ישראל.

תנאי האזרחות יכול להתגשם באחת משלוש דרכים. אפשרות תאורטית היא מעברה של האוכלוסייה נטולת האזרחות למרחב אחר. זוהי פנטזיית "ההגירה מרצון". כעת, לאחר תום מערכת חרבות-ברזל, ניכר מה שהיה צריך להיות ברור לכולם מראש – אין לכך היתכנות אמיתית. גם אם תהיה עזיבה, ואפילו המונית, לעולם לא תצא מכאן מסה גדולה דייה של אוכלוסייה פלסטינית על-מנת שהבעיה תיפתר מאליה.

”אנו זקוקים לדגם אחר של ריבונות פלסטינית בלתי-מאיימת.”

נותרנו עם שתי האפשרויות המוכרות. האחת היא פתרון ”המדינה האחת” על כל השטח ואזרוח כלל האוכלוסייה הפלסטינית. פתרון זה נכשל בתנאי השלום, שכן אין בו אלא כדי להמיר את מלחמת ישראל והפלסטינים במה שייהפך באופן בלתי-נמנע למלחמת-אזרחים. לפיכך נותרה אפשרות אחרונה: ריבונות פלסטינית בלתי-מאיימת. חזון שתי המדינות, שהוא לפי שעה הפתרון היחיד שמחוץ לישראל מוכנים לשקול, מבקש להיות פתרון כזה. התומכים בפתרון שתי המדינות מאמינים שיש הסדרים מסוימים – בדמות פירוז המדינה הפלסטינית, שמירה על חופש פעולה בטחוני ישראלי בכל המרחב ויצירת תלות כלכלית – שעשויים להפוך מדינה פלסטינית בשטחי יהודה, השומרון ועזה לבלתי-מאיימת. זוהי פנטזיה לא פחות מאשר פנטזיית ההגירה מרצון. הסבירות שמדינה פלסטינית כזו תיוותר מפורזת, יציבה ובלתי-עוינת רחוקה מלהיות מספקת לכך שישראל תוכל להרשות לעצמה להמר עליה, ובצדק פתרון זה נדחה על-ידי רוב מוחלט של אזרחי ישראל.

אנו זקוקים לדגם אחר של ריבונות פלסטינית בלתי-מאיימת. רעיון האמירויות הפלסטיניות, שהגה ד”ר מרדכי קידר²⁶⁵ (אבל לאו דווקא במתכונת המסוימת שהוא הציע), יכול להיות החזון המוסכם של מרכז-הכובד של החברה הישראלית. תפיסת האמירויות הפלסטיניות מציעה הקמה של כמה ישויות מדיניות פלסטיניות עצמאיות, עירוניות או אזוריות: אמירות חברון, אמירות רמאללה, אמירות ג’נין וכיוצא בהן. חלוקה כזו מאפשרת מצד אחד לממש את תנאי האזרחות – מתן מסגרת פוליטית מוכרת לכל קהילה פלסטינית – ומצד אחר לשמר את תנאי השלום, כלומר, למנוע היווצרותה של ישות עוינת אחת בעלת כוח מדיני וצבאי מאוחד. גם למודל זה, כמו למודל המדינה הפלסטינית האחת, יש כמה וכמה בעיות שיש להתגבר עליהן כדי לעמוד בתנאי השלום, אך הסיכוי להתגבר עליהן – אם נקבע את פתרון האמירויות כחזון לסיים המלחמה ונחתור ליצירת התנאים שיאפשרו אותו – גבוה לאין ערוך.

אם כן, פתרון האמירויות עומד בתנאי האזרחות, ויש לו – בניגוד לפתרון שתי המדינות – פוטנציאל לעמוד בתנאי השלום. זהו חזון ש-65%–70% מאזרחי מדינת-ישראל יכולים להסכים עליו ולחייב בו את ממשלות ישראל שיקומו בעשורים הקרובים.

הדרך לקביעת זהותה של מדינת־ישראל: חוקת "דְּבָרוֹת" ישראליים

המריבה סביב יחסי־הרשויות־בואכה־חוקה־לישראל מציגה את עצמה כמחלוקת בשאלה מהם ההסדרים החוקתיים הראויים (מבחינה דמוקרטית־ליברלית), המעשיים (מבחינת מניעת ניצול לרעה של כוח שלטוני) וההוגנים עבור מדינת־ישראל. אין לה בררה אלא להציג את עצמה ככזו, שכן במסגרת ההיגיון הדמוקרטי־הליברלי, רק בקווים כאלה לגיטימי לחשוב על חוקה ולגבש אותה. זהו רעיון "מסך הבערות" של וולס: הסדרים צריכים להתגבש רק מתוך שיקולי הוגנות, ולעולם לא מתוך הבאה בחשבון של זהויות, חזונות או אינטרסים מסוימים.

היו ויש בקרבנו אנשים שבאמת ובתמים פועלים – או מנסים לפעול – מתוך העמדה הרולסיאנית הזו. אני עצמי הייתי נאמן, עד לאחרונה ממש, לעיקרון הניטרלי הזה. לצידם, יש לומר בצדק, היו כאלה שעמדתם בשאלת החוקה הישראלית נבעה ממניעים של כוח, של אידאולוגיה ושל אינטרסים: הם רצו למרב את כוחם של גורמים שהייתה להם סיבה לחשוב שמיטיבים יותר עם מטרותיהם. אולם מה שהניע את רוב הציבור הישראלי היה פחד: הפחד מכך שבמסגרת הכללים שיתגבשו – הגונים ומעשיים ככל שיהיו – מי שידו על העליונה יעצב את ישראל כך שהיא תיהפך למקום שיהיה בלתי־נסבל עבורם להזדהות איתו ולחיות בו (ובכלל זה בהקשר של פתרון "הסכסוך"). זכור לי דיון שהתקיים, בימי המריבה על יחסי הרשויות, בקבוצה שיש בה דומיננטיות מובהקת של תומכי רפורמה. בשלב מסוים, תוך כדי הקביעות הרגילות על ריבונות העם באמצעות הפרלמנט, עלתה השאלה כיצד היו חברי הקבוצה נוהגים אילו עלה כאן רוב פרלמנטרי שהחליט לבטל את הגדרתה של ישראל כמדינה יהודית, על כל המשתמע מכך. התשובה הייתה כמעט פה אחד: היינו עושים "קפלן". קצה הקרחון שיקף פחד מפני הסדר מעוות שיאפשר לגורם כזה או אחר לכפות את רצונו על האחרים, אולם מה שרחש באמת מתחת לפני הים היה פחד ממה שעשוי להתאפשר במסגרת הסדר תקין אם מספיק גורמים בעם ירצו בכך.

המסגרת הקיימת אינה מאפשרת לנו להתמודד עם שאלת זהותה של ישראל, ועל־כן עלינו לחפש פתרון מחוץ למסגרת הזו. מה שאני מציע הוא לזנוח את העיקרון הרולסיאני, ולעצב מראש ובמודע חוקה שאינה ניטרלית, אלא פרטיקולרית – חוקה התפורה לשאיפותיהם ובעיקר לסיוטיהם של הישראלים. למעשה, זוהי המציאות כבר כיום.

הגדרתה של ישראל כמדינה יהודית היא כבר חריגה מהניטרליות שההיגיון הנוהג של כינון חוקות אמור לכפות עלינו.

חוקה פרטיקולרית כזו תכלול שורה של "דְּבָרוֹת", מוגדרים וקונקרטיים. כמו בלוחות־הברית, אלה יכללו דברות עשה ודברות לא־תעשה, דברות חיוביים ודברות שליליים. שורה של דברות חיוביים כבר קיימים למעשה, ובאים לידי ביטוי במגילת־העצמאות – דברות כגון "מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל; תקיים שויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין...".

לצידם יהיו דברות שליליים. בניגוד לדברות החיוביים, כמו־גם לערכים מופשטים דוגמת "דמוקרטיה", "חירות" או "שוויון", שהם הצהרתיים ופתוחים מאוד לפרשנות ולמחלוקות לגבי יישומם, הדברות השליליים יהיו קונקרטיים ככל האפשר. הם יבטאו שורה של תרחישים שיהיו אסורים במדינת־ישראל, יהיו הנסיבות אשר יהיו. במילים אחרות, הם יגבילו את האופן שבו רשויות השלטון כולן – המחוקקת, המבצעת והשופטת – יכולות לפרש את הדברות החיוביים ולקבוע בהתאם מה מותר להן או אסור לאחרות. דברות כאלה עשויים לכלול, למשל: מדינת־ישראל לא תחוקק חוקים שיש בהם כדי לכפות פרקטיקות דתיות על אזרחיה במרחב הפרטי או הציבורי; מדינת־ישראל לא תמנע קיומן של פרקטיקות יהודיות מסורתיות במרחב הפרטי או הציבורי, ובכלל זה כאלה הכרוכות בהפרדה מגדרית; מדינת־ישראל לא תאסור קיום מצעדי מחאה או גאווה באזורים ציבוריים; מדינת־ישראל לא תכפה על אזרח לימוד תכנים המנוגדים לאמונתו הדתית. אלה רק דוגמאות (ולאו דווקא העדפתי שלי). השאיפה תהיה לגבש רשימה מוסכמת העונה על פחדיהם של רוב מוחלט – סדר־גודל של 70% – מאזרחי מדינת־ישראל.

לא למותר לומר שתהליך זה מעמיד בסכנה קבוצות אשר באופן מובהק אינן חלק מהזרם המרכזי הישראלי. אולם סכנה זו יכולה להצטמצם אם קבוצות מיעוט אלו יבחרו להיכנס להליך ולהשפיע עליו בתמורה לחיזוק ההסכמה הרחבה סביב החוקה, ואם בקרב תת־קבוצות בתוך הזרם המרכזי תהיה אמפתיה מספקת לקבוצות המיעוט הללו כדי לרצות לפעול למענן אל מול הזרם המרכזי בכללותו. במילים פשוטות, אני מניח שברגע ההיסטורי הנוכחי יש מסה מספקת בתוך הזרם המרכזי שלא תסכים להתעמרות יתרה בחרדים,

**”עלינו להניע
תהליך ליצירת
חוקה פרטיקולרית
בהקדם האפשרי.
בנפשנו הדבר,
ואיננו יכולים
להרשות לעצמנו
לדחות זאת עוד.”**

ובנגדם מסה מספקת שלא תסכים להתעמרות יתרה בערבים, ובאופן כללי מסה מכרעת של אנשים שנאמנים בצורה מספקת לערכים הבסיסיים של חירות ושוויון כדי לסרב לשאת חוקה שאולי משרתת אותם אבל במחיר של התעמרות במי שאינם הם.

על־מנת שחזון זה יניב תועלת, החוקה הפרטיקולרית חייבת להתקבל בד בבד עם החלת סטנדרטים נוקשים בדבר גבולות הביקורת השיפוטית באמצעות פרשנות החוקה. העדר הסטנדרטים הללו הוא אחד הגורמים העיקריים למאבק הנוכחי על יחסי הרשויות, שכן הוא מאפשר בפועל למערכת המשפט לתקן את החוקה באופן בלתי־מוגבל גם מבלי לשנות בה אות, ובכך הופך את עצם הניסיון לכונן חוקה מוסכמת לעקר מעיקרו. קיומם של דברות שליליים שולל את ההצדקה לחופש הפרשני הזה, ומייתר אותו גם עבור אלה המגינים עליו כיום, למעט אלה החפצים בו לא לטובת מניעת סיוטיהם, אלא לטובת הכוח להגשים ללא סייג את חלומותיהם.

עלינו להניע תהליך ליצירת חוקה פרטיקולרית בהקדם האפשרי. בנפשנו הדבר, ואיננו יכולים להרשות לעצמנו לדחות זאת עוד.

* * *

בלי חזון לטיפול בבעיותיה הקיומיות של ישראל שיהא מקובל על הזרם המרכזי הישראלי, פנינו לאבדון בטווח הארוך (ושמא הבינוני), ובטווח הקצר אין תוחלת (וכנראה אף לא תועלת) לחלומות על שבירת הגושים ויצירת קואליציה רחבה המייצגת את הזרם הזה. בין בקווים שהצגתי כאן ובין בקווים אחרים – עלינו לשים את כל מעיינינו בחזון כזה ולגייס את כל כוחותינו לגיבושו.

הזמן דוחק. בחירות עומדות לפתחנו בתוך שנה. ייתכן שבעבודה מאומצת יהיה אפשר לגבש חזון ראשוני ולעשות לו נפשות בקרב המפלגות שעל קשת הזרם המרכזי הישראלי. אך ייתכן שיש מטרה צנועה יותר שאפשר להשיגה בקלות: לגבש קשת מפלגות שיתחייבו לפני הבחורים להקים ממשלה שתצא למיזם של אספות־עם שמטרתן לגבש חזון בשתי השאלות הקיומיות. אספות־עם הן הליך השתתפותי רחב שבו מדגם מייצג של אזרחים, שנבחרו בהגרלה, לומד את הסוגיות הקיומיות, שומע מומחים ומחלוקות, מגבש המלצות כתובות בזמן קצוב ומגישן לשלטון. זהו הליך מייעץ, שקוף ומוגבל בזמן, שאינו מחליף את הרשויות אך מחייב תגובה פומבית שלהן.²⁶⁶ אמרו למתמודדים: לא תקבלו את קולנו אם אינכם מתחייבים לפרויקט של גיבוש חזון 20-70 הישראלי. אם כך ננהג, עוד לא אבדה תקוותנו.

- 1 WALTER LAQUEUR, A HISTORY OF ZIONISM: FROM THE FRENCH REVOLUTION TO THE ESTABLISHMENT OF THE STATE OF ISRAEL 589, 598 (2003)
- 2 Clermont-Tonnerre, "Speech on Religious Minorities and Questionable Professions" (23 December 1789), LIBERTY, EQUALITY, FRATERNITY: EXPLORING THE FRENCH REVOLUTION, <https://revolution.chnm.org/d/284/>
- 3 SHLOMO AVINERI, THE MAKING OF MODERN ZIONISM: THE INTELLECTUAL ORIGINS OF THE JEWISH STATE 11 (expanded ed. (1981) (2017))
- 4 משה הם "אגרת א" רומא וירושלים (דוד צמח מתרגם 1899) (1862), מצוטט מתוך פרויקט בניהודה <https://benyehuda.org/read/21869>
- 5 בנימין זאב הרצל "הקדמה" מדינת היהודים (1896).
- 6 Petra Bakewell-Stone, *Opuntia Ficus Indica (Prickly Pear)*, CABI (Apr. 25, 2023), <https://did.li/ESDOF>
- 7 Mariya Lesiv, *Not All Quiet on the Culinary Front: The Battle over Borshch in Ukraine*, 25 FOLKLORICA 58 (2021)
- 8 Nasser Abufarha, *Land of Symbols: Cactus, Poppies, Orange and Olive Trees in Palestine*, 15 IDENTITIES: GLOBAL STUD. CULTURE & POWER 343 (2008); Areej Ashhab, Gabriella Demczuk & Ailo Ribas, "Patience" as *Resistance*, 69 Avery Rev. (2024), <https://did.li/wHbba>
- 9 אלקראן [הקוראן], סורה 2 "פרשת הפרה", פסוק 155 ויוסף יואל ריבלין מתרגם 1987, נגיש באתר פרויקט בניהודה <https://benyehuda.org/read/10569>
- 10 שם, בפסוק 154.
- 11 Yishai Fleisher, " Hamas Thinks They're Winning!" Mordechai Kedar Goes Off on Israel Hamas War & Jihad, YouTube (June 7, 2024), <https://www.youtube.com/watch?v=noZcFZxVzZQ> (ולהלן: קידרו).
- 12 (Palwatch, *Hamas TV to Israelis: We "Love Death More than You Love Life"*, YouTube (Nov. 19, 2012), <https://www.youtube.com/watch?v=PAOzyzwyx0>
- 13 Nahshon, *The Myth of the Israeli Sabra*, JEWISH POST (2001), <https://did.li/abPgT>
- 14 Yaron Girsh, *Negotiating the Uniform: Youth Attitudes Towards Military Service in Israel*, 27 YOUNG 304 (2019); KIM BAR, ASPECTS OF THE FORMATION OF ISRAEL'S NATIONAL SECURITY DOCTRINE (Dado Center for Interdisciplinary Military Studies 2024), <https://did.li/dnhUY>
- 15 Assaf Gilead, *Israeli Entrepreneurs in Talks over Tech Exodus*, GLOBES (Mar. 23, 2023), <https://did.li/WJbba>
- 16 קידר, לעיל הערה 11.

- 17 צוות הטנק הראשון שנכנס לעזה כלל חייל חרדי ממאה שערים, חייל דתי-לאומי ושני חיילים חילונים. כאן חדשות
 YouTube (27.9.2025) "איך מרגיעים פחד? עם חיבוק: צוות הטנק הראשון שנכנס לעזה אחרי הטבח מדבר" <https://www.youtube.com/watch?v=1TezFBCJrPQ>
- 18 Helen Coster & Alexander Cornwell, *Israel's Reservists Drop Everything and Rush Home*, REUTERS (Oct. 12, 2023), <https://did.li/R76rl>
- 19 Ilana Curiel, 'Call of the Hour': IDF Reservists Keep Morale High as Thousands Answer Call-Up for Gaza Offensive, YNET (Feb. 9, 2025), <https://www.ynetnews.com/article/hyorrbeslx>
- 20 קידר, לעיל הערה 6.
- 21 Ariel Heimann & Alon Berkman, *The Evacuation of Israeli Communities During the Swords of Iron War: Plans, Execution, and Reassessing the Criteria for Evacuation*, INSS (Mar. 21, 2024) <https://www.inss.org.il/publication/evacuation/>
- 22 .NORMAN A. STILLMAN, THE JEWS OF ARAB LANDS: A HISTORY AND SOURCE BOOK 9–19 (1979)
- 23 Vincent Georis, Gilles Kepel: "L'attaque du 7 octobre fracture l'Occident", L'ECHO (May 4, 2024), <https://did.li/f2DOF> ולהלן: קפל.
- 24 Paz, Gazans Chant "Khaybar" During Ceasefire, YouTube (Oct. 9, 2025), <https://www.youtube.com/watch?v=ZVlwlwiNCrk>
- 25 Gilles Kepel, ALAIN ELKANN INTERVIEWS (Apr. 28, 2024), <https://www.alainelkanninterviews.com/gilles-kepel-2/>
- 26 קפל, לעיל הערה 18.
- 27 Librairie Mollat, Gilles Kepel – Holocaustes: Israël, Gaza et la guerre contre l'Occident, YouTube (Apr. 24, 2024), <https://www.youtube.com/watch?v=kXzilSNDw-8>
- 28 רעיונות אלו אינם חדשים, אולם 7 באוקטובר הביא אותם לקהל רחב בהרבה. קפל משרטט את שזירת הקשר בין המטרה הפלסטינית לבין המושג "ווק" (Woke) - מונח שהחל את דרכו באקטיביזם אפרו-אמריקאי בשנות השישים של המאה העשרים. למן ההתחלה אפשר קשר זה לתומכים לתת עדיפות לפרשנות שלהם לגבי סוגיית הפלסטינים על זו של ההיסטוריה הישראלית - סיפור של אנשים לבנים שאת פרטיהם הם אינם מכירים או מבכרים להתעלם מהם מכיוון שהם אינם מסתדרים עם הנרטיב.
- 29 .Armin Rosen, *An Optimist Who Won't Be Fooled*, TABLET (June 4, 2024), [https://did.li/LE\]x5](https://did.li/LE]x5)
- 30 .The True Meaning of Jihad, JUST ISLAM, <https://did.li/j2DOF>
- 31 C14 "הלווח במסר לערוצי התקשורת: יום שמעו את רעש הזחלים וברחו - זה האויב" YouTube (4.6.2024) <https://www.youtube.com/watch?v=zRnaeCmMUYo>
- 32 Peter Robinson, *Five Questions for Stephen Kotkin: Advice for the New Administration (and the Rest of Us)*, HOOVER INST. (Jan. 28, 2025), <https://did.li/X7mDN>, at 54:37
- 33 איתי בלומנטל ועמיחי שטיין "הגרי: ילא ניתן להשמיד את חמאס; נתניהו: יאחת ממטרות המלחמה" כאן <https://www.kan.org.il/content/kan-news/defense/763248/> (19.6.2024)
- 34 .STEPHEN R. COVEY, THE 7 HABITS OF HIGHLY EFFECTIVE PEOPLE 71 (Free Press 2004)
- 35 ביטוי אמריקאי שמציין את דור הניצחון במלחמת העולם השנייה.
- 36 Florit Shoihet, *How Israelis Turned to God After the Horrors of October 7*, JEWISH CHRONICLE (Mar. 26, 2025), <https://did.li/24smC>
- 37 Shlomo Maital, *Why Are Israelis Flourishing While the Western Wealth Machine Dissappoints?*, JERUSALEM POST (Sept. 28, 2025), <https://www.jpost.com/jerusalem-report/article-868838>
- 38 Celia Fernandez, *This Is the Happiest Country for Gen Z and Millennials, According to the World Happiness Report*, CNBC (Mar. 23, 2024), <https://did.li/ww7rl>

- 39 הכוונה ללוחמה פסיכולוגית נגד המדינה או החברה העויות בכללותן, ולא נגד ארגון טרור מוגדר. ההצטיינות הישראלית בלוחמת מידע תקפה לגבי צרכים מבצעיים נקודתיים, המוגבלים בזמן ובמקום.
רון שליפר **פוסט לוחמה פסיכולוגית** (2024).
- 40 המציבי הצרפתי פרדיננד פוש היה הן אסטרטג והן טקטיקן. אף שהוא כתב חיבורים על-אודות עקרונות המלחמה, הוא דרש מקציניו להתבונן היטב במה שקורה בקרב המסוים שהם מעורבים בו ולפעול לפי המצב, במקום להיצמד לתאוריה. עוד קבע פוש כי ההגנה לבדה לא תביא ניצחון, ולכן יש לשאוף לעבור למתקפה. *Foch lance la* *contre offensive française*, MINISTÈRE DES ARMÉES, CHEMINS DE MÉMOIRE, <https://did.li/Safba> (2.2.2026).
- 41 ראו, למשל, <https://did.li/XgtmC>.
- 42 נתן אלטרמן "ארץ ערבית" דבר 13.9.1946, 2 (ו'הטור השביעי) <https://did.li/5xEOf>.
- 43 האתר האישי של מנהיג איראן עלי ח'אמנאי, מאמרים בנושא "אגדת השואה" (אפסאנה הולוקאסת), <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=5070>.
- 44 VINCENT DESPORTES, ENTRER EN STRATÉGIE 10–32 (2019).
- 45 Charles-Henri d'Andigné, *La culture générale est essentielle pour élaborer une stratégie*, *Entretien avec le général Benoît Durieux*, 57 REVUE CONFLITS 9 (2025).
- 46 בבלי, ימות עט, ע"א.
- 47 E. AMADO LEVY-VALENSI, A LA GAUCHE DU SEIGNEUR OU L'ILLUSION IDÉOLOGIQUE (1987).
- 48 גיא חזות **צבא ההייטק וצבא הפרשים - כיצד ויתרה ישראל על צבא היבשה** (2024).
- 49 למשל, גם אם אני מסכים בלב שלם עם הקביעה שהמודיעין חייב לנתח את יכולותיו של האויב, ולא את כוונותיו, גם כאן מתחייבים גמישות וניואנסים: אי-אפשר להתעלם כליל מהכוונות של האויב, אלא שיש להפריד בין הכוונות המוצהרות לבין מה שאנחנו נוסים לפרש ככוונות.
- 50 ראו Andrew Tucker, *Using the ICJ as a Political Weapon Against Israel—and Avoiding the Real Problem of Terror*, THINC (Jan. 30, 2025), <https://did.li/nuiUY>.
- 51 ראו *International Human Rights Law*, OHCHR, <https://did.li/QFKx5> (נדלה לאחרונה ב־14.10.2025).
- 52 Susan W. Tiefenbrun, *Semiotic Definition of "Lawfare"*, 43 CASE W. RESRV. J. INT'L L. 29, 29 (2010) ("לוחמה משפטית היא נשק שנועד להשמיד את האויב על-ידי שימוש, שימוש לרעה וניצול לרעה של המערכת המשפטית והתקשורת כדי להקים זקקה ציבורית נגד אותו אויב").
- 53 ראו *Genocide Emergency Alert: Israel and Gaza*, GENOCIDE WATCH (Oct. 18, 2023), <https://did.li/sA2lw>. גם Raz Segal, *A Textbook Case of Genocide*, JEWISH CURRENTS (Oct. 13, 2023), <https://jewishcurrents.org/a-textbook-case-of-genocide>. שתי ההאשמות הללו בביצוע רצח-עם הועלו עוד לפני שישראל נכנסה לעזה והחלה בלחימה משמעותית נגד חמאס. על-פי כל הגדרה אמינה של רצח-עם, אי-אפשר למצוא שהוא התרחש בנקודה זו, שבה לא היה ממה ללמוד על מעשים של רצח-עם (actus reus) או אפילו על כוונה לרצח-עם (mens rea).
- 54 Ahmed Asmar, *South Africa Reminds ICJ of Netanyahu's Amalek Rhetoric to Invoke Genocide Against Palestinians*, ANADOLU AGENCY (Jan. 11, 2024), <https://did.li/MjQgT>. על האיגרת ששלח ראש הממשלה לחיילי צה"ל, ואשר בה ציטט את הפסוק "זכור את אשר עשה לך עמלק", ראו חזקי ברוך "נתיניהו פרסם איגרת לחיילים: עוונתכם, דקותכם במטרה ואומץ ליבכם מעוררים השראה עצומה" **ערוץ 7** (13.11.2023) <https://www.inn.co.il/news/618922>.
- 55 Asmar, לעיל הערה 54. על אמירתו של גלנט ראו יואב זיתון "גלנט: ימצור מוחלט יוטל על הרצועה; אנו נלחמים בחיות אדם" <https://www.ynet.co.il/news/article/b13rvrbzp> (9.10.2023) **ynet**.
- 56 *A Blood Libel: Herzog says ICJ 'Twisted My Words' to Support 'Unfounded' Contention*, TIMES ISR' (Jan. 29, 2024), <https://did.li/gonDN>.
- 57 Nick Schifrin, Zeba Warsi & Dan Sagalyn, *UN Commission Accuses Israel of Genocide in Gaza. Lawyers Offer Opposing Views on Findings*, PBS (Sept. 17, 2025), <https://did.li/YviUY>.

- 58 ראו, למשל, Salo Aizenberg, *UN Watch Legal Rebuttal: Disproving the Pillay Commission's False "Genocide"*, *Accusation Against Israel*, UN WATCH (Sept. 16, 2025), <https://did.li/6e8rl> ו"אין כל אזכור של ההתעצמות הצבאית של חמאס בעזה במשך שבע עשרה שנה, לרבות רשת המנהרות עצומת-הממדים, הבניינים הממולכדים וההתחמשות המסיבית בנשק. בהתעלמו מהמציאות הזו, הדוח [של האו"ם] מפשיט מהסכסוך את ההקשר הצבאי שלו ומשכתב מטרות צבאיות לגיטימיות כראיות לרצח-עם" סוגיות מהותיות עולות כאשר האשמה ברצח-עם מתעל-מת מאמצעי הגנה סבירים ומההתנהגותם של שני הצדדים לסכסוך.
- 59 ראו Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosn. & Herz. v. Serb. & Montenegro), Judgment, 2007 I.C.J. Rep. 47, ¶ 373 (Feb. 26). (ההדגשה הוספה).
- 60 Ryan Park, *Proving Genocidal Intent: International Precedent and ECCC Case 002*, 63 RUTGERS L. REV. 129, 151–152 (2010).
- 61 Anat Ratzabi, *Joods Monument*, OUTDOOR ART—THE HAGUE, <https://bkdh.nl/en/kunstwerken/joods-monument/> (נדלה לאחרונה ב־15.10.2025). על-ידי המגידוד חרוט הטקסט "יזכור את אשר עשה לך עמלק... לא תשכח" (דברים, פרק כה, פסוקים יז ויט). זהו אותו פסוק שציסט נתניהו, ואשר נעשה בו שימוש תדיר כדי לבטא אסון שפקד את היהודים. החלת ההקשר מלמדת שאין עמידה ברף שמציבה הצלע הראשונה של מבחן ה־ICTY.
- 62 יואב זיתון "גלנט ללוחמים בגבול עזה: מי שבא כדי לערוף ראשים - אנחנו נחסל אותו" (10.10.2023) [ynet](https://www.ynet.co.il/blogs/israelatwar4de/article/sj7qyeqzt) <https://www.ynet.co.il/blogs/israelatwar4de/article/sj7qyeqzt>. באותה הצהרה, שכללה שוב את הביטוי "חיות אדם", גלנט קובע מפורשות: "לא יהיה מצב שילדים ישראלים נרצחים בשדות והחמאס ימשיך להתקיים, שחררתי את כל המעצורים - הורגים את כל מי שנלחם בנו, משתמשים בכל האמצעים" (ההדגשה שלי). כאן גלנט מתייחס באופן ספציפי לחמאס, ולא לפלסטינים, ואותם הוא מתאר כחיות אדם. בהקשר הנדרש על-פי מבחן ה־ICTY, הצהרה זו אינה עולה כדי הצבעה על כוונה לרצח-עם, מכיוון שחמאס אינו בגדר קבוצה מוגנת, אלא צד חמוש בסכסוך.
- 63 *President Herzog Holds Briefing for International Media*, STATE OF ISRAEL—MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS (Oct. 16, 2023), <https://did.li/rF2lw> ("We are very cautious in the way we operate. The IDF uses all the means at its disposal in order to reduce harm to the population. For example, many resources are invested in gathering intelligence to locate the enemy separately from civilian population, in evacuating the civilian population from the centre of the battle, warning citizens, and monitoring humanitarian situation"). כאן הנשיא הרצוג מצהיר באופן מפורש כי המטרה היא להגן על אזרחים, ולא לפגוע בהם. שוב, כאשר דבריו מובאים בהקשרם, כפי שמבחן ה־ICTY דורש, כוונת דבריו אינה רצח-עם.
- 64 *Gaza War Death Toll at 67,869: Health Ministry*, DAWN (Oct. 13, 2025), <https://www.dawn.com/news/1948631>.
- 65 Wafaa Shurafa, Samy Magdy & Melanie Lidman, *Living Hostages and Palestinian Prisoners Released as Part of Gaza Ceasefire*, PBS (Oct. 13, 2025), <https://did.li/tuz6q> (מניין ההרוגים צפוי לעלות ככל שיוציאו גופות מתוך ההריסות שלא היה אפשר לגשת אליהן קודם לכן בגלל הליחיה").
- 66 Qais Abu Samra & Betul Yilmaz, *Gaza's Population Drops by 10% Amid Israel's Genocidal War*, ANADOLU AGENCY (July 10, 2025), <https://did.li/jRtmC>.
- 67 International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, *Facts About Srebrenica* 8 (2005), <https://did.li/Hj8rl> (נדלה לאחרונה ב־15.10.2025) ו"ההגנה טענה כי הריגתם של עד 7,500 בוסנים מוסלמים אינה מהווה חלק מהותי מקבוצת הבוסנים המוסלמים, שבגודלה כ־1.4 מיליון בני-אדם, ואפילו לא חלק מהותי מ־40,000 הבוסנים המוסלמים שבסרברניצה... בית-המשפט בערכאה הראשונה מצא כי הראיות מפריכות את טענות ההגנה. נוחות הבוסנים הסרבים טכחו באופן שיטתי בין 7,000 ל־8,000 גברים בוסנים מוסלמים מסרברניצה במשך תקופה של לא יותר משבעה ימים".
- 68 Marijke Verpoorten, *The Death Toll of the Rwandan Genocide: A Detailed Analysis for Gikongoro Province*, 60 POPULATION 331, 341 (2005) ו"לאחר הפחתת המספר המוערך של כ־150,000 ניצולים מבני הטוטסי, מתקבל מניין הרובים של 763,600 בני טוטסי, המהווים כ־83.6% מאוכלוסייתם".
- 69 *Israel's Objectives and Current Operation*, PERMANENT MISSION OF ISRAEL TO THE MULTILATERAL ORGANIZATIONS IN FRANCE (Sept. 17, 2025), <https://did.li/mG2lw>.
- 70 ראו, למשל, Alexander Cornwell, *Israeli Military Warns Gaza City Residents to Leave, Bombs High-Rise Tower*, REUTERS (Sept. 6, 2025), <https://did.li/Qj8rl>.

- James Pamment et al., *Hamas' Use of Human Shields in Gaza* (NATO Strategic Comm. Ctr. of Excellence 71
Douglas J. Feith & Lewis Libby, *Humanitarians Should Want Hamas's* (2019), <https://did.li/vXcBa>
Human-Sacrifice Strategy to Fail, HUDSON INST. (Apr. 19, 2024), <https://did.li/f4VZH>; Louis Rene Beres,
Hamas, Not Israel, Is Legally Responsible for Civilian Harm in Gaza, BEGIN-SADAT CTR. STRATEGIC STUD. (May
8, 2025), <https://did.li/dk8rl>; *Hamas Leader Yahya Sinwar Depicts Palestinian Casualties As 'Necessary*
תּוּחַת הַחַיִּים אֶת הָאֲסֵרְטֵרֵגִיָּה הַיִּסּוּדִית שֶׁל חֲמָאס לְהַפּוֹךְ אֶת הַתְּשֻׁבּוֹת עֲצָמָן לְכַלִּינֶשֶׁק וּלְפָנֹעַ בְּאֻרְחִים פִּלִּסְטִינִים כִּסְ
קִטִּיקָה. תּוֹפֵעָה זוֹ נִרְחַבַת וּמְקִיפָה. הַיָּא קִיִּימַת בְּמִשְׁךְ שֵׁינִים כְּאֲסֵרְטֵרֵגִיָּה, וְכִל נִיִּסְיוֹן לְהַתְעַלֵּם מִכֶּךָ הוֹרֵם אֶת אֲמִינוּתוֹ
שֶׁל כֹּל גּוֹרֵם הַמְדַבֵּר עַל זְכוּיוֹת אָדָם, בְּמִיּוּחַד אֵלֶּה שֶׁל הַפִּלִּסְטִינִים.
- 72 ראו בהערה הקודמת.
- 73 Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Times of War arts. 19 & 28, ראו
Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, and Aug. 12, 1949, 6 U.S.T. 3516
.Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflict (Protocol I), June 8, 1977, art. 51(7)
- 74 .U.N. Charter art. 51
- 75 Avraham Russell Shalev, *Hamas' October 7th Genocide: Legal Analysis and the Weaponisation of Reverse*
Accusations—A Study in Modern Genocide Recognition and Denial, 58 ISR. L. REV. 343, 381 (2025)
- 76 Joel Gehrke, *Blinken: Israel's Critics 'Almost Deafeningly Silent' on Hamas*, WASHINGTON EXAMINER (Apr. 9,
2024), <https://did.li/7cFOF>
- 77 Jason D. Greenblatt, *Hamas Is to Blame for the Suffering in Gaza*, NEWSWEEK (July 16, 2025), ראו
<https://did.li/TKMx5> ו"חֲמָאס הַשְּׂתַמֵּשׁ בְּתוֹשֵׁבֵי עֵזָה לֹא כְּאֲנָשִׁים שֵׁשׁ לְהִנָּן עֲלֵיהֶם, אֲלֵא כְּכַלִּי־מִשְׁחָק בְּלַחֲמָה
הַמְחַרְדֵּה, הַמְעַתֵּחַת וְהַמְרוֹשַׁעַת שְׁלוֹ. חֲמָאס מְתִיחַס לְמִקְרֵי הַמּוֹת מִקְרֵב הָאוֹכְלוֹסִיָּה הָאֻרְחִית כֹּאֵל 'הַמְחִיר שֶׁל
עִשִׂית עֲסָקִים'. אֲכֵן, חֲמָאס מְבַרֵךְ עַל מִקְרֵי הַמּוֹת הַלּוֹל כִּי הוּא יוֹדֵעַ שֶׁהָעוֹלָם יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כְּאֵלוֹת נֹגַד יִשְׂרָאֵל, וְכִן
יִכְלֵךְ חֲמָאס לְהַמְשִׁיךְ עוֹד וְעוֹד אֶת מַלְחַמְתוֹ הָאֻרוּכָה נֹגַד הַמְדִינָה הַיְּהוּדִית".
- 78 Anthony Deutsch, Stephanie van den Berg & Humeyra Pamuk, *Exclusive: ICC Prosecutor Opted for*
Amichai Cohen & Yuval . *Warrants over Visit to Gaza*, REUTERS (July 5, 2024), <https://did.li/dvQgT>
Shany, *The ICC Palestine Case in the Aftermath of the Arrest Warrants Decisions—Part One*, ARTICLES OF
.WAR—LIEBER INST. (Nov. 25, 2024), <https://did.li/kvQgT>
- 79 David Luban, *What the ICC Prosecutor Charged—and Didn't Charge—in Gaza Warrants*, JUST SECURITY
שֶׁל (May 22, 2024), <https://did.li/BmFOF> ו"עַד כֵּה הַתְּמַקְדֵּתִי בְּרִצְחָעִם וּבְהַשְׂמָדָה, וְעִינֵיתִי בְּמִשְׁמֹעוֹתָה שֶׁל
הַחֲלִטָה הַתּוֹבֵעַ קָאֵן לֹא לְהַאֲשִׁים בְּרִצְחָעִם. הַשְּׂמֹטוֹת אַחֲרוֹת מִשְׁמֹעוֹתֵינוּ גַם הֵן, אֲךֵן קֶשֶׁה יוֹתֵר לְפָרֵשׁ. אֲזִכִּיר שְׁתֵּי
מִן. הָרֵאשׁוֹנָה הַיָּא הַשְּׂתֵרְשׁוֹת הָעֵמוּקָה שֶׁל חֲמָאס בְּתוֹךְ מְבִינִים אֻרְחִיִּים וּמַתְחִילִים. זֶהוּ שִׁימוֹשׁ בְּמִנָּן אֲנוּשֵׁי אֲשֶׁר
אֲחָרָי כּוֹוֹדָי לְחַלֵּק נִיכֵר מֵהֶרֶס הָרַב שֶׁנִּגְרַם מִהַמְעַרְכָה הַיִּשְׂרָאֵלִית לְהַשְׂמַדַת חֲמָאס. עַל־כִּי חֻקַת רוֹמָא, שִׁימוֹשׁ
בְּמִנָּן אֲנוּשֵׁי הוּא פִּשַׁע מַלְחָמָה..."
- 80 Rome Statute of the International Criminal Court, art. 8(2)(b)(xxiii)
- 81 שם, בס' 8(2)(ii)
- 82 שם, בס' 8(2)(iv)(a)
- 83 שם, בס' 7(1)(h)
- 84 שם, בס' 8(2)(i)(b)
- 85 שם, בס' 7(1)(k)
- 86 שם, בס' 8(2)(xxi)(b)
- 87 שם, בס' 8(2)(xxvi)(b) ו־8(2)(vii)(e)
- 88 שם, בס' 8(2)(iv)(c)
- 89 ראו למשל, Mark Goldfeder & Eugene Kontorovich, *Amnesty International's "Genocide" Smear Against*
Israel, CITY J. (Dec. 17, 2024), <https://did.li/Sbdba>
- 90 ראו למשל, Luke Tress, *Critics Accused of Quietly Rewriting Meaning of Genocide to Fling Charges at Israel*,
TIMES ISR. (Sept. 3, 2025), <https://did.li/5DQgT>

- Verena Buser, *Akademischer Aktivismus, der Antisemitismus schürt*, HA GALIL (Oct. 5, 2025) 92
 Buser, Akademischer Aktivismus); Kamil Majchrzak, Der *All Eyes on Gaza* (להלן: <https://did.li/m5z6q>
 ,(-Bericht: Anatomie antisemitischer Normalisierung (Teil 1–3), MENA-WATCH (Nov. 7–9, 2025
 .<https://did.li/UqumC>
- , Omer Bartov, *I'm a Genocide Scholar. I Know It When I See It*, N.Y. TIMES (July 15, 2025) 93
 .<https://did.li/bCWZH>
- Western Galilee College: *Holocaust Studies Program, Targeting History: Holocaust, Antisemitism &* 94
Genocide: Alvin Rosenfeld, Lars Rensmann, Verena Buser, YOUTUBE (Dec. 22, 2024), <https://did.li/sNoDN>;
 Verena Buser, *Targeting History: Anti-Israel Activism Among Progressive Holocaust and Genocide Scholars*,
 .אשמה ברצח-עם. TELOS INSIGHTS (Aug. 1, 2025), <https://did.li/JYQgT>
- Thomas Thiel, *Völkermord als Meinung*, FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG (Sept. 24, 2025), 95
 .<https://did.li/hLx5>
- התקב- IAGS, IAGS *Resolution on the Situation in Gaza* (July 28, 2025), <https://did.li/eLx5> 96
 Luke Tress, *Genocide Scholar Says Group Pushed Through באונדה, וזאת בניגוד למקובל באונדה, ראו*
Israel Condemnation Without Debate, TIMES ISR. (Sept. 2, 2025), <https://did.li/LYQgT>
- .ראו בנחונת <https://www.scholarsfortruthaboutgenocide.com/> 97
 .10.11.2025
- Verena Buser, *The Genocide Allegation: Amnesty, UN and Holocaust and Genocide* ראו 98
 .(Buser, Genocide Allegation: Scholars, JEWISH). (Jan. 7, 2025), <https://did.li/kLx5>
- Avraham Russell Shalev, *The Gaza 'Genocide': A 21st-Century Blood Libel*, SPIKED (Sept. 21, 2025), 99
 .<https://did.li/RYQgT>
- Verena Buser, *Anatomie eines Völkermordvorwurfs*, HA GALIL (Feb. 9, 2025), ראו 100
 .<https://did.li/Mf3lw>
- Verena Buser, *Anatomie eines Genozidvorwurfs. Der 94; לעיל הערה* 101
7. Oktober 2023 und der Völkermordvorwurf aus der Holocaust- und Genozidforschung, in ANTISEMITISMUS IN
 .DEUTSCHLAND NACH DEM 7. OKTOBER 2023 257 (Olaf Glöckner & Günther Jikeli eds., 2025)
- INGO ELBE, ANTISEMITISMUS UND POSTKOLONIALE THEORIE: DER PROGRESSIVE ANGRIFF AUF ISRAEL, JUDENTUM UND 102
 HOLOCAUSTERINNERUNG (2024); STEFFEN KLÄVERS, DECOLONIZING AUSCHWITZ? KOMPARATIV-POSTKOLONIALE ANSÄTZE IN
 DER HOLOCAUSTFORSCHUNG (2019); ERINNERN ALS HÖCHSTE FORM DES VERGESSENS?: (UM)DEUTUNGEN DES HOLOCAUST UND
 .(ERINNERN ALS HÖCHSTE FORM DES VERGESSENS?: (להלן: DER HISTORIKERSTREIT 2.0 (Stephan Grigat et al. eds., 2023)
- Shira Klein, *The Growing Rift Between Holocaust Scholars over Israel/Palestine*, J. GENOCIDE RSCH. (2025), 103
 .<https://doi.org/10.1080/14623528.2024.2448061>
- .ראו What We Do, INoGS, <https://inogs.com/> 104
 .15.11.2025
- A. DIRK MOSES, NACH DEM GENOZID: GRUNDLAGE FÜR EINE NEUE ERINNERUNGSKULTUR (2023). 105
- Norman J.W. Goda & Jeffrey Herf, *Why It's Wrong to Call Israel's War in Gaza a 'Genocide'*, WASH. POST 106
 (June 3, 2025), <https://did.li/yg3lw>; Isaac Chotiner, *The Holocaust Historian Defending Israel Against*
Charges of Genocide, NEW YORKER (Aug. 20, 2025), <https://did.li/nOoDN>
- JÜRGEN ZIMMERER, VON WINDHUK NACH AUSCHWITZ: BEITRÄGE ZUM VERHÄLTNIS VON KOLONIALISMUS UND 107
 .HOLOCAUST (2011). לעיל הערה 102. ERINNERN ALS HÖCHSTE FORM DES VERGESSENS? ראו
- Elke Rajal, *'Schuld kult' and 'German Guilt' Rechte und linke Abwehr durch Projektion im Kontext des 7.* 108
Oktobers (CARS Working Papers #31, 2025), <https://did.li/F6z6q>
- YEHUDA BAUER, DIE DUNKLE: יהודה באואר: על תולדות חקר השואה והאוניוורסליות של היכרון ראו את כתיבתו של יהודה באואר: 109
 SEITE DER GESCHICHTE: DIE SHOAH IN HISTORISCHER SICHT. INTERPRETATIONEN UND RE-INTERPRETATIONEN (Christian
 Wiese trans., 2001); Yehuda Bauer, *Der Holocaust war ein ideologisches Projekt*, in ERINNERN ALS HÖCHSTE
 FORM DES VERGESSENS?: (UM)DEUTUNGEN DES HOLOCAUST UND DER HISTORIKERSTREIT 2.0 151 (Stephan Grigat et al.
 .eds., 2023) בשני המקורות באואר מדיש שניתן כמובן להשוות את השואה למקרים אחרים של רצח-עם.

Moses, לעיל הערה 105, בעמ' 10. 110

- Verdict from the Trial of Martin Weiss and August Hering Regarding the Murder of the Vilna Jews 111
(Yad Vashem Archives, Record Group P.13, File Number 134, 1950), <https://collections.yadvashem.org/en/documents/3689728> (in German)
- .Yehuda Bauer, *Daniel Blatman's Anti-Semitic Attack*, HAARETZ (Aug. 1, 2019), <https://did.li/tcXZH> 112
- Verena Buser, *The Jerusalem Declaration on Antisemitism (JDA) and the One-Sided Perception of Palestinians*, 113
Lars Rensmann, *Keine Judenfeindschaft*, בעניין ה JDA ראו גם JEWISH J. (June 11, 2025), <https://did.li/vtgrl>
nirgends?, in ERINNERN ALS HÖCHSTE FORM DES VERGESSENS?: (UM)DEUTUNGEN DES HOLOCAUST UND DER HISTORIKERSTREIT 2.0 409 (Stephan Grigat et al. eds., 2023)
- Annabel Sinclair, *World Health Organisation Adviser Says 'Famine' Term Was Used to Pressure Israel*, JEWISH 114
NEWS (Oct. 28, 2025), <https://did.li/iXLx5>
- Raz Segal, *A Textbook Case of Genocide*, JEWISH CURRENTS (Oct. 13, 2023), <https://jewishcurrents.org/a-textbook-case-of-genocide>; Ulrich Seidler, *Omer Bartov: "Netanjahu hat den Wind gesät, den Israel nun als Sturm ernten musste"*, BERLINER ZEITUNG (Oct. 13, 2025), <https://did.li/nBRgT> 115
- ש.ם. 116
- ש.ם. 117
- Avraham Russell Shalev, *Hamas' October 7th Genocide: Legal Analysis and the Weaponisation of Reverse Accusations—A Study in Modern Genocide Recognition and Denial*, 58 ISR. L. REV. 343 (2025) 118
- Gianluca Pacchiani, *Top Hamas Official Declares Group Is Not Responsible for Defending Gazan Civilians*, 119
TIMES ISR. (Oct. 31, 2023), <https://did.li/CZMx5>
- DANNY ORBACH ET AL., DEBUNKING THE GENOCIDE ALLEGATIONS: A REEXAMINATION OF THE ISRAEL–HAMAS WAR FROM OCTOBER 7, 2023 TO JUNE 1, 2025 (Mideast Security and Policy Studies No. 213, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Bar-Ilan University 2025), <https://did.li/3eXZH> 120
- ליתר פירוט בעניין זה ראו Buser, *Genocide Allegation*, לעיל הערה 98. 121
- Alan Johnson, *Antisemitism in the Guise of Anti-Nazism: Holocaust Inversion in the United Kingdom During Operation Protective Edge*, in ANTI-ZIONISM AND ANTISEMITISM: THE DYNAMICS OF DELEGITIMIZATION 175 (Alvin H. Rosenfeld ed., 2019) 122
- הטענה של ברטוב היא שהמלחמה בעזה היא לוחמה ישראלית שהולכת ומקצינה באופן מצטבר, וכי מטרתה "מל-כתחילה" הייתה הפיכת המקום לבלתי-ראוי למגורים, אלא ש"קשה" להוכיח זאת מפאת העדרן של פקודות בעניין. אפשר לראות את הטיעון הזה בהקשר הנאצי, למשל, אצל CHRISTOPHER BROWNING, DIE ENTFESSELUNG DER ENDLÖSUNG: NATIONALSOZIALISTISCHE JUDENPOLITIK 1939–1942 (2006) 123
- Omer Bartov, *What I Believe as a Historian of Genocide*, N.Y. TIMES (Nov. 10, 2023), <https://did.li/Xw9rl>; 124
Omer Bartov, *As a Former IDF Soldier and Historian of Genocide, I Was Deeply Disturbed by My Recent Visit to Israel*, THE GUARDIAN (Aug. 13, 2024), <https://did.li/hIA6q>
- ש.ם. 125
- Thore Schröder, Die Unfähigkeit, die Realität als das zu sehen, was sie ist, kann Israel selbst, למשל, sehr schaden, DER SPIEGEL (Jan. 28, 2025), <https://did.li/yaeba> 126
- Daniel Bax, *Genozidforscher über Gaza: "Jeder Genozid ist anders"*, TAZ (Jan. 19, 2024), <https://did.li/ggXZH> 127
- Schröder, לעיל הערה 126. 128
- OMER BARTOV, GENOZID, HOLOCAUST UND ISRAEL-PALÄSTINA: GESCHICHTE IM SELBSTZEUGNIS (2025) 129
Omer Bartov, *Genocide, the Holocaust, and Israel–Palestine: History, the Present, and the Future*, למרותן של ברטוב ראו *What Went Wrong* (Fritz Bauer Institute, Oct. 6, 2025), <https://did.li/8lGOF>

- Daniel Rotstein, *Wie man den Holocaust durch Vergleiche relativiert*, FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG 130
 ניסח ביקורת על הנהלת NETZWERK JÜDISCHER HOCHSCHULEHRENDER גם ה (Oct. 9, 2025), <https://did.li/iU3lw>
 המכון שהתייחסה בקצרה למענה שניתן לדניאל רוטשטיין ב"FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG". ראו גם לעיל הערה 131.
- Sybille Steinbacher, *Antisemitismus-Phantasien*, FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG (Oct. 30, 2025), [https://](https://did.li/ejA6q) 131
 הביקורת מיום 7.10.2025 נשלחה שוב בדוא"ל כשבוועיים לאחר מכן בעקבות חוסר מענה, אך עד
 היום טרם התקבלה תשובה. ראו גם Buser, *Akademischer Aktivismus*, לעיל הערה 92.
- Paul Middelhoff & Christian Staas, המינוח הזה הוסר מהטקסט המקורי; אפשר להשיג את הגרסה המקורית. 132
"Omer Bartov: 'Ich bin für einen jüdischen Staat. Aber gegen diesen'", DIE ZEIT (June 27, 2025
<https://did.li/biXZH>.
- "A Cartography of Genocide: Israel's Conduct in Gaza Since" טיעון זה עולה גם ב"October 2023" פרויקט של Forensic Architecture, ביוזמת האדריכל הבריטי איל ויצמן, אשר ממומן, בין
 היתר, על ידי ארגון אל-ח'ק, המשויך לתנועת ה-BDS. ראו בכתובת <https://did.li/HV3lw> (נדלה לאחרונה
 ב-11.12.2025).
- GÜNTHER JIKEL, VON DAMASKUS NACH BERLIN (2025). 134
- Norman J.W. Goda, *The Genocide Libel: How the World Has Charged Israel with Genocide* (ISCA Research 135
 Paper 20253, 2025), <https://did.li/OERgT>.
- Stephan Detjen, *Genozid: Geschichte und Aktualität eines umstrittenen Begriffs*, DEUTSCHLANDFUNK 136
 (Oct. 3, 2025), <https://did.li/3ERgT>.
- Ralf Balke, *Wiederholungstäter*, JÜDISCHE ALLGEMEINE (Sept. 30, 2025), <https://did.li/B2Lx5> 137
<https://www.facebook.com/reel/1503158697477638>
- Michael Köhler, Ingo Elbe: "Antisemitismus und postkoloniale Theorie"—Der "progressive" Angriff auf die 139
Holocausterinnerung, DEUTSCHLANDFUNK (June 6, 2024), <https://did.li/Hceba>.
- Patrick Kingsley, *Rights Group Hits Israel with Explosive Charge: Apartheid*, N.Y. TIMES (Apr. 27, 2021), 140
<https://did.li/SuGOF>.
- Gaza: Unlawful Israeli Hospital Strikes Worsen Health Crisis*, HUM. RTS. WATCH (Nov. 14, 2023), 141
<https://did.li/aLRgT>.
- Raffi Berg, *Human Rights Watch Accuses Israel of Acts of Genocide in Gaza over Water Access*, BBC (Dec. 19, 142
 2024), <https://www.bbc.com/news/articles/c75wqrok3dyo>.
- DAVID COLLIER, SPOTLIGHT ON AMNESTY INTERNATIONAL: FROM BIAS TO OBSESSION 4 (JHRW 2019), 143
<https://did.li/1ieba>.
- Amnesty International (@amnesty), X (Jan. 5, 2025, 2:00 PM), <https://did.li/XzpDN> 144
- Danielle Haas' Email to HRW Staffers*, NGO MONITOR (Oct. 16, 2023), <https://did.li/N8Lx5> 145
- Michael Powell, *The Double Standard in the Human-Rights World*, THE ATLANTIC (Mar. 27, 2025), 146
<https://did.li/O8Lx5>.
- "הגדרת העבודה לאנטישמיות" IHRA <https://did.li/njeba> (נדלה לאחרונה ב-19.2.2026). 147
- אלקראן [הקוראן], טורה 9 ו"פרשת התשובה", פסקו 29 ויוסף יואל ריבלין מתרגם 1987, נגיש באתר פרויקט 148
 נן יהודה <https://benyehuda.org/read/10569>.
- Izabella Tabarovsky, *Soviet Anti-Zionism and Contemporary Left Antisemitism*, FATHOM (May 2019), 149
<https://did.li/EURgT>.
- שורה של חוקרים רוסיים בחנו לעומק את הדמויות הספציפיות שנמנו עם התנועה הזו, אולם עבודתם לא 150
 תורגמה. שני הספרים המוסמכים ביותר ברוסית בנושא הם: VICTOR A. SHNIRELMAN, RUSSKOE RODNOVERIE: NEOIZYCHESTVO I NATSIONALIZM V SOVREMENNOI ROSSII (2012); NIKOLAI MITROKHIN, RUSSKAIA PARTIJA: DVIZHENIE
 Izabella Tabarovsky, *Dnati v civoonolonijs gnm bnamor*. RUSSKIKH NATSIONALISTOV V SSSR, 1953–1985 Gody (2003).
 (Demonization Blueprints: Soviet Conspiracist Antizionism in Contemporary Left-Wing Discourse, 5(1
 J. CONTEMP. ANTISEMITISM 1 (2022).

- David Seymour, *Continuity and Discontinuity: From Antisemitism to Antizionism and the Reconfiguration of the Jewish Question*, 2(2) J. CONTEMP. ANTISEMITISM 11 (2020)
- David Hirsh, *Contemporary Antisemitism*, in THE ROUTLEDGE HISTORY OF ANTISEMITISM 38, 41 (Mark Weitzman, Robert J. Williams & James Wald eds., 2023)
- .Tuvia Gering, *The Mission of the Historian*, DISCOURSE POWER (Sept. 17, 2024), <https://did.li/6yXZH> 153 ש.ם 154
- Meng-Li Yang, *Q&A: Israel's Ambassador Says China's Online Antisemitism Part of Global Phenomenon*, VOA 155 (Nov. 28, 2023), <https://did.li/JEGOf>
- .(21.1.2026) *Mission & Vision*, PEKING UNIVERSITY—QATAR CHAIR, <https://did.li/ciMx5> 156 TEDDY EYTAN, NEGUEV : L'HÉROÏQUE NAISSANCE DE L'ÉTAT D'ISRAËL (1950). 157
- מורן דיטש, אודי דקל ונוי שלו "ממצאי סקר: השילוב בין הסכסוך הישראלי-פלסטיני, סיום המלחמה, נורמליזציה וקואליציה אזוירית ינואר 2025" INSS (19.1.2025) <https://did.li/YnqDN> 158
- נדב אלימלך "סקר iz4NEWS: מה הציבור חושב על החלת הריבונות ביו"ש?" iz4NEWS (5.9.2025) <https://did.li/57eba> 159
- David Isaac, *71% of Israelis Oppose Palestinian State; 68% Support Sovereignty in J&S: Poll*, JNS 160 (Feb. 2, 2025), <https://did.li/TEB6q>
- תוקידידס **תולדות מלחמת פילופוניס** ספר חמישי, פס' פט (א"א הלוי מתרגם התשי"ט). 161
- 162 בין המקורות שהתייחסו לנושא זה בעבר, ואשר נכתבו בעיקרם עוד בטרם פרצה המלחמה, נמנים יאיר אנסבכר ו**כארי יתנשא: על תיקון דרך המלחמה החדשה של ישראל** (2023); גיא חזות **צבא ההייטק וצבא הפרשים** (2024) (אשר עמד על הזנחת האימונים וההצטיידות של צבא היבשה); נוח דרומי **פרחים בקנה** (2022), במיוחד פרק 1; וכן מאמרים רבים פרי-עטו של ד"ר חנן שי - ראו "שי חושב שי" <https://www.hananshai.com/> .לאחרונה פרסם רן ברץ סקירה ביקורתית של שיטת הלחימה של צה"ל - "הכשל הדוקטרינרי בביטחון ישראל - קטן ומתחכם" **שילוח** 51, 41 (2025).
- 163 למי שמבקש ללמוד על השיטות של תמרון מבצעי בתקופה המודרנית אי-אפשר להציע דרך טובה יותר מאשר עיון בהיסטוריה של המבצעים של ויליאם ט' שרמן, היינץ גודריאן, גאורגי זוקוב, ויליאם סלים ודגלס מקארתור; ובמגננה - רוברט א' לי וולטר מודל.
- 164 אין משמעות הדבר בהכרח ניהול המערכה העיקרית על שטח זה, אלא סימונו כיעד אסטרטגי שהתמרון המבצעי אמור להוביל לתפיסתו.
- 165 נקודה זו וקודמתה מנסות לסכם את תובנת מעגל ה-OODA של קולונל ג'ון בויד (John Boyd). המעגל מוצג לעיתים קרובות כמעגל פשוטי של ארבעה שלבים - צפייה-התמצאות-החלטה-ביצוע - אשר יש לשאוף לסיימו בזמן הקצר ביותר, ובכל מקרה מהר יותר מהאויב. כל זה נכון, אבל חסר. הגורם הקריטי הוא דיוק ועומק בהבנת המצב בשלב ההתמצאות - הבנת המצב האסטרטגי חייבת להיות טובה מזו של האויב. התוצאות הטובות ביותר של "תהליך בויד" מושגות כאשר מביאים לשדה-הקרב המשגה מבצעית שהצד האחר טרם השיג. דוגמאות לכך הן ה"בליצקריג" הגרמני בשנת 1940, כאשר הצבא הצרפתי היה תקוע עדיין במושבי שדה-הקרב של 1917, או תורתו של מאו דזה-דונג על מלחמת גרילה. מקורות טובים לתאוריה של ג'ון בויד הם FRANS P.B. OSINGA, SCIENCE, STRATEGY AND WAR: THE STRATEGIC THEORY OF JOHN BOYD (2007); GRANT T. HAMMOND, THE MIND OF WAR: JOHN BOYD AND AMERICAN SECURITY (2001).
- 166 נמסר למחבר עלידי נוכחים בתדרוך שנערך למפקדי מילואים ערב הפלישה הקרקעית ללבנון, 30.9.2024.
- 167 גיא חזות ועפר שלח "תמרון יבשתי בחזית הצפון - משמעויות והשלכות" נייר מדיניות, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) 2024) <https://did.li/rMGOf>
- 168 ש.ם, בעמ' 6.
- 169 ש.ם, בעמ' 5.

- 170 <https://did.li/SzgDN> (20.9.2025) **מעריב** "הסכם השלום בסכנה" **מאיר** (20.9.2025) "ובפעם הראשונה מעודו השתמש השבוע נשיא מצרים במלה 'אויב' לתאר את ישראל"; ברק רביד "נתניהו ביקש מארה"ב ללחוץ על מצרים לעצור את ההתעצמות הצבאית בסיני" <https://did.li/qobUY> (20.9.2025) אריאל כהנא "ארה"ב הפסיקה את הפיקוח על מצרים - גורם ישראלי: 'הפרה חמורה של ההסכם' **היום** <https://did.li/HzDx5> (14.7.2025); ואלה רק שלושה מני מאמרים רבים בנושא.
- 171 אפרים לפיד **לוחמי הסתר: המודיעין הישראלי - מבט מכפנים** 58-59 (2017).
- 172 IRVING L. JANIS, VICTIMS OF GROUPTHINK: A PSYCHOLOGICAL STUDY OF FOREIGN-POLICY DECISIONS AND FIASCOES (1972).
- 173 תומס סואל **עימות בין השקפות: המקורות האידיאולוגיים למאבקים פוליטיים** (אהרן אמיר מתרגם) (2001).
- 174 עמית סגל "פרסום ראשון: מסמכי השב"כ שנשלחו בשבוע לפני טבח 7 באוקטובר" **N12** (29.8.2024) <https://did.li/Tafba>.
- 175 בני מוריס "משה שרת מול הממסד הביטחוני" **אתר העמותה למורשת משה שרת** <https://did.li/ml4lw> (ונדלה לאחרונה ב־25.1.2026).
- 176 RAHAEL BENLEVI, CULTURES OF COUNTERPROLIFERATION: THE MAKING OF US AND ISRAELI POLICY ON IRAN'S NUCLEAR PROGRAM 69-102 (2024); Uri Bar-Joseph, *The Paradox of Israeli Power*, 46(4) SURVIVAL 137, 149 (2004). **להרחבה על שתי הגישות** ראו
- 177 זאב ז'בוטינסקי "על קיר הברזל (אנחנו והערבים)" **ארץ-ישראל א: כתבים** 192 (אריה נאור עורך) (2015) <https://did.li/hY9rl> (פורסם במקור בעיתון **ראשוני** ב־4.11.1923).
- 178 על מחלוקת זו לפני קום המדינה ראו אניטה שפירא **חרב היונה: הצינונת והכוח 1948-1981** (1992).
- 179 יגאל אלון **מסך של חול: ישראל וערב בין מלחמה לשלום** 69-71 (מהדורה שלישית) (1981).
- 180 ARIEL LEVITE, OFFENSE AND DEFENSE IN ISRAELI MILITARY DOCTRINE 25 (Routledge 2020) (1990).
- 181 דן הורוביץ "התפיסה הישראלית של ביטחון לאומי (1948-1972)" **דיפלומאטיה בצל עימות** 104 (בנימין נויברגר עורך) (1984); ישראל טל **ביטחון לאומי: מעטים מול רבים** 185 (1996).
- 182 Eliot A. Cohen, Michael J. Eisenstadt & Andrew J. Bacevich, *Israel's Revolution in Security Affairs*, 40(1) SURVIVAL 48 (1998).
- 183 שם, בעמ' 50.
- 184 Raphael BenLevi, *The Evolution and Future of Israeli Nuclear Ambiguity*, 29 NONPROLIFERATION REV. 243 (2022).
- 185 EFRAIM INBAR, ISRAEL'S NATIONAL SECURITY: ISSUES AND CHALLENGES SINCE THE YOM KIPPUR WAR 86 (2007).
- 186 GABRIEL SHEFFER, MOSHE SHARETT: BIOGRAPHY OF A LEADER. AVNER COHEN, ISRAEL AND THE BOMB 48 (1998) **להרחבה** ראו **POLITICAL MODERATE** 808-856 (1996).
- 187 אלחנן אורן "מלחמת העצמאות - מטרות, שלבים, מערכות ותוצאות" **מלחמת העצמאות תש"ח-תש"ט - דיון מיוחד** חלק א 33, 43 (אלון קדיש עורך) (2004).
- 188 דב בן-מאיר **מערכת הביטחון: תולדות, מבנה, מדיניות** 164 (2009).
- 189 שם, בעמ' 202.
- 190 MICHAEL B. OREN, POWER, FAITH, AND FANTASY: AMERICA IN THE MIDDLE EAST: 1776 TO THE PRESENT 530 (2007).
- 191 טל, לעיל הערה 181, בעמ' 191.
- 192 עמנואל נבון **הכוכב והשבט: היסטוריה דיפלומטית של ישראל** 143 (2023).
- 193 שם, בעמ' 142.
- 194 בן-מאיר, לעיל הערה 188, בעמ' 226.
- 195 Dalia Dassa Kaye, *The Israeli Decision to Withdraw from Southern Lebanon: Political Leadership and Security Policy*, 117 POL. SCI. Q. 561, 567 (2002). ראו גם **השילוח** 35, 16 (2023).

- 196 INBAR, לעיל הערה 185, בעמ' 88.
- 197 SHIMON PERES & ARYE NAOR, THE NEW MIDDLE EAST 100 (1993).
- 198 Charles D. Freilich, *Why Can't Israel Win Wars Any More?*, 57(2) SURVIVAL 79 (2015).
- 199 דן מרידור ורון אלדדי **תפיסת הביטחון של ישראל: דו"ח הוועדה לניבוי תפיסת הביטחון (ועדת מרידור) ונבחינתו בחלוף עשור 10** (מוזכר 182, המכון למחקרי ביטחון לאומי <https://did.li/RbB6q> (2018) (INSS)).
- 200 INBAR, לעיל הערה 185, בעמ' 97.
- 201 Raphael BenLevi, *From Supporting Actor to 'Whipping the P5+1': Assessing Material and Ideational Influences on Israeli Policy Toward the Iranian Nuclear Program (1996–2015)*, 40 COMPAR. STRATEGY 563 (2021).
- 202 מבקר המדינה ציין בשנת 2014 כי "...נוכח קיצוץ משמעותי בתקציב הביטחון השקלי בשנים שלפני מלחמת לבנון השנייה, חל צמצום של רכש אמל"ח לרבות תחמושת תוצרת ישראל. הדבר גרם להתדרדרות במצבן של חלק מתשתיות הייצור בתעשיות הביטחוניות; כושר הייצור צומצם; תשתיות ייצור התיישנו; קווי תחמושת כבדה בתעש וקו הייצור של תחמושת א' בתע"א נונו בגלל היעדר הזמנות...". מבקר המדינה "תשתיות ייצור לאומיות בתעשיות הביטחוניות" **דוח שנתי 2014**, 39, 44 (2014).
- 203 Amichai Cohen & Stuart A. Cohen, *Israel and International Humanitarian Law: Between the Neo-realism of State Security and the "Soft Power" of Legal Acceptability*, 16(2) ISR. STUD. 1, 6 (2011).
- 204 שם, בעמ' 10.
- 205 עמיחי כהן וסטיוארט כהן **יורים ושופטים: ביטחון ומשפט בישראל** (2014).
- 206 משה יעלון **דרך ארוכה קצרה** 19 (2008).
- 207 ליאת מדיניק ויניב אופק "עסקת גייבריל" **מטח - המרכז לטכנולוגיה חינוכית** (2007) <https://www.lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=18355>
- 208 יעלון, לעיל הערה 206, בעמ' 105.
- 209 שמעון שיפר **המתריע: שיחות עם האלוף (במיל') עמוס גלעד** 54 (2019).
- 210 Efraim Karsh, *From Oslo to Be'eri: How the 30-Years-Long Peace Delusion Led to Hamas's 10/7 Massacres*, 30 ISR. AFFS. 795, 804–805 (2024).
- 211 BENLEVI, לעיל הערה 176, בעמ' 133.
- 212 לתיאור נרחב כיצד דוקטרינה ריאליסטית יכולה להיראות כיום ראו **סדר יום אסטרטגי חדש לישראל** (מכון ארגמן, רון שובל ורפאל ברילוי עורכים 2025) <https://did.li/GEeba>
- 213 Jack Wertheimer, *What American Jews Gave After October 7: An Accounting*, MOSAIC (Nov. 4, 2024), <https://did.li/m1pDN>; Jack Wertheimer, *American Jewry's Anti-Semitism Reckoning*, MOSAIC (Oct. 13, 2025), <https://did.li/AUGOf>
- 214 להצגתה של תזת "הניידים והנייחים" ולדיון בה ראו גדי טאוב **ניידים ונייחים - מאבקן של האליטות כנגד הדמוק-רטיה הישראלית** (2020).
- 215 Salvatore Babones, *Inside the Campaign to Malign India in the West*, SANATAN PRABHAT (Apr. 25, 2024), <https://sanatanprabhat.org/english/99660.html>
- 216 "שר החוץ גדעון סער נפגש עם שר החוץ של הודו ד"ר סוברמהניאם ג'אישינקר" **אתר משרד החוץ** (4.11.2025) <https://www.gov.il/he/pages/saar-india>
- 217 ראו "סכסוך איוויה" ו**ויקיפדיה** <https://did.li/77eba> (נדלה לאחרונה ב־1.2.2026).
- 218 שילה פריד "סמטוריץ': ג'ורמליזציה עם סעודיה ומדינה פלסטינית? שימשינו לרכוב על גמלים" **ynet** (29.1.2025) <https://www.ynet.co.il/news/article/hj6u11tdrgg>
- 219 ראו מיכה גודמן **מלכוד 67** (2017).
- 220 גרשון הכהן "ההתנתקות מעזה כניסוי מעבדה" **BESA** (16.8.2019) <https://did.li/SFXZH>

- 221 אריאל שרון "גאוס ראש הממשלה כנס הרצליה" ECF (18.12.2003) https://ecf.org.il/media_items/713
- 222 "דברי ראש הממשלה, אריאל שרון, ביום יישום תוכנית ההתנתקות" אתר **משרד ראש הממשלה** (15.8.2005) <https://www.gov.il/he/pages/speech150805>
- 223 יואב זיתון "תחקירי צה"ל: 5,500 מחבלים חדרו לישראל כ-7/10, 3,889 רקטות ופצמ"רים נורו" **ynet** <https://www.ynet.co.il/news/article/r1hdIgoqyx> (27.2.2025)
- 224 כריאיון לשבועון הגרמני **דר שפיגל** הסביר שר החוץ אבן כי "מפת יוני [1967] שקולה מבחינתנו לסכנה וחוסר ביטחון. אינני מגזים באומרי שיש בה עבורנו משהו מזיכרון אושוויץ. כאשר אנו משערים מה היה מצפה לנו, כנסיבות של יוני '67, אילו הובסנו, אנו נמלאים חלחלה. עם הסורים על ההר ואנו בעמק, עם הצבא הירדני במרחק ראייה מהחוף, עם המצרים המחזיקים בגרוננו בידיהם בעזה - זה מצב שלא יחזור על עצמו בהיסטוריה". ראו Abba Eban, *Die Sackgasse ist arabisch*, DER SPIEGEL (Jan. 26, 1969), <https://did.li/Lcorl>
- 225 אניטה שפירא **יגאל אלון: אינני חלד - ביוגרפיה** 490 (2004).
- 226 אפרים סנה **ניווט בשטח מסוכן** 87 (2002).
- 227 אבנר שמחוני **עומק אסטרטגי והחזית המזרחית** 12 (נייר עמדה, אוניברסיטת תל-אביב 2006) <https://did.li/p8pDN>
- 228 ג'ורג' אילנד, **DEFENSIBLE BORDERS ON THE GOLAN HEIGHTS** (Jerusalem Center for Public Affairs 2009), ראו <https://did.li/ZtkUY>
- 229 יצחק רבין "הודעת ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין במליאת הכנסת, על אישור הסכם ישראל-פלשתיני בדבר הגדה המערבית ורצועת-עזה" אתר **הכנסת** (5.10.1995) <https://did.li/yQeba>
- 230 אלון עצמו דיבר על סיפוחם לישראל של בקעת הירדן, ירושלים רבתי, מדבר יהודה והמסדרון מירושלים לים המלח. לפי תוכניתו, "א. נהר הירדן והקו החוצה את ים המלח באמצעו יהוו את גבולה של ישראל עם ממלכת עבר הירדן המזרחי. ב. לצורך הבטחת מערך הגנתי איתן וכינותן שלמות הארץ מבחינה אסטרטגית יחוברו לישראל כחלק בלתי נפרד מן המדינה השטחים הבאים: (1) רצועה ברוחב שבין 10 עד 15 ק"מ בערך לאורך בקעת הירדן... (2) רצועה ברוחב של כמה קילומטרים מצפון לכביש ים המלח בצפון ירושלים רבתי. (3) כל הר חברון או לפחות מדבר יהודה בואכה הנגב...". ראו "עתיד השטחים המשוחררים בארץ-ישראל המערבית ודרכי הטיפול בכניית הפליטים הערביים" (הצעת החלטה שהוגשה לממשלה על-ידי שר העבודה יגאל אלון) (26.7.1967) ארכיון המדינה (א"מ) 6304/100, עמ' 99, <https://did.li/J8pDN>. על בקעת הירדן כגבול ביטחון הכרחי למדינת-ישראל ראו עוזי דיין "בקעת הירדן: גבול הביטחון המזרחי של ישראל" (BESA Center Perspectives Paper מס' 244, 13.4.2014) <https://did.li/i0Mx5>; דורי גולד **גבולות בני הגנה לישראל - תנובה עדכנית לתומכי התפיסה ולמטילים בה ספק** 2017 (המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה 2021) <https://did.li/wBqDN>
- 231 מסמך שפרסם ישראל גלילי כמה שנים אחר כך (1973), ואשר חיזק את עקרונותיה של תוכנית אלון, דיבר על כך שהרצועה כולה חייבת להישאר חלק בלתי-נפרד ממדינת-ישראל. ראו "סיכומים והמלצות בנושא תכנית הפעולה בשטחים בארבע השנים הבאות (מסמך גליליון)" (3.9.1973) א"מ 7550/18, עמ' 19-22, <https://did.li/tdorl>
- 232 ראו דורי גולד "ארה"ב וגבולות בני-הגנה: כיצד הבינה וושינגטון את החלטת מועצת הביטחון 242 וצרכיה הביטחוניים של מדינת ישראל" **צורכי הביטחון של ישראל לקראת הסדר מדיני עם הפלשתינאים** 32 (דן דייקר עורך, המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה 2010) <https://did.li/kj4lw> (הספר להלן: **צורכי הביטחון של ישראל**); גרשון הכהן **הנסיגה משטחי C ביהודה ושומרון: סכנה קיומית** 8 (ועיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 160, BESA - מרכז בנין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים ואוניברסיטת בר-אילן 2019) <https://did.li/48A6q>
- 233 מייצגה המובהק של תפיסה זו היה שמעון פרס, שר החוץ בממשלת רבין (1992-1995) וראש הממשלה (1995-1996). ראו את ספריו שמעון פרס **בראשית חדשה** (1998); שמעון פרס **המזרח התיכון החדש** (1993).
- 234 שמעון פרס **המזרח התיכון החדש** 37-38 [1993].
- 235 שרה ליבוביץ' דר "האם בקעת הירדן היא נכס אסטרטגי לישראל?" **nrg** (11.11.2013) <https://did.li/cvkUY>
- 236 ש.ם.
- 237 ראו Udi Dekel, **DEMILITARIZATION—PREVENTING MILITARY AND TERRORIST THREATS FROM WITHIN AND BY WAY OF THE PALESTINIAN TERRITORIES** (Strategic Perspectives No. 4, Jerusalem Center for Public Affairs 2010), <https://did.li/8W9rl>

238 ראו, למשל, ס' IX להסכם בדבר רצועת עזה ואזור יריחו (הסכם קהיר) (1994) <https://did.li/tRpDN>: "הרשות הפלסטינית תקים כוח משטרה חזק", ומלבדו "לא יוקמו ולא יפעלו כוחות מזוינים אחרים ברצועת עזה או באזור יריחו. פרט לנשק, תחמושת וציוד של המשטרה הפלסטינית המתוארים בנספח I סעיף 11, ולא להאגף הכוחות הצבאיים הישראליים, שום ארגון ואף פרט ברצועת עזה ובאזור יריחו לא ייצר, ימכור, ירכוש, יחזיק, ייבא או יכניס בכל דרך שהיא לתוך רצועת עזה או אזור יריחו כלי ירי, תחמושת, נשק, חומרי נפץ, אבק שרפה או כל ציוד קשור...".

239 קרן מרדכי "כנירים לשעבר בצה"ל ובשב"כ: יש צורך בנוכחות צבאית מצומצמת בבקעת הירדן - לתקופת מעבר בלבד" **FUNDER** (18.1.2014) <https://www.funder.co.il/article/33510>.

240 המועצה לשלום ולביטחון **מסמך המועצה בנושא גבולות בני הגנה** (2011) <https://did.li/tkSgT>. את הנייר כתבו ראש אמ"ן לשעבר אלוף (במיל') שלמה גזית, מפקד חיל האוויר לשעבר אלוף (במיל') עמוס לפידות, ראש אנף תכנון לשעבר תא"ל (במיל') שלמה ברום ואחרים.

241 ש.ם.

242 גיורא איילנד "שינויים במאפייני האיום על ישראל והשלכותיהם על סדרי הביטחון הנדרשים" **צורכי הביטחון של ישראל**, לעיל הערה 232, 74-76.

243 ש.ם, בעמ' 76-77.

244 יוסי יהושע "מפקד 8200 הודיע לרמטכ"ל על פרישה מצה"ל | פרסום ראשון" **ynet** (12.9.2024) <https://www.ynet.co.il/news/article/rkcotlg6r>.

245 שמעון פרס בהשתתפות חגי אשד **כעת מחר** 255 (1978), מצוטט אצל הכהן, לעיל הערה 232, בעמ' 64.

246 יוסי מנשרוף ומשה פוזילוב "מדינה פלסטינית: מקפצה לתוכנית האיראנית להשמדת ישראל" **אתר מכון משגב** <https://did.li/YoMx5> (20.6.2024).

247 יצחק רבין "הודעת ראש הממשלה על הסכם עם הפלסטינים למימוש הסכם עזה-יריחו" **אתר מרכז רבין** <https://did.li/9opDN> (11.5.1994).

248 רבין, לעיל הערה 229.

249 ראו, למשל, דוד ברוך "סקר: 72% מהפלסטינים תומכים במתקפת חמאס - גם בהתחשב בתגובת ישראל" **ישראל היום** (13.12.2023) <https://did.li/Rfor1>; ספיר ליפקין "סקר חדש חושף: הפלסטינים מאמינים בחמאס, ורוצים שיישאר בשלטון גם לאחר המלחמה" **N12** (13.6.2024) <https://did.li/INvmC>.

250 להרחבה ראו נדב שרגאי **מהנהר ועד לים** 34-37 (פורום שילה וסלע מאיר, צפוי להתפרסם ב־2026).

251 גרשון הכהן "המלחמה האחרונה במבט השוואתי למלחמת יום הכיפורים" **בין הקטבים - סוגיות עכשוויות באמנות המערכה** 43: מלחמת "חרבות ברזל" ב' 13, 22 (2025) <https://did.li/zeNx5>.

252 ריאיון עם גיורא איילנד בתוכנית קלמן-ליברמן **כאן - רשת ב'** 1:13:23-1:13:17 (10.6.2025) <https://did.li/C5GOf>.

253 אלמוג בוקר "אלון אהל - בוחר בחיים" **N12** (1.12.2025) <https://did.li/1for1>.

254 רבין, לעיל הערה 229.

255 זכי שלום ויועז הנדל "מאפייני הייחודיים של אינתיפאדה II במערכות ישראל" **צבא ואסטרטגיה** 11(3) 15, 16 (2011).

256 עמוס מלאך "הטרור מפסיד" **N12** (1.12.2022) <https://did.li/SSB6q>. ראו גם דנה בלאנדר "טרור - כואב, אבל עמום" **פרלמנט** 59 (המכון הישראלי לדמוקרטיה 2008) <https://did.li/OvmC>.

257 משה מעוז **סוריה החדשה** (1974).

258 ש.ם.

259 **ספר מסעות של ר' בנימין ז"ל** (עם הערות ומפתח מאת מרדכי בן נתן אדלר הכהן 1907) <https://www.hebrewbooks.org/20762>.

260 ראובן ארליך **בסגן הלגיון 1918-1958: מדיניותן של התנועה הצינונית ושל מדינת ישראל כלפי לבנון** (2000) 367-366.

-
- 261 מקבים א, טו 33-34, על-פי **ספר מקבים א** 345 (אוריאל רפפורט מתרגם, הוצאת יד יצחק בן-צבי 2004).
- 262 אשר שכטר "נפתלי בנט: עזבו אתכם מההתנחלויות - בואו נדבר על הריכוזיות" **TheMarker** (28.7.2012) <https://did.li/k1XZH>
- 263 פרטוקול ישיבה 28 של הכנסת ה-24, 181 (13.6.2021).
- 264 יהודה יפרח "הברית עם החרדים הפכה לסכנה קיומית לאומית" **מקור ראשון** (24.10.2025) <https://did.li/86GOf>
- 265 מרדכי קידר "תכנית האמירויות הפלסטיניות הדרך היחידה לשלום." **YouTube** (5.5.2022) <https://www.youtube.com/watch?v=y3VMfABGtro>
- 266 רבקי דב"ש "אספות עם לסוגיות חוקתיות" **השילוח** 22, 53 (2020).

פורום קהלת

פורום קהלת הוא מכון מחקר השוכן בירושלים ופועל לעיגון מעמד הקבע של ישראל כמדינת הלאום של עם היהודי, לחיזוק הדמוקרטיה הישראלית, קידום חירות הפרט ועידוד יישום עקרונות השוק החופשי בישראל. הפורום איננו מפלגתי ונשען על מקורות עצמאיים פרטיים ללא מימון ישיר או עקיף ממדינת ישראל או מכל ישות מדינית אחרת. כל תוצרי הפורום מוגשים למקבלי ההחלטות ולציבור ללא תמורה.

ISBN 978-965-7796-21-4

פורום קהלת (ע"ר)

רח' עם ועולמו 8

ירושלים, 9546306

טל' 02-6312720

office@kohelet.org.il

www.kohelet.org.il